איז קאַמף קעגן שטראם

2 יאהר אידישען לעבען אין לאנדאן

פון

הרב יעקב שוואַרץ

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

Rabbi J. SCHWARTZ,
120, BETHUNE ROAD, N.16.
1946

SUPERIOR PRINTERS, Ltd. (T.U.), 11 & 13, New Road, E.1. F

מיין פרוי

ח ו ה ,

דער וואס געהט מיט מיר דעם גרעסטען טייל

פון מיין לעבען האנד ביי האנד, ווי א געטרייער

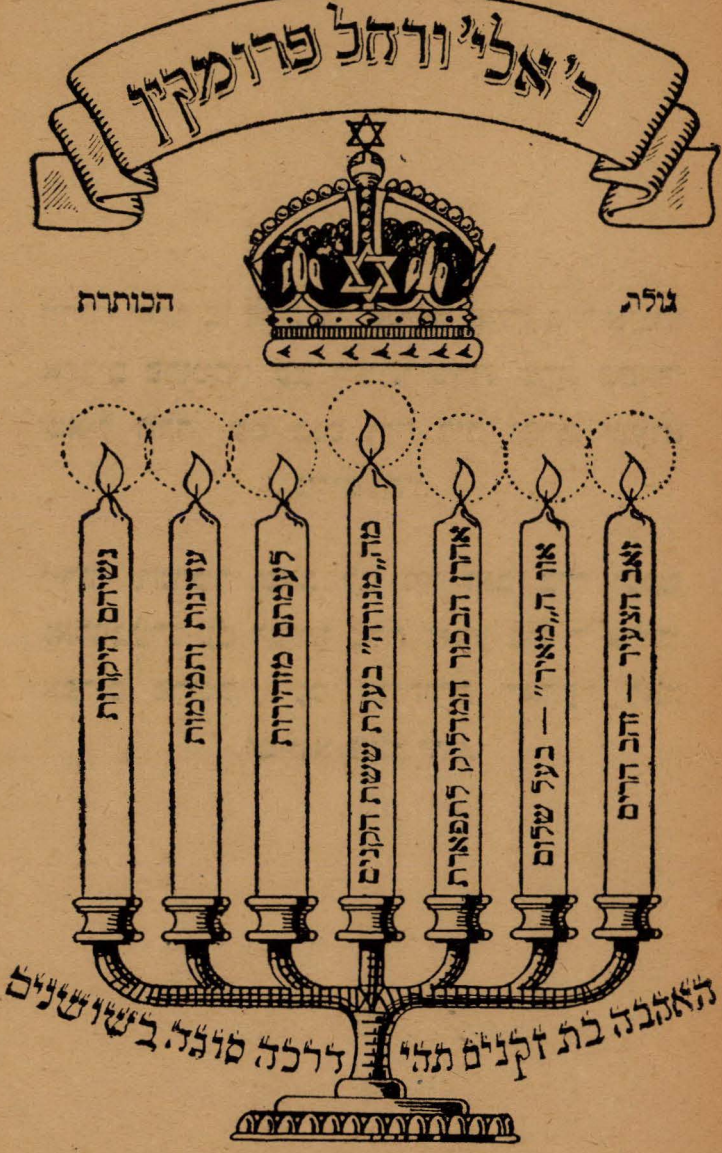
חבר און פרייגד

געווידמעט.

ואלה יעמדו על הברכה

מקרב ולב רגש אברך את המשפחה העדינה אשר קנתה את לבי ברוחם הטהור ובנדבת לבם, ר' אליהו אפרים בהרב המפורסם ר' ארי' ליב פרומקין עם רעיתו הצנועה, עטרת בעלה, רחל בת ר' יעקב יחיו.

וידידי אהובי יקר רוח, בעל מדות תרומיות הרב ר' מאיר פרידמאן בהרב ר' יעקב ארי' עם רעיתו מרת מרים בת ר' אליהו אפרים פרומקין עם בניהם דוד צבי וליב יצחק יחיו.

ר' אלי' ורחל פרומקין
גולת
הכותרת
תאהבה בת זקנים תהי דרכה מגה. בששושיים

זידידי היקר בן פרת מר שמואל אהרן ב"ר אליהו אפרים פרומקין עם רעיתו מרת שרה בת ר' שאול הכהן עם בנם דוד ליב ובתם שיינא מרים יחיו.

זידידי הנחמד וטוב לב מר זאב ב"ר יעקב גאלדבערג עם רעיתו מרת ראזע בת ר' אליהו אפרים פרומקין עם בנותיהם האדעל לאה ושיינא פעסי יחיו.

ברכותי יחולו על הצמד הנחמד לבית פרומקין

ליבא – דוד

יהיו מעשיהם הטובים בשמים חקוקה

לזכות לשנה טובה ומתוקה.

למזכרת נצח וברכות תודה למשפחת מילין.
לידיד יקר, אוהב תורה, רחים ומוקיר רבנן ר'
שמואל בן ישעיהו דוד מילין עם רעיתו הכבודה
מרת שרה רייזע ועם כל משפחתם יחיו.

וידיד הנכבד ובעל צדקה מפורסם ר' שמואל בן
דוד גאלדשטיין עם רעיתו הכבודה פעסעל בת
ר' ישעיה דוב ועם כל משפחתם יחיו.

וידידי איש יקר רוח וטוב לב מר אברהם יצחק
בן ישעיהו דוב מילין עם רעיתו היקרה מרת
עטעל בת ר' זאב עם כל משפחתם יחיו.

וידיד נכבד ויקר רוח מר אברהם פישמאן נ"י עם
רעיתו היקרה מרת סאפיע תחי'.

וידיד נכבד וטוב לב מר משה בן שמואל ליב
מילין נ"י.

וידיד יקר מר דוד בן שמואל עם רעיתו
וילדיהן יחיו.

ידיד יקר מר צבי זאב בן שמואל
עם רעיתו וילדיהן יחיו.

והאשה הכבודה מרת מרים בת שמואל
עם בעלה וילדיהן יחיו.

שפע ברכות לאחי יקירי הרב ר' א. ח. שוואַרץ
ולזוגתו הצנועה מרת רחל תחי'. יאריך ד' ימיהם
ושנותיהם בטוב ובנעימים.

וכן לבנו מר ברוך שלום שוואַרץ ורעיתו שרה
וילדיהם יחיו ולבתם חי' לאה ובעלה ברוך אזולאי
וילדיהם יחיו.

וכן לבני היקרים ונשיהם ולבנותי היקרות
ובעליהן ולנכדי היקרים יחיו,
אחלה כתיבה וחתימה טובה לשנה החדשה
לכל ידידי ומכירי הקרובים והרחוקים ותשועה
וגאולה שלימה לעמנו אמן.

אינהאלט פארצייכנונג

זייט

פֿאַרוואָרט 17

חינוך—

די אידישע היים 21
די נייע הויז 24
אונזער חינוך 28
הרפואה להחינוך 32
אונזערע פֿיהרער אמאל 37
אונזערע פֿיהרער ווערען געפֿיהרט 41
די פרעסע ווערט אויך געפֿיהרט 44

כשרות—

די באַארד אף דעפֿיזיטים און די כשרות פֿראגע 48
מען קען ניט פֿארשווייגען 50
די אורזאך פֿון הפקרות 52
א רעזאלויציע געפֿאלען 55
צו דער אידישער באפֿעלקערונג 59
א הינקענדיקער שטאנדפונקט 62

אונזערע רבנים—

קאנפֿערענץ פֿון די רבנים 65
ווער זיינען די היגע רבנים ? 67
דער אויספֿיהר 69

ב. א. ש. און שוחטים—

באַארד אף שחיטה און שוחטים 73
די שוחטים לאַנג אמאל 76
די יעצטיגע לאַנג 78
דער מאטעריעלער מצב 81
די רעטענישׂ און איר לייזונג 85
די פֿינאנצען פֿון דער באַארד 89
מיין פֿאנטאזיע 93

אינהאלט פארצייכנונג

זייט

בשר כשר סקאנדאל —

וועגען דעם סקאנדאל 96
די רפואה צו דער מכה 100
שוחטים — דאקטוירים 103
דאקטוירים — שוחטים 105
מיין לעצטער אפיעל 109
בעלענס־שיעט פון דער באארד 111
דער פלאן וועגען פענסיאן 113

פון אונזער ב"ד —

וועגען בריף פון מיין ברודער 118
הרב הילמאן באהרט 121
וועגען דער נאמינאציע פון הרב אברמסקי 125
דער סיום 127

אין די העכערע וועלטען —

משיח'ס קרעכצען 130
משיח ביי דער ארבייט 133
משיח אין דער שטן 137
משיח אין ארץ ישראל 141
געקומען פאר דער צייט 144
אין די הימלען 148

פארשידענע ארטיקלען —

רעוו. מאיעווסקי 151
דער לעבענס־בוים 154
אומעטום דער איד 158
פריעה 160
די באארד אף דעפיוטים 162
מאקדאנאלד'ס בריף 164
צייט־יובילעאום 165
אין באד 166

אינהאלט פארצייכנונג

זייט

הומאריסטישעס —

איך וויל געבען א פּוינט אויף צדקה 170
ביי המנ'ען צוּ דער סעודה 173
די איבערגעדרעהטע ייעלט 176
דאָס אייביגע לעבען 178
זכות אבות 182
כעלעם איז קלוג געווארען — ערשטער קאפיטעל 184
צווייטער קאפיטעל 189
דריטער קאפיטעל 193
למך שפרינגאונטער 197
פּורים 198
משיח קומט קיין שמוינאווקע 204
שמוינאווקע גרייט זיך פּאר שמחת תורה 207

ערענסטע ארטיקלען —

גאָט אוּן מלחמה (1.) 213
די וועלט האָט געזינדיגט (2). 216
אונזער זינד (3). 220
אין קאנטרי 223
ווי קען מען זיך פּרעהען 225
דער דורכגעגאנגענער וועג 227

עפּיזאדען —

אונטער'ן האָגעל פּוּן טויט 234
דער פּאלשער חשד 237

פאָרוואָרט

זעהענדיג, אז די אלע פראבלעמען וואס איך האב באהאנדלט אין מיינע צושפרייטע, דאָ אוּן דאָרט, ארטיקלען האבען ניט נעבראכט די געוואונשטע רעזולטאטען, האט מען מיר געראטען זיי ארויסצוגעבען אין א בוך פאָרם. א בוך ווערט ערנסטער געלעזען, אוּן וועט עס פאראינטערעסירט לעזט מען עס נאָך אמאל, אוּן עס קאָן באוועגען צו מעשים וד"ל

דער חינוך.

איז כאטש א קלייניער אנפאנג איז שוין געמאכט געוואָרען, אבער דער איינער שוואלב וועט דעם זומער ניט ברענגען. אוּן אויב עס זאל צוקומען נאָך אזעלכע וועט אויסקומען אז: „כל אחר יבנה בטה לעצמו" אוּן וועלען נאָר ברענגען איין ערבוביה בסדר הלימוד. אין איין פלאץ וועט מען לערנען פשט'לאָך . . . אוּן וועלען ניט וויסען וואס פאר א חי' ס'איז געווען דער שתם העין . . . (איך שרייב עס פון ערפאהרונג), אוּן אין דעם צוווייטען וועט מען לערנען זינגען „אין כמוך" אוּן „יגדל". איך קום דאָ ניט צו קריטיקירען, איך וויל נאָר זאָגען אז עס טוּט געשאפען ווערען א וועד החינוך פון ריכטיגע פערזאָנען, פאָך־לייטע, מביני דבר אוּן בכבד ראש אויסשטעלען א פראָגראם פאר אלע אבענד־תלמיד תורה'ס אוּן איין פראָגראם פאר אלע טעגליכע שולעם; זיי וועלען מוזען נעמען אין אכט די צייט אוּן די מעגליכקייט אוּן אויך די טיטשערס וועלכע זאלען עס קענען אויספירען.

איך בין אמאל צופעליג אריין אין א העכסט ארטאראקסישע ת"ת, איך האב דארט געזעהן א ביבעל: ספורי המקרא פון רובנאוו, האב איך אים געפעפנט אוּן געטראפען דעם סיפור פון קרח ועדתו. ער שרייבט: אז קרח האט רעוואלטירט קעגען משה ואהרן, קעגען זייער פירונג אוּן האט צוגעצויגען פיל סימפאטיזירער, נאָר צווישען איז דארט נעוואָרען א ערד־ציטערניש (וואס דאס טרעפט זעהר אפט אין יענעם פלאץ צוליב די וואולקאנען) אוּן פילע טויזענטער זענען אומגעקומען, צווישען זיי

אויך פֿילע פֿון די אָנפֿירער, איז שוין במילא פֿון דער געפֿאַנטער רעוואָלוציע גאָר ניט געוואָרן.

אזוי האָט מען מיט איין שטריך פֿון פֿערער אָפּגעוויישט דעם צויבער וואָס האָט אמאָל געמאכט אזא איינדרוק אויף דעם קינדס צארטע געפֿילען אוּן איינגעפֿלאַנצט אין אים אמונה אין ג־ט אוּן זיין תורה. יעצט איידער ער וויים נאָך עפעס פֿון אידישקייט פֿאַרזייעט מען שוין די כּפֿירה.

דער לעצטער פּלאַן וואָס איז אָנגענומען געוואָרן וועגן חינוך, טוט־מיר־וועה צו זאָגען אז זיי האָבען ניט אָנגענומען דעם ריכטיגען ברעג פֿאַדעם פֿון וועלכען דער קנויל זאָל זיך פֿאַנאַנדער וויקלען . . . פֿאַרקערט, עס וועט זיך נאָך מער פֿלאַנטען. עס וועט, שיינט מיר, נאָך אויסקומען וועגען דעם צו האַנדלען.

שאלת הרבנים.

האָט זיך אויך ניט געירט פֿון אָרט. וואָס ר' גמליאל האָט איבערגעגעבן צו ר' אלעזר חסמא אוּן ר' יוחנן בן גודגדי' אז: עבדות אני נותן לכם האָט ער געמיינט אז זיי דאַרפֿן דינען דאָס פֿאָלק צו פֿירען זיי בדרך התורה ודרך ארץ, אָבער ניט קיין עבדות צו די מעמ־בערס . . . אוּן דאָס קען נאָר געמאָלט זיין וועו די רבנים וועלען זיין אוּנאָפּהענגיג אוּן געזיכערט מקופת הכלל׳ית.

די כשרות.

די לעצטע צייט פֿאַר די קריג האָבען מיר געהאַט א אומגליק מיט אזעלכע בוטשער־שאָפּען וואָס האָבען פֿאַרקויפֿט פֿלייש אונטער א טרפֿה'ן הכשר . . . בייס קריג האָט די רעגירונג איבערגענומען דעם פֿלייש־האַנדעל אוּן די בוטשער־שאָפּען האָבען שוין ניט געקענט טרייבען זייער האַנדעל. יעצט נאָך דער קריג וועט די רעגירונג מיט דער צייט אָפּגעבען צוריק דעם פֿלייש־פֿאַרקויף אוּן צו יענער צייט מוז מען זיין גרייט; די באָארד אף דעפוטים מיטן בית־דין מוזען זעהען דורכפֿירען דעם געזעץ: אז אויב דער ב"ד פֿאַרלירט צו וועמען דעם צוטרויען זאָל ער ניט טאָרען האַנדלען מיט בשר כשר, אוּן דאן וועט זי אויך קענען מאכען א רייניגונג ביי די יעצטיגע בוטשערס, וואָס דאָס בעט זיך אזוי שטארק . .

אין דער צייט פֿון קריג זענען מערערע עלטערע בוטשערס — אויף וועלכע מען האָט זיך מיט רעכט פֿאַרלאָזען — געשטאָרבען. די לייסענס איז אַריבער צי די זיהן, צו וועמען מען קען שוין דעם צוטרוי ניט האָבען, בכלל. מען דאַרף האָבען בוטשערס אמת'ע ערליכע אידען. בוטשערס מחללי שבת בפֿרהסיא קענען קיין צוטרוי ניט האָבען.

דער בוך איז ווי איר זעהט אין אידיש, אוּם אַלע זאָלען אים קענען לעזען אוּן פֿאַרשטעהן. זאָל זיך יעדער פֿאַרטיפֿען אין די אַרויסגעבראַכטע פראָבלעמען אוּן זאָל יעדער צוליגען א האַנד לויט זיינע מעגליכקייטען.

צוּם ענדע גיב איך אויך געוויס הומאָריסטישע אַרטיקלען פֿאַר די וואָס קענען ניט לייסטען אין די קהל'שע אינטערעסען, איז זאָלען זיי פֿאַר זייער געלט האָבען א פֿאַרווייַלונג.

מיט מיין זיכערהייט אז: יהיו נכרין דברי אמת, וועט דאָך מיין שרייבען אויפֿוועקען אַלעמען צו זעהען פֿאַרשענערען אוּנזער אידישען לעבען.

והי' זה שכרי.

ח' תמוז, תש"ו לפ"ק

די אידישע היים

שוין צעהנדליגע יאהרען ווי די אמאליגע אידישע היים האט זיך נאך — אין אונזער אלטע לאנד — אנגעפאנגען וואקלען, די וועגט פאנאנדערצוגעהן, דער דאך זיך ארונטערצולאזען אוז ניט צולייענדיג א האנד צו רעמאנטירען, פארלאטען, מיט עפעם צו אונטערשפארען, האט עס אויך געניומען אפשוואכען דעם פונדאמענט ביז עס איז געווארען א פולשטענדיג רוינע.

יעצט שטעהן מיר פארצווייפלט פאר דעם צופאלעגעם הויז אוז פרעגען: ווי קען מען עס צוריק אויפשטעלען: אין דער צייט וועלן די מאטעריאלען פון וועלכע אונזער הויז איז געבויט געווען זיינען לאנג ניט בנמצא, א זאך פון דער פארגאנגענהייט. יעצט איז ניט די פראגע, ווי אויפצושטעלען אונזער אלטע אידישע היים, נאר ווי בויט מען א נייע אידישע היים פון די מאטעריאלען וואס זיינען דא היינטיגען טאג צו דער האנד?

די אלטע אידישע היים האט זיך געבויט אויף א פעלזען שטארקען באדען: וועגט ממש אויסגענאסען פון שטאל אוז קאנקריט, ווי די אמעריקאנער וואלקען־קראצערס. דאס קינד האט אין זיך אנגעזאפט דאס אידישקייט מיט די ערשטע טראפענס מילך פון דער מוטערס ברוסט; וועלן דאס קינד האט נאר אנגעפאנגען די ערשטע קלאנגען ארויסגעבען, האט מען עס שוין א ארבע כנפות אנגעטהון, מודה אני געזאגט, ציצית געקושט, ברכות געמאכט. ביי די ערשטע ענטוויקלונג פון פארשטאנד האט עס אנגעפאנגען לעבען אין א וועלט פון: „מען טאר ניט אוז מען טאר"; האט אנגעפאנגען וויסען פון א פליישיג אוז מילכיג האנד־טוך, פון פליישיג אוז מילכיג געפעס, א.ד.ג. ביז 5־6 יאהר איז ער שוין א קלייניר רב געווען: האט פון אלע יום טובים געווואוסט אוז האט דעם גאנצען שלחן ערוך אין זיין קינדערשען, פראקטישען לעבען דורכגעפיהרט.

האט עס דען אנדערש געקענט זיין? וועלן דער שלחן ערוך האט מיט אן אייזערנע האנד געווען אוז געפיהרט דאס גאנצע הויז פון גרעסטן ביזן קלענסטן, פון אויפשטעהן ביזן לייגען? דאס זעלבע אויסערן שטוב, דער בהמ"ד אוז זאגאר די גאס. דאס וועלטל מיט וועלכע ער איז אין באריהרונג געקומען, איז אלץ געווען אין דער אטמאספערע פון שלחן ערוך. די געשיכ־טעלאך, מעשה'לאך פון דער מאמען אוז פון די קינדער חברים זיינען אויך געווען אין דער ראהם פון אידישער פרומקייט. וועגען דער אויטאריטעט פון פאטער איז דאך שוין אפנערעדט, דער פאטריארכאליזם איז געווען ענטוויקעלט ביז'ן מאקסימום.

כמעט אַלע זיינען אויסגעוואַקסען בני תורה. דער לערנען איז דאָך געווען דער זין אוּן תכלית פֿון דעם אידישען לעבען. פּרנסה איז געווען א נעבען זאָך פֿון וואָס עס איז ניט כדאי צו קלערען, אוּן א פּשיטא שוין צו ריידען; מאָן דיהיב חיי, יהיב מזונא, איז דאָך א באַוואוסטער כלל, אוּן אויב ניט, מאַכט מען זיך אויך דערפֿון קיין צימעס; עסען איז דען אויך א זאָך? מען איז דאָך חלילה ניט קיין זוּלל וסובא! א שטיקעל ברויט מיט זאַלץ אוּן וואַסער איז דאָך א מאכל מלך! באמת, קען מען דען זיך אָפּגעבען מיט אזעלכע נאַרישקייטען, וועו מען האָט אזוי הנאה פֿון דאוונען? פֿון א קאָפּיטעל תהלים, וואו מען קען זיך אזוי הארציג אויסווייטען, אז עס קומט צו א שטיק געזונד, אוּן ביים „אמר רבא" און „תא שמע" פֿאַרגעסט מען דאָך שוין געווים דעם הונגער! אוּן בכלל וועו מען קען וואָס אָפּטערער אריינכאַפּען אין איבעריגען תענית, איז עס דאָך ממש אריכת ימים . . . מען וועט דאָך גרעבער ווי לענגער, פֿון דעם נחת רוח. נו, איז ווי קען דאָ ליגען אין זינען אזעלכע שטות'עריין ווי עולם הזה?

פֿאַר דער גאולה העתידה האָט מען געבעטען דערהויפּט צוליב דעם צער פֿון רבש"ע וואָס די שכינה איז אין גלות . . . נאָך ארץ־ישראל האָט מען געבענקט ווי נאָך די ארץ אבות אוּן ארץ הנביאים, מיינסטענס צוליב זייערע קברים אוּן מקום המקדש אוּן עס האָט זיך זעהר געוואָלט האָבען די זכיה צו שטאַרבען אין ארץ ישראל; ערשטענס, אוּם די וועלט זאָלען ניט פֿרעסען אונזער זינדיגען גוף אוּן דערצו טאָקע פֿאַרשפּאָרען דעם גלגול מחילות, אויסער וואָס דאָס דאָרף זיין ניט קיין געשמאַקע זאָך, איז דאָך אויך פֿיעל ווערט צו זיין אויפֿן אָרט אוּן פֿון די ערשטע זעהן משיח'ן. אָבער חוץ דעם אַלעם איז מען געווען גליקליך מיט דעם אַליין וואָס מען איז א איד אוּן מען האָט אזא טייערע תורה מיט א ליבען גאָט, וואָס מען קען זיך פֿאַר איהם אויסווייזען, אוּן ער הערט דאָך אזוי צו די וואָס רופֿען צו איהם.

מיט העבער 40 יאָהר צוריק, וועו איך בין 10 יאָהר אַלט געווען פֿלעג איך פֿאַרגיסען טייכען טרערען אויפֿ'ן תפלת זכה (עיו"כ פֿאַר כל נדרי), פֿלעג ביטער באַוויינען מיינע חמשה חושים וואָס איך האָב מטמא געווען . . . אוּן פֿאַר די מקטרגים וואָס מיינע זינד האָבען באַשאַפֿען . . . גלייכצייטיק האָב איך זיך געפֿילט געטרייסט, האָב איך דאָך אזוי אויפֿריכטיג תשובה געטהון אויף די זינד וועלכע איך האָב אזוי נעפּעלדיג פֿאַרשטאַנען.

אפּלאָזענדיג דעם שפּאַסיגען טאָן, אוּן נעמענדיג ערענסט צו אונטערפֿיהרען א סך הכל, זעה איך א מאַנומענטאַלנעם גייסטיגען לעבען, א לעבען געבויט אויף די דריי עמודים פֿון תורה, תפילה אוּן צדקה, וואָס האָט מאַראַליש באַאיינפֿלוסט אוּן אריינגעדרונגען אין אַלע פֿאַזען פֿון געזעלשאַפֿטליכען לעבען; א לעבען וואָס איז געפֿלאָסען רויהיג, אָהן לוסט, אָהן דראַנג נאָך גאָלד אוּן לוקסוס. עשירות איז געווען אויף אזוי פֿיעל וויכטיק אויף וויפֿיעל מען האָט מיט דעם גוטעם געטהון. דערפֿאַר האָט אויך דער אַרימסטער פֿון דאָם לעצטע געטהיילט. אונזער מעבעל איז געווען די אַלמערם מיט ספֿרים אוּן אונזער צדקה איז מיינסטענס געווען מתן בסתר, אָהן רעש אוּן רעקלאָמע, אָהן פּרעזידענטען אוּן קאַ־

מיטעס, אהן בעלער מיט מוזיק אוּן טענץ אוּן אהן נאקעטע פֿרויען אקסלען. אוּן וואס עס געהער פֿיזיש איז, פֿון דעם מאראלישען אוּן רוהיגען לעבען אוּן איינפאכע נאטירליכע שפייז פֿון קארן אוּן פראסטע וועיצען ברויט, קארטאפֿעל, גרויפענס אוּן גרינצייג, איז מען ארויס אין טיפֿען עלטער מיט גאנצע נערוון, מיט א געזונטען מאגען, מיט שטארקע צייהן אוּן ליכטיגע אויגען.

נייע צייטען — נייע וויגטען; נייע לענדער — נייע געטער!

נייע צייטען זיינען געקומען אוּן נייע וויגטען האבען אנגעהויבען בלאזען, וויגטען וואס האבען פֿון יאהר צו יאהר שטארקער אוּן מעכטיקער געבלאזען אוּף אלע ליניען אוּן האבען דאס שטארקסטע איבערגעבראכען אוּן דאס פֿאר־עקשן'סטע אראפגעבלאזען . . .

א יונגע שהנע געטין — די השכלה — איז געקומען, האט אונזערע בני תורה אין איהר נעץ געפֿאנגען, זיי האבען דאס אלטע פֿארלאזען אוּן מיט'ן זעלבען אימפעט די נייע געטין געגרומען דינען. מאנכע פֿון זיי האבען מיט אוּנז אלע פֿערדים איבערגעשניטען . . . אבער די מאסען זיינען כמעט ניט באריהרט געווארען. צו שטארק איז ביים פֿאלק איינגעווארצעלט געווען די ליבע צו גאט אוּן טראדיציע, צו דער תורה אוּן אידישע מנהגים. זיינען אבער נאכהער (אין די אכציגער יאהרען) אוּרגאנען געקומען, האבען די מאסען פֿון זייערע ערטער־ארבגעבלאזען אוּן איבער די ימים אריבער געווארפֿען, אביסעל נאך ענגלאנד אוּן די מעהרסטע נאך אמעריקא, וואו זיי האבען דעם אלטען גוט דעם „עגל הזהב" שוין געטראפֿען אין זיין מעכטיגען געוועלטיגען. דער גוט פֿון גאלד, פֿון דזשוּלערי, פֿון שהנע קליידער אוּן פֿוירניטשור, דער גוט פֿון עולם הזה אין אלע זיינע קנייטשען אוּן קאליריען אוּן די געקומענע מאסען זיינען ווי די טראפען אין ים פֿארשלונגען געווארען.

ס'איז ניט אזוי לייכט צוגענאנגען; מען האט זיך פֿיעל אוּן שוועך גע־ראנגעלט, איבערהויפט האט מען ביטער מלחמה געהאלטען פֿאר'ן שבת. נאר דער דרוּק פֿון נויט האט זיין שוועכער האנט אויף זיי געלייגט אוּן האט אויס־ציוויים די קעפ פֿון די קרבנות פֿאר'ן גוט, אוּן שפעטער זיינען שוין גאנצע שטראמען נאכגעפֿאלגען, אוּן קוים איז דער שבת — דער צענטער, די אקס אויף וועלכען דאס אידענטום דרעהט זיך — געווען געבראכען איז שוין במילא דאס איבעריגע מיט געפֿאלען און אויף זייער ארט איז געקומען: דזשוּלערי, פֿוירניטשור, גראמאפֿאן, ראדיא, א.ד.ג.

די נייע געשאַפענע הויז

די עלטערען צי זיי רעדען נאָך אידיש, צי אַ שלעכטען ענגליש, אָבער די קינדער רעדען שוין גוט ענגליש, אָבער גאָר קיין אידיש אוּן קוקען פֿון אויבען אַראָפּ אויף די עלטערען, ווייל אין דעם וואָכענדיגען לעבען (וואוּ דער הויכער לעבענס־סטאַנדאַרט האָט אַלעמען איינגעשלונגען) איז פֿון אונזער אמאָליגע שעהנקייט גאָר ניט פֿאַרבליבען. די קינדער זעהען ניט עטוואָס וואָס זאָל מאַכען אַן איינדרוק אויף זייערע צאַרטע געפֿיהלען, אין געגענטהייל, זיי גע־פֿינען, אַז די עלטערען זיינען הינטערשטעליג גענגען זיי מיט דער שפּראַך אוּן וויסען, אוּן זיי קלערען וויי אַזוי ארוּם קען מען די עלטערען מאַכען פֿאַר שטיקלעך מענשען, מען זאָל זיך מיט זיי ניט דאַרפֿען שעהמען . . .

דער מייסטער, קרעמער אוּן קליין־העכלער זוכט צוּ ווערען אַ גבאי אין אַ שוּהלכעל (אויב ניט, מאַכט ער אליין אַ שוּהלכעל, וואוּ ער זאָל עס ווערען), וואוהין ער רייסט זיך אָפּ פֿון דער ארבייט שבת ויו"ט אויף אַ פּאָר שעה צוּ שטעהן ביים ספֿר אוּן טיילען עליות . . . אָדער זוכט צוּ ווערען אַ מאַכער אין אַ ת"ח אָדער אין אַ פֿאַראיין. אַנדערע שטעלען זיך צוּפֿרידען מיט ווערען קאַמיטע־לייט. אָט דער זוכען פֿון עפּעס אַ התמנות אין אידישע זאַכען, ווי אויך זייער צדקה, איז דאָס דער דראַנג פֿון אַ בענקענדע נשמה וואָס זוכט אַ שטיקעל אַנהאַלט, אַ זכר פֿון אמאָליגען לעבען אין דער אלטער היים, אַ זכר ווי דער מרור ביים סדר־טיש . . .

דאָס קינד קומט אין תלמוד תורה פֿון דער פֿרעמדער וועלט, וועלכע איז וואַכעריג אוּן קליינליך. אוּן זאָל אמאָל דער פֿאָטער מאַכען פּסח דעם סדר, אָדער אַ יו"ט טיש, איז דאָך עס אויך אזוי בלאָס אוּן פֿאַרבענלאָזט, אַז עס מאַכט אויפֿן קינד גאָר קיין איינדרוק ניט, אוּן אויב עס ווערט געצוואוּנגען צוּ זיצען, וואַרט ער מיט אומגערוּלד וועלן ער זאָל זיך שוין באַפֿרייען.

די תלמוד תורה

דאָס קינד קומט אין תלמוד תורה פֿון דער פֿרעמדער וועלט, וועלכע איז שוין אָבער געווואָרען זיין אייגען וועלטל, אין וועלכען ער האָט זיך איינגעלעבט אוּן צוזאַמענגעשמאָלצען. דער חדר איז פֿאַר איהם אַ גאַנץ פֿרעמדע וועלט, וועלכע אפּעלירט ניט צוּ איהם אוּן רייצט ניט זיין נייגעריגקייט, ווייל זי איז

בלאָסער אוּן פֿיעל אָרימער פֿוּן זיין ענגלישע וועלט, אוּנפֿאַרשטענדליך אוּן ניט אינטערעסאַנט. דאָצו איז ער שוין פֿיזיש מיעד פֿוּן דעם גאַנצען טאָג אוּן מיט גרויס שווערִיגקייט לערנט מען אים דאָס ביסעל עברי, ווּאָס ער וועט עס קיינ־מאָל רעכט ניט קענען; אוּן וואוּ מען לערענט שוין יאָ מיט זיי חומש, איז עס פֿאַר אים אויך פֿרעמד. מען לערענט וועגען שבת אוּן יו"ט אוּן אַנדערע זאַכען ווּאָס עס מיינט ניט איהם אוּן ניט זיינע עלטערען . . . אפֿשר האָלטען עס[1] די דאָבאים? ר'וועט פֿרוּם[1] דאָך געווים ניט זיין! ער וויים נאָר, אז ער מוּז געהן אין ת"ת, וויל, ווען ער וועט אלט וועלן 13 יאָהר, וועט מען מאַכען א פּאַרטי, ער[1] וועט באַקוּמען פּרעזענטען, וועט דאַרפֿען זינגען א הפֿטרה אוּן האָלטען א ספּיטש . . . מיט דעם באַגרינדעט ער דעם צוועק פֿוּן זיינע אלע לעהר־יאָהרען אין דער תלמוד־תורה . . .

עלטערען אוּן קינדער

פֿוּן דעם פֿרייהסטען יוגענד פֿוּן די קינדער הויבט זיך אָן צוויישען די קינדער אוּן די עלטערען — א דאַנק זייערע פֿרעמדע שפּראַכען אוּן וועלט־אַנשויאוּנג — צוּ פֿאַרמירען א וואַנט . . . אוּן וועלט געגליך אויפֿגעשטעלט וועלן נאָך 14 יאָהר קוּמט ער אַריין אין דער אַרבייט אוּן פֿיהלט זיך געוויסערמאַסען אוּנאַב־העניג דוּרך זיין וועכענטליכען בייטראָג אין הויז . . .

איך האָב זיך מיט דער פּראַבלעמע שטאַרק אינטערעסירט, האָב פֿיעלע הייגטיגע פֿאַמיליען־לעבענס בעאַבכטעט אוּן שטוּדירט אוּן וואָלט געקענט פֿיעלע בילדער אַנווּאַרפֿען איינע טרויעריגער אוּן שרעקליכער פֿוּן די אַנדערע. עס איז א צייט פֿוּן „ירהב הנער בזקן", די עלטערען פֿאַרלירען זייער גאַנצער אינדיווידוּאַליטעט, זייער איך, אוּן וועלן גענצליך אוּנטערוואַרפֿען די הער־שאַפֿט פֿוּן די קינדער, אַנפֿאַנגענדיג פֿוּן זייערע קאַפּריזען ביז'ן העכסטען גראַד דעספּאָטיזם, וואָס קוּמט פֿוּן פֿריהצייטיג דענערווירטע, פֿאַרקריפּעלטע נשמות, וויל, דאָס קינד אָהן א מאַראַלישען אַנהאַלט, ווערט גליך פֿוּן אַנפֿאַנג אַרוּנ־טערגעפֿאַלען די השפּעה פֿוּנ'ם עגל הזהב, פֿוּן לוּקסוּס אוּן דעליקאַטעסטען, אוּן עס שטעהט צוּ 20 יאָהר פֿאַר אוּנז א יוּנגער־אַלטער מיט א האַלבען מויל צייהן, מיט א קראַנקען מאָגען אוּן, מיט געגליך אָפּגעלאָזענע נערוון . . .

צוּ מאָלען די טראַגעדיע פֿוּנ'ם אידישען הויז, די אויפֿרעגענדע חוצפּה'דיגע ענטפֿערם פֿוּן די קינדער, אויף די איינפֿאַכסטע וועגדוּנג פֿוּן די עלטערען, זייער איגנאָראַנץ אוּן אכזריות'דיגע געגען־האַנדלוּנג אוּן די ניהנום לייבען פֿוּן די עלטערען, איז שיינט מיר, גאָנץ איבעריג, וויל, יעדער, גלויב איך, האָט עס ביי זיך אַדער ביי יענעם, אויף דעם זיך אַנגעשטויסען.

א נייע אידישע הויז מוז געבויט ווערן !

א געמיינזאמע ארבייט וואו די עלטערן, סקול און געזעלשאפט זאלען זיך צוזאמען באמיהן א נייעם אידישען נאציאנאלען דור ערציהען, און וואם איין טהייל וועט ניט קענען באווייזען וועט עם די אנדערע טהון. די עלטערן מוזען אין זייערע הייזער די אידישע שפראך איינפיהרען, אויף דעם ארט פון שלעכטען ענגליש זאלען זיי א גוטען אידיש רעדען, דערהויפט מאכען עם פאר דעם קינדם מוטער־שפראך. דאם האט א גרויסע נאציאנאלע ווערט און דאם איז אויך א פונדאמענט פאר דער שפעטערדיגער ערציהונג.

אידישע טעגליכע עלעמענטארע און היי־סקולם מוז געגרינדעט ווערן פאר אינגלעך און מיידלעך. די קינדער מוזען זיך א גאנצען טאג געפינען אונטער די השפעה פון אידישע מדריכים און אין א אידישע אטמאספערע. א האלבען טאג זאל אידישע לימודים געלערענט ווערן אויף עברית אדער אידיש, אבער פאר קיין פאל אין ענגליש, און א האלבען טאג די סקול־פראגראם. די אידישע לימודים טאר זיך ניט באגרענצען אויף עברי, ברכות און מפטיר, נאר צום ווינציגסטען א גרינדליכע ידיעה אין תנ"ך.

די קינדער — אינגלעך און מיידלעך — וועלכע האבען ניט ביי זייערע עלטערן קיין שבת ויו"ט, מוזען פאר זיי די תפלות אין די סקולם איינגעאר־דענט ווערן און באלד דערויף — אונטערן אויפזיכט פון די לערערם און לוידים פון די געזעלשאפט — טישען פאר זיי סערווירט ווערן און די סעודות שבת ויו"ט מיט פראכט געפיהרט ווערן.

עם וועט זיי דאבי צו פארשטעהן געגעבען ווערן, אז דורך דעם דרוק פון די גלות־באדינגונגען זיינען זייערע עלטערן גערויבט געוואָרען פון דעם אידישען שעהנעם לעבען און מנהגים, און זיי, גרייטען מיר צו, צו א זעלבסט־שטענדיגען אידישען לעבען אויף אונזער לאנד, וואו זיי וועלען קענען אפהיטען אלעם שעהנעם און הערליכעם לויט אונזערע געזעצען. דאן וועלען די קינדער באטראכטען די עלטערן פאר קרבנות פון די אומשטענדען און וועלען אויף זיי קוקען מיט מיטלייד און אכטונג.

די לעהרער וועלען אויך זיין ערציהער וועלכע וועלען מוזען פאר די קינדער נייע האריזאנטען אויפשפרייטען, ציעל און צוועק אין לעבען אנצוציגען, אלגע־מיינע מאראלישע וועדטהען און ספעציעלע נאציאנאלע שטרעמונגען איינצו־פלאנצען, און שריט נאך שריט געהן צו דער פארניכטונג פון'ס גאלדענעם געץ פון לאנד, פון דעם טעמפא, דעם דראנג נאך לוקסוס, וואם דאם איז דער „מאנסטער" וואם פארשלינגט דעם אידען און שלעפט איהם אין דעם טיפעל־טאנץ, וואו ער פארליירט זיך צוזאמען מיט דאם שעהנסטע וואם מיר האבען פארמאגט. ער מוז ערצויגען וועלכע צו פארשטעהן, אז דיימאנדם זיינען ניט קיין צוועק אין לעבען, אז שעהנע זיטען, א מעסיגע נאטור און וועדטפלעך פון די שטענדיגם פאר יעדער מאראלישער זאך איז שעהנער און וועדטפולער פון די

טייערסטע דימענטען. מיט איין וואָרט, אַלעס וואָס די הויז פֿון די עלטערען האָט געזאָלט אוּן קען ניט געבען, מוזען עס אויסזערע ערציהער טהון.

אויסזערע האָפֿנונגען פֿאַר פּאַלעסטינאַ, די אַרבייט אוּן אָנשטרענגונג פֿאַר דער רעאַליזירונג פֿון אונזער אידישע היים פֿאַר'ן אידישען פֿאָלק, מוז זיין דער צענטער פֿון דער ערציהונג פֿון אונזערע קינדער.

אזוי אַרום קען מען האָפֿען, אז מיט דער צייט וועט זיך צוריק א אידיש הויז ביי אונז אויפֿבויען אוּן עס וועט קומען א נייער דור מיט נאַציאָנאַלען שטאָלץ, מיט מוטה אוּן שטרעבונג צום גוטסטען דעם עתיד פֿון דעם גאַנצען אידישען פֿאָלק.

אב, תרצ"ג.

אונזער חינוך

איך האָב אין פֿאַריגען אַרטיקעל באַריהרט, אין אַלגעמיינע שטריכן, די טרויעריגע לאַגע פֿון'ם אידישען קינד אין באַצוג צו זיין אידישען לימוד; וועז ער קומט פֿון זיין ענגלישע וועלט אין דער פֿאַר איהם פֿרעמדע אוז אונאינטערעסאַנטע אַטמאָספֿערע פֿון'ם חדר אוז דאַצו שוין מיער פֿון דעם גאַנצען טאָג אין סקול.

ביי אזא לאַגע איז זעלבסטפֿאַרשטענדליך אז די קורצע צייט פֿון א פֿאַר שטוגדען טעגליך האָט געדאַרפֿט אויסגענוצט ווערען אין איהר גאַנצע מעגליכקייט, עס זאָל זיין מעט הכמות ורב האיכות — א מעוט המחזיק את המרובה; דאָס ערשטע האָט מען געדאַרפֿט האָבען ניט נאָר גוטע טיטשערס, נאָר גע־קליבענע, מנוסים בהוראה, אמת'ע פֿאַך־לייט, אויב מען קען זיך אויסדריקען, וואָלט איך געזאָגט, אז מיר דאַרפֿען האָבען מכשפֿים, וואָס זאָלען קענען אריינ־בלאָזען אין דעם פֿאַרענגלישטען קינד א אידישע נשמה. עפֿענען פֿאַר איהם דאָס אידישע לעבען, מיטרייסען דאָס קינד אוז אריינפֿיהרען איהם אין דעם צויבערלאַנד פֿון אוזנזער פֿאַלקס־געשיכטע; באַקענען איהם מיט אוזנזערע ליידען אוז פֿריידען, שטרעבונגען אוז האָפֿנונגען, א.אז.וו., אוז אזעלכע טיטשער מוז מען נישטערען אוז זוכען, אוז וועז מען געפֿינט איז עס א אבן טוב, וועלכען מען מוז טייער האַלטען אוז גוט באַצאָהלען.

אָט אין דעם פרט זיינען מיר אין לאַנדאָן ממש פֿאַרקריפּעלט, די ת"ת'ס נעמען אָן מלמדים מכל הבא בידם — אינגלאַך וועלכע האָבען נאָך אליין גע־מעגט לערנען ניט נאָר ריכטיג אפטייטשען א אידיש וואָרט, נאָר זאָגאָר אויס־רייַדען א ריכטיגען וואָרט, פֿון פערזאָנאָגיע איז שוין אפֿגערעדט. די מעלה איז אבער וואָס זיי נעהמען ביליג. עס איז דא טיטשערס וואָס באַנוגענען זיך מיט 25 שילינג א וואָך אוז אמאָל נאָך ווינציגער . . . נו, אז דער פֿונדאַמענט איז פֿאַרפֿוילט אוז צוברעקעלט, איז וואָס קען מען אויף איהם בויען? . . .

מען וועט מיר זאָגען: די ת"ת'ס זיינען קורץ אין מיטלען, עס איז אבער ניט קיין תירוץ. אויב ניט קיין ריכטיגע מלמדים איז בעסער גאָר ניט. עס איז ניט קיין ת"ת'ס, נאָר איינפֿאַך שעכטהייזער פֿאַר אוזנזערע קינדער, דורך מלמדים וועלכע קענען אייך אַנשרייבען „נח" מיט זיבען גרייזען. עס איז א שטעהענדע בלאָטע מיט גרינעם שימעל אוז וואָס ווייטער וועט דער אויר

משחית פֿאַרפּעסטען די אידישע לעבּט, אוּן מיר קענען מיט דער צייט ערוואַרטען אַ דור ניט נאָר ללא תורה ודרך ארץ, נאָר איינפֿאַך מלעיגים לכל דבר קודש, פֿרעמד צו אידישע טראַדיציעס און שונאים צום אידישען פֿאָלק.

איך וויים פֿון צוויי ת"ת'ס, נעמליך: רעדמאַנס רויד אוּן בעטנאָל גרין ת"ת וואוּ מען צאָהלט אַ ערטרעגליכען וויידוש די מלמדים, אוּן דאָפּיר ווערען דאָרט טאַקע געקליבען די מלמדים. געווים איז דאָ נאָך אַזעלכע, אָבער איך וויים אויך פֿון אַזעלכע וועלכע זיינען צוּבראָכען אין פֿונדאַמענט: איך וויים פֿון חורבות אוּנטער וועלכע רויאינען עס צאָפּלען זיך די יונגע לעבענס פֿון אַ גאַנצען קומענדען דור.

איך וויים פֿון ת"ת'ס וואָס איין מלמד לערענט מיט צוויי קלאַסען פֿון 40-50 קינדער אין יעדער קלאַס.

איך וויים פֿון ת"ת'ס וואוּ מען האַלט אויף די העלפֿט פֿון דעם מינימום מלמדים וואָס זי דאַרף האָבען.

איך וויים פֿון ת"ת'ס וואוּ די קינדער זיצען אָהן ספֿרי לימוד, וואָס זיצען צו צוויי אויף איין פּלאַץ א.אַז.וו.

איך וויים פֿון ת"ת'ס וואוּ די קאָמיטע איבט אויס אַ דרוק אויפֿן מנהל ער זאָל לערנען לויט די פֿאַדערונגען פֿון יערער קינד'ס עלטערען; איין מוטער זאָגט אַז זי וויל ניט מען זאָל מיט איהר קינד לערנען העברעאיש, גענוג אַז מען וועט מיט איהם לערנען לשון קודש . . . איינע וויל מען זאָל מיט איהר קינד לערנען תהלים אויף טייטש, אוּן איינע וויל מען זאָל, מיט איהר קינד זינגען „אין כמוך", אוּן אַלע פֿאַדערונגען וועלען עס פֿון דער קאָמיטע צוגעשטעלט צום מנהל ער זאָל עס ערפֿילען . . .

וועלכער איז דערין שולדיג?

איך וויל ניט קריגען קיין שונאים אוּן דאָרום וועל איך טאַקע ניט אויסזאָגען, אַז שולדיג אין דעם איז די עם הארצות אוּן די פֿלאַכקייט פֿון די פּרעזידענטן, די פֿיהרער פֿון די ת"ת'ס, ווי אויך מיר, וואָס מיר קלייבען זיי אויס פֿאַר פֿיהרער, וויל זיי גיבען די פּאַר גינעס . . . אוּן זיי די פּרעזידענטן מיינען גאָנץ ערנסט אַז ווי באַלד מען האָט זיי אויסגעקליבען מסתמא זיינען זיי עס ווערט צו זיין, אוּן בכלל, וועלכער וויים אוּן פֿאַרשטייט אַזוי פֿיל אויף חינוך ווי דער וואָס פֿאַרשטייט גאָר ניט? . . . דער אמת'ער עם הארץ, דער גם הרוח, דער אינו יודע שאינו יודע, פֿאַר אים זיינען דאָך אָפֿען די מעינות החכמה . . . וואָס וויים ער דען ניט? אוּן ער שאַלטעט אוּן וואַלטעט כרוב חכמתו אוּן גראָבט אַ אָפֿענעם קבר פֿאַר אונזער אידישקייט. ער וויים: די צייט איז שלעכט, געלט איז אַ טייערע זאַך, מוז מען מאַכן עקאָנאָמיע אוּן די ערשטע עקאָנאָמיע איז וועניגער אוּן ביליגערע מלמדים . . .

די מנהלים מענען זיין די בעסטע זיינען זיי אין דער קלעם, קענען זיך ניט העלפֿען אוּן שטיקען זיך אין דער פֿאַרפעסטעטע לופֿט, פֿון אָפּ'פּטר'ן די פּאָר שעה, זיי קענען ניט אָפּאַרדען צו ריזיקירען מיט זייער שטיקעל ברויט,

מאכען אוועק מיט יאוש, מיטן האנד, זאל זיך דרעהען ווי עס דרעהט זיך אויף שטעלען אוועק דעם חינוך אויף דעם — מפּטיר . . .

וועגען לייענען דעם מפּטיר אין זינגען דאָ הפּטרה מוז איך צוגעבען אז ס'ווערט געטהון בשלימות. מעגליך, אז אויב דאָס קינד קומט אריין צו שפּעט אין ת"ת, למשל, צו 10 יאָהר, קען זיין אז ס'וועט מיט אנדערע זיין צו שוועד... איז גיט מען זיך אויך אן עצה, מען לערענט איהם אויס דריי פסוקים אין דער סדרה און יוצא, אָבער אויב ער קומט אריין צו זיבען יאָהר, איז מעגט איהר זיין זיכער, אז ביז דער בר־מצוה וועט ער לייענען אין זינגען אין וועט נאָך האַלטען א ספּיטש, וועט שווערען, אז ער וועט זיין א איד, א גוטער מענטש צו דער קאָמיוניטי כנהוג. טאַטע, מאַמע, וועלען זיך פֿרעהען, האָבען נחת אין אַלעם וועט זיין ווי גאָט האָט געבאָטען. וועד רעדט נאָך אויב דאָס איננעל האָט א שעהנע שטימעלע, וועט שוין דער מלמד האָבען די אמת'ע רעקלאָמע . . .

אזוי ווי טאקע נאָר די איניציגע הפּטרה קען ער . . . אין טאקע גיט אויך, היט ער זי אָפּ אלע יאָהר, אזוי אז איך האָב געזעהן טאַטעם פֿון דערוואקסענע קינדער הייסען זיך אויפֿרופֿען צו זייער בר־מצוה מפּטיר, אין מיט דער צייט וועט עס ווערען ביי אלעמען א חיוב . . . אין שווער וועט זיין ווען אין איין שבת וועט זיין עטליכע אזעלכע חיובים . . .

איך שטעל זיך פֿאָר, אז מיט דער צייט וועלען די שוהל'עכלאָך מוזען האַלטען א רעקאָרד פֿון די מעמבערס מיט זייערע בר־מצוה הפּטרת; שוהל'עכלאָך וועלען געווינען מעמבערס ווען זיי וועלען האָבען פֿרייע הפּטרת אין, אנדערע וועלען פֿאַרלירען מעמבערס . . . א מנין וועט אדוועדטייזען, אז ער האָט די אין די הפּטרת פֿריי אין א יחיד וועט אדוועדטייזען אז ער זוכט צו ווערען א מעמבער, וואו עס איז, צום ביישפּיל, פֿריי פ' שפּטים, אין עס וועט ברענגען דערצו, אז ס'וועלען זיך גרינדען אלע נייע מנינים צוליב די הפּטרת:

אין די פייפערס פֿול
מיט אדוועדטייזמענט פֿון יעדע
שוהל:
פֿון דער חברה זולל וסובא,
קומט צום עולם א בשורה טובה:

עס פֿאַרקויפֿט זיך „חיי שרה"
ביי די חברה אנשי שריי,
אין עס איז א סברה
אז אויך פּסח ווערט באלד פֿריי.

„קרח'ס מפּטיר איז פֿריי
צום פֿאַרקויפֿען אויף דאָס ניי;
ווייל ער האָט שוין מער קיין כוח,
ארויסגעפֿאָהרען איז אויך פ' נח.

אין שטיבעל אנשי קליאָמער
ווערט פֿאַרקויפֿט אונטער האָמער
„פּנחס", נור פֿאַר איין יאָהר,
אין מפּטיר יונה ביז גראָהע האָר.

א נייעס א טשיקאַווע
אין בהמ"ד אנשי מלאַווע,
האָט „בלק" געליטען פֿון א פֿאל
אין „יתרו" געוואָרען א ליבעראל.

ווי ביי יעדע נייע פֿרנסה
וועלען זיך געפֿינען אגענטען,
וועלען עפֿענען אָפּיסעס אין
אדוועדטייזען.

הפֿטרת פֿון א גאנץ יאָהר
איז דאָ: „טוּ בי סאָלד"
מען קען דינגען אויפֿן יאָהר
אָדער גאָר פֿריהאָלד.

פֿאַר א גאנץ קלייניעם לוין,
ווערט ,פֿאַרקויפֿט שבת חזון;
אוּן אין מנין פֿון הצנועה האָרעל
ווערט פֿאַרקויפֿט שבת הגדול.

מפֿטיר, וועט זיך ווי אלע סחורות
פֿאַרקויפֿען אין די קראָמען,
נייע שטיבלאָך אוּן חברות
וועלן וואקסען ווי די שוואָמען.

עם וועלן אויך אלע בטלנים
אוּן די משה יאָשעס,
באָקומען א פֿרעהליך פנים
מיט זיבערע פרנסות.

כ"ג אב, תרצ"ג.

די רפואה צו אונזער חינוך

וועגן די רפואה צו אונזער חינוך, האָב איך זיך שוין אַרויסגעוואָגט — אין אַלגעמיינע שטריכען — אין מיין אַרטיקל: „די נייע הויז". יעצט קום איך די זאַך קלאָרער אַרומרעדן. כאָטש דער רעדאַקטאָר האָט מיר געבעטן איך זאָל זיך פֿאַסטן וואָס קורצער, דאָך וועט ער מיר מוזן ענטשולדיגן, די פֿראָגע איז אזוי אָנגעוועהטאָגטע אז מיר שיינט אז מען דאַרף טאָג נאָך טאָג וועגן דעם שרייבן, פֿילייכט וועט געלונגען צו אויפֿוועקען די וואָס האָבען די מאַראַלישע קרעפֿטען דערצו, און וועלען אָנפֿאַנגען שאַפֿען א נייע ערא אין דעם צוקונפֿטיגען אידענטום.

מיר מוזן קוקען דעם אמת אין די אויגען.

ווי אויסטערליש עס זאָל אונז די זאַך נישט שיינען, דאָך וועלען מיר מוזן צוגעבען אז עס טרעפֿט — אין אויסערגעוועהנליכע פֿאַלען — אז אויב מיר קענען ניט איבערבויען דאָס הויז אָנפֿאַנגענדיג פֿון פֿונדאַמענט, מוזן מיר נעמען א פֿאַרקערטע ריכטונג און אָנפֿאַנגען איבערבויען פֿון אויבען; אָמאָל האָט די עלטערענס הויז משפּיע געווען און ערציען דאָס קינד, יעצט מוז מען זעהען אז דאָס קינד זאָל מיט דער צייט קענען משפּיע זיין אויפֿן הויז פֿון די עלטערען...

אונזער קינד וועלט אינם עלטערענס הויז ערציגען אויב ניט גויאיש איז אָבער ווייט נישט אידיש, וואו די שבתים און יום טובים זיינען וואָכעדיג און וואו ס'איז פֿאַרבילִיגט די אידישע טראַדיציע. עס דוכט זיך, אז פֿון אונזערע הייזער איז שוין לאַנג פֿאַרשוואונדען די לעצטע רינגען פֿון אונזער היסטאָרישע קייט און די סטריט איז דאָך שוין געוצליך אן ענגלישע אטמאָספֿערע.

אויב מיר קענען ניט גלייך אָנפֿאַנגען צו שאַפֿען א אידישע גאַס־אַטמאָספֿערע (איך מיין ספעציעל אידישע מאַסען־פֿאַרזאַמלונגען און קלובס) אזוי צו איבערוועלטיגען די אידישע הייזער, מוזען מיר אָנפֿאַנגען פֿון דעם קינדס חינוך. ער מוז פֿון זיין פֿריהסטען יוגענד גלייך אַריינקומען אין א אידישער אטמאָספֿערע — עס הייסט אין אידישען קינדער־גאַרטען, סקול און היי־סקול, וואו די אידישע לימודים וועלען אין אונזער שפּראַך אונטערריכט ווערען, וואו מען וועט זיי אין אונזער גייסטיגען לעבען אַריינפֿיהרען און אונזערע וועלט־אַנשוואונגען פֿאַר זיי אויפֿרעקען, האָפֿענדיג אז זיי וועלען אין די הענד פֿון די גוטע ערציער בעאיינפֿלוסט ווערען און איבערגעשאַפֿען ווערען.

די קינדער וועלען זייערע נייע איינגעפֿלאנצטע געפֿיהלען, זייער ליעב־שאפֿט צום אייביג וואנדערעגדען פֿאלק, צום טרעגער פֿון אמת און ליכט, אין דער גאס ארויסטראגען און אויך אין די עלטערענס הייזער אריינברענגען, און שריט נאך שריט וועט די אידישע ליכט פֿון די קינדער צושמעלצען דעם אייז, פֿון די עלטערען, וואס איז דורך די גלות אומשטענדען אזוי שטארק אנגעפֿרוירען. אידישעם שיין און וואריקייט וועט אריינפֿליסען דורך די יונגע, אין די אידישע הייזער אין אידישע באוואוינטע סטריטען; נייע גאלדענע רינגען וועלען זיך אויפֿסניי שמידען צו אונזער צוריק געפֿונענע אלטע קייט און א אידיש לעבען וועט אויסוואקסען אינם ענגלישען יודענטום.

יעצט שווימען ארוים די פֿאלגענדע פֿראגען: צי איז מעגליך אידישע טעגליכע עלעמענטארע אין היי־סקולם פֿון פרינציפיעלען אין עקאנאמישען שטאנדפונקט? מיט וואס זיינען מיר זיכער אז די טיטשערס וועלען אויך קענען זיין די ריכטיגע, פֿראנטוואָרטליכע אידישע ערציהער? אין זאגאר וועלן יא, איז צי וועלען זיי זיין בכוח צו איבערציהען אין געגענווירקען דעם איינפֿלום פֿון די קינדערשע הויזליכע אין גאס ערציהונג?

וועגען דער ערשטער פֿראגע האב איך, נאך מיט 12 יאהר צוריק, זיך גע־וועגדעט אין בילדונגס־מיניסטעריום פֿון וועלכען איך האב באקומען א פאזיטי־וון ענטפֿער. מיר קענען אונזערע קינדער אין אונזערע סקולם אין מיט אונ־זערע טיטשערס איינארדענען; די געביידעס מוזען נאר פאסיגע זיין, צום צאהל פֿון די קינדער, אין די טיטשערס קוואליפיצירטע אין זייער פאך. נאכ'ן ערשטען יאהר, וועלן דער פרוב האט זיך איינגעגעבען, עס הייסט, אז די אלגע־מיינע לימודים, לויט דעם ענגלישען פראגראם זיינען דורכגעפֿיהרט געווארען, אין ס'איז דא א צאהל פֿון 100 קינדער, נעמט די רעגירונג איבער די הוצאות פֿון דער געביידע, אדער זי גיט איר געביידע, אין די צאהלונגען פֿאר די לערער פֿון די אלגעמיינע לימודים, אזוי, אז פֿאר אונז בלייבט נאר איבער צו צאהלען פֿארן אידישען אונטערריכט. לפֿי החשבון קומט אויס, אז נור די התחלה איז שווער אין די התחלה מוז געמאכט ווערען. מיר האבען דא יעצט א צאהל ת"ת־געביידעם וועלכע זיינען פאסיג אין אויסגעהאלטען דערצו אין מיט זיי דארפֿען מיר אנפאנגען.

וועגען דער עקאנאמישער זייט איז אויך דער טייפֿעל ניט אזוי שרעקליך, ווי מען מאלט איהם; ישראל נתבעים ונותנים, די אידישע הארץ איז גאר ניט אזוי פֿארשטיינערט. מען דארף עם נור וועקען, מען מוז די עלטערען בעאייג־פֿליסען אין צו פֿארשטעהן געבען, אז לערנען דאס קינד איז אויך אזוי פֿיעל נוטוועגדיג כמעט ווי די נויטיקייט צו געבען דעם קינד אויך פיקטשורס אין אנ־דערע פֿארווייליגונגען. האבען דאך אמאל אין אונזער אלטער היים אריטע אלמנות, ארומטראגענדיג זיך מיטן קויש אייער, בייגעל, פֿרוכטען וכדומה, אפ־געשפארט פֿון זייער מויל אין געצאהלט שכר לימוד. זעהען מיר דאך אז בעפֿאר די מלחמה האט די ארעמע פוילען געהאט א נעץ פֿון 300 סקולם מיט

37 טויזענד קינדער. דאַרפֿען מיר זיך שעמען געגען זיי אוּן פֿון זיי זיך לערנען.

וועגען די טיטשערס איז עס געווים א פֿאַרצווייגטע ארבייט אוּן מוז האָבען פֿיעל פֿאַרבעררייטונג, ווייל אויסער וואָס זיי מוזען זיין פֿאַכמענער, מיט העכערע אידישע בילדונג אוּן וועלט־קענטניסע, מוזען זיי אויך זיין, ווי געזאָגט, ערציהער אין דעם אידישען גייסט אוּן זיטען אוּן זאָלען אונז קענען געבען וואָס מיר פֿון זיי פֿאַרלאַנגען.

עס מוז זיך בילדען א באַארד אף עדיוקיישאָן, זי זאָל די טעאָרעטישע ווי אויך די פראַקטישע פראַגראַם אויסאַרבייטען, זי וועט מוזען פֿון די אַלטע אוּן נייע לעהרע־ביכער אויסקלייבען די וועלכע זיינען אין דעם גייסט וואָס מיר ווינשען; זי וועט אויך דאַרפֿען מאַכען א קאָנקורס פֿאַר נייע געשאַפֿענע ביכער (מיר האָבען יעצט ב"ה א גענוגענדע צאָהל קרעפֿטען וואָס קענען אונז ליפֿערען וואָס מיר פֿאַרלאַנגען).

איך מיין זיכער ניט, אז מען זאָל צוריק ברענגען דעם אַלטען חדר מיט זיין סדר הלימוד. אוּנזער לימוד דארף אויסשמידען א טראַדיציאָנעל־נאַציאָנאַל וועלטליכן איד; אוּנזער אַלטע געשיכטע — אין די ערשטע קלאַסען — וועט טאַקע זיין א קיצור פֿון די כתבי קודש, אָבער אזוי, אז די קדושה זאָל ניט פֿאַר־שוועכט ווערען אוּן דער צויבער וואָס האָט אזוי געפֿאַנגען דאָס צארטע קינד'ס האַרץ זאָל ניט אויסגעוועבט ווערען. אוּנזערע ספורים (כרעסטאָמאַטיעס) וועלען זיין פֿון דעם אידישען אוּן וועלטליכען לעבען, וואָס וועט ווירקען צו איינפֿלאַנ־צען לעבע צום אידישען פֿאָלק, צו דער מענשהייט אוּן צו אַלע ערעלע אוּן שעהנע זיטען. אוּן דאָן זעה איך ווי:—

ברוך, זרח, פֿייוויש, טרייטעל,
וועלען זיך נעהמען צו דעם טייטעל,
אוּן שרגה, יונה, קלמן, פֿייטעל
וועלען אונז עפֿענען דאָס בייטעל . . .

אוּן זעהר שנעל לויפֿט דער לעבענס־וואָגען,
אוּן וועט די צייט ווי א בליץ יאָגען;
אוּן וועט צעהן יאָהר וועט זיך אָפּטראָגען,
וועט א טאַטע זיך נעהמען באַקלאָגען:

אז ביי מיר איז, אויף ביינק אוּן טישעל
טהוּען זיך לערנען א שעהן ביסעל;
אוּן אויף העברעאיש טהוּט מיין זיסעל
דעקלאַמירען „דאָס גאָלדען פֿישעל" (פֿון פּושקין).

אוּן מיין חיים דערצעהלט מיר זאכען
פֿון ארץ ישׂראל, בערג אוּן טייכען
פֿון ר׳ גמליאל אוּן זיין גלייכען
אוּן לערענט מיך קידוש מאכען . . .

אוּן מיין כאצקעל פֿרעגט מיך א קשיה:
ווי גרוים איז „שיעור כעדשה״?
אוּן פֿארוואָס וויים איך ניט — פֿרעגט מאשע —
ווי געלערענט געווען איז רש״י.

אוּן אויך מיין שעהנע טאכטער חיה,
וואָס איז אמאל געווען א פֿרייע;
האָט געמאכט א מאָדע א נייע,
זיך פֿארליבט אין רבינו בחיי . . .

ס׳קוקען מיר נאָך די קינדערש אויגען,
אוּן דאָס טהוט מיך אויפֿרעגען;
ווייל אויף אלעם מוז איך זיי פֿרעגען,
צו וואָס איך וויל טהוּן וועט עם טויגען.

אוּן זיי היטען מיך כסדר,
ווי א אינגעלע פֿון חדר;
אויך איך זאל ניט מאכען קיין בוידער,
וועו איך ריכט אָפּ דעם סדר.

מען קוקט מיר נאָך אין אלע שפּאלטען,
פֿון אלע זאכען זאל איך האלטען
אוּן מיט עפעם . . . זיך צו באהאלטען
אום שבת, אין קעלער דעם קאלטען . . .

זינגען זמירות שבת צום דינער,
אוּן ערגיץ טאָר מען ניט צו־פֿאָהרען;
נו, איך האָב דערלעבט די יאָהרען,
וועו די אייער לערנען די הינער.

צו אָנפֿיהרען מיט דער זאַך קען זיך אָנשלִיסען יעדער איד וואָס אַ וואַרעם האַרץ צו פֿיהלען די הייליגע אויפֿגאַבע אוּן קען צוּטראָגען מאַטעריעלע אָדער גייסטיקע לייסטונגען. די באַארד אַף עדיוקיישאָן אָבער מוז צוּזאַמענגעשטעלט ווערען אויסשליסלִיך פֿון די באַהאַלטענע קרעפֿטען, וועלכע געפֿינען זיך דאָ אין אַ גרויסע צאָהל, אוּן וועלכע זיינען אוּנטערדריקט דורך דעם אוּנגעהאַלטען געזעלשאַפֿטליכען לעבען, אוּן אום אַרויסצוּרוּפֿען אָט די באַהאַלטענע כחות, די נחבאים אל הכלים, אין פֿאַרגרוּנד, אוּן קענען פֿון זיי ציהען די גרויסע נוצען אין דעם ענין פֿון איבערבויען דעם אידישען חינוך אוּן גלייכצייטיק פֿאַרשהנערען אוּנזער געזעלשאַפֿטליך אידישען לעבען, מוז פֿון דער מיטען פֿון אוּנזעח קהלה לעבען אַ רעוואָלוציע ענטשטעהן אוּן אַ גאַנץ נייע אָרדנוּנג געשאַפֿן ווערען.

אוּם דאָס קלאָהר צו פֿארשטעהן, מוזען מיר אַן איבערבליק געבען: ווער פֿיהרט דאָ אַן יעצט מיט אוּנזער אידישען לעבען, אוּנזער דורכפֿאַל, אוּן ווי וואָלט געדאַרפֿט געפֿיהרט ווערען. אַלעס אין קוּמענדע אַרטיקלען.

אונזערע פיהרער—אַמאָל און היינט

אַמאָל האָט דער אויסדרוק „נאַציאָנאַליזם" ניט געהאַט קיין אָרט אין אונזער אידישען לעבען, אוּן מיטן רעליגיעזען לעבען האָבען אָנגעפֿיהרט די רבנים, א פֿיהרונג, וועלכע האָט זיך גאָנץ לייכט אייננעגעבען, ווייל, די פֿראָגע פֿון חינוך האָט זיך געלייזט אָהן זיי,—ווי איך האָב שוין געשריבען אוּן ווי יעדער ווייסט עס. עס האָט זיך פֿון זיך זעלבסט, אין יעדער הויז, געווענדט א אידיש לעבען נאָכ'ן באַגריף פֿון יענער צייט. די רבנים זיינען געווען די פֿיהרער נור אין ד' אמות של הלכה, וואָס די הלכה איז געווען א נויטוועניגקייט אין יעדען קלענסטען אידישען קיבוץ, אוּן אין דער אקציע זיינען אַלע רבנים געווען אויטאָריטעטען. איבער זיי זיינן געשטאַנען די גדולי הדור, וועלכע האָבען בעאיינפֿלוסט די רבנים אוּן דעם כלל ישראל. אין דעם געזעלשאַפֿטליכען לעבען אָבער, האָבען די רבנים כמעט ניט קיין אַנטייל גענומען, ווייל זיי האָבען אין דעם קיין באַגריף געהאַט אוּן איהם ניט פֿאַרשטאַנען. דער גרעסטער שבח אויף א רב איז געווען אז: ער ווייסט ניט קיין 'צורת מטבע . . . דאָך האָבען זיי אויסגענליכן געלט־סכסוכים אוּן אנדערע רין־תורות מיטן קאָדעקס פֿון „חשן משפט" פֿאַר וועלכען מען האָט דעם קאָפּ געבויגען.

דער געזעלשאַפֿטליכער לעבען איז געפֿיהרט געוואָרען פֿון מנהיגים, גבאים אויסגעקליבענע פֿון פֿאָלק (אוּן מאַנכעם מאָל פֿון זיך אַליין דורך תקיפות . . .). אַלע זיינען געווען גרויסע בני תורה אוּן עשירים, אוּן זיי האָבען אָנגעפֿיהרט מיט די צרכי צבור אין יעדע שטאָט. געווים איז געווען פֿאַלען וואוּ די מנהיגים האָבען ניט גינסטיג ערפֿילט זייערע פֿליכטען, אָבער מען מוז געדענקען, אז די מנהיגים האָבען נור אָנגעפֿיהרט מיט דער פֿינאַנציעלער זייט; דעם גייסטיגען לעבען אָבער האָבען זיי גארנישט בעאיינפֿלוסט, ווייל דער גייסטיגער לעבען האָט זיך אַנטוויקעלט פֿון זיך אַליין, ביי יעדען יחיד אין א גראָדע לויט, נאָך דעם שטאַנדפּונקט פֿון יענער צייט. די פֿיהרער האָבען ניט געדאַרפֿט, זאָרגען פֿאַר קיום האומה אוּן ניט פֿאַר איהר מאַראַלישען הויף — דער מאַראַלישער לעבען, האָט, ווי א לעבעדיגער קוואַל, געשטראָמט פֿון די מאַסען, האָט זעלבסט געשאַפֿען די נויטיגע מוסדות אוּן זיי אויסגעהאַלטען ווי א זעלבסטפֿאַרשטענדליכע זאַך.

שוועך איז אבער צו זיין א פיהרער היינט

וועך די אלטע אידישע הויז איז שוין פון לאנג חרוב אוך מ'מוז אויפשטעלען באטש א נאציאנאל אידיש הויז, מוזען מיר וויסען, אז אויב מיר וועלען ערציהען בלויז א נאציאנאלען איד, איז גלייך ווי אויפשטעלען א הויז פון טרוקענע ציגעל אהן צעמענט, וואס יעדער שטויס וועט עס צו ביסלאך אומוואַרפען. דער נאציאנאל־געפיהל מוז זיין באפעסטיגט מיט טראדיציע, די טראדיציע פון אונזערע עקרי הדת אוך מנהגי ישראל. עס איז זיכער, אז וועלטליכער וויסען (בילדונג) איז פאר אונזערע קינדער ניט נוך וויכטיג נוך אויך נויטוועניג, אבער די וועלטליכע בילדונג טאר ניט גענצליך פארשלינגען אונזער אידישקייט. אויב מיר קענען דעם אידישען לימוד ניט שטעלען העכער פונם וועלטליכען איז כאטש אויסגלייכען מיט איהם. אונזער תורה דארף זיי געבען די טראדיציע אוך אונזער געשיכטע וועט זיי געבען דעם נאציאנאלען באוואוסטזיין, אוך דאן קענען מיר אויסבילדען טראדיציאנעלע אידען, אין דעם מאדערנעם זין, נאך היינטיגע צייט.

חוץ דעם חינוך וואס איהם העננט אפ דער קיום פון אונזער צוקונפטיגען אידענטום, געפינט זיך אויך דער געגנווארטיגער, פארצווייגטער אידישער נעזעלשאפטליכער לעבען אין לאנדאן בשפל המדרגה אוך מען דארף האבען ריזיגע פיהרערשע כוחות צו אומוואַרפען עס אוך איבערבויען.

א פרעמדען קענען מיר אנצייגען אויף: א פארצווייגונג פון תלמוד־תורות אין אלע דיסטריקטען, שוהלען, שוהלכלאך, שטיבלאך, אוך מנינים'לאך אהן א צאהל, חברות, מוסדות, וויהילפס־פארײַינען, קולטור פארײַינען, יוגענט פארײַינען אוך פיעל פארשיעדענע אינסטיטוציעס, ועל כולם רבנים, רביים, רבי'ס אוך רעווערענדם מיט א ב"ד אן דער שפיטצע.

אבער מיר וויסען דאך וויי טויט אוך פארפרוירען דער אידישער לאנדאן איז, מיט אלע זיינע אינסטיטוציעס אוך פארײַינען; וויפיעל מוסדות האבען מיר וואס האלטען זיך נוך אויפן בארען מיט די צוויי נעמען פון דעם פרעזידענט אוך סעקרעטאר. וויפיעל מיטינגס וועלען אפגעהאלטען פון די דריי האנארארי־אפיסערם אוך די זעלבע דריי פיהרער מוזען נעבעך אויף זייערע פלייצעס אויפ־האלטען דעם דושענראל מיטינג אוך זיך, איינשטימיג, אויסקלייבען אויפ'ן קומענדען יאהר, אוך די אינסטיטוציעס וואס האבען זיך שוין יא באפעסטיגט איז, דארפט איהר נאר באזוכען זייערע מיטינגען זיך צו איבערצייגען, אז עס וווייהעט דארט אויך א קעלט, ד' ירחם, אוך וויפיעל שוהלען האבען מיר מיט נעדינגענע מנינים, אוך וויפיעל גרויסע שוהלען וואס זוכען שבת א צעהנטען?

וואס איז די אורזאך פון דעם דורכפאל?

וויי'ל מיר האבען ניט די ריכטיגע פיהרער. לאנדאנער אידענטום טהוט זיך אליין באוועגען אוך שווימט אויפ'ן צופאל פון ווינט, זויגט פון די אייגענע

פֿינגער, לעבט אוּן שטיקט זיך אין די אייגענע פֿאַרפעסטעט ד' אמות; ניטאָ דער מנהיג, דער פֿיהרער וואָס זאָל לייטערן די אַטמאָספֿערע אוּן צייגן די ריכטיגע וועג, ניטאָ דער כוח, דער עומד בפרץ וואָס זאָל ניט לאָזען געהן קרום אוּן אַזוי געהט דאָ דער גייסטיגער לעבען בארג ארָאָפּ, ניט ער געהט, נאָר ער קייקעלט זיך מיט א בליץ־שנעלקייט אוּן וואַר וווייסט וואוהין עם וועט אוּנז פֿאַרפֿיהרען.

אונזער גייסטיגע אַרימקייט האָט זיך ענטוויקעלט פון די באַדינגונגען

לאָנדאָן שלינגט איין די מענשען. די היגע באַדינגונגען פֿון לעבען זיינען אַזוי שוואַר אוּן יאָגענד, אַז דער אַרבייטער, דער קליין־העגדלער וויּ אויך דער מיטעלער ביזנעסמאַן וועַרט פֿאַרלוירען אין זיין פֿאַך פֿון פֿריה ביז נאַכט. די פֿרייע טעגליכע צייט איז אַיהם קוים גענוגענד צוּם עסען אוּן אויסרוהען זיך פֿאַר די אַרבייט צוּם קומענדען טאָג. מיר דאַרפֿן אויך ניט פֿאַרגעסן, אַז מעהרסטענס פֿאַלט דער יונגער דור אַריין אין באַדינגונגען פֿון פֿריהסטען יוגענד, עס הייסט פֿון 14 יאָהר אַלט. קענען מיר זיך פֿאַרשטעלען אויף וועלכען הויך עס שטעהט אונזער אידיש באַפֿעלקערונג אין מאַראַלישען אוּן געזעלשאַפֿטליכען לעבען?

דער אייניגער פֿרייער טאָג אין וואָך, איז דער שבת אַדער זונטאָג. צוּ וואָס וועַרט ער אויסגענוצט? דער עלטערער דור אין וועמען עס צאַנקט נאָך א פֿונק פֿון דער אַלטער היים, געהט נאָך הערען דעם רבי'ן אַדער מגיד; עס אינטערעסירט אַיהם הויפּטזעליך הערען א שעהנע מעשה'לע אַדער משל, אוּן איבערהויפּט לעכצעט ער נאָך א ביסעלע כבוד; אזוי, אַז וועַן ער אַרבייט זיך אַביסעל אַרויף קריגט ער צוּ נאָך אַזעלכע 6 מענשען וויּ ער אוּן בילדעט א נייעם בהמ"ד; מען דינגט א רוּם, ער וועַרט טשערמאַן, די איבעריגע וויים, סעקרעטאַר א.ד.ג. ער פֿיהלט זיך שוין גאַנץ באַפֿרידיגט, רופֿט מיטינגען, לערענט זיך ספּיטשען אוּן עס איז אַיהם וועַרט די עטליכע שילינג וואָס אַיהם קאָסט. די פּאַר וועלכע פֿעהלען צוּם מנין, איז מען ניט פֿויל אַריינרופֿען דורכגעהער פֿון סטריט, אָט די דורכגעהער וואָס זיינען משלים צוּם מנין זיינען דאָך די קהלה... אַז גאָט העלפֿט אַז עס וועַרט שוין 15 מעמבערס זיינען זיי אַלע אין דער קאָמיטע אוּן די קהלה בליבט אַלץ די צופֿעליגע דורכגעהער. אַז ס'וועַרט שוין 25-30 מעמבערס אַדוועַרטייזט מען אין דער פּרעסע אוּן רבנים שיקען אַריין אַפּליקיישאָנס צוּ אָננעהמען דרבנות . . . אזוי האָט זיך אין לאָנדאָן געבילדעט בתי־מדרשים מיט פֿאַרשיידענע נעמען, וויּ: אנשי בולאַווע, מלאַווע, קורלאַווע, פּלאָטקע, קאַלאָמקע אוּן דאָס גלייכען . . . פֿון זיי האָט זיך מיט דער צייט אויסגעוויקעלט, ניט וועניג, יעצטיגע פּרעזידענטען פֿיהרער.

גלייכצייטיג מוז באמערקט ווערען נאך א שוואכקייט ביי לאנדאנער אי־דען, נעמליך, אריינצוגעבען ספרי תורות, יעדער האט א חשק אריינגעבען א ספר תורה, אזוי אז אין אלע בתי־מדרשים געפינט מען פיעלע איבעריגע ספרים וואס מען נוצט זיי קיינמאל, און אחוץ דעם אויסלופטערען צו הקפות, שטעהען זיי א גאנץ יאהר אין ארון און אויב זיי שימלען ניט — טרוקענען זיי . . . איך וויים ניט צו דאס איז דער כבוד התורה. איך האב שטענדיג אזעלכע פעלע צוגעזעהן מיט א טיפען וועהטאג, קלערענדיג אז מיט די גרויסע סומען וואס מען גיט אוים פארן נאריישען כבוד, וואלט מען דאך אזוי פיעל גוטעס געקענט טהון! נאר עס איז ניטא וועד עס זאל אויף דעם אויפמערקזאם מאכען און עס אפשטעלען, און דער אלטמאדישער פראסטער איד טובל'ט זיך אין די מים עכורים פון כבוד המדומה און מיינט נאך, אז ער איז א איש מכובד, געטהון א גרויסע זאך . . .

און דער יונגער דור? וועגען אים פרעגט גאר ניט! ער האט דעם זונטאג; פאר אים איז אפען פיקטשורס, פוטבאל, פערדלעך, הינט־רייסעס וכדומה, און דאס לאנדאנער אידענטום וועדט פארקריפעלט, און וואס וויטער זינקט עס מעהר אין דעם תהום פון אונווויסענהייט.

וועד זיינען די יעניגע וואס האבען געראדפט פיהרען און פארוואס הערט מען פון זיי ניט? — אין די קומענדע ארטיקלען.

אונזערע פיהרער ווערן געפיהרט...

עס איז גאנץ פֿאַרשטענדלעך, אז מיטן רעליגיעזען אוּן מאַראַלישען לעבען פֿון לאַנדאַנער אידענטוּם האָבען געדאַרפֿט אָנפֿיהרען די רבנים מיט'ן ב"ד אין דער שפיץ אוּן מיט'ן געזעלשאַפֿטליכען לעבען די אידישע פּרעסע. עס איז זייער באַרוּהִ אוּן אויפֿגאָבע אוּן זיי האָבען די מאַראַלישע קרעפֿטען צוּ דעם. דער שטן האָט אָבער מיט זיין טייפֿעלשען טאַנץ דעם קאָנענדען אידישען לעבען אויסגעמישט. אונזערע וואויל פֿיהרער האָבען זייער באָדען פֿאַרלוירען אוּן אָנשטאָט אָרדנוּנג — א כאַאָס אַריינגעבראַכט. אוּן אונז האָט ער (דער טייפֿעל) אין געזיכט אַריינגעלאָכט אוּן א לאַנגע צונג אַרויסגעשטעלט.

דער בית דין

דער ב"ד האָט ניט אָנגענפֿאַנגען צוּ בעאיינפֿלוּסען אוּן באַפֿרוכטפּערען דעם אידישען לעבען אין ענגלאַנד. ניט וויל דאָס קינד איז איבערגעוואקסען די אָס, נאָר וויל די אָס האָט איהרע מילך אין די בריסטען געלאָזט איבערבערענען, האָט דאָס קינד קיין נאַהרונג נעגענבען אוּן דאָס קינד האָט געדייעט אוּן געוואקסען אויף די ענגלישע קרענק . . .

דער ב"ד האָט זיך איהרע ספעציפֿישע אויפֿגאָבען, האָלט אָפּ איהרע זיצונגען אין באַשטימטע טעג אוּן שטונדען; גיט זיך אָפּ מיט גט'ן, גרים מיט כשרות הכשר אוּן מיט צופֿעליגע דין תורות. איך זאָג צופֿעליגע, וויל, וועו אָלע סכסוכים אוּן שטרייטיגקייטען פֿונם אידישען לאַנדאָן זאָלען זיך וועלען אויסגלייכען בייס אידישען קאורט, וואָלט ניט גענוג געווען קיין צעהן בתי דינים. זאַכלעך, געהט א קלייענער טייל צוּם ב"ד אוּן זיי ווערען וואָס וויטער וועניגער, וויל זי האָט ניט קיין מעגליכקייט צוּ ערלויבּיגען שנעל די קיימעס, יעדער קיים פֿאַרציהט זיך אויף וואָכען אוּן דערפֿאַר קומען נאָר אַהין אָזעלכע דין תורות, וועלכע מוזען נאָר אַהין קומען; דערפֿאַר איז אויסגעשלאָסען זי זאָל נאָך פֿאַרשפּרייטען איהר טעטיגקייט צוויישען לאַנדאָנער אידענטוּם אין אָלע צווייגען פֿון זייער מאַראַלישען לעבען, זי האָט זיך דערצוּ קיינמאָל ניט פֿאַרמאָסטען, וויל זי האָט ניט די פֿיזישע מעגליכקייט.

די רבנים

איך האָב שוין אויף די שפּאָלטען פֿון דער צייטונג געשריבען אַז, צווישען די שוּלחן רבנים, איז נאָר אַטייל פֿון זיי אמתע רבנים (מוסמכים), דאָך מוז מען קאָנסטאַנטירען דעם פּאַקט, אַז ביי יעצטיגען טאָג פֿאַרמאָגט לאָנדאָן א גע־נוּגענדע צאָהל רבנים מיט גייסטיגע כחות, רבנים וואָס וואָלטען געקאָנט זיין אוּנזער שטאָלץ אוּן ציהרונג; רבנים, גרויס אין רבנות, גרויס אין וועלטליכע וויסענשאַפֿט, אנשי אמת אוּן וואָלטען געקענט בעאיינפֿלוּסען אוּן פֿאַר־שעהנערען דעם אידישען לעבען אויף אַלע געביטען, וועלכע מיר וואָלטען זיי נאָר געגעבען די כחות דערצו. יעדער קהלה מאַכט פֿון איהר רב דאָס, וואָס זי וויל ער זאָל זיין . . . מיר אַליין האָקען אוּנטער זייערע אַרלער־פֿליגלען זיי זאָלען זיך ניט קענען אויפֿהויבען . . . וואָרום, די שוּלחן צו איהר איז אַריינגע־פֿאַלען אַזא רב, וויסט אַליין ניט זיין גדלות, זי האָט דאָך איהם ניט אָנגענומען וויל ער איז דאָס וואָס ער איז, זי האָט געוואָלט א רבי'ן אוּן צופֿעליג איז ער געפֿעלען געוואָרען. אוּן זיי ווערען פֿאַרשלינגען אוּן איבערוועלטיגט פֿון די פֿיעלע רבילאַך, מגידים אוּן מגידים'לאַך וואָס איבערפֿילען לאָנדאָן. אויב אוּנזער א מגיד'ל איז א גרויסער חצוף מיט א וויבערשען מוּל דערצו נאָך א גרויסער חונף, רוקט ער זיך אַרויס אויפֿ'ן אויבערפֿלאַך אוּן באַשאָטענט מיט זיך די אמתע רבנים. כ'קען איינעם א קליין קעפּעלדיגען ישיבה־בחור, דערצו וויט פֿון א חכם, האָט זיך אַריינגעשטופּט מיט חניפֿה אין א שוּחל, קען ניט זאָגען א לאָגיש וואָרט אוּן מיינט, אז ער איז א שאַרפֿער רעדנער אוּן האָט נאָך מוטה צו שרייבען אויף זיך הרב הגאון . . . אוּן נעה טהו איהם עפעס!

נאָר דער ריכטיגער שווערד, וועמענס שארף האָקט אַרוּנטער די פֿליגלען פֿון די אמתע רבנים, איז דאָס, וואָס ער איז אויפֿגענומען פֿון דער שוּחל אוּן איז אוּנטערוואָרפֿען ניט נאָר פֿון דעם פרעזידענט, א מגושם מיט קליינליכע השגות, נאָר אויך פֿון יעדען מעמבער, פֿון יעדען עם הארץ אוּן פֿון יעדען גראָבען יונג, פֿון וועמען ער דאַרף אַרויסקוקען אויפֿן חצי כתר עבור הרב, וואָס מאַכט איהם שפֿאַ ביי זיך, שפֿאַ ביי די בעב"ת אוּן קען זיך ניט ערהויבען צו דער הויך צו וועלכע ער איז מסוגל, אוּן די מעמבערס אַליין ווילען ניט ער זאָל זיך ערהויבען! זיי ווילען ניט ער זאָל זיין א פֿיהרער נור א געפֿיהרטער . . . ער זאָל זיי פֿאַלגען אוּן זיך פֿיהרען ווי זיי וועלען איהם לערנען, אוּן ער מוז, ער מוז וועלען א חונף. אוּן ער מוז פֿאַלגען מיט זיי גלייך. עס איז ניט נור א טראָגעדיע, נאָר א גייס־טיגע קאָטאַסטראָפֿע.

איך וויים פֿון פֿיעלע טרויעריגע פֿאַקטען אשר אין להעלותם על הכתב. אָט דאָס איז דער באַציל וואָס פֿאַרגיפֿטעט אוּנזער אידישען קערפּער אוּן פֿאַר־סמ'ט די לוּפֿט אין וועלכע מיר וועלען דערשטיקט. אָט דער באַציל האָט גע־לאַרפֿט אויסגעשניטען וועלען מיט'ן שרש. אָבער ווי אזוי? עס איז טאַקי שווער, אָבער מיט גוטען ווילען איז אַלץ מעגליך, אוּן דאָס האָט געקענט גע־טהוּן וועלען דורכ'ן בית דין.

דער ב"ד האָט געדארפט ערענסט נעהמען אין אכט די פרשה: — „ואתה תחזה". זאָל זי ניט מורא האָבען אז איהר אַרעאָל וועט טונקעל ווערען, וועז זי וועט פֿון איהר גלאָריע איבערגעבען א גרויסע טייל די רבנים; פֿאַרקעהרט ער וואָלט ערשט ריכטיג אויפֿגעשיינט . . . דער ב"ד דארף ווערען דער קאָנסיסטאָריום אונטער וועמען אַלע פֿאַרענע שוהלען זאָלען זיין אַרגאַניזירט. קהלות דארפֿען ניט זיין צוברעקעלט אוז צושפּליטערט. ס'מוזען אויסגעארבייט ווערען תקנות ווי אויך וויפֿיעל מעמבערס זיינען באַרעכטיגט צו א באַזונדער שוהל אוז רוב סטריטען ווייט פֿון דער שוהל קען זיך שאַפֿען א בית תפילה נור אַלץ סניף (בראַנטש) פֿון דער דיסטריקט שוהל. די שוהל וועט אויסהאַלטען די הוצאות פֿון דעם מנין אוז צו איהר וועט אַרייגקומען די הכנסות.

פֿון די קאָנטריבוישאָנס פֿון די מעמבערס וועט אַראָפּגעהן א באַוואוסטע טייל אין דער קאַסע פֿון קאָנסיסטאָריום, רבנים זאָלען אויפֿגענומען ווערען בהסכם די שוהל אין קאָנסיסטאָריום אוז זאָלען זיין אמתע רבנים, יודעי דת ודין, בעלי מדות, פסיכאָלאָגען, שאַפֿענדע קרעפֿטען, אנשי אמת אוז וועלכע קענען טראָגען הויך דעם דגל התורה, זאָלען אויפֿגענומען ווערען אויף אייביג, זאָלען באַקומען א בכבודע שכירות פֿון דער קאָנסיסטאָריום אוז די שוהל וועט מוזען ווייסען אוז פֿיהלען, אז זי האָט א רב א מנהיג פֿאר וועמען מען דארף דעם קאָפּ בויגען, אז דער רב זאָגט: איך היים, זאָל עס הייסען א געזעץ. אזעלכע רבנים וועלען קענען משפּיע זיין אוז אַרויסראַמען צו ביסלעך די גאַנצע מיסט וואָס האָט זיך צונויפֿגעקליבען אוז אויך איינפֿיהרען אַרדנונג. די רבנים וועלען אויך קענען אויפֿנעמען אַלע דין־תורות, סכסוכים אוז פֿאַמיליען־צאַנקעריין אין זייערע דיסטריקטען אוז מיט זייער גוטען איינפֿלוס וועט זיך דאָס אידענטיפֿיצוגעוואוינען זיך צו וועלדען צו די רבנים מיט אַלע זייערע שוועריגקייטען. אוז ביי א שווערען פֿאַל, א דבר הקשה, וועט דער רב נאָך די קביעות ערות אוז די איבעריגע פרטים, וועלכע ער וועט פראַקטאַקאַלירען אוז צו געבען זיין פערזענליכע מיינונג, עס אריבערשיקען צום בית־דין. אזוי אז דער ב"ד וועט האָבען צו טהון נור מיט אויסערגעוועהנליכע פֿאַלען, וואָס זי וועט זיך דארפֿען ארויסזאָגען ווי די העכסטע אינסטאַנץ.

די פרעסע וועלט אויך געפיהרט

אונזער אידישע פרעסע וואס האט געזאלט זיין דער לייכט־טהורעם אויף דער אידישער גאס, דער רעפלעקטאר וואס זאל באלייכטען אונ אנצייגען אויף אונזערע קליינליכקייטען, פלאכקייט אונ גיסטיקע ארימקייט, אויף אונזער יאגען זיך נאכ'ן נארישען קליינליכען כבוד, נאך אונזער נאכטאנצען אונ נאכ־קרימען די פרעמדע א.ד.ג., אונ זאל אויך ערמוטיגען אלעם וואס איז שעהן, אידעאיש אונ הערליך. איז זי אבער איינגעפרעסט אין צוואנג פון איהר עקזיסטענץ־קאמף, אויף אזויפיל אז זי קען זיך זעלבסט ניט באפרייען צו קענען איהר שטארק וואהרט לאזען הערען. די לעזער פון אידישע צייטונגען ווערט אלץ וועניגער אונ וועניגער; ווער עס קען נאר אביסל דורכקריכען א ענגליש פייפער (עס הייסט, ער קען אביסל עברי, כאטש ער איז נאך ווייט פון פירוש המלות . . .) נעהמט שוין אין האנד ניט קיין אידישע צייטונג. זיי פארשטעהען ניט, אז עס איז די מאראלישע פליכט פון יעדער אידענם הויז ניט נור צו האבען אונ לעזען א אידישע צייטונג, נאר אויך צו פאטראניזירען אונ שטיצען מיט אלע מעגליכקייטען, ווייל דער אידישער ארגאן בינדעט יעדען יחיד צום גאנצען אי־דישען קיבוץ, פארשינטערעסירט איהם אונ צייהט איהם ארויס אין זיין לעבענם־שטייגער, מאכט איהם מיטפיהלען אונ מיטלעבען דאס לעבען פון'ם ציבור, ווי אויך פון דאס גאנצע אידישע פאלק. אבער אהן א אידישע צייטונג זיינען מיר ווי צושאטענע ברעקלעך, אפגעריסענע אונ אפגעפליקטע פונ'ם אייגענעם שטאם. נאר ווער ווייל עס פארשטעהן! אונ אזוי קומט אוים אז די פרעסע פון איהר איינקונפט פון די באשרענקטע קרייז־לעזער, שוין מיט די אדוועדטייזמענטס, מאכט זי א טרויעריגען עקזיסטענץ; מוז זי דאך זוכען וועגען אונ מיטלען ווי אזוי ארום צו ציהען מעהר לעזער; מוז מען זיך ארפלאזען צו דער מאסע, זוכען וואס זיי געפעלט, דערלאנגען זיי א לעקעכל, געבען זיי קיצעלדיגע רא־מאנען, וואס אויספיהרליכער אונ ברייטער צושפרייטען א שונד סענסאציע, אונ אויב עס איז ניטא איז דארף מען עס באשאפען, אזוי אז די וואהרט־פיהרער ווערן אויך פון אונז געפיהרט . . . זיי ווערען אויך פון אונז ענווייט צו דרוקען אלע אונזערע מיטטייל־ונגען אונ באריכטען פון אונזערע שמחות, שוהלען, ת"ת'ס אונ אנדערע סאסייטים, באריכטען וועלכע זיינען אזוי פלאך אונ קליינליך אז עס נעהמט אן א עקעל, נאר זיי מוזען עס דרוקען וויל עס איז דאך א ציבור... מוז מען זיי צופרידען שטעלען אונ פיליכט וועלען זיי דארפען עפעס אדווער־טייזען, מוז מען נאכגעבען די קאסטאמער.

דערוּם לעזט איהר אין די באריכטען אוּן מיטטיילונגען, אז: פֿערדמאן האָט געמאַכט המוציא (קיין ע"ה!); אויף דער חתונה האָט מען געגרייט שהחנע טישען (א חידוש!) אוּן געגעבען נאָך גוט זיך אָנצוּועסן (ווי גוט אוּן וואויל!). דער באַי האָט געלייענט די הפֿטרה ווי אַן אלטער „פּלאי פּלאים"). מען האָט געזונגען: „הי איז עי דושאָלי גוד פֿעלאוּ" (סאָרא נחת!). חיים האָט געטאַנצט, זעלינ האָט געזונגען, געציל האָט געהאַט אַן עליה אוּן שמענדריק האָט געהאַט א „ירידה"! ווי גוט! וועלכע שמעקעדיגע גאריכטען מען דערלאַנגט אונז, אזש עס פֿאַרשלאָגט אין נאָז אוּן עס פֿאַרכאַפּט ביים האַרצען.

ניט לאַנג האָב איך געלעזען פֿוּן א שוהל־באריכט אין פֿאָלגענדען זין: ר' דאָץ אוּן ר' צאָץ זיינען געווען די חתנים, האָבען געגעבען קידוש, מען האָט געשניטען די מעמבערס שטיקער — לעקאַך (ווי זיס!). מען האָט צוטיילט די קינדער — סוויטס (א נחת דער באָבען!). מען האָט זיך געדרעהט פֿרעהלידְ מיט די הקפֿות (א וואונדער!). אלטער שפּאַלטער אוּן יעקעל, פֿלעקעל האָבען געדרעט, געציל פֿלעצעל אוּן סילווער ספּילוועד האָבען געזאָגט. (איך בעט אייך: ווער קען היינט ניט רעדען? נאָר וואו נעהמט מען דעם שמשון הגבור מיט'ן אייזערנעם גרויסער באריכט . . . דער „בייווועזנדער" האָט אלעמען אריינגע־שטעלט, אפֿילו זיך אויף! מעהר נעמען ווי מעמבערס. זאלען אלע הנאה האָבען. עס איז געווען געדרוקט אין „די פּאָסט" אוּן אין אַנדער אידישע צייטונג. צוּ מאַרגענס האָט די זעלבע שוהל געדאַפֿט אדוועדטייזען וועגען א טישער פֿאַר זייער ת"ת האָבען זיי עס אריינגעגעבען נור אין „דושואיש קראָניקעל" . . . איז עס ניט א ריכטיגער קאָמפּליקעד יושר?

פֿוּן אזא עולם דאַרף עס אויפֿשטייגען א אידישע צייטונג, מיט א רעדאַק־ציע סטאַף, מיט שרייבערס אוּן קאָרעספּאָנדענטען. איז ווי קען זי זיך אויפֿ־הויבען צוּ איהר באַרוּף, וועז זי וועדט מיט אזא גוואַלדיגען כוח — דער כוח פֿוּן מלחמת הקיום — געשלעפט צוּ די פֿלאָקסייט אוּן קלייניקייט געגען וועלכע זי האָט געזאָלט קעמפֿען.

וועז יעדער איד וואָלט געוווּלט א מעצענאַט אין מיניאַטוּר, כאָטש אויף אזוי פֿיעל צוּ פֿיהלען א דראַנג צוּ לעזען די לאָקאַלע אידישע צייטונגען אוּן צוּ אגי־טירען צוּ די וואָס האַלטען ניט זיי זאָלען עס אריינברענגען, אוּן דאַן, וועז די פּרעסע וואָלט זיך דערפֿיהלט אויף א פֿעסטען באָדען, מיט א געזיכערטען עקזיס־טענץ, וואָלט זי זיך במילא אויפֿגעהויבען אויף דער געהעריגער הויך.

מיר דאַרפֿען זיך שעמען געגען פֿאַלעסטינא, דאָרט איז די אידישע באפֿעל־קערונג ניט גרעסער ווי אין לאָנדאָן, דאָך עקזיסטירען דאָרט אזוי פֿיעל טעגליכע ווי אויך וועכענטליכע צייטונגען.

רעזיומע

אײנער פֿון די היגע חשובע רבנים האָט מיר געזאָגט: איך פֿאָלג נאָך אײערע ארטיקלען, איך לעז אַלץ די שלילה (נעגאַטיוע זײט) פֿון אונזער געזעלשאַפֿט־לעבן לעבען, איך וואָלט שוין געוואָלט לעזען דעם צד החיובי (די פּאָזיטיוע זײט). מעגליך, אז עס איז דאָ נאָך אַזעלכע וואָס פֿרעגען דאָס זעלבע. אַלזאָ קום איך יעצט זיי צופֿרידען שטעלען.

פֿון מיין אײן ארטיקעל ביז'ן צווייטען האָט דער רעדאַקטאָר געמאַכט זעהר גרויסע צייט־בלײזען, אַזוי אַז ביז דער קומענדער ארטיקעל איז געקומען איז דער פֿריהערדיגער פֿאַרגעסען געוואָרען. זאַכלעך האָב איך ביי יעדער נע־גאַטיוו אָנגעמערקט אויך דעם פּאָזיטיוון. דאָך קום איך יעצט צו ציהען בקיצור א רעזיומע.

דער חינוך

דער טרויעריגער מצב פֿון דער ערציהונג פֿון אונזערע קינדער קען ניט דיכטיג פֿאַרריכט ווערען נור דורך טעגליכע שוהלעס, מיט געאיבטע פערזאָנאַלען אוּן ערציהער צו שאַפֿען פֿאַרן קינד א ריין אידישע אטמאָספֿערע. דאָן קאָן מען האָפֿען אויף א נייעם אידישען רעליגיעז־נאַציאָנאַלען דור, וואָס וועט אויך משפּיע זיין אויף דאָס אידישע הויז פֿון די עלטערען, וואָס איז שוין כמעט חרוב.

ביז די ראַדיקאַלע רעוואָלוציע זאָל קענען צום שטאַנד קומען וואָלט מען געמוזט דערווייל גרויס אכט לייגען אויף די אַוועגד ת"ת'ס, זיי זאָלען אריין־קומען אין די הענד פֿון אזעלכע פֿיהרער וואָס וויסען אז דער עיקר פֿון א ת"ת איז, זי זאָל האָבען די בעסטע מלמדים ומדריכים, מעגען זיי קאָסטען ווי טייער; מלמדים לא יוצלח'ס, מלמדים לית־ברירה'ניקעם אין ת"ת'ס אויף אפּצושטופּען נור די צייט, האָבען ניט קיין עקזיסטענץ בארעכטיגונג.

דער ב"ד איז איינגעשלאָסען, פֿארמוערט מיט א כינעזישע וואַנט, בא־נוגענט זיך מיט די געצעהלטע פּראָבלעמען וועלכע וועלען געלייזט צווישען די פֿיער וועגט פֿון דעם ב"ד לאָקאַל אוּן רויבט ביי איהר אָפּ די גאַנצע צייט אוּן גיט איהר ניט קיין מעגליכקייט צו אריינדרינגען אין דעם גאַנצען טיפּ אוּן בריים פֿון דעם אידישען לעבען.

די רבנים, די ריכטיגע וועלען ניט געזעהען, זיי וועלען פֿאַרטרונקען אינם טיך פֿון די קליינע פֿישעלאַך, די צעהן שילינגע רבי'ס וואָס רופֿען זיך אוּן רבנים־גאונים . . . עס איז א פֿריי לאַנד אוּן „כל מי שרוצה ליטל יבא ויטל" — זיי האָבען קיין מאַכט ניט זייענדיג אונטערוואָרפֿען די מעמבערס, מוזען זיי געפֿעלען אוּן צוטאַנצען לויט זייער שפּילען.

דער ב"ד האָט געמוזט קומען אין קאָנטאַקט מיט די רבנים, זעהען ער־
פֿאָרגאַניזירען דעם שוהל אוּן רבנים־סיסטעם, די ריכטיגע רבנים זאָלען ווערען
אויפֿגענומען אוּן באַקומען זייער געהאַלט פֿון ב"ד אוּן זייענדיג אונטאָפּהענגיג
וועלען זיי זיך קענען שטעלען אויף די געהעריגע הויך פֿון קהלה־פֿיהרער,
וועלען קענען בעאיינפֿלוסען, באַלערנען אוּן אויפֿקלערען דעם עולם אוּן שריט
נאָך שריט איינפֿלאַנצען אין זיי עטיק אוּן מאָראַל אוּן במילא וועלען זיי פֿון זיך
אָפּוואַרפֿען אָט די אַלע קליינליכקייטען פֿון וועלכע זיי זיינען יעצט באַהערשט.

די פֿראָגע איז נור: ווי פֿיהרט מען עס אויס? געווים, כל התחלות קשות,
אַליין פֿון זיך ווערט גאָרניט געטהוּן. זאָלען די רבנים וואָס פֿיהלען זיך בכוח,
די רבנים וואָס דער מעמד השפֿל נגע ער לבם אוּן וואָלטען וועלען די זאַך אויס־
בעסערען, זאָלען זיי שאַפֿען אַן אגודת הרבנים. זאָלען זיי צוציהען צוּ זיך די
נכבדי העדה פֿון זייערע קהלות, אין יעדער שוהל געפֿינט זיך זיכער א פּאָר
באַוואוסטזיניקע אוּן גייסטרייכע אידען, זיי וואָלטען געווים בלב ונפֿש מיטגע־
האָלפֿען אויף צוּ פֿאַרשהנערען דעם אידישען לעבען, יעצט, זעהענדיג דעם תהו
ובהו אוּן אַז, הדיוט קופֿץ בראש, האָבען זיי זיך מיט יאוש, אָפּגערוּקט אַן א
זייט אוּן זיינען נחבאים אל הכלים. אָט די שעהנע אוּן איידעלע אידען דאַרפֿען
די רבנים צוציהען אוּן זיי וועלען זיין א גרויסע הילף צוּ אַלע זייערע ארבייטען,
זאָלען זיי זיך פֿאַרזאַמלען אוּן באַטראַכטען אַלעס בכבד ראש; דאָס ערשטע
אָנפֿאַנגען פֿון זיך, זייער נאָמען אוּן פּרעסטיזש אַוועקשטעלען, וויל כל זמן
זיי זיינען אין דער געגענווערטיגער לאַגע האָבען זיי ניט קיין קראַפֿט צוּ טהוּן
עפּעס לטובת הצבור; זאָלען זיי אויסארבייטען א פּראָגראַם (פּלאַטפֿאָרמע) אוּן
אָנפֿאַנגען טהוּן. איך בין זיכער, אַז, דאָס פֿאַלק וועט זיין מיט זיי אוּן וועט זיי
אָנטקעגען קומען. דאָס פֿאַלק האָט א געזונטען אינסטינקט (חוש) פֿאַר רעכט.
מען דארף נאָר האָבען די ריכטיגע פֿיהרער, וועט דאָס פֿאַלק נאָכגעהן. זאָלען
זיי נאָר אָנפֿאַנגען מיט א אמת לשם שמים וועט אויף זיי מקוים ווערען „והיה
ראשיתכם מצער ואחריתכם ישגה מאד". (איוב ח').

סיון, תרפ"ז.

באָארד אָף דעפיוטיס
און די כשרות פראַגע

ווי עס איז געווען באריכטעט האָט זיך ד"ר דייכעס שארף געגענגעשטעלט רבי ניומאַנס פֿאַרשלאָג אויפֿן מיטינג פֿון באָארד אָף דעפיוטיס, דורכצופֿיהרען א געזעץ, אז ניט־כשר'ע עסענווארג זאָל ניט קענען פֿאַרקויפֿט ווערען אָלס כשר'ע, מאָטיווירענדיג: אז מען קען ניט ארויפֿצווינגען אויף יענעם כשרות . . . אוּן דאָס מוז קומען פֿון רייגעם אידישען באוואוסטזיין . . .

עס איז געוויס א וואונדער אז אזא מאן ווי ד"ר דייכעס זאָל אריינפֿאַלען אין אזא טעות אוּן ארויסזאָגען אזא געפֿעהלטע מיינונג. נאָר אויף דעם האָט שוין שלמה המלך געזאָגט: משיב חכמים אחור כו', אוּן ווי דער תלמוד דריקט זיך אוים: אגב חורפֿא שבשתא.

אָבער וואו איז די לאָגיק פֿון די גרויסע מעהרהייט וועלכע האָט געשטימט מיט ד"ר דייכעס געגען אזא נויטיגען אוּן וויכטיגען פֿאַרשלאָג. ניט אַנדערש אז מען מוז אָננעמען אז דער עולם נעמט ניט אין אַכט וואָס עס וועלט געזאָגט נור וועלט עס זאָגט.... אוּן במילא איז שוין רעכט וואָס מען האָט געשטימט מיט ד"ר דייכעס.

עס איז דאָך קלאָהר אז רבי ניומאַן האָט ניט פֿאַרגעשלאָגען, אז מען זאָל וועמען נויטען צו עסען כשר'ס, נאָר אז איינער וויל כשר'ס זאָל מען איהם ניט נארען אוּן געבען איהם נבלה אָדער טרפֿה אָנשטאָט כשר.

רבי ניומאַנ'ס פֿאַרשלאָג איז לאָגיש אוּן פראַקטיש. דער פֿאַרשלאָג איז, אז לויט'ן געזעץ זאָלען די אידישע פֿאַרשטעהער האָבען די מאַכט צו זאָרגען אז דער רעליגיעזער איד זאָל ניט באשווינדעלט ווערען אין דעם וואָס ביי איהם איז הייליג, ווי דער פּאָל איז אין די באָלקאַנען, ווי בולגאריע אוּן סערביען, אוּן עס איז לעצטענס אויך געווארען אין אמעריקא, אז אויב מען גיט ניט כשר פֿאַר כשר, האָט ער אויף זיך א קרימינאָל קיים.

וועגען פֿאַרשלאָג פֿון מר. מ. שיף, ארויסצוזאָגען זיך געגען וועלכע עס איז, זייטיגע, שחיטה־ארגאַניזאַציע, איז מען אויך פֿאַרקראַכען אין פלפולים, וועלכע האָבען גאָר קיין שייכות ניט צו מר. שיף'ס פֿאַרשלאָג.

וועו מען זאָל דעם ענין פֿון בשר כשר אוועקשטעלען אויפֿ'ן באזים פֿון:

כל אחד יבנה במה לעצמו און כל הרוצה ליטל את השם כו', וואלט עס געמאכט אזא גוואלדרים אין דעם לאנדאנער אידישען לעבען, וואס עס איז שווער זיך פארצושטעלען, און אבוואהל איך וויל ניט יעצט באהאנדלען די פראגע אין איהר גאנצען פארנעם, דאך וועל איך עס פיעל וועניג באריהרען.

עס טהוט שמערצליך וועה זעהענדיג ווי די שפאלטונגען ביים אידישען פאלק,—וואס האט איהם געפיהרט צום פאליטישען אונטערגאנג,—האט אונז גארניט אויסגעלערענט און די צרעת נושנת איז נאך ביי אונז אזוי פריש און נייי אוז ביי יעדער פאלקס־ארבייט קומען די קרח'ס און סנבלט'ס און פלעכטען עס איין אין א מחלוקת לשם שמים . . . און ברענגען א חורבן אין דעם אידישען לאגער.

דאסזעלבע איז מיט דער שחיטה.

אין ירושלים האט די אפאזיציע אוועקגעזעצט איהרע שוחטים, וויל זיי זאגען, אז די שחיטה אונטער די השגחה פון דעם גאון הדור הרב קוק איז פאר זיי ניט נענוגענד . . . דא, אין לאנדאן, איז די צרה נאך טיפער. פון איין זייט וואלט מען געוואלט מאכען די שחיטה הפקר, אז יעדער בוטשער זאל זיין א באארד בוער אנפין, מיט דער טענה, אז דאן וועט זיין פלייש ביליגער, און פון דער אנדער זייט איז זיי ניט נענוג כשר די שחיטה, סיידען זי זאל ארונטער־געבראכט ווערען אונטער די פליגלען פון זייערע חד בדרא . . .

אין ירושלים ווי אויך דא ווערט עס איינגעוויקעלט אין א טלית שכולה תכלת וואס אין דער אמתן איז עס לויטער שעטנז . . . וואס דארף מען מעהר? אונטערן זעלבען טלית האט מען אנגעפאנגען זארגען אפילו פאר די טויטע! . . . די שומרי שבת מיט די מחללי שבת וועלען זיך אויסמיישען, זועט קומען צו מחלוקות און די מחבלים קענען נאך מאכען טעותים . . . אלזא די נייע חברה נעמט זיך אונטער צו באגראבען לויטער צדיקים. לסוף האט מען ארייננעזומען קהילות צווישען וועלכע עס זיינען דא פיעלע מעמ־בערס וואס צערעמאניען זיך וועניג מיט'ן שבת.

אין אלע צייטען און אין אלע קהילות איז געווען פרומע און פריע און מען האט צוליב דעם ניט געמאכט קיין באזונדערע בית־עולם'ס, און ווער קען עס דן זיין א טויטען? בפרט אז יש קונה עולמו בשעה אחת! און בכלל איז דאך דער ספר הזכרונות למעלה, קענען זיי עס אזוי וויייט ארייני־קוקען? נאר דאס איז בדרך אגב, זיך אפצוריידען אביסעל פון הארצען. עס פארדירסט זעהענדיג וויי די מאסען זיינען שטענדיג גרייט זיך אונטערצו־זוארפען צו די קופצים בראש, וועלכע וויילען זיך אנטהון א קרוין פון כבוד אדער ציהען מאטעריעלע נוצען . . .

דערווייל איז מר. שיפ'ס פארשלאג געגען א שפאלטונג פון אזא אינ־סטיטוציע וואס דיהרט אן דעם וויכטיגסטען נערוו אין אונזער אידישען לעבען געוועון אם פלאץ. וויל וועו עס זאל דערלאזט ווערען הפקרות ביי דעם ענין פון בשר כשר, וואלט עס זיין א נאקען־ברעכענדער בארג־ארפאל, וויל נור ביי א צענטראליזירטע פיהרונג ווי זי איז יעצט, קען לאנדאנער

אידענטום זיין זיכער, אז אלעם ווערט געטון אז עס זאל ווי ווייט מעגליך זיין בתכלית ההידור; אבער אין געגענטייל ווערט געעפענט א וועג פאר פריצת גדר אוך די הערליכסטע געבוידע פון לאנדאנער אידענטום קען אין א רואינע פארוואנדעלט ווערן.

אויב דאס אלעם זאל פון אלעמען פארשטאנען ווערן, איז ווער וועט דאן הויבען א האנד צו העלפען די וואס זוכען להרס ולחבל את כרם בית ישראל בלונדון. — ווער?

מען קען ניט פארשווייגען

תשרי, תרפ"ט.

דער טרויעריגער צופאל פון „בשר כשר סקאנדאל" טייטעלט צו אונז מיט די פינגער, רייצט אונזערע נערוון אוך לאכט אונז ארויס אין געזיכט מיט א טייפלישען געלעכטער אוך ווייזט אונז אונזער מאכטלאזיגקייט אוך אונבאהאלפענקייט.

טראץ וואס אויינער, וואס פרעטענדירט צו זיין דער וועג־ווייזער פון דער אידישער געזעלשאפט אוך קען אזוי קוצציג רעאגירען אויף יעדער ג־שעהעניש, איז ערשט א וואך נאך דער פאסירונג ארויס מיט זיין פאטערליכע עצה: קינדער, זייט רוהיג, רעגט זיך ניט אויף אוך זאל זיין שטיל, ווייל, למה יאמרו הגוים . . . דאך האט עס ניט בארוהיגט אוך נאך מער צוריצט די נערוון אוך טרייבט אונז וועגען דעם זיך ערנסט צו פארטראכטען.

וואס איז געשעהען?

א גרויסע סאלט־ביעף־שאפ, אין הארץ פון דער אידישער באפעלקערונג אין לאנדאן, מיט דעם צוטרויען פון ב"ה, האט זיך ארויסגעוויזען דאס ער האט באדינט די אידן מיט פלייש פון סמיטפילד מארקעט (פון די קריסטען). בלויז שנעל האט זיך די ידיעה פארשפרייט, אין די איסט־ענד פון לאנדאן אוך עס האט אלעמען אויפגעטרייסעלט. די ענטריסטונג איז געווען א גוואלדיגע. אין די מאסען האט מען זיך געלאזען צו דער שאפ, נאר זי איז שוין געווען געשלאסען. דער אינהאבער האט זיך באצייטענס אפגעטראגען, ניט נאר פון לאנדאן, נאר פון גאנץ ענגלאנד. מען האט צובראכען דיווינדאוס, ארויס אינוועניג אוך געמאכט א רעגולערען פאגראם, דעמאלירט אוך פארניכטעט אלעם וואס איז געווען אין געשעפט. די פאליציי־מאכט האט קיין עקשאן ניט אנגענומען; מען זאגט: אז די העכערע מאכט האט געזאגט אז דער אויפברויז איז געווען בארעכטיגט אוך עס איז זיי ניט צו טאדלען.

וואס איז צו טהון?

דער בית דין מוז דערפון מאכען א פראצעס אוך דארט זאל קלאהר געמאכט ווערן וואס אזא שווינדעל באדייטעט פאר אונז אידן. עס איז א פארשוועכונג אויף אונזער רעליגיאן אוך א פארשווערונג אויף אונזער

גייסטיגען לעבען. אונזער פאלק האט זיך פיעלע מאל מוסר נפש געווען פאר די כשרות פון זייערע היימען, ווייל כשרות איז איינע פון די עיקרים פון אונזער אידישקייט.

דאס ווארט כשר מוז לענגליזירט ווערען אונטער די אויטאריטעט פון ב"ד. קיינער טאר ניט האנדלען אונטערן ווארט כשר אהן די ערלויבעניש פון ב"ד אוז ווען ער מיסברויכט מיט זיין נאמנות זאל, א חוץ וואס ער זאל שוין מעהר ניט טארען האנדלען אונטערען ווארט "כשר", נאר ער זאל באשטראפט ווערען פאר מאטעריעלען ווי אויך מאראלישען שווינדעל, וויל כל זמן עס וועט זיין הפקר זיינען מיר ניט זיכער פון שווינדעל.

ניט בארוהיגען דעם עולם דארף מען, נאר זאל זיך דער ערעכטער פארדרוס אוז פארביטערונג עפענטליך מאניפעסטירען, וויל די וואונד איז א טיפע, די קראנקהייט א כראנישע אוז ראדיקאלע מיטלען מוז אנגענומען ווערען.

די אורזאַכע פון הפקרות מיט בשר כשר

אָפּוואַרטענדיג א צייט אוּן זעהענדיג אַז די גערעכטע אויפֿרעגונג פֿון דער אידישער באַפֿעלקערונג מיט דעם סקאַנדאַל פֿון דער סאַלטביף־שאָפּ האָט געפֿונען איהר אויסדרוק ביי טויזענטער אידען, מיט פּראָטעסטען אוּן פֿאַדע־רונגען אין אייער געהרטער צייטונג (וואָס זי איז די איינציגע וואָס האָט אָנגענומען די געהעריגע שטעלונג), — קוּם איך יעצט צו אַנאַליזירען אוּן ברענגען צום ליכט די סיבות אוּן פֿאַקטאָרען וועלכע האָבען דערפֿיהרט צו אַזא הפקרות אין לאָנדאָן.

די זיכערהייט פֿון כשרות אמאל אין אונזער אלטער היים:

אין רוסלאַנד אוּן פוילען איז די כשרות הכשר געווען פֿון זיך אליין אָרגאַניזירט אוּן געזיכערט ווי א זעלבסט־פֿאַרשטענדליכע זאך. דער רב אוּן די בעלי־בתים האָבען געבילדעט אַן אייזערנע וואַנד צו שיצען די כשרות.

האָט דער ב"ד פֿון א שטאָדט געקאָנט האָבען פערזענליכע מתנגדים, האָט א רב פֿון א קליין שטעדטעל קאָנט־קאַנדידאַט וועלכער האָט געזוכט זיין שטעלע צו פֿאַרטרעטען, — דאָך וועט דער רב אָדער בית־דין האָט צו וויסען געגעבען, אז ער האָט אויסגעפֿינען דאָס יענער פֿאַרקויפֿט טריפֿה (וואָס דאָס האָט געטראָפֿען פעם אחת ביובל), האָט שוין דער בוטשער זיין שאָפּ ניט מעהר געעפֿענט, ווייל ער האָט נישט געקאָנט רעכענען אפֿילו אויף איין קאָס־טאָמער, ווייל זאָגאַר דער יעניגער וואָס איז געווען א אוכל טריפֿות האָט זיך מיט עקל אָפּגעקאָהרט פֿון דעם מאכל טריפֿות, ער האָט איהם גערעכענט פֿאַר א פֿאַרלעכער קעגען זיין פֿאַלק אוּן רעליגיאָן.

ביי אזא פֿאַל איז אפּגעפֿאַלען אלע פערזענליכע סימפּאַטיעס אוּן אַנטי־פּאַטיעס; דאָ האָט נישט געווירקט די פערזענליכקייט פֿון"ם רב אָדער בית־דין, נאָר דער אידישער דין וואָס זאָגט ביי אזא פֿאַל: „משמתינין ומעבירין אותו" האָט באַיינפֿלוסט אוּן אָפּגעשניטען אלע אנדערע וועגען אוּן אויס־גאַנגען.

עם האָט געקענט אמאל אויפֿפֿלאַקערען א מחלוקת צווישען רבנים וועגען א פסק פֿון א שאלה, וואָס איינער האָט געפֿונען דעות להתיר, דער צווייטער לאיסור, אוּן מען האָט געשטופֿעמט צו די וועלט גאונים מיט „שאלות ותשובות", יעדער מיט זיין דעה, אָבער ביי א פֿאַל פֿון פֿאַרקויפֿען נבלה וטרפה במזיד, האָט

נאָך קיינער נישט געהויבען זיין שטים לצדד בזכותו, אָדער מאַכען עס צו קליין־געלט . . .

די שוואכע שוץ דא אין לאנדאן

אין לאָנדאָן איז די לאָגע א גאַנץ אַנדערע, די באַפֿעלקערונג איז דאָ אין דעם רעליגיעזען זין צוברעקעלט, און אויסער דעם ווערט די וויכטיגקייט אוּן ערנסטקייט פֿון דער זאַך פֿאַרטרונקען אוּן אָפּגעשוואַכט פֿון פערזענליכע אינטערעסען אוּן קאַמפֿען . . . אזוי, אז אפילו דאָס בעסטע מיטעל איז ניט קיין שוץ געגען טריפֿות.

איך וועל גערן בהדרגה: די וועלכע עסען טריפֿות לתיאבון זענען נאָך דערצו אזוי פֿאַרטעמפּט, אז אין אזא פֿאַל איז ניט נאָר זיי פֿיהלען ניט, דאָס נבלה נעשתה בישראל, נאָר עס דוכט זיך זיי, אז זיי האָבען דאָ געהאַט א נצחון אוּן עס איז נאָך א מצוה דעם מאן צו פֿראַטעוושירען אוּן דוקא ביי איהם קויפֿען — צום גליק זענען פֿון די זעהר וועניגע פֿאַראן. נאָר איך שעהם מיך צו זאָגען, אז אייניגע פֿון די עקסטרעמע ארטאָדאָקסען, וועלכע האָבען פערזענליכע רעכענונגען מיט'ן בית־דין נוצען אויך אוים אזא פֿאַל אין דעם זינען פֿאַר א נצחון!

דער מיטעל־קלאַס, די גרויסע מאַיאָריטעט, וועלכע זענען אויסדריקלעך פֿאַר כשר זענען אָבער נאכלעסיג אוּן ניט קיין איבערקלייבער. פֿאַר זיי איז ענגוג דאָס ווארט כשר אויפֿן פענסטער אוּן שטעלען זיך מיט דעם צופֿרידען, אוּן די מאַסען זענען עס די הויפּטשטיצע פֿאַר אזעלכע שאָפּען. ווייל, זאָלען מיר זיין אָפֿענהערציג, עס איז נישט דער ערשטער פֿאַל, מיר האָבען שוין די לעצטע יאָהרען געהאַט פֿיעלע אזעלכע פֿעלע אין פֿאַרשידענע דיסטריקטען אין לאָנדאָן, וואָס מען האָט אונז געשפייזט מיט נבילה, אוּן ווי נאָר דער בית דין האָט צוגענומען איהר השגחה פֿון אזא שאָפּ . . . האָט מען אונטער דער אדוועריטייזמענט פֿונ'ם בית־דין געהאַט א צווייטע פֿון א גרויסען רב וגאון ר' חוצפה'ניק אָדער ר' תאוהניק, אז עס איז כשר וישר אונטער זיין השגחה, אוּן ביי די היגע מאַסען איז, אז וועו אייגער שרייבט אויף זיך, אז ער איז א רב, איז ער עס! זאָגסט ביזט א גרויסער גאון, ביזטו עס!?

אוּן דער עולם זינקט אין דעם תהום פֿון מאכלות אסורות אוּן הפקרות.

די אָרטאָדאָקסישע אייידעלע בעלי־בתים, וועלכע זענען דאָ אין א גאַנץ היבשע צאָהל (כן ירבו) וועלען געווים אזא שאָפּ נישט שטיצען, אָבער צום ב"ד א שטיצע זיינען זיי אויך נישט, ווייל עס איז נאָך נישט געשאַפֿען געווארען דאָס מיטעל אָפּצוהאַלטען די הפקרות.

דער ב"ד אליין, הגם איך בין זיכער, אז זיי זיינען געווים דורכגעדרונגען מיט דער ערנסטקייט פֿון דער לאָגע, אוּן עס איז ביי זיי אַן אָנגעווהנטאָגטע פֿראָגע (ווייל אַנדערש קען איך זיך עס נישט פֿאַרשטעלען), אָבער זיי באַציהען

זיך צו דעם גאנץ פאסיוו, ווייל ביי זיי איז איינגעוואָרצעלט דער געדאנק דאָס זיי זיינען צו שוואַך צו טהון עפעס מעהר פֿון דעם ווי אָפּרופֿען זייער הכשר, אוּן דאָס טהוען זיי.

וואס איז דאך צו טהון ?

דאָס וואָס עס איז שוין געוואָגט געוואָרען, דער בית־דין מיט'ן טשיף־רבי בראש מוזען זיך נעמען ענערגיש אוּן געזעצליך אויסצוקעמפֿען זייערע רעכטע, אז ווער עס וועט מיסברויכען מיט דעם צוטרויען וואָס מען האָט איהם געגעבען, זאָל נישט קאָנען מעהר האַנדלען אונטערן שילד „כשר", זאָנסט זיינען מיר קיינמאָל נישט זיכער אז מיר ווערען נישט אָפּגענאַרט.

עס איז קיין ספֿק נישט אז א מאַנדאַט (א רעזאָלויציע) פֿון א מאַסען־פֿערזאַמלונג, אָדער א ריכטיגע קאָנפֿערענץ, ווי אויך די באָארד אוו דעפּיוטיס קאָן שטאַרקען די הענד פֿונם בית דין צו קאָנען דורכפֿיהרען אונזער גערעכטע פֿאָדערונג.

מיר האָבען פֿאַרויכערט פֿאַך־לייטע דעם פֿאַקט, אז די סאָלטביף־שאָפען פֿאַרבויכען וועכענטליך פֿיעלפֿאַכיג מעהר ברוסטקעם ווייפֿעל דער לאָנדאָנער כשר מארקעט גיט ארויס . . . די זאך מוז גאנץ ערנסט באהאַנדעלט ווערען אוּן א מיטעל מוז געפֿונען ווערען.

מיר האָבען דאָ א נעניגענדע צאָהל רבנים, רבנים אוּן מגידים, וואָס האָט מען פֿון זיי געהערט וועגען דעם ענין ? וואָלט דען ניט רעכט געווען, אז פֿון די פֿיעלע פֿארעוועט דרשות זייערע, זאָל כאָטש איינע א פֿליישיגע זיין ?

נאָר ווי געזאָגט : עס איז פאָליטיק ! יעדער וואָלט געוואָלט נישט אַנ־דערש זיין ווי א טשיף־רבי (בבחינת זעיר אנפין), אוּן מען לאָזט קאָלטבלוטיג פֿארהארטעווען דעם וויכטיגסטען נערוו פֿון אונזער רעליגיאָנס קערפער.

ווער ווייסט וויפֿיעל נאָך אזעלכע פֿעלע עס ערוואַרטעט אונז אין דער צוקונפֿט, אויב די זאך וועט ניט אוועק געשטעלט ווערען אויף אַנדערע יסודות אוּן אויף א געזונטען באָדען.

אַ רעזאָלוציע געפֿאַלען!

דער אינקוועסט

ניט פֿון אַ ריכטיגע קויל איז זי געפֿאַלען. אמת, מען האָט אויף איהר געשאָסן פֿון אַלע זייטען, אָבער נאָר מיט פּוסטע האַרמאַטען, מיט בויך־סברות, מיט אומגעלוּמפּערטע אידעען. געפֿאַלען איז זי נאָר פֿון שרעק, ניט זי האָט זיך דערשראָקען נוּר די וואָס האָבען געהערט די הילכיגע קנאַלען פֿון די שאָסען, האָבען זיך דערשראָקען אוּן האָבען זי געטויטעט . . . חבל על דאבדין.

פֿאַרגאַנגענעם זונטאָג איז ביי דער באָארד אוּו דעפּיוטים מיטינג צוּגעשטעלט געוואָרען אַ רעזאָלוּציע אַז דער נאָמען „כשר" זאָל געוועצליך באשיצט ווערען. זי איז אַטאַקירט געוואָרען מיט „קולות וברקים"! מיט „פּלשתים עליך!" אוּן מיט „למה יאמרו הגוים"! דער עולם האָט זיך דערשראָקען אוּן מען האָט גלייך די רעזאָלוּציע מקברגעוועזן.

מיר שיינט, אַז וועז עס ווערט געבראָכט צוּם טיש פֿון דער באָארד אַף דעפּיוטים אַ פֿראָגע פֿון אַ רעליגיעזען כאַראַקטער, פֿעהלט דאָרט די קלאָרהייט, די פֿערטיפֿונג אוּן פֿאַרשטענדניש פֿון דער זאַך, די רעדנער הויבען זיך אַן צוּ דרעהען אוּן מען פֿאַרפֿאַהרט אַזש קיין בויבעריק . . .

פֿון דעם באַריכט איז צוּ זעהן, אַז פֿיער אַרגוּמענטען זיינען אויסגעשאָסען געוואָרען, וועלכע איך וועל זיך באמיהען אַנאַליזירען וּוי ווייט אויסגעהאַלטען זיי זיינען.

דער ערשטער אַרגוּמענט: „למה יאמרו הגוים"! די רעזאָלוּציע וועט זיין אַ וואַפֿע אין די הענד פֿון די אַנטיסעמיטען! געגען אוּנז; זיי וועלען זאָגען אַז ביי אוּנז איז דאָ אַזעלכע אידעען (וועה איז מיר) וואָס קענען אָפּנאַרען אין רעליגיעזע זאַכען.

עס קוּמט אויס אַז אַזוי (אָהן דער רעזאָלוּציע) קאָנען מיר זאָגען די אַנטיסעמיטען אַז: כולנו אהובים, כולנו ברורים, כולנו קדושים, אוּן זיי וועלען מוּזען ניט ווילענדיג שפּרינגען דריי מאָל קדוש, אָבער אַז מען וועט פּאַסען אַזאַ רעזאָלוּציע איז שוין פֿאַרפֿאַלען די קוּה מיט דער שטריק! . . .

עס איז דאָך אַן אוּנזין צוּ זאָגען, אַז צווישען דער אידישער באַפֿעלקערוּנג אין ענגלאַנד (כּן ירבו) האָבען מיר ניט קיין רעכט צוּ האָבען אויך אויסוואוּרפֿען, מיט וואָס זיינען מיר ערגער פֿון זיי? זאָלען זיי פֿיהרען אַ סטאַטיסטיק, אוּן אויב מיר וועלען אַריבערכאַפּען דעם חשבון וועלען זיי אוּנז מאַהנען . . . אַז עס

טרעפֿט א אידישער גנב, שווינדלער אדער פּעלשער בין איך מסכים זיי זאָלען איהם געזעצליך באשטראָפֿען. איך וועל זיך מיט דעם נישט שעמען. איך געפֿין אז די ציוויליזירטע אייראָפּא האָט זיך א סך מעהר צו שעמען פֿאר אונז. זי האָט פֿיעל געגען אונז געזינדיגט און וואָלט געדאַרפֿט איהרע זינד אויסקויפֿען... אוּן אין יחוס וועלען מיר זיך אויך אויסגלייכען, נאָר ניט דאָ איז דער פּלאַץ דערפֿאר.

וועגען רעליגיע ווייסען זיי, אז עס זיינען פֿאַרהאַן פֿיעלע אידען וואָס זיינען גאָר ניט רעליגיעז אוּן צווישען די קאָנען זיך געפֿינען אויך אזעלכע וועלען מיט א גרינג האַרץ פֿאַרקויפֿען טרפֿה פֿאר כשר, נאָך לייכטער ווי א מילך־מאָן וועט גיסען וואַסער אין מילך, ווייל דאָרט קאָן ער באשטראָפֿט ווערען אוּן דאָ בלייבען זיי אונבאשטראָפֿט.

צווייטער ארגומענט: די רעזאָלוציע באדייטעט ארויסצוגעהמען די כשרות־פֿראָגע פֿון די רבנים אוּן עס איבערגעבען אין האַנד פֿון ריכטער אוּן עס וועט זיין א שאַנדע, וועּן דער ריכטער וועט דאַרפֿען ענטשיידען צווישען כשר און טרפֿה.

פֿראָזען געווּאָרפֿען אין דער לוּפֿט אוּן זיי קלעפען זיך אין ערגיץ ניט צו, פֿראָזען אָהן א זין! קיינער דאַרף ניט זיין אויטאָריזירט זיך ארויסצוזאָגען וועגען כשרות הבשר, ווי נאָר דער ראָבינאָט (טשוּף רבי אוּן ב"ד) מיט'ן ועד הכשרות; יעדער וואָס וויל האַנדלען אוּנטער'ן וואָרט „כשר", זאָל מוזען האָבען איהרע ערלויבעניש אוּן וועּן איינער פֿאַרלירט ביים ב"ד די נאָמנות, זאָל ער מעהר ניט טאָרען האַנדלען מיט'ן וואָרט „כשר". עס איז דוכט מיר גאָנץ קלאָר, אז מען וועט ניט פֿאדערען פֿון ריכטער צו זיין א פוסק.

אין יאָהר 1905 בין איך אָנגעקומען אין וואַרנא (בולגאַריען). איך האָב דאָרט געטראָפֿען איינעם, וועלכער פֿלעגט ארויסגעהן אין אידישע הייזער צו שחט'ען עופות. עס האָט זיך ניט געהאַנדעלט אין די עטליכע פֿראַנקען, די קהילה וואָלט מיט פֿאַרגעניגען אויף דעם פֿאַרציכטעט, נאָר מען האָט מיר דערצעהלט, אז ער איז א געוועזענער בעל עגלה אוּן איז פֿון זיך זעלבסט געוואָרען א שוחט. איך האָב פֿון איהם געפֿאדערט צו צייגען מיר א חלף אוּן קבלות. ער האָט זיך געוועהנליך ענטזאָגט. האָב איך עס געשריבען צום רב הכולל אין סאָפֿיע דר. עהרענפרייז (יעצט אין שטאָקהאָלם). ער האָט גלייך צוגעשיקט צום גראָסנאטשאַלניק פֿון וואַרנא א פאַפּיר אוּן צו מיר דערפֿון א קאָפּיע.

דאָס ערשטע וואָס גלייך אויבען איז געשטאַנען דאָס וואָרט: זאָפֿוויעד. עס הייסט א באָפֿעהל . . . דער פאַפּיר איז אין דער איבערזעצונג געווען אונגעפֿעהר אזוי: דער גראָנד־ראָבינער אַרדערט דעם וואַרנער גראָסנאטשאַלניק צו רוּפֿען אין זיין קאַנצעלאַריע דעם הערר י. ב. אוּן איהם מעלדען, אז ער זאָל ניט וואָגען שחט'ן א.ז.ו.ו. אויב ער וועט עס עובר זיין זאָל דער גראָסנאטשאַלניק איהם אַדמיניסטראַטיוו ארויסשיקען פֿון וואַרנא אין א משך פֿון 24 שעה, נעהמען ביי איהם א אונטערשריפֿט, אז מען האָט עס איהם געמאָלדען . . .

דער דריטער ארגומענט: עס איז דאָ פּעלע וואו רבנים זיינען ניט איינ־שטימיג, אזן פּאַרוואָס זאָל מען אונטערדריקען די געמיינדע, וועלכע וויל זיך ניט אונטערוואַרפען די אויטאָריטעט פּון דעם טשיף־רבי.

דאָס איז זעהר אן אָנגעוועהטאָגטע פּראָגע, וועגען וועלכע איך האָב שוין פּיעל מאָל געשריבען. עס איז די צרעת נושנת, וואָס איז מכלה מנפש ער בשר, אשר רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה. דער פּירוד, די צוּבערעקלונג אין אלע אונזערע קהל'שע הצטרכות אזן אינסטיטוציעס שוואכט אפּ אונזערע קרעפּטען, ברענגט ארויין א כאָאָס אין זייער אינהאלט אזן פּיהרט עס צו א בעטלעריש לאגע אין גייסט אזן מאטעריאל . . .

מעהר אבער פּון אלעמען קאן א צושפּליטערטער צושטאנד רואינירען די כשרות־פּראָגע. ביים יעצטיגען מאָמענט איז שוין אין לאָנדאָן א האלבע הפּקרות, דער רעזולטאט דערפּון האבען מיר שוין געהאט די לעצטע צייט אייניג טרויעריג פּעלע, אזן מיט דער צייט קאָנען מיר ערוואַרטען, אז יעדער שוהל אזן שוהלכעל זאָל זיך האבען איהר מגיד פּאר א טשיף־רבי, איהר שוחט אזן איהר בוטשער, אזן יעדער וועט זאגען אז ביים צווייטען איז טרפּה . . . וויל יעדער וועט זאגען, אז ער איז דער אמת'ער פּלאקען־שיסער . . .

דער פּאקט פּון ירושלים קאן אונז פּיעל לעהרנען. הרב זאנענפּעלד'ן איז דאָך געווען ניט געניג די השגחה פּון הרב קוק, האט ער דאָך געשטעלט זיינע שוחטים אזן בוטשערס, האבען טאקע זיינע בוטשערס געהאדעווט ירושלים'ער אידען מיט טרפּה . . .

א געזונטע קהילה איז די, וועלכע איז ארגאניזירט אזן צענטראליזירט, בפּרט נאָך ביי דעם ענין פּון כשרות הבשר מוז אפּגעשניטען ווערען אלע וועגען פּון הפּקרות, אזן זאָל נאָר דער ב"ד האבען אן אויטאריזירטע מאכט, וועט מען זיין זיכער אז כשרות וועט אפּגעהיט ווערען. זיינען דאָך אבער דא מענשען וואָס זייער גאנצע יניקה שעפּען זיי פּון דעם חשך, פּון דעם תהו ובהו, איז ווי מען קומט נאָר מיט א פּראיעקט פּון א שטיקעל אַרדנונג, שיסט מען אויס מיט'ן אש זרה . . . מען פּאַרבלענדט די אויגען מיט פּייערוועדק אזן דער רעזולטאט איז, וואָס מען בלייבט צוריק אין דער פּינסטערניש . . .

מיר בלייבט נאָך איבער צו דערמאָהנען דאָס פּערטע — וואָס לאָדר ראטשילד האט פּאַרגעשלאָגען. ער האָט געזאגט: אז די וואָס וויללען זיין זיכער, זאלען קויפּען פּלייש נור אין אזא שאפּ וואו עס ווערט פּארקויפּט כשר פּלייש . . . דאָן קאן מען זיין זיכער, אז דער שטעמפּעל כשר איז אפּגעהיט?...

דאָס באווייזט אז ער איז ווייט אזן פּרעמד פּון דער גאנצער זאך אזן ווייס ניט וועגען וואָס עס האנדעלט זיך.

וועגען דר. דייכעס טהוט מיר זעהר וועה צו זאגען, אז שוין צום צווייטען מאָל, ווי ער איז א נעגנער צו דער זאך, מיט אזעלכע אומגעלומפּערטע מאטי־וועז, וואָס זיינען ניט געווען צו ערוואַרטען פּון אזא מאן ווי ער איז.

דער פּוּנקט יוצא איז, אַז מענשען, וועלכע פּרעטענדירען צו זיין אונזערע פֿיהרער אין וועג־וויזער, באַציהען זיך אזוי לייכטזיניג אין אונפֿאַראַנטוואָרטלעך צו אונזערע וויכטיגסטע רעליגיעזע פֿראַגען.

אויפֿן אינקוועסט איז אַרויסגעטראָגען געוואָרען דער אורטייל: „געטויט געוואָרען דורך זעהר א טרויעריגען עקסידענט"...

צו דער אידישער באַפעלקערונג אין ענגלאַנד

א גרינדליכער איבערבליק וועגען דער כשרות פראגע

ביי דעם מיטינג פֿון דער באָארד אף דעפּיוטים האָט מען געלאָזט פֿאלען א ווארט, אז דער בית־דין זעלבסט איז געגען דעם מען זאל די זיכערהייט פֿון כשר אויף א געוועלכען באָדען אוועקשטעלען. די ידיעה אויסער דעם, וואָס זי איבערראשט, רופֿט זי אויך דרינגענד צו פֿארטראכטען זיך גאַנץ ערנסט אוּן די זאך זאל אלזייטיג אויפֿגעקלערט ווערען.

מיט אלע רעליגיעזע אינסטיטוציעס אוּן אויפֿגאבען ווי שוחלען, מקואות, טשאריטעס (זי איז אייגענטליך געוועלשאַפֿטליך, אבער זי איז איינע פֿון די יסודות התורה) אוּן די וויכטיגסטע תלמוד־תורות קאָנען גוט אָנגעפֿיהרט ווערען מיט בעל־בתי־שע הענד. צי ווערט עס טאַקע צופֿרידענשטעלענד אָנגעפֿיהרט, איז א גאַנץ באַזונדער פֿראָגע, צו וועלכער איך ווּעל זיך נאָך אמאל אומקעהרען. אבער דא, ווּיל איך נאָר אויסדרייקען, אז זיי געהערען אוּן קאָנען ליגען, ווי געזאָגט, אין די הענד פֿון דער אידישער באַפֿעלקערונג, וואו אָן דער שפּיצע פֿון יעדער אינסטיטוציע דארפֿען שטעהן איבערגעגעבענע אוּן טיכטיגע מענשען אוּן זיי ווּעלען עס פֿיהרען צו די בעסטע רעזולטאטען.

א רעליגיעזע אויפֿגאבע אוּן דערצו גאָר אזא וויכטיגע ווי „כשרות הבשר", קאָן קיינמאל נישט געפֿיהרט ווערען פֿון די מאסען אָדער בע"ב, נאָר מוז געפֿיהרט ווערען פֿון לאקאלען מורה־הוראה, אָדער רב אין שטעדטעל אוּנטער דער לייטונג פֿון דער הרבנות־הראשית אין דער הויפט־שטאָדט. דאָרום איז גאַנץ ריכטיג אוּן פֿארשטענדליך וואָס דער לאָנדאָנער ב"ד אויסער, וואָס ער גיט זיך אף מיט צופֿעליגע דין תורות, פֿארשידענע פריוואָטע אוּן געוועלשאפֿטליכע סכסוכים, ווי אויך מיט גט'ען, איז אבער די הויפט־צייט פֿון איהרע זיצונגען, (וועלבע זי האָט פֿיער טעג אין דער וואָך), גיט זי זיך אף מיט כשרות הבשר. עס טרעפֿט נאָך גאַנץ אפֿט אז זי מאַכט נאָך ספעשעל זיצונגען וועגען דעם.

קיינער זאל ניט מאַכען קיין טעות אוּן מיינען, אז די באָארד אף שחיטה שאפֿט זעלבסטשטענדיג עפּעס אין דעם ענין פֿון כשרות. זי האָט צו טהון מעהר מיט דער פֿינאַנציעלער זייט אוּן ביי די כשרות איז זי נור די אויספֿיה־רונגס־מאַכט, בעת דער בית־דין איז די געזעצגעבענדע מאַכט. קיין שוחט,

שומר, זיגלער, אינספעקטאָר אַדער שאָפּ־שומר וועלט נישט אָנגענומען אָהן דער גוט־היסגונג פֿון דעם בי"ד. זי גיט אויך ניט אַרויס לייסענס צו קיין בוטשער אָהן די צושטימונג פֿון ב"ד.

איז דאָך גוט? טויג עס ערשט ניט! א שטאָדט ווי לאָנדאָן, וואָס האָט העכער דרייהונדערט בוטשער־שאָפּן, א חוץ סאָלטביף־שאָפּס, קאָן דער ב"ד מיט זיין גאַנץ גוטען וויליען ניט אַריין ינעמס אין האַרצען אוּן גיט אַרויס לייסענס לויט רעקאָמענדאַציעס פֿון מענשען אוּן מען פֿאַלט דורך מיט אַביסעל בוטשערס אוּן סאָלטביף־שאָפּס, אוּן קוים האָבען זיי שוין לייסענס האָבען זיי שוין א פֿרייע האַנד צו ברענגען פֿלייש פֿון סמיטפֿיעלד מאַרקעט.

אוּן דער וואָגד פֿון מאכלות אסורות צוואוואסטס זיך באַציליעסיג: פֿאַר־מעהרט אוּן צוצווייגט זיך אין טויזענדער אידישע הייזען. איהר האָט דאָך שוין געהערט אַז איין סאָלטביף־שאָפּ באַטיילט צעהנדליגער בוטשערס מיט ביינער אוּן די לעצטע באַטיילען עס אין טויזענדער הייזער.

די וואָגד איז אָבער נאָך טיפֿער!

אין לאָנדאָן איז דאָ לערך 70־75 סאָלטביף־שאָפּען אוּן רעסטאָראַנען, אוּן שיינט מיר, אַז נאָר ניין זיינען אדוועדטייזט געווען אונטער דער השגחה פֿון ב"ד. אָלע איבעריגע ארבייטען אונטערן וואָרט „כשר" אויף אייגענער אחריות אוּן אויף די לעצטע טאָר דער ב"ד זאָגאָר נישט אדוועדטייזען, אַז זיי שטעהן נישט אונטער איהר השגחה.

עס איז גאַנץ נעווס, אַז איך וועל אייך זאָגען, אַז איך וויים פֿון איין פֿירמע, וועלכע האָט אַזעלכע דריי שאָפּען, אין פֿאַרשידענע געגענדען פֿון לאָנדאָן, אוּן די דאָזיגע פֿירמע האָט נאָך קיינמאָל ניט געפרובט קויפֿען כשר פֿלייש אוּן האַנדלט אונטערן נאָמען „כשר".

מיר שיינט אויף זיכער, וועז דער זעלבער נעהמט ארונטער דאָס וואָרט „כשר", אַדער זאָגט זיינע קאָסטאָמערס אַז ער האָט א טרפֿה־שאָפּ, וואָלטען 75 פּראָצענט פֿון זיינע קאָסטאָמער אומזיסט ניט געוואָלט זיינע פֿלייששען.

טויזענדער הייזער פֿון האַנדווערקער, קליין־הענדלער, ווי אויך געשעפֿטס־לייט, וועלכע זיינען דורכגעזאָפט מיט דעם אידישען טראַדיציאָנעלען לעבען אוּן פֿיהרען א אידיש רעליגיעז חיוּ, מיט אָלע דקדוקים, אוּן וועלכע זיינען פֿאַרנומען מיט זייערע טאָג־טעגליכע ארבייט אוּן באשעפֿטיגונג, האָבען גאָר קיין אָהנונג ניט, אַז זייערע פֿרויען געהן קויפֿען פֿלייש אין דער גרויסער שאָפּ, וואו דער פֿאַרביגער וואָרט כשר ווירקט צוציהענד אוּן בארוהיגענד אויף זייערע נשמות. די אָרימע פֿרויען טראָגען איבער מיט געפֿילד די טייערקייט פֿונם פֿלייש אוּן זיי וויסען נאָר ניט, אַז זיי ווערען גענארט אוּן באשווינדעלט, אַז מען גיט זיי אזא פֿלייש, וואָס זיי וואָלטען עס פֿאַר קיין פֿאַל אין זייער הויז נישט אַריין־געבראַכט. איז דאָך לאָנדאָן א שטאָדט מיט אזוי פֿיעל שוהלען, בתי מדרשים, מיט אזוי פֿיעל רבנים, מגידים אוּן אפֿילו רבי'ס, דערצו מיט א בית דין, געווים איז אָלעס אין בעסטען אָרדנונג . . .

וואָס וויללען מיר פֿון בית דין?

זיי זאָלען זיך שטעלען אויף דער הויך פֿון זייער אמת! זיי האָבען אויף זיך די פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט פֿאַר די כשרות פֿון אונזערע הייזער. מיר וועלען זיי זאָגען: „שמלה לך קצין תהיה לנו". אין דעם זין: האָט מען אייך געמאַכט פֿאַר אונזערע גייסטיגע פֿיהרער, איז נעהמט זיך די מאַכט צו אויספֿיהרען דעם „ובערת הרע מקרבך". איהר האָט נאָך ביז יעצט ניט די מאַכט, ווייל איהר האָט נאָך קיין איין שריט ניט געמאַכט זי צו באַקומען! איהר דאַרפֿט ארויס מיט אייערע פֿאַדערונגען, אוּן פֿיהרען א שטאַרקע אקציע, מיט עקשנות, אפֿילו מיט מסירת נפֿש, ווייל דאָס איז דער ריכטיגער וועג פֿון א בר"צ, וועמען עס דאַרף וועה טהון זעהענדיג דעם תהום וועלכער האָט זיך געעפֿענט אוּן ווערט אַלץ ברייטער אוּן ברייטער אוּן פֿאַרשלינגט אַלץ מעהר אוּן מעהר אומשולדיגע אידישע כשר'ע הייזער, אוּן דאָן וועט איהר זעהן, אז די גרויסע אידישע מאַסען, וועלכע ווילען אז די כשרות פֿון זייערע הייזער זאָל גאַנץ זיין, וועלען זיין מיט אייך.

דער בית דין אָבער שווייגט, וואָס איז די סיבה?

איך בין ניט קיין נביא אוּן בין ניט זיכער, אז איך האָב דעם שליסעל דערצו געפֿונען. נאָר איך וויל מיר פֿאַרשטעלען אז דער ב"ד וואָלט עס געווים געוואָלט (וויל אַנדערש קאָן עס דאָך נישט זיין), נאָר די ארבייט מוז דאָך אָנגעפֿיהרט זוערען פֿון דעם טשיף־רבי, אוּן דער טשיף־רבי, וואָס האָט אזא וואַרימע אידישע האַרץ, אוּן וואָס האָט שטענדיג אזוי גלענצענד אוּן שטאַרק רעאַגירט אויף יעדען צופֿאַל, וואָס האָט אָנגעגריפֿען דעם אידישען כבוד אָדער רעליגיאָן, איז גראָדע דאָ אזוי פֿאַסיוו אוּן שלעפֿעריג. די אורזאַך איז אוּנז געווים ניט באַוואוסט, אָבער אוּנז, די אידישע מאַסען, בלייבט מעהר ניט איבער ווי צו וועקען אוּנזער טשיף־רבי אוּן אויפֿפֿאָדערען אהם צו טעטיגקייט,, וויל במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב.

אונזער רוף!

אין נאָמען פֿון פֿיעלע טויזענדעח אידישע אָרטהאָדאָקסישע היימען, ביי זועמען די כשרות פֿון זייערע הייזער איז הייליג אוּן איז פֿאַררעכענט פֿאַר איינע פֿון די ייכטיגסטע גרונדען פֿון אונזער רעליגיע, דאַרפֿען מיר פֿאָדערען פֿון דעם טשיף־רבי אוּן ב"ד צו מאַכען אַלע מעגליכע שריט ביי דער דאָמינירענדער הערשאַפֿט פֿון לאַנד! קלאָהר צו מאַכען אונזער שטעלונג צו דעם אונטער־שיעד פֿון כשר ביז טרפֿה אוּן אונזער מאַכטלאָזיגקייט — ביי די עקזיסטירענדע פֿאַרהעלטניסע — ניט צו ווערען עקספלואָטירט אוּן מאַראַליש געטראָפֿען אין אונזערע טיפֿסטע רעליגיעזע אינערציגונגען פֿון אזעלכע מענשען וועלכע זיי־נען ניט רעליגיעז אוּן געווים־עלאָ אוּן קענען פֿאַרקויפֿען טרפֿה פֿאַר כשר, אוּן פֿאָדערען אז דער נאָמען „כשר" זאָל ווערען א מארקע אין די הענד פֿון דעם בית־דין, אוּן צו וועלכען דער ב"ד וועט ניט האָבען קיין צוטרויען זאָל זי איהם קאָנען פֿאַרבאָטען צו האַנדלען אונטער אזא מארקע.

ווער איז מיט אונז?

אַ הינקענדיגער שטאַנדפונקט

א באוואוסטער בעל מליצה, וועלכער טרעט צו צו יעדער זאך פֿילאָזאָפֿיש, וואָס אָלע פֿריהמאָרגען קלינגט ביי איהם דער אָבענד, חלומ'ט מיט דער לבנה, ווינקט צו די שטערן אוּן פֿילאָזאָפֿירט מיט די טאָג־טעגליכע געשעהענישען אוּן ניט־געשעהענישען . . . וואָס פֿאַנגט אָן שטענדיג מיט א קינה אויף גלות־השכינה אוּן אויף פֿיעל אַנדערע גלות'ן אוּן ענדיגט מיט דעם, אז די הימלען שפּאָלטען זיך, די שיין הייבט שוין אָן צו שיינען, דער פֿריהלינג פֿריהלינגט זיך א.ז.וו., א.ז.וו., איז יעצט אַרוים מיט זיינע שטאַנדפונקטען געגען אונזערע אויפֿריכטיגע באַמיהונגען וועגען דער אָנגעוועהטאָגטער כשר־פֿראָגע. מען קאָן ניט זאָגען, מליצה איז א גאַנץ שעהנע זאך, כאָטש אביסעל לאַנגווייליג. צוריק מיט 40־50 יאָהר איז עס געווען אין גאַנג, דער סטיל פֿון אָלע שרייבערס, אָבער אין יעצטיגען ראָשען, פּראָקטישען לעבען פֿאַלט עס אָלעם אָפּ. מיר דאַרפֿען פּשוטע פֿאַרשטענדניש אין דער זאך וואָס מיר באַהאַנדלען.

דער געגנער פֿון אונזערע באַמיהונגען איז פֿון דעם ערשטען מאָמענט דורכגעפֿאַלען. ער איז דורכגעפֿאַלען מיט זיין פֿאַרשווייגען אזא וויכטיגע ער־אייגנים, אוּן וואָס ווייטער האָט איהם די אַמביציע צו צייגען זיין ווייט זעהענ־דיגקייט פֿאַרפֿיהרט . . .

נאָר מען זאָגט: א מענש איז ניט קיין מלאך, א מענש איז שטענדיג אונטערוואָרפֿען צו מאַכען א טעות, אין דער גרעסטער חכם קאָן אויך אַמאָל זאָגען א גלייכע זאך,—איך מיין א נאַרישקייט; אוּן א מאַראַלישע שטאַרקייט איז וועז יענעז אַנערקענט עפֿענטליך זיין טעות אין דער צייט וועז ער איז דער אויפֿקלערער פֿון די מאַסען, אוּן זיין טעות קאָן זיי אויך מיטשלעפֿען. מעהר ווי טרויעריג איז אָבער, וועז ער וויל עס ניט אָנערקענען אוּן מיט עקשנות געהט ער ווייטער זיין קרומען וועג אוּן מיט פֿאַרשידענע איינפֿעלע ווירקען אויף די מאַסען. פּאָליטיי וועט אייך שלעפּען אין געריכט! דער ריכטער וועט זיין דער אָפּהיטער פֿון אידישקייט! מיט חילול השם א.ד.ג.

איך האָב שוין איינמאָל אָנגעמערקט, אז מען שיסט מיט פֿייערוווערק, כדי יענעם צו פֿאַרבלענדען. איך וועל זיך באַמיהען די פֿייערווערק אויסלעשען אוּם אונזערע ברידער זאָלען קאָנען זעהען די ריכטיגע ליכטיגקייט.

אונזער יעצטיגע אונבאהאלפענקייט

דער רב אמאל אין רוסלאנד אוז פוילען האט געהאט דאס רעכט צו זאגען אויף א מאכיל טרפות, אז ער איז א מאכיל טרפות אוז מען טאר ביי איהם ניט קויפען. ער האט געקאנט לאזען אויסרופען אין אלע שוהלען, אדוועדטייזען אין די צייטונגען, אויסהענגען מודעות אוז אזהרות, בכלל; ער האט געקאנט אוים־נוצען אלע וועגען וואס בריייטער זיין מיינונג צו ברענגען צו דעת אידישער עפענטליכקייט. דא, ביי דער יעצטיגער צייט, זיינען די פאלים אוז ריכטער אוגזערע פוסקים. וועז מיט יאהרען צוריק האט דער ב"ד געזאגט אויף א ליוועדפוילער בוטשער מען זאל ביי איהם ניט קויפען, האט דער בוטשער געשלעפט דעם ב"ד אין ליוועדפוילער קאורט אוז עס האט זיי, דוכט מיר, געקאסט ענעוג שפיכת דמים אוז אמת'ע דמים . . . אוז פון דאז אן קאנען זיי אויף קיינעם ניט זאגען, אז ביי יענעם איז טרפה. אוז די מאכלי נבלות האבען אויפגעהויבען די קעפ אוז פיהרען אן זייער מארשלישען שווינדעל לעיני השמש, ווי איך האב שוין געשריבען.

וואס פארלאנגען מיר ?

אז ניט דער ריכטער זאל פסק'ענען וואס איז טרפה אוז כשר, נאר אוגזערע רבנים ! מיר ווילען רעליגיעזע אויטאנאמיע. עס איז א פארדרוסנג פון שטאלצע מענשען אוז שטאלצע אידען. אזוי ווי א בוטשער וואס ווייל זיין אונטער ב"ד קומט ער אלע יאהר בעטען לייסענס, אזוי זאלען אלע וואס ווילען האנדלען מיט כשר, דארפען קומען צום וער הכשרות נאך לייסענס פאר דער מארקע „כשר". דאז וועט מען איהם שטעלען די באדינגונגען פון כשרות אוז וועז ער וועט זיי ניט אויסהאלטען, וועט מען ביי איהם צוגעהמען דעם וואדט „כשר", פונקט ווי די באארד אף שחיטה נעהמט צו יעצט איהרע לייסענס. ווי קומט אהער פאלים אוז ריכטער ? האט איהר אמאל געהערט, אז די באארד אף שחיטה האט זיך באנוצט מיט פאלים, צי מיט קאורט ביים צוגעהמען די לייסענס ?

דער אונטערשיעד פון אמאל ביז היינט איז נור אין דעם, וואס אמאל, אז דער רב האט אויף איינעם געזאגט טרפה זיינען די גאנצע 100 אדער 99 אוועק פון איהם, אוז דא וועלען מיט איהם פילייבט בלייבען א גרויסער פראצענט, אבער די מעהרהייט וועט נעווים ניט קויפען וועז זי וועט וויסען, אז עס איז ניט כשר. מיר זוכען ניט צו אויסאיבען א דרוק אויף די וואס היטען ניט כשרות, נור פארזארגען, אז די וואס ווילען אונבאדינגט נור כשר, זאלען ניט ענאדט ווערען.

איך וויל נאך ביי דער געלעגענהייט באמערקען, אז וועז איינער א באראק־טערלאזער מענש טהוט זיך אן א חלוקא דרבנן, רופט זיך רב אוז וואדפענדיג מיט תורה טהוט ער אפ כל הפסלנות, איז עס דען א חילול השם פאר די רבנים ?

מען זאָגט ניט, אז א רב איז א שווינדלער, נאָר א שווינדלער האָט זיך פֿאַר־
שטעלט פֿאַר א רב! פונקט ווי עס איז דאָ גרויסע שווינדלער וועלכע באַזיצען
פֿיעל אייראָפּעאישע שפראַכען אוּן רעדען גוט וועגען וויסענשאַפֿט אוּן עס
פֿאַלט דורך דעם קיין פֿלעק אויף דער וויסענשאַפֿט. א שאַנדע איז נאָר פֿאַר
דעם, וואָס האַלט אזא מאַן אין איין רעקלאַמירען פֿאַר א רב . . . אוּן פֿוּן
אזעלכע וויל מיר אויך זיך באַפֿרייען.

מיר האָפֿען, אז דער געזונדער חוש פֿוּן די מאַסען אוּן דער קלאָרער פֿאַר־
שטאַנד פֿוּן די איידעלע אידען ביי וועמען די פֿראַגע איז וויכטיג אוּן טייער,
וועלען ניט פֿאַרבלענדעט ווערען פֿוּן דער אור המתעה, וועלען זיך אָפּרופֿען
אויף אונזער רוף, וועלען נעהמען די זאַך אין זייערע הענד, אוּן דער אמת וועט
סוף כל סוף פֿייערען מיט טריאומף זיין נצחון.

וועגען דעם קאנפערענץ פון די פארענע רבנים

1930.

1.

פאריגע וואך איז אפגעהאלטען געווארען א קאנפערענץ פון די „פארענע" רבנים וועגען דעם פראיעקט־געזעץ, אז: נאר די שוחטים וועלכע וועלען זועלען האבען די ערלויבניש פונם טשיף־רבי וועלען מעגען שחט'ן אין ענגלאנד. עס איז אנגענומען געווארען א רעזאלוציע, אז אלע רבנים פון די ארטהאדאקסישע שוהלען, וועלכע זיינען אנגעשלאסען אין דער באארד אף דעפיוטים זאלען האבען דאס רעכט צו באשטימען שוחטים.

אויבערפלעכליך שיינט עס א גאנץ געראכטע פאדערונג צו זיין. די רבנים, געהן דא, ווי עס ווייזט אוים, צו קעמפען פאר זייער רעכט אלס רבנים. עס קומט אוים, אז באשטימען שוחטים געהט אריין אינם קרייז פון זייערע רעכטע אוך כבוד. אבער איך מיין, אז די זאך איז גארניט אזוי פשוט אוך זי איז ווערט מען זאל זי אויפמערקזאם באהאנדלען אוך גרינדליך צו שטודירען.

קודם כל איז נויטיג זיך שטעלען די פראגע: מה ראו על ככה ומה הגיע עליהם? — מיט וואס איז ביז יעצט בעסער געווען, מיט וואס ווערט יעצט ערגער ווערען? אוך וואס וועלען זיי מיט זייער רעזאלוציע (אויב זיי וועלען זי דורכזעצען) פארהיטען?

אום די זאך צו פארשטעהן ווייל איך דעם דורכשניטליכען לעזער, — וואס איז גאנץ פרעמד אין דער זאך — ווי ווייט מעגליך באלויכטען די לאגע אוך וועט ער קאנען ריכטיג אורטיילען.

וועו איינער ווייל נעהמען סמיכה אויף רבנות אדער היתר הוראה (שאלות פסק'ענען) קאן ער גהן צו וועלכען רב ער ווייל אוך ער קאן איהם מסמיך זיין. (עס בלייבט נאר איבער פאר דער געזעלשאפט, ווי ווייט פאפולער דער רב איז, אז מען זאל זיך רעכענען מיט זיין סמיכה . . .) קיינער וועט אבער קיין רב ניט פרעגען, מיט וואס פאר א רעכט ער האט יענעם מסמיך געווען. ווייל דאס גהט אריין אין זיין מעגליכקייט; ער האט איהם פארהערט די דינים פון הוראה אוך האט איהם אויף דעם סמך א היתר הוראה געגעבען.

אנדערש איז מיט א שוחט. די דינים פון שחיטה וטרפות וואס א שוחט מוז קאנען איז א גאנץ קלייניע טייל פון די קענטעניש וואס א שוחט מוז האבען

אום א שוחט צו ווערען; צו די דינים קומט צו די נאַנצע פּראַקטישע אַרבייט פֿון השחזת הסכין, הרגשה, שחיטה ובדיקה, וואָס דאָס נעהמט צו יאָהר שוועריע אַרבייט אוּן וואָס א רב איז אויף דעם בכלל גאָר קיין מבין ניט — אוּן קיין רב ווי גרויס ער זאָל ניט זיין קאָן ניט מאַכען איינעם פֿאַר א שוחט אַדער אויסלערנען איהם שחיטה. דאָסזעלבע דער ב"ד מיט'ן טשיף־רבי מאַכען ניט קיין שוחטים נור באַשטעטיגען (מיט'ן אַריינשרייבען אין בוך) א פֿאַרטיגען שוחט, וואָס ווערט זיי צוגעשטעלט פֿונם ראש השוחטים, וואו ער האָט אונטער זיין השגחה זיך אויסגעלערנט די גאַנצע אומנות אין שחיטה־מאַרקעט אוּן איז אויך געהערט געוואָרען פֿון איהם אין דין.

דאָסזעלבע וועג א פֿרעמדער קומט מיט הודעות וקבלות פֿון רופֿלאַנד ופּוילען וועלט ער געשיקט אין שחיטה־מאַרקעט וואו דער ראש השוחטים זעהט זיין קוואַליפֿיקיישאַן אוּן נאכהער ווערט ער גוט געהייסען פֿון ב"ד. עס האָט נאָך ניט געטראָפֿען אז ב"ד זאָל זיך באַציהען מיט גרינגשעצונג צו די קבלות פֿון הייטישע שוחטים ורבנים.

אַלזא ווי איהר זעהט ווערען די געשטעלטע דריי פֿראַגען גענצליך אויפֿגעלייזט: דער ענין פֿון שאַפֿען שוחטים געהט ניט אַריין אין קרייז פֿון דער מאַכט פֿון די פֿאַרענע רבנים, ניט אין זייערע רעכטע אוּן ניט אין זייער כבוד, ווייל א שוחט וועט ניעמאָלס געהן פּאַסען זיין פֿאַך קענטניש ערגיץ צו א שוחל רב אוּן וועט נור געהן צום ב"ד.

אזוי איז געווען פֿריהער אוּן אזוי וועט זיין שפּעטער, אוּן מיט זייער רעזאָלוציע, אויב זיי זאָלען אויספֿיהרען, וועט זיי גאָר ניט צוקומען.

פֿרעגט זיך: אם כן — אויב אזוי, למה זה אנכי? — וואָרום דאָס איך? למה כל הצעקה הזאת? צו וואָס די קאַנפֿערענץ מיט דער רעזאָלוציע?

נאָר צווישען די פֿאַלדען פֿון דער סיטואַציע איז באַהאַלטען א שטעכלקע, וועלכע שטעכט אוּן לאָזט ניט רוהען. איך וועל טרייען די שטעכלקע פֿון די פֿאַלדען אַרויסציהען אוּן ברענגען צום שיין אוּן זאָל דאָס ענגלישע אידענטום עם פֿאַרשטעהן אוּן אפּרטיילען.

וועג דער נעזעץ־פֿראַיעקט זאָל דורכגעהן אוּן דער טשיף־רבי זאָל באַקומען די מאַכט צו באַשטימען שוחטים, וועט אמת כלפי פנים, עס הייסט, אינערליך ביי אונז גאַרניט אַנדערש ווערען. די שוהל־רבנים, ווי געזאָגט, האָבען קיינמאָל ניט געהאַט די מעגליכקייט צו באַשטימען שוחטים, אוּן דער טשיף־רבי, וועלכער זאָל ניט זיין, וועט אויך קיינמאָל ניט קאָנען דורכפֿיהרען א שוחט וועלכער איז ניט דורכגעגאַנגען דעם גאַנצען פּראָצעס פֿון נסיון ביי דעם ראש השוחטים אוּן נאכהער ווערען רעקאָמענדירט פֿונם ב"ד. ער וועט אָבער באַקומען די מאַכט כלפי חוץ דעם לאָנדס־נעזעץ אוּן וועט קאָנען פֿאַרבאָטען פֿרעמדע שוחטים וועלכע האָבען סכסוכים מיט דער באַארד אף שחיטה...

דאָס שמעקט ניט די רבנים פֿון דער קאַנפֿערענץ, אוּן ווייל זיי געהען ניט אַרוים מיט דעם אמת אוּן זוכען אוים אַנדערע ניט ריכטיגע מאָטיוועון, איז

א באווייז אז זיין עפּענטלעך געגען א צענטראַליזירטע קערפּערשאַפט אוּן פֿאַר א שחיטת־הפּקר איז ניט אין גאַנצען כשר . . . דאַרוּם מוז מען עס אַרומגעהן...

צי האָט א זינען אַריינגענהמען אין דער מאַכט אויך די שוּהל־רבנים, אוּן זוּאָם פֿאַר א אינטערעס האָבען זיי אין א פֿרייע שחיטה? — אין קוּמענדען אַרטיקעל.

2.

וואָר זענען די היגע שוּהל־רבנים?

יעדער גרויסע אוּן קלייניע שוּהל נעהמט אויף א רבי'ן. זיין דיוּטי איז צוּ לערנען אַלע טאָג בין מנחה למעריב חיי אדם אָדער עין יעקב. על פי רוב זיצען בייִם לערנען נאָר א פּאָר מענשען, דער עיקר איז שבת די דרשה. א גרעסערע שוּהל באַקוּמט געוועהנלעך א בעסערען בעל־דבֿרן, א קלענערע באַנוּגענט זיך מיט א קלענערען רעדנער. דעם אָנגענוּמענעם רוּפֿט מען רבי, גאַנץ פֿאַר־שטענדליך, וויל ער לערנט מיט זיי. דער רבי אַליין פֿאַרקירצט שוין דעם נאָמען „רבי" אויף „רב". די מאַסע וווייסט בכלל נישט דעם אוּנטערשיעד פֿוּן „רבי" ביז „רב". זיי רוּפֿען א מלמד—רבי, א רעדנער — רבי, א שוּהל־מגיד—רבי, א רב—רבי, א גוּטען־איד — רבי אוּן א אייניקעל — רבי . . .

פֿוּן אַלע באַקוּמען מיר אָבער דריי טיפּען שוּהל־רבי'ם.

אזעלכע וועלכע זיינען צוּפֿעליג מוסמכים אוּן זיינען אין זייער היים געוּעסען על כסא הרבנות, א טייל וועלכע האָבען קיינמאל געלערנט ניט נאָר ארבע ש"ע'ס, נאָר אפֿילוּ קיין או"ה אויך ניט, כאָטש זיי זאָגען אז זיי זיינען אמת'ע ת"ח. אוּן א טייל, וועלכע זיינען גאַנץ וווייט פֿוּן תלמידי־חכמים, כאָטש זיי האָבען שוּהלען אויף צוּ דרשה'ענען . . . אוּן פֿיעלע שוּהלען פֿוּן זיי מעגען זיין אָנגעשלאָסען אָן דער באַארד אף דעפּיוּטים . . . וויל די שוּהלען פֿיהרען נישט די קאַנדידאַטען צוּם ב"ד אָדער פֿרעגען אויף זייער סמיכות, וויל זיי זוכען ניט קיין רב נאָר א גוּטען רעדנער, אוּן די קאַמיטע מיט די מעמבערס נעמען אויף דעם וואָס זיין מגידות איז זיי געפֿעלען.

עס איז דאָ אין לאָנדאָן נאָך א פֿערטער טיפּ וואָס האָט זיך געגעבען דעם נאָמען רבי, אפֿילוּ אז ער האָט נישט א שוּהל צוּ דרשה'נען.

ענגלאַנד איז א פֿרייע מדינה אוּן מען קאָן קיינעם נישט פֿאַרוועהרען; יעדער קאָן אויף זיך אָנשרייבען א טיטל מיט 14 שורות אוּן זיך אָנרוּפֿען דער שטיף־רבי (איך בעט הבחור־הזעצער מיר דאָ נישט קאָרעגירען אוּן זעצען טאָקי שטיף־רבי) פֿוּן דער גאַנצער וועלט.

אזוי האָט זיך אין לאָנדאָן געבילדעט א רייהע רבנים, ווי מלמדים־רבנים; דבי'ס־רבנים, מגידים־רבנים, זאָגערס־רבנים אוּן רבנים־רבנים. הייַנט גיעה קלייב זיך פֿאַנאַנדער צוויישען רבי שבת'ניק, יו"ט'ניק אוּן חול'ניק . . .

א אילוּסטראַציע פֿוּן א פּאָר אזעלכע וועלכע רוּפֿען זיך דאָ רבנים, ווי אויך

ווי שטעהט יעצט די פֿראגע פֿון די כשרות, וועלן דער וועג פֿאר אפּאָוישאָן איז פֿריי ?

די באָארד אף שחיטה האָט אויף פֿארשידענע בוטשערס אין פֿארשידענע צייטען אויסגעפֿונען אז זיי האָבען פֿארקויפֿט בשר נבלה פֿאר כשר'ס ; ענגלאַנד איז דאָך א פֿרייע מדינה און מען טאָר יענעם נישט ספּאָילען די ביזנעס . . . האָט זי ביי יעדען פֿאל מעהר ניט געקאָנט טהון ווי נאָר אפּנעהמען די לייסענס און א לאַנגע צייט צו אדווערטייזען אין דער פרעסע אז יענער האָנדעלט אָהן זייערע לייסענס און אז זיי זיינען נישט פֿארַאַנטוואָרטליך פֿאר דער כשרות. פֿלעגט אָבער אויטער דער אדווערטייזמענט שטעהן אן אנדער אדווערטייזמענט : אז איך רבי שבת'ניק בין מודיע אז ביי איהם איז כשר וישר אויטער מיין השגחה וכו' . . .

איך דענק, אז זאָגאר אזא איד וואָס עסט אלײַן פֿריי טרפֿות, נאָר האָט געווּיסען און איהם ארט פֿאר די גאַנצקייט פֿונם אידישען פֿאָלק, דארף בלויטען דאָס האַרץ זעהענדיג ווי טיף מיר זיינען געזונקען, אז א חדל אישים לעגט אויף זיך ארויף דעם נאָמען רב וגאון, איז מחלל קדשי האומה און מאכט חוזק פֿון דאָס לעצטע ביסל אידישקייט אין לאָנדאָן ואין פּוצה פה ומצפּצף. לאָנדאָן שלינגט אלעם אראָפּ ! . . .

גלייכצייטיג איז אינטערעסאַנט פֿאלגענדער טראַגי־קאָמישער עפּיזאָד :— איינער פֿון די בוטשערס האָט מיט דער צייט אויפֿגעהערט צאָהלען דעם רב המכשיר. האָט ער גלייך געשריבען אז ער איז שוין נישט פֿארַאַנטוואָרטליך. איז אָבער ביי דעם בוטשער געבליבען דעם רב־המכשיר'ס א בלעטל מיט זיין נאָמען און מיט'ן ווארט : „כשר" ווען ער האָט איהם נישט געוואָלט צוריקגעבען. די זאך איז געקומען אין קאָורט. דער ריכטער האָט צוגעמשפט, אז דער בוטשער זאָל איהם באצאָהלען די 7 שילינג וואָס די בלעטל קאָסט.

נאָך א בילד פֿון א אי צטיגען אפּאָוישאָן־שוחט.

מיט יאָהרען צוריק איז אין לאָנדאָן געקומען פֿון א קליינע קאוּנטרי אָרט, וואָס ער האָט געזאָגט, אז ער איז א שוחט ; האָט אפּעלירט פֿאר באשעפֿטיגונג ביי דער היגער באָארד ; מען האָט איהם געזומען צום פרוּב און מען האָט אויסגעפֿונען אז וועז ער זאָל זיך יעצט נעהמען לערנען, וואָלט פֿון איהם ארויסגעקומען א גוטער שוסטער . . . מען האָט האָט אָבער אויף איהם רחמנות געהאַט (וויל דערווייל איז ער דאָך קיין שוסטער אויך נישט), האָט מען איהם געגעבען א דושאָב אין פאַלטרי צו קלעפען די קוויטלעך אויף די פּיסלעך פֿון די עופֿות, און ביי דעם האָט ער געארבייט די גאַנצע צייט.

פֿאריגעם יאָהר האָט איהם די אפּאָוישאָן אויסגעכאַפּט און אוועקגעשטעלט שחט'ן אקסען און די פֿלייש ווערט פֿארקויפֿט אין וואָסערע 4־5 פּונקטען אין לאָנדאָן אונטער די השגחה פֿון דעם גרויסען שטיף־רבי פֿון דער גאַנצער וועלט...

די הינטער קוליסען פאליטיק

דאָס וואָס איך קום דאָ שרייבען איז נישט קיין נביאות אָדער איך געה טרעפֿען יענעמס גערַאנקען. עס איז טאַקע נאָר בלויז א השערה. אָבער צו דער השערה בין איך געקומען נאָך לאַנג־וואָהריגע בעאָבאַכטונגען וון נאָך געשפרעכען מיט אייניגע פֿון די געהרטע רבנים, אוּן נאָר די השערה קאָן טיילווייז ניט באַרעכטיגען, נאָר באַצווועקען זייער פֿאַרהאַלטען זיך צו געוויסע ערשיינונגען.

אייניגע פֿון אונזערע רבנים, טאַקע רבנים ממש, האָבען נאָך צוריק מיט יאָהרען באַטראַכט מיט אָפּענע אויגען די קלעגליכע אוּן אומגעזיכערטע לאַגע פֿון די פֿאַרענע רבנים, פֿון איין זייט, אוּן די שטאַרקע אוּן געזיכערטע לאַגע פֿון די רעוועלוציאָנערן, פֿון דער צווייטער זייט. אין דער צייט ווען זיי האַלטען זיך, מיט רעכט, פֿאַר ווירדיגע פֿיהרער פֿונם גייסטיגען אידענטום, אוּן זעהענדיג, אז זיי קאָנען נישט געפֿינען קיין מיטעל ווי די זאָך אויסצוּבעסערען, האָבען זיי געוועלדעט זייערע אויגען צו דער באַארד אָף שחיטה,—די איינציגע וואָס האָט אין די ערשטע יאָהרען נאָך דער מלחמה געמאַכט גוטע רוחים אוּן האָט צוזאַמען געשלאָגען א סאָליד קאָפיטאַל. לויגט זי דאָך אָבער אויסטער די ענגלישע פֿיהרונג, וועלכע קוקט מיט ביטול אויף די פֿאַרענע רבנים. האָט מען אָנגעפֿאַנגען קלעהרען, ווי גוט וואָלט געווען וון עס ווערט א פֿאַרענע באַארד אָף שחיטה אויסטער דער פֿיהרונג פֿון די רבנים, דאָן וואָלט מען געקאָנט פֿון די רוחים דאָס ערשטע באַפֿעסטיגען דעם מצב הרבנים. פֿון דאָן אָן האָט זיך אָנגעפֿאַנגען א הינטער־קוליסען פּאָליטיק געגען דער באַארד — די רייכע מומע, ארויסקומען מיט די ריכטיגע מאָטיוון האָט דאָך נישט געהאַט קיין זינען. האָט מען גענומען רעידען וועגען כשרות . . . דער ב"ד איז פֿאַר זיי ניט גענוּגענד א.ז.ו.; זיי האָבען זיך געפֿיהלט אויסמעכטיג פֿיהרען אָן אָפּענעם קאַמף, געגען אזא רייכע מומע . . . נאָר עס איז פֿאַרבליבען א שנאה. אוּן ווען זיי זעהן אז עס ווערט עפעס געטהון, וואָס עס שאַדט די באַארד אוּן איהרע פֿינאַנסען, מעג עס קומען פֿון א אונפֿאַראַנטוואָרטליכען פערזאָן אוּן עס זאָל דאַדורך פֿאַרשפּרייט ווערען טרפֿות אין טויזענטער אידישע הייזען; אָבער קוים ווערט דאַדורך שוואַכער די באַארד, שוויגען זיי אוּן זיינען צופֿרידען, פֿילייכט מיט דער האָפֿנונג, אז מיט דער צייט וועט קומען צו אזא כאָס אין דער לאַנדאַנער שחיטה — וואָס די באָפֿעלקערונג וועט רעוואָלטירען אוּן דאָן וועלען זיי קאָנען קומען אוּן נעמען די זאָך אין זייערע הענד.

דער אויספֿיהר פֿון די צוויי ארטיקלען — אין דעם דריטען ארטיקל.

3.

דער אויספֿיהר

דער אינטערעס פֿון דעם ב"ד אוּן באַארד אָף שחיטה אז אזא פּראָיעקט, וואָס נאָר שוחטים פֿון דער קהלה זאָלען מעגען שחט'ן, זאָל געזעצליך אָנגענו־

מען וועלן, איז גאנץ פֿאַרשטענדליך. עס געהט זיי אין די כשרות, אין דער גאנצקייט פֿון דער קהלה אוּן אין די פֿינאנסען; ווייל דורך די לעצטע יאָהרען האָט די באָארד צוליב די אָפּאָזיציע פֿאַרלוירען לערך 20 טויזענט פֿונט. וואָס איז דער אינטערעס פֿון די רבנים?

זיך ביידע אויגען אוּן יענעמס איין אויג . . .

פֿון א ריינעם ביזנעס גרונד וועלט געטריבען א פּאָליטיק געגען דער באָארד, נישט האָבענדיג אַן אויסזיכט אויף נצחון פֿאַר זיך, נאָר מעהר נישט ווי צו שעדיגען די פֿינאנסען אוּן פּאָזיציע פֿון דער באָארד, איז רעכט צו פֿאַרמאָכען ביידע אויגען נישט צו זעהן די אָפּענע וואונד וועלכע אייטערט אוּן פֿאַרגיפֿטעט דעם רעליגיעזען אידישען קערפּער, ווי טויזענטער אידישע פֿרומע הייזער זעטיגען זיך מיט נבלה וטרפה פֿון דער אָפּאָזיציאָנס־שחיטה.

איז דאָך פֿון אייביג־אַן אין גאנץ רוסלאנד אוּן פוילען שטענדיג געווען א איסור חמור (כנבלה ובשר חזיר) אויף שחוטי חוץ, וואָס דאָרט איז מען דאָך געווען זיכער אין די כשרות פֿון דער שחיטה זעלבסט, וועהרענד דא איז מען אין א פֿאַרקעהרטען צושטאַנד.

די געגנערשאַפֿט צו חיזוק השחיטה, קאָן נישט איינגעוויקעלט וועלן אין א טלית של תכלת, ווייל דער אמת'ער מאָטיוו שפּאָרט זיך ארויס אוּן וועלט בולט לעיני השמש . . . אויב די רבנים זייענן געגען דעם צוליב א חשש של מכשול לימים הבאים; טאָמער וועט אמאל קומען א טשיף־רבי, א רעפֿאָרמער, איז צוליב אזא חשש (וואָס ווי איך האָב שוין געשריבען אז טשיף־רבי באַשטעטיגט נאָר דעם שוחט וואָס וועלט רעקאָמענדירט פֿון מאָרקעט אוּן ב"ר) ווילען זיי אז די הפּקרות זאָל ווייטער אזוי אָנגעהן אין פוילען שוואונג? . . .

איך געפֿין פֿאַר נויטיג צו מאַכען א זייטיגע באָמערקונג. נעמליך: אז איך קום דא נישט אלס פֿערטיידיגער פֿון דער באָארד צו אלע פֿאַרצווייגונגען פֿון איהר טעטיגקייט, אלס קהל'שע אינסטיטוציע. מעגליך אז די רבנים פֿיהלען זיך באַרעכטיגט צו שטעלען איהר פֿאַדערונגען. מעגליך אז די שוחטים זעלבסט האָבען אויך נישט ערפֿילטע, גערעכטע פֿאַדערונגען. אָבער דאָס אלעס דאַרף קומען אין א דירעקטע ליניע, אין ריינע פֿאַדערונגען אוּן מאָטיוון. מעגליך אז אויך אין איהר פֿאַרוואלטונג מאַכט זי פֿעהלערן, דאַרף עס אויך אָפּען געזאָגט ווערען, אויך אויסאיבען אַן איינפֿלוס דורך די פֿאַרטרעטער, וועלכע וועלן געשיקט פֿון אונזערע שוהלען. אָבער וועל עס קומט צו א באַמיהונג צו פֿאַרהיטען די שחיטה פֿון צושפּליטערונג, טאָר קיינעמס האַנט זיך נישט אויפֿהויבען דאָגעגען, ווייל עס ריהרט אַן דעם לעבענס־נערוו פֿון אונזער רעליגיאָנס־קערפּער — די כשרות פֿון אונזערע הייזער!

איך האָב גרויס רעספּעקט פֿאַר די רבנים וועגען וועלכע איך שרייב, אוּן עס טהוט מיר זעהר לייד צו שרייבען געגען זיי. נאָר במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב.

איך מוז זאָגען, אז מיר וועלען נישט גלויבען אז זייער קאַנפֿערענץ איז געווען למען חיזוק הכשרות. אוּן אָט פֿאַר וואָס:

פֿאַריגעם יאָהר, נאָך דעם סקאַנדאַל פֿון דער באַוואוסטער סאָלטביה־שאָפּ, האָב איך, ווי אויך פֿיעלע אַנדערע, צוּ די רבנים געוויפֿען; איך האָב אויפֿגעדעקט, אַז צעהנדליגע סאָלטביה־שאָפּען, אין דער הארץ פֿון דער אידישער באַפֿעלקערונג, פֿאַרקויפֿען אונטער'ן וואָרט „כשר" נבלה — גלייך פֿון סמיטפֿילד־מאַרקעט. פֿאַר וואָס האָבען זיי דאָן נישט געמאַכט קיין קאַנפֿערענצען, מיטינגען אוּן זוכען מיטלען לבער את הרע? וועָן די זעלבע רבנים ווייסען, אַז א מענש, וועלכער האָט זיך א נאָמען געגעבען „רב" גיט א הכשר אַזעלכען וועלכער האָט לאַנגע יאָהרען א שטרענג רעליגיעזען געגענד געהאַדעוועט מיט נבלה — אוּן זיי האָבען געשוויגען?!

וועָן א מאָן א לעג לכל קודש שטעלט א שוחט הבא מן השוק, ווי איך האָב שוין געשריבען, אוּן זיי ווייסען דערפֿון אוּן שווייגען! איז קאָנען מיר דען יעצט גלויבען, אַז זייער קאַנפֿערענץ איז יעצט געווען צוּ פֿאַר'דאגה'ן אוּנז די כשרות אויף שפּעטער מיט צעהנדליגע יאָהר?...

מען וועט מיך פֿרעגען: פֿאַר וואָס שווייגט ב"ד? — איך קוּם זיי דאָ נישט פֿאַרענטפֿערען. נאָר זיי האָבען א תירוץ. מענלִיך, אַז דער תירוץ איז אַביסעל שוואַך, אָבער עס איז פֿאַרט א תירוץ. נעמלִיך: זי איז אָן אָפּיציעלע אינסטיטוציע אוּן מוּז אָפּהיטען די געזעצען פֿון לאַנד. אָלע דערמאָנטע סאָלטביה־שאָפּען האָבען קיינמאָל ניט געהאַט פֿון איהר לייסענס, איז לויט'ן געזעץ האָט דער ב"ד קיין רעכט ניט וועגען זיי צוּ שרייבען אוּן די וואָס מען האָט געכאַפט פֿון איהרע לייסענס־האָלדער, האָט זי ביי זיי צוּגענומען די לייסענס אוּן פֿאַרעפֿענטליכט אין דער פרעסע. אויף מעהר האָט זי ניט קיין רעכט, אוּן דערפֿאַר זוכט זי מיטלען מיט'ן געזעצליכען וועג, ווי וויט מעגליך צאָמען די הפֿקרות. זי געפֿינט אַז זי מוּז זיך נאָר אַנטוויקלען אין דעם קרייז פֿון איהרע אָפּיציעלע מעגליכקייטען אוּן זוכט דערפֿאַר דיפֿלאָמאַטישע וועגען.

אָבער זיי, אוּנזערע היימישע רבנים, פֿאַר וואָס האָבען זיי זיך פֿאַרהאַלטען אַזוי פּאַסיוו, וועָן מען האָט זיי אָפּגעדעקט דעם תהו ובהו? זיי ווייסען דאָך דעם חומר האיסור. האָבען זיי קיין גרויסע ארבייט נישט געפֿיהלט זיך בכוח צוּ טהון, פֿאַר וואָס זיי האָבען קיין מאַס־מיטינגען ניט געמאַכט, האָבען זיי כאָטש באַדאַרפֿט עפֿענטליך פּראָקלאַמירען, אַז ביי אַזעלכען וואָס מען האָט צוּגענומען די לייסענס, טאָר מען קיין פֿלייש נישט קויפֿען, אוּן אַז די נייע מכשירים זיינען אַזעלכע וואָס אין לסמוך עליהם.

האָבען זיי עס אָבער נישט געטהון. ווייל מיט דעם וואָלטען זיי דאָך אוּנדירעקט געשטאַרקט דעם אויטאָריטעט פֿון דעם ב"ד... אוּן דאָס האָבען זיי נישט געוואָלט, ווייל אויף דעם האָבען זיי א פֿליישיגען טעם... עס נישט צוּ טהון, אוּן עס איז רעכט געווען צוּליב פערזענליכע מאָטיוון לאַזען אוּנז אויף הפֿקר! — איז ווי קאָנען מיר האָבען צוּטרויען? בכלל, ווילען זיי דאָך, אַז אויף ווייטער זאָל אויך די הפֿקרות ניט אָפּגעשאַפֿט ווערען!

ניין, לא זו הדרך! דער צוּטרויען קומט לויט די מעשים.

דער שלום

דאָס ערשטע טאָר מען נישט שטערען אַז דער געזעץ־פּראָיעקט זאָל דורכ־
גיהן, כדי די נמלים זאָלען נישט קאָנען פֿרעסען אונזער רעליגיעזען קערפער.
אוּן נאָכהער מוז דער וואָרט „כשר" אויך לעגאַליזירט ווערען. עס וועלען נאָך
קומען, האָף איך, די מענשען, וועלכע וועלען זיך אויפֿהויבען העכער פֿון דער
פֿאַרפעסטעטער אַטמאָספֿרע פֿון פערזענליכע אַמביציעס אוּן פּניות אוּן וועלען
ברענגען ריינע לופֿט במחנה ישראל ומגלגלין זכות ע"י זכאי.

אדר, תרצ"ב.

באארד אף שחיטה און שוחטים

1.

איך ווייל שרייבען א רייהע ארטיקלען אין „די צייט", כדי צו ברענגען צו דער עפֿענטלעכקייט דעם מצב פֿון די לאַנדאַנער שוחטים און פֿון דער באארד־אף שחיטה און זייערע געגענווערטיגע באציהונגען.

די באארד אף שחיטה איז א וויכטיגע אינסטיטוציע אינם אידישען געזעלשאפֿטלעכען לעבען, און די שוחטים זיינען געווים א וויכטיגע און אנזעהענדיגע גרופּע אין דעם אידישען גייסטלעכען לעבען. זיי שטעהען אונטער די רבנים און זיינען אין דינסט דעם אידישען לאַנדאַן בנוגע בשר כשר. נעהמענדיג נאָך אין אַנבאטראַכט אז די שוחטים, שומרים, אינספעקטאָרס און אויפֿזעהער צעהלען צוזאַמען געגנויע 150 פֿאַמיליעס, ווי אויך דעם מאַראַלישען פֿארנעהם וואָס זיי פֿארטרעטען ביי דער לאַנדאַנער אידישער קהלה, שאַפֿט עס א אינטערעס אז די עפֿענטלעכקייט זאָל פֿון זיי וויסען, פֿון זייער שטאַנד, לעבען און שטרעבען, נחת און לייִדען, און דאָס גלייכען.

איך ערקלעהר: ערשטענס, אז איך בין ניט באַפֿאַלמעכטיגט פֿון די שוחטים צו שרייבען. איך שרייב עס פֿון מיין אייגענעם וויללען, וויייל שוין פֿון לאַנג פֿיהל איך א דראַנג צו מיטטיילען דער עפֿענטלעכקייט פֿון אלעם. איך פֿיהל זיך אלס אויטאָריטעט אויף דעם גביעט; מיין גאַנץ לעבען בין איך ערצויגען אין דער סביבה, האָב שטודירט און באַאַבאַכטעט דעם לעבען פֿון די שוחטים אין ליטא, ווי: סלוצק, באַברויסק און האַמעל. אין אוקראינא: יעקאַטערינעסלאַוו, קרעמענטשוג, קיעוו, פּאָלטאַווע און זאַגאַר פּרילוקי און ניעזשין. אין דרום־רוסלאַנד: אָדעס, כערסאָן און ניקאָלאַיעוו. און צום לעצט דאָ אין לאַנדאַן. יאָהרען־לאַנג האָב איך געוואָלט באשרייבען ווי ווייט לאַנדאַן איז הינטערשטעליג געגען דער גאַנצער וועלט אין דעם הינזיכט. נאָר איך האָב עס אלץ אפּגעלעגט מיט דער האַפֿנונג, אז פֿילייכט וועט זיך דאָך איינאַרדנען. אָבער יעצט איז שוין די מאָס איבערפֿולט. עס האָט גאָר זיך געהויבען א געגען עקסטרעמע וועגדונג, און איך פֿיהל, אז די צייט פֿון שווייגען איז פֿאַראיבער.

צווייטענס, איך קום ניט דירעקט צו באַשולדיגען די באארד אף שחיטה אין אַבזיכטליכער אונגערעכטע האַנדלונג צו די שוחטים, וויייל אלעם קומט פֿון זייער טעות'דיגען שטאַנדפּונקט און פֿון ניט האָבען קיין אהנונג פֿון די רעכטע פֿונם שוחט. איך האָף, אז וועט זיי זאָלען זיך אריינטראַכטען אין מיין

אַבהאַנדלונג וועלען זיי דערזעהן די זאַך אין אַן אַנדער ליכט אוּן וועלען מיט פֿאַרגעניגען איבערגעהן צוּ די ריכטיגע האַנדלונג. סיידען עס געפֿינען זיך אַזעלכע, וואָס זיינען אין עקזעקוטיוו וויּ וועלך אין הינערשטייג, מיט'ן וויּלען צוּ פֿאַרצוּקען אוּן פֿאַרדאַרבען, דאָס הייסט, אַזעלכע וואָס זוכען נוּר צוּ שעדיגען, פֿאַר וועלכע ס'עקזיסטירט ניט קיין לאָגיק אוּן רעכט.

אוּן דריטענס, אַז מען קען מיר ניט חושד זיין אַז „לטובת עצמי אני דורש", אַז מיט מיין שרייבען מיין איך מיין טובה, וויי? איך בין ביים יעצטיגען טאָג גליכגעשטעלט אוּן פריוויליגירט ווי די אַלטע שוחטים אוּן האָב זיך ניט פערזענליך אויף וואָס צוּ באקלאָגען, אוּן שרייב נאָר לטובת הכלל אוּן למען האמת.

דער פאַלשער שטאַנדפונקט

עס איז דאָ אַ שטאַנדפונקט אויף וועלכען די באַארד אף שחיטה האָט זיך געשטעלט, אוּן וויי? ער איז ניט דער ריכטיגער, שאָפֿט ער ביי אוּנז פֿון צייט צוּ צייט ביזיז בלוּט, שטענדיגען פֿאַרדרוס, מיספֿאַרשטענדניסס אוּן אוּנגערעכטע באהאַנדלונג. נעמליך:

די באַארד באַטראַכט זיך פֿאַר די בעלי בתים, אוּן די שוחטים פֿאַר איינפֿאַכע ארבייטער. אוּן אַלס אַזעלכע קומט צווישען זיי פֿאַר דער אייביגער קאַמף פֿון ארבייט אוּן קאַפּיטאַל. די באַארד זוכט ווי מעגליך צוּ עקאַנאַמיזירען אויפֿ'ן רעכנונג פֿון די אַנגעשטעלטע אוּן די שוחטים מוזען פֿאַר יעדע העכערונג פֿון זייערע וויידזשעס אַנווענדען אַלע באַוואוסטע מיטלען, ווי: געבעט, פּראָטעקציע, קאמפף אוּן דאָס גלייכען.

דער שטאַנדפונקט איז אַבער פֿון גרונד אַ פֿאַלשער. די באַארד איז ניט קיין בעלי בתים. זי האָט קיין קאַפּיטאַל אַריינגעלעגט, ניט קיין פֿאַבריקען פֿאַר איהר געלט געבויט, ניט מאַשינען אַריינגעשטעלט. זי האָט קיין איניציאַטיווע צוּגעטראָגען, אוּן ניט קיין ריזיקע אויף זיך גענומען. די שוחטים זיינען אויך ניט קיין ארבייטער, וועלכע פּראָדוצירען מיט דער הילף פֿון דעם אונטערנעהמער'ס אויבענדערמאַהנטע קרעפֿטען, ווי קאַפּיטאַל, פֿעקטאָרי, מאַשינען, איניציאַטיוו אוּן ריזיקע, נוּר זיי זיינען די איינציגע פּראָדוצירער. דאָס הייסט, די גאַנצע איינאַהמע קומט אויסשליסליך פֿון זייער ארבייט.

דאָס אַלץ איז בנוגע דער פֿינאַנציעלער זייט. נאָך מעהר איז צוּ זאָגען וועגען דעם באַגריף פֿונם שוחט. בנוגע דער גייסטיגער זייט אוּן וועגען דעם וואָס די פֿינאַנציעלע אוּן גייסטיגע זיינען ענג געבונדען אוּן קאַנען ניט צוּטיילט ווערען.

דער ריכטיגער שטאנדפונקט

די שוחטים זיינען די יעניגע וואס אין זיי הענגט אפ די כשרות פון אלע אידישע הייזער. זיי זיינען די יעניגע וועלכע האבען א אבסאלוטען צוטרויען צו־ליב זייער עהרליכקייט און געוויסען, וויל דער קלענסטער פארזעהען פון א שוחט קען ח"ו ברענגען טרפות אין הונדערטער אידישע הייזער און מען קען זיי פאר קיין פאל ניט קאנטראלירען. אום די שוחטים זאלען קאנען שטעהן אויף זייער הויך פון אבסאלוטען צוטרויען מוזען זיי פריי זיין פון די קלענסטע מאטעריעלע זארגען, וויל דאס קען זיין א פאקטאר צו שטערען זייער נאמנות און אויפריכטיגקייט.

דאס איז פון שטענדיג גוט פארשטאנען געווארען אין דער גאנצער וועלט א חוץ אין ענגלאנד. דערפאר איז נאך צוריק מיט 30 יאהר, וען די שוחטים האבען דא געארבייט פאר א הונגער־לוין, זיינען די שוחטים אין דער גאנצער וועלט געווען פארזארגט צו קאנען פיהרען א קאמפארטאבעל לעבען, גוט צו ערציהען זייערע קינדער, אנשטענדיגע נדן׳ם צו געבען זייערע טעכטער, און אויסער דעם זיינען זיי פון דעם ערשטען טאג פארזארגט געווען פאר קראנק־הייט, עלטער, און אויך זייערע פאמיליעס האט מען פארזארגט נאך זייער לע־בען. וויל, אויב זיי זאלען דאס אלעס ניט האבען, איז געווען די מורא, אז דאס וואס אויף זיי וועט ליגען א זארג וועגען קראנקהייט, עלטער אדער פאמיליע, זאל עס ניט האבען א איינפלוס אויף זייער אויפריכטיגקייט ביי זייער ארבייט. אויב זיי וועלען צו א נסיון קומען, זאלען ניט אויסאיבען א דרוק אויף זייער געוויסען די עקאנאמישע אינטערעסען . . . איך ויל מען זאל דאס דא געזאגטע גוט פארשטעהן !

שוחטים זיינען אויך קיינמאל ניט באטראכט געווארען פון שטאנדפונקט פון ארבייט. שוחטים זיינען די יעניגע וועלכע זיינען זייער גאנצען יוגענד אבגעזעסען אויף דער ישיבה־באנק, באקומען א הייבע תלמודישע בילדונג, דורך נעכט געהלומ׳ט מיט רב ושמואל, אביי ורבא און ערצויגען געווארען אויפ׳ן שלחן ערוך. אזעלכע זיינען געווים ניט פעהיג פאר האלץ־האקען אדער פארן פרעס־אייזען. זייער ארבייט האט זיך געהויבען עבודת הקודש. ביי דער שחיטה איז א שוחט געווען באשעפטיגט אין די קלענערע שטערט צוויי טעג אין דער וואך,—זונטאג און מיטוואך ; אין די גרויסע שטערט, וואו די שחיטה איז אלע טאג, האבען זיי געארבייט א וואך איבער א וואך און די שחיטה האט אנגעהאלטען דריי שטונדען.

דערפאר פלעגען די שוחטים אויפשטעהן שפעט אויפ׳ן טאג, געהען אין בהמ"ד צום לעצטען מנין 9.30, נאך מיטאג זיך צוליגען רוהען, און 5 אוהר אוועק צו דער שחיטה און געקומען צוריק אום 9. אט דער רוהיגער און גע־זיכערטער לעבען האט אויסגעבילדעט פון דעם שוחט דעם אמת׳ן טיפ שעהנעם אידען. ער איז געווען דער ריכטיגער אוהב את הבריות ומרחם על כל. ביי איהם איז אויך געווען : ביתו פתוח לרווחה ועניים בני ביתו. וואו נאר א מגיד,

א משולח אדער אזוי א נע ונד'ניק, א מר נפש, איז גלייך געקומען צום שוחט; ביי איהם געגעסען, געטרונקען און געפֿיהלט זיך ווי ביי זיך אין דער היים.

דאָס איז געווען דער מצב פֿון שוחט אין דער וועלט. פֿאר קראַנקהייט און עלטער האָט ער זיך ניט געזאָרגט. אין קרעמענטשוג איז ר' ישראל דער שוחט ז"ל געלעגען קאַרגע 8 יאָהר געליימט (פּאַראַליזירט) און מען האָט איהם געצאָהלט די גאַנצע צייט די פֿולע שכירות און נאָך זיין טויט האָט די אלמנה באַקומען 3000 רו"כ, וואָס איז דאָן געווען א פֿאַרמעגען.

אָבער ווי איז די לאַגע געווען אוֹן איז, אין לאָנדאָן? — וועגען דעם אין א צווייטען ארטיקעל.

2.

ווי איך האָב שוין ערקלעהרט אין ערשטען ארטיקעל, זיינען די שוחטים א וויכטיגער רעליגיעזער קיבוץ, וועלכער טראָגט אויף זיך די מאַראַלישע פֿאַראַנטוואַרטליכקייט פֿאַר די כשרות פֿון דער גאַנצער שטאָדט. און מאַטעריעליש שאַפֿען זיי די גאַנצע איינאַמע, וואָס קומט פֿון שבר שחיטה, עס הייסט פֿון זייער ארבייט. נאָר אום דעם ענין פֿון בשר כשר, וואָס איז איינע פֿון די וויכטיגסטע גרונדען פֿון דעם רעליגיעזען אידישען לעבען, זאָל ניט וועלען א הפקר ביזנעס, וועלט געשאַפֿען די באַארד אף שחיטה, וועלכע באַשטעהט פֿון געקליבענע פֿון שטאָדט, וואָס דארפֿען קאַנצענטרירען די שחיטה אונטער איין מעכטיגע ארדנונג, אנשטעלען א גענוגענדע צאָהל שוחטים, ווירדיגע פֿאַר אזא שטאָדט ווי לאָנדאָן, גוטע פֿאַך לייטע, וועלכע זאָלען זיין אויטאָריזירט און רעקאַמענדירט פֿון ב"ד, באַשטימען די שכר שחיטה א.אז.וו. זעלבסטפֿארשטענדליך, אז דאָס געלד וואָס קומט פֿון דער ארבייט פֿון די שוחטים, מוז געהן צום ערשטען צו פֿאַרזיכערען זיי אן אנשטענדיגען לעבען, זייער עלטער און זייער פֿאַמיליע נאָכ'ן לעבען. מען מוז זעהן, אז זיי זאָלען זיין גענצליך אינטרעסענדענט, אום זיי זאָלען זיך קאָנען האַלטען אויף די געהעריגע הויך פֿון א לאָנדאָנער שוחט. נאָכהער קומען אין אַנבאַטראַכט קהל'שע־שטאָדטישע הצטרכות לויט די באַשליסע פֿון דער באַארד.

די שוחט־ישע לאגע פון אמאל אין לאנדאן

ווי איך זאָל ניט וועלען שרייבען יעצט די בלעטער געשיכטע פֿון היגע שוחטים פֿון 30־35 יאָהר צוריק, דאָך פֿיהל איך זיך פֿאַרפֿליכטעט באַטש מיט אייניגע שטריכען געבען א קורצען איבערבליק פֿון יענער אומגליקליכער צייט.

דער נאָמען שוחט, וואָס האָט אַזוי הערליך געשיינט אויפֿן האָריזאָנט פֿון דער גאַנצער אידישער וועלט, איז דאָ אין לאָנדאָן געווען בשפֿל המדרגה. דער שוחט האָט דאָ געלעבט אין חשך וסבלות מצרים. קיין באַשטעניגע שוחטים זיינען ניט געווען, נור טאָג ארבייטער. זיי פֿלעגען קומען אַלע אין דער פֿריה מיט די „טוּלס" אין די הענד אוּן זיך אַוועקשטעלען אין סטריט פֿאַר דער טיר פֿון דעם אינווּעסטיגייטאָרס אָפּיס, וואַרטען שטונדען ביז דער אָפּיסער פֿלעגט ארויס מיט א פּאַפּיר אוּן אויסרופֿען : „מר. דער אוּן דער, געה היינט ארבייטען אין דעם פּלאַץ ; דעם אויף א צווייטען א.אז.וו. פֿאַר די איבעריגע איז ניטא קיין ארבייט". די גליקליכע האָבען באקומען 5 שילינג א טאָג. אזוי, אז א שוחט פֿלעגט באקומען צוויי טעג אין וואָך ארבייט אוּן צום העכסט דריי טעג פֿאַר 15 שילינג. יעדער וועג עס האָט פֿאַנטאַזיע קען זיך פֿאַרשטעלען וווּ דאָס האָט אונטערדריקט אוּן צוטראָגען די מענשליכע ווירדע, דעם צלם אלקים, אוּן אויסגעבילדעט א קאַסטע פֿון שפֿל"ע, הכנעה'דיגע ברואים. יעדער האָט געזוכט וואָס מעהר צו חנפֿה'נען דעם אָפּיסער אום ער זאָל איהם געבען מעהר מיט א טאָג אין וואָך ארבייט. עס איז א פֿאַקט, אז איינער האָט זיך אַוועקגעלעגט פֿאַר'ן אָפּיסער אוּן מיט'ן טיכעל איהם אָפּגעווישט די שטוּיב פֿון די בוּטס . . . הונגעריגע פֿארשמאַכטע, ניט זייענדיג אין דער פֿריה זיכער, וועג פֿון זיי וועט האָבען אויף ברויט, קען מען זיך פֿאַרשטעלען וווּ זיי זיינען געקומען צו דער ארבייט. מיט וואָס פֿאַר א דורשט יעדער האָט געזוכט אויסצוּבעטען (אַדער אַמאָל אויך אומגעבעטען) צו באקומען וואָס מעהר א שטיקעל פֿעטס, א שטיקעל האַלז־פֿלייש א.ד.ג. וואָס וועט ניט טהון דער אומגליקליכער, זוען אויף איהם וואַרט א הונגעריגע ווייב אוּן קינדער, אוּן אַליין איז ער אויך ניט צופֿרידען זאָט ?

מיט שוידער אוּן אנגסט לאָז איך איבער די טראַגישע צייט אוּן געה ווייטער : יאָהרען לויפֿען, ווינטען קומען ; זיי בלאָזען אַראָפּ דאָס אַלטע אוּן נייעס קומט. די שוחטים ווערען אנגעשטעלטע, באקומען שוין 25 אוּן 30 שילינג א וואָך. אוּן אזוי געהט עס ביז אין דער וועלט־מלחמה, אוּן זיי באקומען שוין £2.10.0 אוּן £3 וועכענטליך. די גאַנצע צייט לעבען שוין די שוחטים גוט . . . (אויף צרות) ; אין די מלחמה־יאָהרען, וועו דער ארבייטער האָט פֿאַרדינט 10־15 פֿונט א וואָך, דער מייסטער האָט געקויפֿט דושגלערי אוּן געקויפֿט זיך א הויז אין סטעמפֿארד היל, אוּן דער סוחר איז פֿאַרפֿלויגען אין העמפּסטעד אוּן גאַלדערס גרין אוּן געווּאַרפֿען מיט הונדערטער פֿונטען אויף טשאַריטי, אָט דאַמאָלט האָבען זיך די שוחטים געשטיקט מיט'ן יקרות . . . ביז די סטרונגע האָט זיך איבערגעריסען . . .

די שחיטה האָט זיך מיט די יאָהרען פֿאַרגרעסערט, האָט זיך דער שטאַב אויך געמוזט פֿאַרגרעסערען. עס האָט זיך געבילדעט די אגודה אוּן עס איז געוואָרען א גאַנץ אָנגעזעהענער קיבוץ. נייע בלוט האָט אריינגעפֿלאָסען. עס זיינען געקומען מענשען, וועלכע מיינען גאַנץ ערנסט, אז א שוחט דאַרף אויך עסען . . . אוּן דער ערשטער סטרייק האָט אויסגעבראָכען.

ווי א דינער איז עס געפֿאַלען אויפֿן קאָפּ פֿון די אַלטע, וועלכע זיינען געוואוינט צו קושען די רוט וואָס שמייסט זיי. מען הויבט די אויגען אין דער הויך אוּן מען בעט פֿון הימל רחמים: ראַטעוועט אונז פֿון דעם אומגליק, וואָס די נייע ברענגען אויף אונז. מיר בלייבען דאָך אַלע אָהן ברויט! — זייער סַעלערי וועלט אָבער געהעכערט. די אַלטע באַגרייפֿען עס ניט. פֿון איין זייט שמייכלען זיי צו די „רעוואָלוציאָנערען", אָבער פֿון דער צווייטער זייט ציטערען זיי פֿון שרעק. עפּעס איז דאָ ניט גלאַט, מיר וועלען כאָפּען א מפּלה! . . . .

דער נויט אוּן די ווינטען פֿון דער נייער צייט האָט ווי מיט בייטשען געשמיסען אוּן געטריבען צו נייע אַרויסטרעטונגען. קאַמף נאָך קאַמף האָט נאָכגעפֿאָלגט אוּן אין אָנפֿאַנג 1921 איז געווען דער לעצטער קאַמף, וואוּ מען האָט אויסגעקעמפּפֿט דעם אַזוי־גערופֿענעם מאַקסימום ווייזש, וועלכער שיינט אויבערפֿלעכלעך צופֿרידענשטעלענד צו זיין.

די טרויעריגע פאלגען פון די פריהעריגע יאהרען

די דחקות אוּן נויט פֿון די באַשריבענע יאָהרען האָט געלאָזען איהרע שפּורען אין דעם שוחט'ישען לעבען. פֿיעלע פֿון די שוואַכערע, איבערהויפּט זייערע פֿרויען, האָבען אַריינגעלאָכט דעם נויט אין געזיכט אַריין, אויסגעצויגען די פּנים אוּן ניטאָ מעהר . . . א פּאָר זיינען געריהרט געוואָרען פֿון זינען — וואָס מען קען עס אויך צושרייבען צום זעלביגען פֿאַקטאָר. נאָר אַזוי ווי פֿון די קאַנטאָניסטען־קינדער האָבען א טייל דאָך בייגעקומען דעם 25־יאָהריגען עינוי באש וברזל, אַזוי זיינען אויך א קליינער טייל פֿון די שוחטים, וועלכע גאָט האָט זיי געבענטשט קיין עין הרע מיט אַן אייזערנעם כוח אוּן זיי האָבען די שוחטים צו פֿאַרדאָנקען די אייגענע הגדה פֿון יציאת מצרים . . . די זעלבע האָבען אויך וועניגער געליטען, וויל זיי האָבען געהאַט בכוח נאָך דער שוועריסט פֿון שחיטה זיך וואַרפֿען אויך צו אַנדערע באשעפֿטיגונג אוּן צו ערלייכטערען זייער עקזיסטענץ.

איך האָב געמאַכט גאַנץ קורץ מיט דער פֿאַרגאַנגענהייט פֿון די שוחטים.

3.

די איצטיגע לאגע

איך האָב שוין געשריבען אין פֿריהעריגען אַרטיקעל, אַז נאָך יאָהרען לאַנגע שוועריע מיה אוּן קאַמפֿ, האָבען די שוחטים ביים אָנפֿאַנג יאָהר פֿון 1921

אויסגעקעמפֿט דעם אַזוי גערופֿענעם מאַקסימום וווידזש. איך וועל דאָ דאָס באַשרייבען אויספֿיהרלעך:

די באַשעפֿטיגטע ביי לאַנדאַנער בשר כשר וועט געטיילט אין פֿאַלגענדע קאַטעגאָריען: 20 מאַרקעט שוחטים (פֿון גסות ודקות). דאָס זעלבע 20 מאַרקעט שומרים (זיגלערם), 40-50 עופֿות־שוחטים, אוּן די איבעריגע זיינען שאָפּ שומרים (מנקרים), אינספּעקטאָרס, וואָס יעדער האָט אונטער זיין אויפֿזיכט א געוויסע צאָהל בוטשער־שאָפּען, וועלכע ער מוז יעדער טאָג באַזוכען, צו זען אויב עס געפֿינט זיך ניט אומגעזיגעלטע פֿלייש, צי עס איז ניט עבר זמן, וואָס מען מוז עס אָפּגיסען א.ז.וו. אוּן אלדגייט מאַרקעט שומרים.

דאָן איז באַשטימט געוואָרען פֿאַלגענדער מאַקסימום שכירות: די מאַרקעט שוחטים 9 פֿונט א וואָך, מאַרקעט שומרים 8 פֿונט, עופֿות שוחטים 6 פֿונט 10 שילינג, די שאָפּ־שומרים אוּן איבעריגע 5 ביז 6 פֿונט. דער מאַקסימום איז באַשטימט געוואָרען. נאָר מען האָט דורכגעלאָזען איין קלייניגקייט. נעמליך: צו באַשטימען צו וויפֿיעל יאָהר סערוויס וועט מען בארעכטיגט צום מאַקסימום וווידזש. עס איז איבערגעלאָזען געוואָרען צום גוטען ווילען פֿון דער פֿאַרוואַלטונג. אוּן יעצט צום 12-טען יאָהר נאָכ'ן לעצטען קאָמף באַקומט זיך פֿאַלגענדע לאָגע:

נאָר א קאַרגער מנין פֿון די עלטערע שוחטים, אוּן נאָך וועניגער שומרים, וועלכע זיינען אין צייט פֿון לעצטען קאָמף געווען בארעכטיגט צום מאַקסימום וווידזש — האָבענדיג אונטער זיך א סערווים פֿון העכער 25 יאָהר — האָבען עס דאָן אויף דער הייסער מינוט באַקומען. אוּן פֿון דאָן אָן האָט עס נאָך קיינער ניט באַקומען, אָבוואָהל עס זיינען שוין דאָ אזעלכע, וואָס זיינען שוין העכער 20 יאָהר אין דער ארבייט. אוּן אָבוואָהל אויף דער הייסער צייט האָבען די שוחטים באַקומען שריפֿטליכע מעלדונגען, צו וועלכען מאַקסימום זיי זיינען בארעכטיגט, דאָך האָבען מיר אונאָפֿיציעל ערפֿאָהרען מאחורי הפרגוד (פֿון אונטער די קוליסען), אז די וואָס האָבען שוין, איז זייער גליק. אָבער די איבעריגע קאָנען ערוואַרטען דעם זאָגענאַנטען מאַקסימום וווידזש ערשט — אין צוויטען גלגול . . .

איך שרייב אַלץ וועגען מאַקסימום וווידזש. עס איז אויך דאָ א מינימום וווידזש. צוריק מיט צעהן יאָהר איז א מאַרקעט שוחט אָנגעקומען אויף £5 א וואָך אוּן א עופֿות שוחט אויף 4 פֿונט א וואָך. די לעצטע יאָהרען אָבער האָט מען אָנגעפֿאַנגען אויפֿנעמען אין מאַרקעט אויף £4 א וואָך אוּן א גאַנצע רייהע יונגע שוחטים ביי די עופֿות אויף £3 10 שילינג א וואָך. אָט ביי די יונגע שוחטים מיט זייערע £3.10.0 איז די לאָגע א גאַנץ אָפּענע: די פֿאַרהיי־ראָטע קאָנען ניט מאַכען פֿון דעם א לעבען אוּן די סינגעל־לייט קאָנען ניט קלעהרען וועגען בויען א פֿאַמיליען לעבען. אין דער צייט, וועלן אין דער גאַנצער וועלט איז פֿון דעם רעליגיעזען עטישען שטאַנדפּונקט געווען אָנגענומען, דאָס אויב א שטאָדט זאָל וועלן אָננעמען א סינגעל־מאַן פֿאַר א שוחט, איז עס נור מיט דעם באַדינג, אז ער זאָל פֿריהער הייראָטען. . .

עס איז אויך ניטא קיין סיסטעם אוּן אָרדנונג וועגען די העכערונגען פֿון די ווידזשעס. יאָהר־אויס, יאָהר־אויס דאַרף מען בעטען אוּן אָפּעלירען שריפֿטלעך צום עקזעקוטיוו; פֿערזענלעך בעטען אין אָפֿיס; אָבקלאָפּען די טהירען פֿון אייניגע מעמבערס פֿון דער באָארד — אויב מען האָט אָזעלכע — אויב ניט, איז זוכען זייטיגע פּראָטעקציע אוּן איינפֿלוּס, אוּן דאָס ברענגט צו צוויי שמערצפֿולע פּסיכאָלאָגישע ערשיינונגען: א) די מעטאָדע איבט אויס אַ דרוק אויף דעם זעלבסט־דערספּעקט פֿון דעם שוחט אוּן ברענגט איהם צו גייסטיגע ערנידעריגונג. אוּן ב) דער וועלכער קען ניט פֿאַרבייגען זיין שטאָלץ אוּן זעלבסט־וויירדע בלייבט. אויסען פֿון דער ליסט אוּן באַקומט ניט קיין העכערונג אוּן דאָס שאַפֿט יענעם אויסער מאָטעריעלען שאָדען אויך גייסטיגע לײַדען.

עס איז שווער צו פֿאַרשטעלען די טראָגעדיע פֿון אָזעלכען אויסען גע־בליבענעם וועז דער צווייטער, וואָס איז מיט איהם פֿון איין צייט אוּן ביי דער זעלבער אַרבייט האָט באַקומען די העכערונג אוּן ער ניט. עס ערשיטערט זיינע נערוועז, עס שאַפֿט אין איהם פֿאַרדרוס ביז בלוט אוּן לאַנגע שלאָפֿלאָזע נעכט...

די מדרגה פון די שוחטים אוּן שומרים

אוּם מיין שפּעטערדיגעם שרייבען זאָל זיין מעהר פֿאַרשטענדליך אוּן זאָל פֿאַרשטעלען אַ קלאָהרעם בילד, מוז איך זיך דאָ אָבשטעלען אוּן געבען אין קורצן אַ ריכטיגע אָבשאַצונג פֿון די קוואָליטעט (איכות) פֿון דעם סטאַף ביי יעצטיגען טאָג, זייער מאָטעריעלע לאָגע אוּן די לאָגע פֿון זייער אַרבייט אין פֿיזישען זין.

די קוואָליטעט איז אָזעלכע געוועהנליך אויסער אויסנאַהמען. אויסנאַהמען זיינען אויך געווען אין ליטא ופּוילען צוויישען עטליכע שוחטים, בפֿרט דאָ ביי אַ סטאַף פֿון קרוב 150 פערזאָנען — פֿון זינט דער יעצטיגער ראש השוחטים שיחי' איז אָנגעקומען איז דורכגעפֿיהרט געוואָרען אין ב"ד אַ מעטאָדע צו אָנ־נעהמען אין מאַרקעט שומרים נור אָזעלכע וועלכע קענען שחיטה, אַזוי אַז די שומרים זיינען אויך שוחטים, אויסער אַ פּאָר געצייליטע פֿון די אַלטע, וואָס זיי־נען שוין העכער 25 יאָהר אָנגעשטעלט אוּן האָבען זיך מיט רעכט אויסגעבירגערט אין מאַרקעט.

די שוחטים זיינען כמעט אַלע איינגעוואַנדערטע פֿון ליטא ופּוילען, אַלע תלמידי חכמים, מומחים ומובהקים, האָבען אוּנטער זיך צעהנדליגע יאָהרען פּראַקטיק. פֿאַראַן צוויישען זיי מוסמכים, דרשנים אוּן אמתע משכילים. עס פֿעהלט אפֿילו ניט אָזעלכער וואָס גריבעלט זיך אין קבלה אוּן ווילּ דערגעהן דעם

סוד פֿון השתלשלות הבריאה. זיי וואלטען אויך געווען אַ צירונג אין די בית השחיטות פֿון ווילנא, וואַרשא אין די אַמאָליגע צייטען.

שומרים: אט האָט איהר איינעם פֿון די אַלטע; האָט זיך אויסגעלערנט שחיטת עופֿות, אוּן זאָגט אַלע טאָג אַ שיעור עין יעקב בין מנחה ומעריב אין אַ בהמ"ד . . . די וועלט איבערקערעניש האָט אוּנז נאָך צוגעוואָרפֿען אַ פּאָר שטיקלאָך צירונג: אַ ליטווישער ת"ח, אַ שאָהנער למדן, אַ געוועזענער סוחר, געהאַנדעלט מיט מאָסקווא, קומענדיג אהער זיך אויסגעלערנט שחיטה, אוּן אַזוי ווי אין די מיטעלע יאָהרען קאָן מען ניט זיין אַזא פֿלינקער שוחט, ווי די היגע ארבייט פֿאַדערט, איז ער געוואָרען אַ שומר אוּן שטעהט אויך אוּן דרעהט מיט'ן שרויף (פּינטשער) די צינענע פּלאָמבעם (זיגלען) אויף די פֿלייישען. ער איז שוין 5 יאָהר שומר אוּן באַקומט 4 פֿוּנט 10 שילינג. נאָך איינער פֿון פּוילען, אַ שאָהפֿער למדן, עם וואָלט זיך איהם גיבער געפּאַסט זיין אַ רב; עס פֿעלט איהם נור פּוסקים, ווייל מיט בבלי אוּן ירושלמי איז ער שוין דורכגעקומען . . . איז ער דאָ אַ שומר. שוין אויך לערך פֿינף יאָהר אוּן שטעהט אויך ביי 4 פֿוּנט 10 שילינג. נאָך איינער אַ מוסמך (אַ רב ממש) האָט אויפֿגזיכט אויף דער שמירה פֿון מחזיקי הדת. אויך עטליכע היזיגע שוחטים שומרים פֿון דער היגער ישיבה.

ביי די עופֿות איז אויך 70 פּראָצענט היימישע שוחטים, צווישען זיי איז דאָ מוסמכים (רבנים ממש). אויך שוהל רבי'ס, דרשנים אוּן טאַקע פֿיעלע שעהנע אידען, אוּן צום לעצט אַ גרעסערע צאָהל פֿון דער לעצטער צייט יונגע־לייט, היזיגע געבוירענע אוּן געלערנט אין דער היגער ישיבה. געווענליך שיקט די ישיבה צו לערנען שחיטה מסלתה ומשמנה. מען קען זיי ניט אָנרופֿען למדנים נאָר זיי האָבען גענוג געלערנט נאָכ'ן ענגלישען באַגריף. זיי זיינען נאָך יונג אוּן עס איז אין די הענד פֿון דער באָארד צו ענטוויקלען אוּן פֿאַרטזעצען זייער קענטעניש. וועט זי זיי באַהאַנדלען מיט רעספּעקט, וועט עס הויבען זייער גייסט אוּן זעלבסט־וויירדע אוּן וועט זיי געבען אַ מעגליכקייט פֿאַר אַ בכבוד'ן לעבען פֿון דער שחיטה; וועלען זיי האָבען צייט צו שטודירען וועיטער רעם תלמוד אוּן אויך וועלטליכע ווייסענשאַפֿט אוּן וועלען טאַקע זיין אַ צירונג פֿאַר ענגלאַנד. וועלען זיי אָבער אונטערדריקט ווערען אוּן געטריבען אוּן געיאָגט ווערען — דורך די קליינע וויידזשעס — צו זוכען זיך פֿאַרשידענע אַנדערע פֿרנסה־קוואַלען, וועלען זיי וועיטער ניט קאָנען געהן. פֿאַרקעהרט, זיי וועלען נאָך מוזען פֿאַרליירען פֿון דער וויסענשאַפֿט וועלכע זיי האָבען זיך אין דעם ביז אַהעריגען יוגענד פֿאַרשאַפֿט.

4.

דער מאַטעריעלער מצב פון די שוחטים

פֿאַרהאַן צוויישען די שוחטים אַזעלכע, וואָס געפֿינען זיך אין אַ גאַנץ צופֿרידענשטעלענדען מצב. זיי זיינען אָבער נור געקליבענע, די פֿון גאָט געבענשטע

מיט א וואונדערליכען כוח הסבל, וואס קאנען באווייזען נאך דער שווערער ארבייט פון דער שחיטה אנהאלטען א שוהל אלס רבי, א ת"ת אדער געבען פרי־וואטע לעסאנס. אט די איז דער לעבען געווארען לייכטער. למשל, מיר האבען איינעם פון דעם טיפ, א איש יקר, א ת"ח, געווען בטבע אין דער מדרגה פון יששכר חמור גרם; די פינסטערניש פון פארטאג פלעגט איהם ארויספיהרען פון הויז צו דער שחיטה, פון דארט מיט א שטיקעל ברויט אין טאש איז ער אוועק אין תלמוד תורה; פון דארט אויף לעסאנס און די האלב נאכט פלעגט איהם ברענגען צוריק. אבער פריהער מיט יאהרען האט עם איהם אויך איבער־געבראכען, געווען מסוכן ר"ל, און אז ער איז געזונד געווארען (ד' יאריך שנותיו) האט ער שוין די איבעריגע ארבייט געמוזט אויפגעבען.

די מעהרערע אבער האבען ניט די כוחות און פאר זיי איז גענוג די שחיטה ארבייט אליין און זיי פיהרען א שווערען לעבען. על פי רוב זיינען די שוחטים גאנץ בכבוד'ע פאמיליען־פאטערס פון זיהן און מעהרערע טעכטער . . . כאטש בנים קען אויך זיין א גוטע מכה, איז גידול בנות לדעת כל הפוסקים א שווערע פראבלעמע . . . וואס זאל טאקע טהון היינטיגע צייטען א שוחט, וואס לעבט פון דער האנד אין מויל און האט עטליכע טעכטער צום אויסברענגען? איז טאקע ניט גוט. און מיט די בנים איז אויך ניט גרינג. זאל ער איהם לאזען ארבייטען אום שבת איז וועה דעם טאטען, זאל ער איהם ניט לאזען (אויב ער פאלגט . . .) איז וועה דעם זוהן מיט'ן טאטען . . . וועה וויים, וועלכע טיפע טראגעדיעם עם איז באהאלטען אין די שוחטישע און אירעם ארטאדאקסישע הייזער אין דעם דאזיגען באצוג? . . .

די ארבייט פון די שוחטים און שומרים

די ארבייט פון די שוחטים און שומרים איז אויסער א גייסטיגע אויך א שווער פיזישע און אין אזעלכע באדינגונגען וואס גראבט סיסטעמאטיש אונטער זייער ארגאניזם. אין מארקעט ארבייט מען שטענדיג אונטער א דראפט (צוג־ווינט), אין נעץ, און אין ניט־רעגעלמעסיגע שטונדען; היינט איז נאכט־ארבייט, אויפ'ן צווייטען טאג מוז מען אויפשטעהן אום 4 פארטאג א.אז. וו. קיינמאל קאן ער ניט רעגולירען זיין לאנטש און דינער־טיים. פון דעם אלעם זיינען זיי אונטערווארפען צו שוואכע נערוון, רומאטיזם, לאמביגא און מאגען־קראנק־הייט. אין די פאולטרעם ארבייט מען אין אזא שטיקענדע, פארדארבענע אט־מאספערע, וואס גרייפט אן די לונגען און האלס.

וואס זיינען די פאדערונגען ?

אז די באדרד זאל איהרע אנגעשטעלטע גלייך פון אנפאנג באשטימען א געהעריגען „לוינג ווייזוש", צו קאנען אנהאלטען א בכבוד'יגען לעבען אוף אויך מוז מען באשטימען צו וויפיעל יאהר ער באקומט זיין מאקסימום ווייזוש, אוף וועלכע אוף וועלכע אזוי די העכערונגען ווערען געגעבען. אזוי, אז זיי זאלען קומען אויטאמאטיש אין די פראוויס באשטימטע דאטומס אוף אוועקמאכען מיט דער בעטלערישע, שתדלנות מעטאדע.

יעצט קומען מיר צו נאך א וויכטיגע פראגע, א בלוטיגע, א דרינגענדע, וועלכע האט אין די לעצטע 10 יאהר פיעל קרבנות פאראורזאכט אוף וועלכע דריקט וויא שוועריג לאסט אויף אונזער געווייסען. ווייל מיר זיינען אויך — אבוואהל אינדירעקט — שולדיג מיט דעם וואס מיר האבען ניט וויל געהעריג רעאגירט אויף דעם אוף האבען זיך אזוי נאכלעסיג באצויגען מיט דער האפ־נונג, אז עס וועט פון זיך אליין זיך אויסבעסערן. דערצו זיינען מיר ניט קריגעריש געשטימט אוף עס איז אונז שווער צו ארויסקומען מיט אונזערע געוועכטע פארדערונגען, כל זמן דאס שטיקעל ברויט געפינט זיך נאך אין אונזערע הייזער. נאר ווי געזאגט : די קרבנות פון די לעצטע יאהרען צווינגען אונז צו קומען מיט אויפגעדעקטע קארטען. די פראבלעמע איז : פ ע נ ס י ע פאר שוחטים אוף זייערע אלמנות.

די באדרד זיך ניט איינמאל אויסגעדריקט, אז זי האט קיין פאר־פליכטונג וועגען פענסיע פאר שוחטים אוף זייערע אלמנות. אזוי, אז אונזער זיכערהייט אויף דער עלטער (אדער וען מען וועט פריהער עקסידענטלי ארויסגעשטויסען פון דער ארבייט) אוף אלמנות זיינען אין גאנצען אפהענגיג אין דעם גוטען ווילען אוף סענטימענטען פון דער באדרד. אפיציעל האט די באדרד אין איהר קאנסטיטוציאן קיין בינדענדען געזעץ דערפאר, אונאפיציעל צאהלט זי פאר אלטע שוחטים (פאר 30 יאהר ארבייט) £3 אוף £3.5.0, אוף אנדערע וועלכע האבען וועניגער געארבייט £2 אוף £210.0 א וואך.

וואס זיינען די קאנסעקווענצען?

א שוחט, וען ער פיהלט זיך ערשעפט אוף וואלט שוין געארבעט זיך צוריקציהען, נאר וויסענדיג אז מיט די דריי פונט איז ער אויסגעשטעלט צו א הונגער־לעבען,אין דער צייט וואס ער דארף יעצט בעסערע לופט, מעהר פלעגע אוף אפטערע מדיצינישע באהאנדלונג, צווינגט איהם די לאגע זיך אנ־צושטרענגען איבער זיינע קרעפטען אוף מיט זיינע לעצטע כחות אנהאלטען די

ארבייט, כדי אויפצוהאלטען זיין הויז, ביז וואנען ער ברעכט צוזאמען ביי דער ארבייט.

די פאלגענדע טאבעלע איז דער בעסטער עדות פון די טרויעריגע קאנסעקווענצען. ווי ווייט איך וויים איז פאר די לעצטע צעהן יאהר ארויס פון די ארבייט 21 פערזאנען. פון זיי איז פיער וועלכע לעבען (ר' יארים ימיהם) אוז באקומען שוין אייניגע יאהר פענסיע.

1—וועלכער האט געזומען פענסיע, א קארגען יאהר אוז איז געשטארבען.

3—וועלכע מען האט געפענסיעט שוין ליגענדיג צוים בעט, פון וועלכען זיי זיינען שוין ניט אויפגעשטאנען, אזוי אז זיי האבען געזומען פענסיע, נור געצאהלטע וואכען.

אוז 13, וועלכע האבען גאר קיין פענסיע ניט געזומען. אייניגע זיינען פלוצלונג געשטארבען אוז די איבעריגע זיינען פון דער ארבייט אוועקגעפיהרט געוואָרען אין האספיטאל אדער צו הויז אוז געשטארבען.

אלזא פון 21 פערזאנען האבען 16 ניט געזומען קיין פענסיע אוז אייניגער ניט מעהר פון א יאהר . . .

פון ביזנעס שטאנדפונקט מעג זיך די באארד גראטולירען. מיט איהר סיסטעם צווינגט זי די שוחטים צו ארבייטען ביז זיי פאלען אום ביי דער ארבייט אוז פארשפארט זיי צו צאהלען פענסיע. אבער מאראליש וועט זי זיך געווים ניט קענען אפוואשען די הענד . . . וויל, פיעלע פון זיי בין איך זיכער, אז וען זיי וואלטען געהאט א געזונגענדען פענסיע וואלטען זיי זיך צוריקגעצויגען מיט עטליכע יאהר בעפאר אוז וואלטען נאך געקאנט לאנג לעבען. די לעצטע עטליכע יאהר ארבייט האט שנעל זייער לעבענס-זאפט אויסגעזויגען אוז מיט זיי פארענדיגט.

אונזערע אלמנות

נאך א פיעל שוידערליכערער אונרעכט ווערט באגאנגען צו אונזערע אלמנות: די אלמנות צאהלט די באארד 30 פונט א יאהר. אין דעם ערשטען יאהר גיט מען איהר נאך א גראנט פון 50 פונט. אזוי, אז דעם ערשטען יאהר גיט מען איהר ענוג אויף צו הונגערען אוז די איבעריגע יאהרען אבער גיט מען איהר דאס שוין אויך ניט . . . וואלט פיעלייכט דאָ געווען ראטזאם צו באנוצען דעם בארבארישען מנהג צו מיטגעבען מיט דעם שוחט אויך זיין וויב . . פיעלייכט וואלט עס געווען בעסער וויי צו איבערלאזען איהר צוים הונגער-נויט אוז בעטעל-ברויט?

נאָך אַ סיסטעם וועלט פּראָקטיצירט ביי דער באָארד: וועלן אַ שוחט לייגט אַ לענגערע צייט קראָנק, באַקומט ער נאָטים, אַז אויב ער קומט ניט ביז אַ וואָך אַדער צוויי צו דער ארבייט, וועלן רעדוצירט זיינע וויידזשעס, אַדער ער וועלט גאָר געפּענסיעט. עס האָט שוין פֿיעלע מאָל אַזעלכעס פּאַסירט אוּן ביי יעדען מאָל מוז די אגודה לויפֿען אוּן עס אָבבעטען.

אויב דאָס איז דער שכר פֿון די שוחטים, וועלכע דיענען די גאַנצע אידישע באַפֿעלקערונג אין לאָנדאָן; אָט די שוחטים וועלכע אַלע מוצאי יו"ט, אפֿילו שמחת תורה, וועלן אַלע פֿאַרברענגען, געהען אַדער נעהמען אויף געסט, שטעהען זיי דאָן, די שוחטים, אוּן ארבייטען אַ גאַנצע נאַכט, אוּם די באַפֿעלקערונג זאָל אויף מאָרגען פֿרישע האָבען; איז דאָס זייער שכר, אַז ווי אַיינער וועלט ערנסט קראַנק זאָל מען זיך דאַרפֿען צוגוייפֿלעפֿען פֿאַר אַ פֿיזישען? אוּן אויב זיין קרענק (וועלכע ער האָט באַקומען פֿון די ארבייטס־באַדינגונגען) וועלט פֿאַרלענגערט, זאָל ער זיין באַדראָהט צו בלייבען אָהן ברויט; אוּן אַז ער שטאַרבט זאָל זיין פֿרוי באַקומען 30 פֿונט אַ יאָהר. אויב דאָס איז געראַכטיגקייט, האָט שלום עליכם ניט אומזיסט געפֿרעגט: לאָנדאָן פֿאַרוואָס ברענסטו ניט?

ניין, אוּן טויזענד מאָל ניין! עס טאָר אַזוי ניט בלייבען! די הכנסה פֿון די שוחטישע שוואַרץ ארבייט איז גענוגענד (וועלן ניט וואָלט מען עס געמוזט מאַכען) צו געבען זיי אַ גוטען לעבען אוּן אַ רוהיגען; דער שוחט זאָל וויסען, אַז ער איז מיט זיינע וויידזשעס געזיכערט וויי לאַנג איהם וועט זיך וועלען קראַנק זיין. אוּן וועלן ער וועלט אונפֿעהיג צו דער ארבייט זאָל ער האָבען אַ גענוגענדע פענסיע זיין בכבוד'יגען לעבען אנצוהאַלטען, אוּן דאָס־זעלבע די אלמנה אוּן קלייניע קינדער, אויב ס'איז דאָ, ניט אַכטענדיג וויפֿיעל יאָהר עס איז געווען אין סערוויס; וויי? וועלן מען האָט איהם אויפֿגענומען איז ער דאָך געזונד געווען; מען האָט דאָך איהם אונטערגעוואַרפֿען אַ שטרענגען מעדיצינישען עקזאַמען, אוּן קוים האָט ער אויף זיך געטראָגען דעם נאָמען לאָנדאָנער שוחט, איז אַ חרפה אוּן שאַנדע, אַז פֿאַר איהרען אַ שוחט אויף דער עלטער, אַדער בעת קראַנקהייט, אַדער פֿאַר זיין פֿאַמיליע, זאָל מען קלאַפען מיט דער צדקה־פּושקע.

5.

די רעטעניש און איהר לייזונג

מיר שטעהן דאָ פֿאַר אַ פּסיכאָלאָגישע רעטעניש (רעטזעל). עס איז גוט באַוואוסט דער טרויעריגער אונטערשיעד פֿון די ענגלישע אידען ביז אונזערע פֿאַרעלטערן אין באַצוג צו זייערע גייסטיגע פֿאַרשטעהער. אונזערע פֿאַרעלטערן פֿלייסען זיך טאָקע זעהר נאָכצוטהון די ענגלישע אין אַלע קלייניגקייטען (אויך נאַרישקייטען) אוּן שטייגען זיי נאָך אריבער, אָבער פֿון דאָס שעהנע אוּן ערהאַ־

בענע וואס זיי באזיצען, ווילען זיי זיך נאר ניט אבלערנען, „כמתוקנים שבהם לא עשיתם" . . . איך מיין, ווי נאבעל די יוניווערסיטעט סינאגאג באהאנדעלט איהר רעוועראנד, מיניסטער און חזן, זייער סאלידנעם געהאלט און פארזיכערונג, — און עס איז דאך מעהר ניט ווי רעכט; איז ער דאך דער גייסטיגער פארשטעהער פון זייער שוהל. און ווי עס באהאנדלען אונזערע שוהלען אונזערע רבנים, דרשנים? ביי אונז איז דאך נאך דא א מכה די קליינע שוהלכלאך, וואס וואקסען ווי שוואמען נאך א רעגען. איינער ווייל ווערען א פרעזידענט אדער גבאי, וואקסט אויס א שוהלכעל מיט א לאנגען נאמען, און עס איז שוין גרייט אן אפענער קבר פאר א רבי'ן אויף 10 שילינג א וואך . . . נו, און אונזערע חזנים? עס איז א קאפיטעל פאר זיך, צו וועלכען איך וועל זיך אמאל אומקאהרען.

איצט קומט טאקע די פראגע: די באארד אף שחיטה איז דאך פון מקור א יוניווערסיטעטציע, איז ווי קומט עס, וואס מען האט אמאל אזוי שרעקליך געליטען, און מען באקלאגט זיך נאך איצט אויך? דער ענטפער איז גאנץ כאראקטעריסטיש.

די ענגלישע אידען האבען אמאל גאר ניט געהאט קיין באגריף אין דער מארכלישער אפשאצונג פון דעם נאמען „שוחט". דער שוחט הייסט נאך איצט אויך ביי זיי „סלאוטערמען" . . . וואס איז דער אונטערשיעד פון דעם אידישען שוחט ביז דעם קריסטליכען קויפער? דער לעצטער האקט אין קאפמיט'ן אייזען און דער שוחט שניידט אין האלז מיט א מעסער . . . נו? ! ! מען דערצעהלט, אז דער אלטער לארד סווייטלינג ע"ה, ווען ער איז געווען פרעזידענט פון דער באארד אף שחיטה, האט זיך אויסגעדריקט: „א שוחט קאן דאך ניט פארלאנגען ער זאל פארדינען אזוי פיעל, ווי מיין שאפער! . . . דער שאפער האט דאך עפעס צו טהון מיט א מעכאניזם, און דער שוחט וואס? צום לעצט האט דאך דער שוחט אויסגעקומפט א בעסערען אייזנזהן פון א שאפער (אבער דערווייל ניט מעהר) און די לאגע האט זיך געבעסערט.

ביי יעדער־האלב־יאהריגער רעכנונג פלעגט דער אינוועסטיגייטינג־אפיסער צושטעלען א ליסט, וועמען און וויפיעל מען דארף העכערען, און די באארד האט עס שטענדיג באשטעטיגט, ווייל די באארד איז דאך אינגאנצען פרעמד מיט'ן סטאף. דער אינציגער וואס קומט מיט זיי אין שטענדיגען קאנטאקט איז דאך דער אינוועסטיגייטינג־אפיסער. אויך האט זיך געפראקטיצירט, אזוי ווי אין יעדי פלעגט דער באארד־מיטינג קיינמאל ניט צוזאמענקומען, ווייל עס איז די צייט פון אויספאהרען, האט מען געמעגט באשטעטיגען די ליסט אין סעפטעמבער און מען האט די שוחטים באצאהלט פון דעם ערשטען יעדי, דאס זעלבע מיט'ן ערשטען יאנואר.

נאר זינט אונזערע פערערייזאן מעמבערס האבען אנגעפאנגען ארויינצודרינגען אין דער באארד אף שחיטה און איהר עקזעקוטיוו אין א גרעסערע צאהל, האבען זיי באאיינפלוסט די מעמבערס פון יוניווערסיטעט,—וווייסען מיר דאך אז אויף קאליע מאכען דארף מען ניט זיין קיין קינסטלער . . . ... און

מיר האָבען עס אָנגעפֿאָנגען שטאַרק צו פֿיהלען . . . שוין פֿון 5 יאָהר ווי דער אָרדנונג פֿון די העכערונגען האָט אָנגעהויבען אונטערצוהינקען . . . אוּן די פֿונקטען האָבען זיך אָנגעפֿאָנגען שטאַרק צו צושפּרייטען אוּן געלאָזען הינטער זיך גרויסע בלייזען . . . (לויזיגע שטחים) . . . אונזערע קאָלעגען, וועמעס לעבען איז שווער אַ דאַנק זייערע קליינע ווידזשעס, האָבען קוים דערוואַרט דעם אָנפֿאַנג 1931־טען יאָהר, מיט דער האָפֿנונג אַז אָט, אָט וועט זייער לעבען עטוואָס פֿאַרגרינגערט ווערען. ערשט ביים באָארדם מיטינג, ווען די ליסט איז צוגעשטעלט געוואָרען צו באַשטעטיגונג, האָבען פֿון אונזערע אַ פּאָר זיך געשטעלט אויף דעם, וואָס נאָך מיט אַ יאָהר בעפֿאָר האָבען זיי באַשלאָסען, אַז מען זאָל די ליסט בעפֿאָר צושיקען צו יעדען מעמבער אוּן אויך באַטאָנען ביי יעדען פערזאָן, פֿאַרוואָס ער האָט פֿאַרדינט אַ העכערונג? . . . (ווי אַ סאָלדאַט מוז באַגרונדען אַ העלדענטהאַט אום צו באַקומען אַ מעדאַל). יעדער שוחט איז דאָך אָנגעקומען אויף אַ מינימום־ווידזש אוּן איז דאָך פֿון דעם ערשטען טאָג באַרעכטיגט צו די העכערונגען, אוּן וועט מען דריקט איהם אונטער אַ יאָהר, הייסט עס איינפֿאַך איהם שטאַרק באַ'עולה'ט.

ווי אַ דוגער האָט אַלעמען געטראָפֿען די ירידה, אַז די העכערונגען זיינען אָפּגעלאָגט געוואָרען ביז'ן צווייטען מיטינג, וואָס עס וועט שוין בעפֿאָר צו יעדען די ליסט צוגעשיקט ווערען. דאָך האָט מען זיך געטרייסט עס וועט אַוועק נאָך אַ פּאָר וואָכען. מען וועט דאָך אָבער באַצאָהלען פֿון ערשטען יאַנואַר. אָבער זיי האָבען עס אַזוי ווייט געבראַכט, אַז דער גאַנצער יאָהר איז אַדורך אוּן די ליסט איז שוין נאָר ניט באַהאַנדעלט געוואָרען. אוּן ערשט איצט אין 1932 אין דיזען מאָנאַט האָט מען די ליסט אין גאַנצען געקאַנסעלט... זיי האָבען מיט זייער גרויס חסד באַווילִיגט אייניגע אומגלִיקליבע צו 5 שילינג, אוּן ערשט פֿון מאַרטש מאָנאַט. דער בארג האָט אַ מויז געבוירען!!... ס'איז שוין דאָס דריטע יאָהר ווי קיינער האָט קיין העכערונג באַקומען,— אַנדערע 4 יאָהר אוּן אייניגע שוין 5 יאָהר.

די אוּרזאַכע איז אוּנז באַוואוסט: די פֿעדעריישאַן מיטגלִיעדער, וואָס זייער גאַנצע טהעטיגקייט אין דער פֿעדעריישאַן באַשטעהט אין דער גרויסער מצוה פֿון באַגראָבען אידען . . . (אוּן אונזערע אידען זיינען דאָך לחוט אויף מצוות, בפֿרט נאָך אַזאַ מצוה), איז מאַנכע פֿון די זעלבע וועלן זיי זיצען אין אונזער באָארד, פֿאַרגעסען זיי זיך . . . זיי מיינען, אַז זיי זיצען אין פֿעדעריי־שאַן אוּן ווילען דאָ אויך אַרייַנכאַפּען די מצוה צו באַגראָבען . . . זיינען דען שוחטים קיין אידען ניט? . . .

א כאראקטעריסטישע געשיכטעלע

איך האָב זיך גראָדע איצט דערמאָהנט די געשיכטע מיט למד'ס טעות'ן. זוער קאָן ניט למד'ן? מען באַגעגענט דאָך איהם אומעטום אוּן צו יעדער

צייט . . . אלזא, למד'ן האָט מען געלערענט ווי זיך צו פֿארהאלטען און ריידען מיט מענשען. באגעגענדיג א פֿרוי מיט א קליין קינד האָט מען איהם געזאגט, אז מען דארף צואווינשען: עס זאל גרוים אויסוואקסען. שפעטער האָט ער באגעגענט איינעם מיט א מכה, האָט ער איהם געוואונשען: עס זאל גרוים אויסוואקסען . . . אז ער האָט זיך פֿאר זייניגע באקלאגט אז ער האָט געכאפט פֿאר דעם א מפלה, האָט מען איהם געזאגט, אז ער האָט גערארפֿט ווינשען: עס זאל צופֿלאצט ווערען. באגעגענט ער ווידער א שוואנגערע פֿרוי, ווינשט ער איהר: עס זאל צופֿלאצט ווערען . . .

וואם פֿאר א שייכות דאָם האָט צו מיין שרייבען וויים איך ניט. נאָר אזא נאטור האָב איך, אז איך דערמאָהן מיך א זאך וואָם מיר געפֿעלט, דערצעהל איך עס פֿאר'ן פובליק. זאלען זיי אויך הנאה האָבען . . .

נאָר אלעם ביז א צייט. דער אייז — וואָם האָט געהאלטען דאָם וואסער געשמידט — האָט געבראכען און דער שטראָם מאכט זיין וועג . . . די אויפֿרעגונג און גערעכטער פֿארדרוס פֿון די געקריוודעטע איז געקומען צו זיין קלימאקס. אונזער אגודת השוחטים האָט דאָם וואָרט; זי שטעהט איצט צום פרוב און מען האָפֿט, אז זי וועט אויסהאלטען דעם עקזאמען. זי מוז פֿאר דער באָארד די אלע אויסגערעכענטע נויטען אונזערע און געמאכטע פֿעלערען באלויכטען, און די באָארד מוז זיך אויף אלעם גוט פֿארטראכטען און עס לייזען אויפֿן גערעכטען און מענשליכען וועג.

אלעם וואָם איך האָבאין דער גאנצער אפהאנדלונג געשריבען איז. עס ביי מיר ניט ערשט באשאפֿען געוואָרען. די גאנצע צייט וואָם איך בין באשעפֿטיגט אין דער באָארד וועהטאָגט מיין הארץ פֿאר דעם טרויעריגען באשריבענעם מצב. און איצט רעדט ארוים פֿון מיר: די ענטוישונגען פֿון די אלע, וואָם זיינען גענארט געוואָרען אין זייערע האָפֿנונגען צו באקומען העכערונגען; די פֿארביטערונג פֿון די וואָם קאָנען ניט מאכען א לעבען לויט זייער באָרעכטיגונג און קלאָם; די וועהטאָגען פֿון די וואָם האָבען ניט געהאט די מעגליכקייט געבען זייערע קינדער די פאסיגע ערציהונג און געמוזט זיך ארפֿלאָזען נידעריגער פֿון זייער שטאַנד, און די פֿארצווייפֿלונג פֿון די שוחטים פֿאר זייערע פֿארזעסענע טעכטער צוליב זייער מאטעריעלע אונבאהאלפֿענקייט א.אז.וו., א.אז.וו.

אָט דעם פֿארצווייפֿעלטען וועה־געשריי מוז די באָארד אָף שחיטח דערהערען און עס פֿארענטפֿערען.

צי האָט די באָארד די מאטעריעלע מעגליכקייט צו צופֿרידענשטעלען די אלע פֿארדערונגען אין זייער גאנצען פֿארנעהם און אויך די פֿראגע פֿון די תלמוד־תורה'ס, וואָם איז די לעצטע צייט ערהויבען געוואָרען,—וועגען דעם אין קומענדען ארטיקעל.

די פינאנצען פון די באארד

עס איז אהנע צווייפל אז וועז די שכר שחיטה וואלט ניט געווען גענוגענד צו באזארגען דעם לעבען פון די שוחטים בכבוד אוז פארזיכערען זייער פוילען עקזיסטענץ אינם פאל פון עקסידענט, עלטער אוז זיערע פאמיליען נאך זייער לעבען, וואלט מען עס געמוזט מאכען עס זאל זיין געזונגענד. שטעהען דאך די שוחטים ניט נידעריגער פון די רעווערענדס, ניט אין אידישער בילדונג אוז ניט אין דער רעליגיעזער באדייטונג, וואס זיי פארטרעטען. אבער עס איז ניט נויטיג. עס איז דא איבער גענוג, וועז די ווירטשאפט זאל נאר ווי געהעריג געפיהרט ווערען . . .

איך האב שוין געשריבען, אז אנפאנג 1922 האט די באארד געהאט אין איהר באזיץ לערך 80 טויזענד פונט. דורך די צעהן יאהר, ווי מאגער זיי זאלען ניט געווען זיין, האט איהר סאלדא געמוזט באטרעפען ניט וועניגער (ווייל עס האט געקאסט זיין פיעל מעהר) פון 20 טויזענד פונט, אזוי, אז יעצט האט זי געדארפט האבען א קאפיטאל פון 100 טויזענד פונט. צום סוף, לויט דעם לעצטן באריכט ווערט איהר פארמעגען געשאצט אין עטוואס מעהר פון 50 טויזענד פונט! . . . איז דאך די פראגע: וואו איז פארלוירען געגאנגען אזא קאפיטאל?

קלייגע פארזעהן און גרויסע פארלוסטען

פון יאהר 1922 האט זיך אויפ'ן לויטערען הימעל פון דער באארד'ס פינאנצען גענומען, פון צייט צו צייט, באוויזען וואלקענדלאך; טאקע קלייגע, אונבאדייטענדע, אבער זיי האבען געשאפען פארפליצונגען וואס האבען אפגעוואשען באדייטענדע סומען פון איהר קאפיטאל. די סבות זיינען באשטאנען פון קלייגע טעות'ן (פארזעהן) אוז די קלייגע טעות'ן האבען באוויזען א צו גרויסען אפעטיט אויף פארשלינגען ריזיגע סומען . . .

ווער איז דעריין שולדיג?

קיינער ניט . . . יעדער קלענסטער צופאל, בין איך זיכער, איז לויט זיין אינהאלט (איכות) ערנסט אדער לייכט באהאנדעלט געווארען ביי א מיטינג פון דער באארד. מען האט זיך ארויסגעזאגט מיינונגען, מען האט געפאסט

א באשלוס — אוּן מען האָט ניט געטראָפֿען . . . (אָדער מען האָט יאָ געטראָפֿען — נור פונקט קאפויער . . .).

מען האָט ניט געטראָפֿען, ווייל, מען האָט ניט פֿאַרשטאַנען די „נשמה" פֿון דער „בשר כשר" ביזנעסוּ עס איז גאַנץ נאַטירלעך: יעדע ביזנעס האָט זיך איהרע ספעציפֿישע ראַמען, מעגליכקייטען אוּן אוּנמעגליכקייטען. אַן ערפֿאַלג־רייכער קויפֿמאַן אין א באַוואוסטע טרייד קען שטאַרק דורכפֿאַלען אוֹן א צווייטע בראַנטש, וועו ער וועט זי באַהאַנדלען מיט דערזעלבער מעטאָדע פֿון זיין טרייד, ווייל די צווייטע קען זיך געפֿינען אין אַנדערע באַדינגונגען אוּן פּריוווילעגיעס; בפֿרט נאָך די בשר כשר ביזנעס שטעהט גאַנץ אַליין, אָפּגעזונדערט פֿון אַלע וועלטלעכע ביזנעס.

ס'קאָן אין דער באָארד זיצען די גרעסטע ערפֿאַהרענע ביזנעס־לייט אוּן וויכטיגע פּראָפֿעסיאָנעלע סאָליסיטאָרס, אוּן אויב זיי וועלען זיך ריכטען לויט זייערע ביזנעס ערפֿאַהרונגען אָדער יורידישע טערמינען, קאָנען זיי טאַקע גאַנץ לייכט דורכפֿאַלען. צוּ אַריינדרינגען אין אַלע קנייטשען, אין דעם לעבענס־נערוו פֿון דער ביזנעס האָבען זיי גאָר ניט קיין מעגליכקייט. זיי זיינען דאָך פֿאַרנומענע מענשען מיט זייערע געשעפֿטען אוּן עס איז געוויס אָפּפֿער פֿון זייער זייט צוּ פֿאַרלירען די פּאָר שטונדען ביי יעדער מיטינג, וואָס זיי ריסקען אָפּ פֿון זייערע אייגענע אינטערעסען אוּן פֿאַרגענגענס.

זיכער, ביי יעדער פֿראַגע זאָגען זיי ארויס די ריכטיגע מיינונג, לויט זייער ערפֿאַהרונג. אי, עס איז געווען א דורכפֿאַל? נו, קאָן מען זיך ניט העלפֿען. מען האָט דאָך אַנדערש ניט געקאָנט האַנדלען! זיכער איז אויך, אַז, אויב די שחיטה האָט ביי אזא פֿאַל געליטען מיט א 10 טויזענד פֿונט האָט עס ניט באַריהרט חלילה די פערזענליכע פֿינאַנצען פֿון דער פֿאַרוואַלטונג. באַשערט א פֿאַרלוסט, מען האָט עס געווים ניט געמיינט! . . .

ווער פֿאַרשטעהט יאָ די ביזנעס? — דער וואָס זיין גאַנצער עקזיסטענץ איז אין דעם אַרייננעצויגען. וואָס דער רעקאָרד פֿון די ביזנעס, זיין הויבען אוּן פֿאַלען שלעפּט איהם אויך מיט אוּן ווירקט אויף זיין גאַנצען דא־זיין. יעדער אין זיין אייגענעם געשעפֿט, וועדט וויילענדיג, ניט וויילענדיג אַריינגעצויגען ראשו ורובו אין אַלע דעטאַלען. ער קלעהרט וועגען דעם ביי טאָג אוּן חלומ'ט מיט דעם ביי נאַכט, אוּן מעג ער זיין ניט אזוי שארף, איז געוויס אז זיין אינסטינקט פֿון זעלבסט־פֿאַרטהיידיגונג זאָל איהם פֿיהרען צום ערפֿאַלג אוּן אָפּהיטען פֿון דורכפֿאַל. דער גרעסטער פראָפֿעסאָר האָט ניט אין זיין קאָפּ וואָס דער שוסטער אין דיטמ . . .

צווישען די שוחטים זיינען אויך דאָ אזעלכע וואָס פֿיהלען אז די שחיטה ביזנעס איז אוּנזער ביזנעס, די קוועלע פֿון אוּנזער יעצטיגען לעבען אוּן די פֿאַרזאָרגונג פֿון אוּנזער צוקונפֿט, אוּן אז די קוועלע זאָל אויסגעטריקנט ווערען ווערט אוּנזער לעבענס מעגליכקייט אָפּגעטוויט, ווייל ביי היינטיגען טאָג, וועו עס זאָל אין דער קאַסע ניט זיין קיין געלד, וועלען די פֿאַרוואַלטערס פֿון

זייער אייגענעם טאַש אונז נאָר ניט געבען. די ריכטיגקייט דערפֿון קאָן באַשטעטיגט ווערן מיט פֿאָלגענדען טרויעריגען פֿאַקט:

אין אָנפֿאַנג וועלט־קריעג, וען די פֿלייש איז אַרונטער אונטער׳ן פֿוד־קאָנטראָל, האָט די לעצטע אָנגעפֿרעגט אונזער שחיטה־באָארד, צי זיי האָבען ספּעציעלע אויסגאָבען פֿאַר די בשר־כשר, אויף וועלכעם זיי האָבען געענטפֿערט מיט „ניין". די קוואָנטיטי פֿלייש פֿאַר לאָנדאָנער אידענטום איז באַשטימט געוואָרען וועניגער ווי א העלפֿט, ווי אין דער נאָרמאַלער צייט אוז די שחיטה־געלד איז דאָן אויך געווען קליין. איז די באָארד געקומען אין קלעם: זי האָט ניט צו צאָהלען די שוחטים, זי איז נאָך אין דעפֿיציט. אונזערע פֿיהרער האָבען לאָנג ניט געקלאָהרט אוז אָנגענומען דעם איינפֿאָכסטען אוז זיכערסטן מיטעל; נעמלעך, צו ענטזאָגען א גאַנץ גרויסע טהיי׳ל פֿון דעם סטאַף . . . דער וואונדער־באַרער איינפֿאַל איז אַלעמען געפֿעלען אוז איז איינשטימיג אָנגענומען געוואָרען . . . מיט איין שטריך פֿון פֿעדער האָט מען א גרויסע צאָהל פֿאַמיליעס, לאָנדאָנער שוחטים, אונטערגעשריבען א זעהר בייזען אורטהייל. אַלע זיינען אוועק מיט רויהיגע געמיטער, א באַרג אַראָב פֿון די אקסלען! אוז איך בין זיכער, אז קיינער האָט יענע נאָכט אפֿילו קיין שלעכטען חלום ניט געזעהן . . .

די איבעריגע שוחטים האָבען עס אָבער אזוי ניט פֿאַרשטאַנען אוז האָבען אָפּגעשטעלט די שחיטה. דער קשיה־רבי האָט זיך מיט דעם פֿאַראינטערעסירט, געוויסען דעם אינספּעקטאָר פֿון דער פֿוד־קאָנטראָל קאָמיסיע. די שוחטים האָבען פֿאַר איהם פֿאַרגעלעגט די לאָגע אוז דער פֿון פֿוד קאָנטראָל האָט פֿאַרשטאַנען, אז מען דארף קיינעם ניט ענטזאָגען, נאָר נאָך העכערען זייער אַלעמענס סאַלאַרי מיט דרייסיג פּראָצענט, אוז האָט ערלויבט אויסער די שחיטה־געלד צו נעהמען א הייפּעני פֿון יעדער פֿונט . . . איהר פֿאַרשטעהט א גוי׳אישע קאָפּ? . . . עס איז געוואָרען גענוג געלד צו צאָהלען אַלע שוחטים, אוז עס האָט אָנגעפֿאַנגען אריינצופֿליסען אין דער קאַסע טויזענטער פֿונטען.

ווי איהר זעהט האָבען אונזערע פֿיהרער זיך ניט פֿאַרטראַכט אויף די ערנסטקייט פֿון דער לאָגע, אוז עס איז קיינעם ניט איינגעפֿאַלען צו זעהן פֿאַרגרעסערען בעסער די הכנסה, אויידער צו באָגעהן אזא אונפֿאַרציילעכען אונרעכט.

אט די שוחטים וואָס זיינען קלאָהר אין דער לאָגע געבען אָפּ זייער גאַנצען גראַנק צו דעם אָנגאַנג פֿון די וועלכע פֿאַרוואַלטען מיט דעם קאַפּיטאַל זואָס וועלט פֿון אונז געשאַפֿען, אוז דאָס האַרץ בלוטעט זיי ביי יעדער דורכ־פֿאַל, ווייל דאָס מוז זיך אָפּרופֿן אויף אונזער געגנווארט אוז צוקונפֿט.

אום מען זאָל מיר ניט דערפֿען גלויבען אויפֿ׳ן וואָרט, אז קלייניע טעות׳ן האָבען געבראכט גרויסע פֿאַרלוסטען, וועל איך אָפּרופֿן נור איין וויטנעס פֿון דעם פֿאַרהאַנג אוז א סנאָפּ ליכט וועט אייך א בלענד טהון אין געזיכט אוז איהר וועט דערזעהן אויסערגעווהנלים גראַנדיעזעס.

צו יענער צייט, אָנפֿאַנג 1922, איז די פרייז פֿון שחיטת עופות געווען: פֿאַר פּאוּלטרי דילערס צוויי פענס. זיי זיינען געווען צופֿרידען אוז ניט גע־

חלומט פֿון רעדאקשאן. פריוואט, 4 פענס; האט זיך אויך קיינער באקלאגט. נאר אזוי ווי אין די פראווינץ־שטעדט איז פֿון שטענדיג ביז איצט דריי פענס אן עוה, איז ווען די באארד וואלט דא אויך געמאכט דריי פענס, וואלט עס געווען א פֿרייווילינע הנחה. דער איינקונפֿט פֿון שחיטת עופֿות האט דאן באטראפֿען העכער 20 טויזענד פֿונט א יאהר.

ערשט א נייע פאולטרי האט זיך אויפֿגעבויט אין האפ סטריט. דער ערשטער פֿעהלער איז געווען, ווען דער אייגענטהימער האט פֿארגעלאזט די באארד צו דינגען ביי איהם די פאולטרי, און זי האט זיך ענטזאגט, אין דער צייט, וואס ער האט זיי געווארענט, אז ער וועט עס פֿארדינגען צו א אפּאזישאן, אוז וויסענדיג, אז אפּאזישאן קאן זיין נאר וואן עס איז דא א פלאץ, אוז אין די דריי מארקעטס פֿון שחיטת עופֿות איז קיין פלאץ צו געפֿינען, אויסער די איינציגע, האט מען עס גערארפֿט רענטען, בפֿרט נאך, אז זי האט עס אויך דאן געדארפֿט.

וועז דער אוקראינער האט עס שוין געדונגען, האב איך מיט איהם אונטערהאנדעלט אוז ג'פועל'ט, אז יעצט בעפֿאר ער האט עס געעפֿענט אוז צו־גערונגען צוויי שוחטים, קען ער עס איבערגעבען מען זאל איהם נאר אננעהמען ביי שחיטת עופֿות פֿאר 3 פֿונט א וואך. איך בין אוועק אין אפֿים אוז ניט אכטענדיג, וואס איך בין ערשט דעם צווייטען יאהר אין די באארד, דאך האב איך געוואגט אוז געזאגט מיין מיינונג מען זאל אונבאדינגט מיט איהם דיסקוטירן.

די זאך איז געקומען בעפֿאר דער באארד מיטינג אוז זיי האבען עס ענט־זאגט. געווים האבען זיי געהאט זייער לאגיק, אז מיט אזא קאפיטאל קאן מען לייכט אזא אריסען אידען פֿארטרייבען אוז אנלערנען . . . מיט וואס פֿאר א מיטעל? גאנץ איינפֿאך מיט קאנקורענץ . . . מען האט גלייך געמאכט די פריז פֿאר פאולטרי דילער 1 פעני אוז פֿאר פריוואט — אומזיסט . . . דער רעזולטאט איז געווען א קאלאסאלער. איך וועל ניט פֿעהלען וועז איך וועל אפּשאצען דעם פֿארלוסט פֿון דעם ערשטען יאהר נאהענט צו פֿופֿצעהן טויזענד פֿונט, אזוי, אז פֿון 1922 ביז יעצט האט זי פֿארלוירען לערך 100 טויזענד פֿונט! . . .

איך בין זיכער, אז פֿיעלע פֿון אונזערע שוחטים וויסען גאר ניט, אז זיי ליידען דערפֿאר וואס מען האט זיך געוואלט א שפּיעל טהון אין נצחון אוז אמביציע מיט א אריסען אידען ניט צו געבען איהם פֿארדינען 3 אדער 4 פֿונט א וואך. איך גלויב אויך, אז פֿיעלע מיטגליעדער פֿון דער באארד האבען שוין לאנג פֿארגעסען דעם אורשפרונג פֿון דער קאטאסטראפֿע, אוז האבען זיך בכלל ניט פֿארטראכט אויף דעם. נאר זאלען זיי עס איבערעבענען, וועלען זיי עס אויסגעפֿינען.

מיין פאנטאזיע

די גאנצע צעהן יאָהר האָט די איינגאהמע פֿון דער שחיטת עופֿות ניט געדעקט זאָגאָר די מאָגערע שכירות פֿון די וועלכע זיינען ביי די עופֿות באשעפֿטיגט. דער דעפֿיציט איז געדעקט געוואָרען מיט דער איינגאהמע פֿון מארקעט, פֿון איינפֿאך ווירטשאפֿטליכען שטאנדפונקט איז עס ניט דערלאָזבאר. די הכנסה פֿון שחיטת עופֿות אין אזא שטאָדט ווי לאָנדאָן מוז דעקען ניט נור דעם גוטען לעבען פֿון איהרע באשעפֿטיגטע, נאָר אויך זייער פֿאר־זיכערונג לעתיד.

איך וואָלט וועלען עס זאָל שוין אמאָל אוועקגעמאכט ווערען מיט דעם אזוי ניט־אויסגעהאלטענעם ארגומענט: אז, אויב די עוף וועט קאָסטען מיט א פענע אָדער הייפענע מעהר שחיטה־געלט וועט רוים פֿאַרבראָכט ווערען, אָדער די וועלט וועט אונטערגעהן; און אויב ביליגער, איז רוים שוין געבויט אוז די מענשהייט שוין גליקליך געמאכט . . . אז מען האָט די טעקסעם ביי סינעמאָס אוז טעאָטערס געהאלטען, איז מען אויך דערפֿון ניט פֿאַראַרימט געוואָרען, אוז מען פֿילט זיי אָן גליִיך ווי בעפֿאָר. אויך ביי דער פֿרוי וואָס קויפֿט א עוף פֿאר 4 אָדער 5 שילינג, זעהט זיך ניט אָן נאָך א פענע. אין געגענטהייל, אונזערע פֿרויען וואָלטען געווים ניט געוואָלט ליידען, מען זאָל דערלאָגען צו זייערע עופֿות שחט'ן. דאָס זעלבע די פאולטרי דילערס, וועלכע איך קען פֿיעלע פֿון פֿאר גאָנץ אינטעליגענטע מענשען, וועלן זיי וויסען, אז עס דעקט ניט די אויסגאבען, וואָלטען זיי אזוי האָרט ניט געוועלן. די פאולטרי דילערס וויילען אויך ניט זעהן די שוחטים פֿאַרביטערט. די שוחטים זיינען די גיוסטיגע קינדער פֿון דער אידישער לאָנדאָן, אוז לאָנדאָן, ווי א מאָמע, דאַרף שטאָלצירען מיט די גראָטענע קינדער אוז דאַרף זאָרגען פֿאר אלעמענס וואויל־זיין.

אָט ווי איך בין פֿאַרביטערט אוז דערשלאָגען, דאָך האָב איך א רייכע פֿאָנטאזיע. איך האָב אויסגערעכענט (מאטעמאטיש) אז וועט אין די פֿאַר־גאנגענע צעהן יאָהר וואָלט מען ניט דורכגעפֿאָלען מיט די טעות'ן (וועלכע איניגע פֿון זיי האָב איך אויפֿגעקלעהרט), וואָלט די באָארד איהרע באשעפֿ־טיגטע געקענט צופֿרידענשטעלען אָלע זייערע פֿאַרדערונגען; זי וואָלט געקאָנט יעדער יאָהר גראָנטען טויזענד פֿונט פֿאר די תלמוד תורה'ס אוז וואָלט אויך געקענט די גראָנטען צו די רבנים בעסער שטעלען, — (ביי דער גלעגענהייט, וויל איך באמערקען, אז איך וויים פֿון א טרויעריגען פֿאל: א רב, וואָס איז געקומען נאָך לאָנדאָן צוריק מיט 20 יאָהר גאָנץ שוואַרץ. עס היים, אין די רעכטע מיטעלע יאָהרען, אוז איז יעצט שוין גאָנץ וויים . . . ער האָט די אלע יאָהרען געפסקענט שאלות אומזיסט, האָט פֿיעל געשאפֿען אין געזעל־שאפֿטליכען רעליגיעזען לעבען, איז גאָנץ לאָנדאָן גוט באוואוסט, אוז יעצט

זיצט ער אויף דער עלטער אָהן פרנסה, אוּן קיינער קימערט זיך ניט וועגען איהם. עס איז זיכער אַ שאַנד פֿלעק אויף לאַנדאַן) — די באַארד אָף שחיטה האָט אַלץ געקאָנט פֿאַרמיידען אוּן זי וואָלט יעצט געשטאַנען מיט אַ פֿאַרמעגען פֿוּן 150 טויזענד פֿונט . . . יעצט איז עס אַ פֿאַנטאַזיע. עס האָט אָבער געקאָנט זיין אַ ווירקליכקייט.

די שוחטים, וועלכע זיינען דורכגעדרונגען מיט'ן באַוואוסטזיין, אַז די שכר שחיטה איז דורך זיי אוּן פֿאַר זיי, דאָך געפֿינט זיך ניט איינער וואָס זאָל מיינען, מען זאָל עס זיי צוּטיילען. די שוחטים זאָגען, אַז די באַארד מוז האָבען אַ קאַפּיטאַל, על כל צרה שלא תבא, אוּן וואָס אַ גרעסערען. די אַטמאָספֿערע אַרוּם דעם גאַנצען וועלט־אידענטוּם איז צוּ געדיכט אוּן פֿינסטער, אוּן דאָ איז אויך ניט צוּפֿיעל העל . . . מען האָט אוּנז צוּ שטאַרק אין זינען, אוּן מיר וויסען ניט מה יולד יום . . . די שוחטים זיינען אויך די לעצטע, וואָס זאָלען זיין געגען גראַנטס פֿאַר רבנים אוּן תלמוד תורות. די שוחטים זאָגען נאָר אָט וואָס:

זאָלען אוּנזערע פֿיהרער ניט זוכען צוּ בויען די פֿינאַנצען פֿוּן דער באַארד אויף די חורבות פֿוּן די אָנגעשטעלטע. זאָלען זיי ניט זוכען אויפֿצוּהויבען שפּענדלאַך אוּן ארוּמטערלאָזען גאָלד. זאָלען זיי ניט מאַכען קיין טעות'ן אוּן אוּם זיי ניט צוּ מאַכען קומען מיר צוּריק צוּ אוּנזער אַלטער פֿאַרדערוּנג. נעמליך:

א רעפֿרעזענטאַנץ פֿוּן די שוחטים

ביי יעדען וויכטיגען מיטינג פֿוּן דער באַארד וואוּ עס ריהרט אָן איהרע פֿינאַנצען, צ.ב.ש., וועגען שכר שחיטות, וועגען שוחט'ישע סאַלאַריס, פענסיאָן, וועגען לערנען אוּן אויפֿנעהמען נייע שוחטים, דאַרף מען צוּ וויסען טהוּן אוּנזער אגודה, אַז זי זאָל שיקען איינעם אָדער צוויי דעלעגאַטען. די דעלעגאַטען צוּ זיי וועלען שוין קומען מיט אַ פֿאַרטיגע מיינוּנג פֿוּן אוּנז, אָדער זיי וועלען נאַכאהער עס דיסקוּטירען אוּן שיקען זייער מיינוּנג. דאָס איז אַ טעבנישע פֿראַגע. דערהויפּט איז, וואָס אוּנזער מיינוּנג זועט געוואָגט ווערען אוּן איך האָף, אַז זי וועט שטענדיג זיין צוּם גוּנסטען פֿוּן דער באַארד. זאָל אָבער אַמאָל טרעפֿען אַז מיט אוּנזער מיינוּנג וועט אויך טרעפֿען אַ דורכפֿאַל, וועלען מיר כאַטש ניט האָבען אויף וועמען זיך צוּ באַקלאָגען.

נאָך איין באַמערקוּנג

פֿוּן דעם אָפּיציעלען באריכט איז צוּ זעהן, אַז ביי דער באַארד איז אַ פֿעסטע מיינוּנג, אַז זיי קאָנען (וועז זיי וויללען) ארבאַזעצען אַ שוחט אויף

פענסיע, ביים עלטער פֿון 55 יאָהר. וועגען דעם ווייל איך באמערקען: אויב אין דער קאָנסטיטוציע פֿון דער באָארד איז טאקע דאָ אזא רול איז ער ניט מעהר ווי א קאָמיישער טעות, אוּן וואָס פֿריהער מען וועט עס איבערמאכען — דעסטאָ בעסער; ווייל, די שוחטים וועלכע זיינען ארוּם דעם עלטער, פֿאַר אַדער נאָך 55 יאָהר זיינען דער שפיגעל אוּן שטאָלץ פֿון דער לאָנדאָנער באָארד אָף שחיטה . . .

דער שלום

איך וויל ניט „צום שלוּם", ווי עס פֿיהרט זיך, רעזומירען אלע פֿאַרדעד־רונגען וועלכע טויכען ארויס פֿון דער גאַנצער אָפּהאַנדלונג פֿון אלע ארטיקלען. וויל אלע זיינען געניג בולט יעדער אויף זיין פלאַץ. איך וועל נאָר ווידער־האלען, אז איך בין מעהר ווי איבערצייגט אין דעם גוטען ווילען פֿון אונזערע פֿיהרער צו טהון דאָס בעסטעס. זיי מוזען אָבער אויך צוגעבען, אז מיר זיינען די פֿאַך־לייטע, ווי אויך די בלוטיג פֿאַראינטערעסירטע אוּן אונזער מיינונג מוז געהערט ווערען אוּן אונזערע ארגומענטען מוזען זאָרגפֿעלטיג אוּן אלזייטיג שטודירט ווערען.

איך בעט אויך פֿיעלע מאָל ענטשולדיגונג; פֿילייכט וועט זיך ווער געפֿינען געטראָפֿען, אז איך האָב ניט געמיינט וועמען פֿער־זענליך אָנצוגרייפֿען, אוּן וואו איך האָב זיך שוואר אויסגעדריקט איז עס ניט מעהר ווי דער וועה פֿון מיין נשמה! אין אדם נתפּס על צערו א מענש קאָן זיך ניט באַוווינגען, וועו דער צער שרייט פֿון איהם ארויס! צעהן יאָהר האָב איך דעם וועה אוּן דעם וועה פֿון מיינע קאָלעגען אין זיך געטראָגען. עס איז צייטיג גענוּאָרען אוּן איך האָב עס לעבעריג אויף דער וועלט געבראַכט. א לעבעריג קינד, „בן אוני", האָב איך איהם א נאָמען גענעבען; „דאָס קינד פֿון מיין פיין" (צער). אוּרטייל מיך ניט פֿאַלש, איך האָב נאָר געוואָלט, אז די שטימע פֿון אמת אוּן גערעכטיגקייט זאָל צו אייערע אויערן קומען. דער פויער זאָגט: באָג וויסאָק א פּאָן דאָליאָק,—גאָט איז הויך אוּן דער פריץ איז ווייט . . . איך האָב אַנדערש ניט געקאָנט. עס איז ניט נוּר מיין מיינונג אוּן פֿיהלונג, נאָר די מיינונג אוּן פֿיהלונג פֿון דעם גאַנצען סטאַף. איך וועל זיין גליקליך וועו מען וועט מיין ניי־געבוירען קינד וואַרעם אוּן מענשליך אויפֿנעהמען, עס שטודירען, אוּן זאָל עס ברענגען א נייע ערא, א ערא פֿון ליכט, אמת אוּן גערעכטיגקייט.

פֿון דאָן ביז יעצט האָט זיך די לאָגע פֿיעל געענדערט צום בעסערען. איך האָב די אָפּהאַנדלונג פֿאַרעפֿענטליכט למען דורות הבאים, ווייל עס האָט א היסטאָרישען ווערט.

וועגען בשר כשר סקאַנדאַל.

(א בריף צו „די צייט")

אדר, תרצ"ב.

1.

וועדטהער ה' רעדאַקטאָר.

אין אייער וועדטהע צייטונג איז ערשיענען פֿאַריגען זונטאָג אַן אַרטיקעל — פֿון א געוועזענעם שוחט — וועגען די אויפֿזאַך פֿון דעם שווינדעל מיט בשר כשר. איך האָף אז איהר וועט געבען אויך פּלאַץ פֿאַר מיין ענטפֿער, פֿאַר וועלכעם איך דאַנק אייך אין פֿאַראויס.

איך בין שטאַרק מסופֿק צי דער שרייבער פֿון דעם אַרטיקעל איז אמאָל געווען א שוחט, אוּן בין זיכער, אז ער איז נימאָלס געווען א שוחט אין לאָנדאָן; ווייל, ווען יא, וואָלט ער געוואוּסט, אז עס איז קיינמאָל געווען די פּריוּז פֿון שחיטה א גינע פּער פּקס, אוּן וואָלט אויך נאָנע וויט געווען פֿון אזא פֿאַלשע באַלויכטונג, אז די פּריוּז פֿון שחיטה ברענגט צו שווינדלען מיט די בשר־כשר, מאַכט אויך טייער דעם ריטייל פֿאַרקויף, וואָס דאַדורך עסען פֿיעלע טרפֿות בזדון.

ביי יעדער מאָל, ווען דער טייפֿעל לאַכט אוּנז אַריין אין געזיכט אוּן וווייזט אוּנז, אז ער, דער שטן, געפֿינט נאָך אָלץ פּלאַץ (טראָץ אַלע באַווּאָרענישן) פֿאַר זיין טרויעריגען טאַנץ אוּן טראַמפּאַלט אויף אוּנזערע הייליגע געפֿיהלען — קומט אַרויס אין דער פּרעסע דער געשריי, אז אַלע צרות נעהמט זיך פֿון די טייערקייט פֿון פֿלייש, אוּן די טייערקייט איז צו פֿאַרדאַנקען די הויכע פּרייז פֿון שחיטה.

מילא, אז זייטיגע מענשען זאָגען עס קאָן מען אויף זיי קיין פֿאַרדרוס ניט האָבען. די זאָך איז צו טרויעריג אוּן צו ערענסט. בפֿרט נאָך, אז אין די לעצטע צעהן יאָהר זיינען שוין אייניגע בוטשערס דורכגעפֿאַלען, אוּן יעצט נאָך א האַלסייליגער; דאָס ערשיטערט געווים יעדען געווים־ענהאַפֿטען אירען. געווים דענקען פֿיעלע, אז מענליך די טייערקייט פֿון שחיטה איז דאָ שולדיג. זיי זאָגען זיך אַרויס אין דעם זין, אוּן עס איז ניט צו פֿאַרדריסען אויף זיי, כאָטש זיי טרעפֿען ניט. אָבער א געוועזענער שוחט וואָלט אזא אומגעלומפּערטען געדאַנק ניט געשריבען.

איך רעכען, אז עס איז שוין די העכסטע צייט די זאָך אַלזייטיג צו באַלויכטען אוּן מען זאָל אויפֿהערען צו טאָפּען אין דער פֿינסטער.

די פּרייז פון שחיטה און איהר איינפלוס אויפֿן פּרייז פון פּלייש

די פּרייז איז אַ פּונט פּאָר אַ כשר אָקס. עס מאַכט אויס קוים אַ הייפּעני אויף אַ פּונט פּלייש. אַלזאָ, אז מען זאָל פּאַלגען די וואָס שרייען געגען דער „טייערקייט" פּון שחיטה און מאַכען ביליגער. פֿרעגט זיך אויף וויפֿיעל? זאָל זיין מיט 5 שילינג און אפֿשר מיט די גאַנצע 10 שילינג? וועט שוין דער האַלסיילער האָבען די פּלייש ביליגער מיט אַ פּאָרדינג. מיינט איהר, אז ער זועט עס גלייך אויסצאָהלען דעם ריטייל בוטשער? אוּן דער בוטשער דעם קאָנסומענט? . . . איך מיין, אז יעדער פּאַרשטעהט ווי לעכערליך עס איז. אוּן זאָל איך אייך אויסזאָגען אַ סוד, אז איין יאָהר האָבען די האַלסיילער אַרוּנ־טערגעריסען די שחיטה־געלט, האָבען פּאָר דריי מאָנאַט באַצאָהלט צו 10/- אוּן פּאָר 9 מאָנאַטען צו 12/6 פּער אָקס. געדענקט אימיצער דעם יאָהר וואָס מען זאָל אייך האָבען, געגעבען ביליג פּלייש? איך וויים אַלע האָבען שוין פּאַרגע־סען . . . אָבער די באַארד אַף שחיטה געדענקט דעם יאָהר גאַנץ גוט, ווייל זי האָט יענעם יאָהר געשלאָסען מיט אַ דעפֿיציט אויף שוועכע טויזענדער (מיר שיינט מיט 8,000 פּונט). דאָס צווייטע יאָהר האָט זי שוין געהעכערט אויף 17/6, איז זי אויך מיט שווערigקייטען אויסגעקומען מיט איהרע אויסגאַבען, אוּן דערפּאָר האָט זי צוריק איינגעפֿיהרט אַ פּונט.

עס איז אויך פּאַלש די באַהויפּטונג, אז די באַארד לעגט אָפּ אַלע יאָהר טויזענדער פּונטען אין די באַנק. די גוטע זיבען יאָהר זיינען שוין לאַנג אַוועק אוּן קומען ניט צוריק. אין יאָהר 1922 האָט זי שוין געהאַט לערך 80 טויזענד פּונט, נאָר פּון דאָן האָבען זיך אַנגעפּאַנגען די מאָגערע יאָהרען אוּן דורך פּאָר־שידענע צופֿעליגע אוּן פּאַרזעהן איז אַ גרויסער טהייל פּון דעם קאַפּיטאַל אָפּגעפּאַלען (איך קוים דאָ יעצט ניט שרייבען קיין איינצעלהייטען). אַלעפּאַלס שטעהט די באַארד יעצט אין דער בחינה פּון אַ געוועזענע גביר'טע . . .

אַלזאָ, דער פּרייז פּון שחיטה האָט קיין איינפֿלוס ניט אויף דעם פּרייז פּון פּלייש, ניט דער יעצטיגער פּרייז מאַכט עס טייער אוּן ניט מיט פּאַרקלע־נערען דעם פּרייז ווועט עס ביליגער מאַכען. יעצט שטעהען מיר פּאָר דריי פּראָבלעמען: פּאַרוואָאָס איז טייער די כשר'ע פּלייש, אויב די שחיטה־געלט מאַכט עס ניט טייערער? וואָס לוינט דעם בוטשער אונז האָדעוונען מיט טרפֿה? אוּן זואָס פּאָר אַ אינטערעס קאָן האָבען אַ האַלסיילער אונז צו באַשווינדלען? ווייל איהר זאָלט זיך גאָרניט איינרעדען, אז אַ האַלסיילער זוכט צו פּאַרדינען דעם פּונט שחיטה־געלט, אז אויב ער ווועט קאָנען דורכשמוגלען עטליכע אָקסען אַ זואָך ווועט ער פּאַרדינען עטליכע פּונט אַ וואָך — ניין, אַ האַלסיילער איז גאַנץ וויים צו וועלען זיך מיאוס מאַכען צוליעב אַ קלייניגקייט. ער האָט אַ רעכענונג, אז עס זאָל איהם אָפּגיליטען, זאָל ער האָבען מינימום הונדערט פּונט וועכענטליך אוּן העכער, אוּן צוליעב אזא סומע לוינט שוין אפֿילו אַ גביר אונטערצושווינדלען.

די פּלייש - טרייד אין לאנדאן

אוּם אַלעם גוט צוּ פֿאַרשטעהן מוּז איך אייך קלאָהר מאַכען מיט דער פּלייש־טרייד אין לאָנדאָן.

איזלינגטאָנער שלאַכט־הייזער מיט אַלדגייט אוּן סמיטהפּיעלדס מאַרקעטס ; איזלינגטאָנער שעכט־הייזער איז דער איינציגער פּלאַץ אין לאָנדאָן וואוּ עס ווערט געשאַכטען פֿאַר די האָלסיילער וועלכע פֿאַרקויפֿען די פּלייש צוּ די ריטייל בוטשערס. ווי באַוואוּסט עסען מיר נאָר פֿוּן יערען כשר'ן אָקס די פֿאָדערשטע האַלב (חלק הפנים), אוּן די אוּנטערשטע העלפֿט נוצען מיר נישט צוּליעב דעם ניקור פֿוּן דעם טהייל, וואָס דאָ איז עס שווער אויסצוּפֿיהרען.

אין איזלינגטאָן ווערט געשאַכטען פֿאַר כשר נאָר ערשטע־קלאַס אָקסען, ס'הייסט יונגע אוּן פּעטע, וועלכע קוּמען פֿוּן ענגלאַנד, איירלאַנד אוּן קאַנאַדע. פֿוּן זיי קוּמען אַרוים טרפֿה פֿוּן 10 ביז 30 פֿוּן 100, אַזוי אַז דורכשניטליך, קאָן מען רעכענען לערך 20 פֿוּן 100. עס איז אויך דאָ צווייטע קלאַס: „בולס" ; זיי ווערען אויך אַביסעל געשאַכטען, נאָר זייער פּלייש געהט ספּעציעל פֿאַר וואוּרשט אוּן אַביסעל געהט אַריין אין די מאַרקעטס פֿוּן וואָטני סטריט, סעטעל סטריט, רידלי רויד מאַרקעט אוּן ווערט פֿאַרקויפֿט צוּ די אָרימע אויף א שילינג א פּוּנט אוּן וועניגער. עס איז אויך פֿאַראַן א דריטער סאָרט ווי אַלטע מאָגערע אָקסען אוּן קיה ; די ווערען קיינמאָל ניט געשאַכטען פֿאַר כשר, וויל די אידען וואָלטען עס ניט געקויפֿט אוּן דערצוּ וואָלט פֿוּן זיי אַרוים מעהר ווי 90 פֿוּן 100 טרפֿה.

אַלזאָ, מען האָט געשאַכטען 100 אָקסען, פֿוּן זיי זיינען אַרוים 80 כשר. די 80 פֿאָדערשטע העלפֿטען ווערען אוועקגעשיקט נאָך אַלדגייט מאַרקעט, צוּ פֿאַרקויפֿען צוּ די כשר'ע בוטשערס, אוּן די 80 אוּנטערשטע העלפֿטען מיט די 20 גאַנצע טרפֿות ווערען אוועקגעשיקט נאָך סמיטהפּיעלד מאַרקעט צוּ פֿאַר־קויפֿען צוּ די קריסטליכע בוטשערס.

אַלדגייט איז דער איינציגער פּלאַץ פֿאַר בשר כשר, וואָס שטעלט צוּ אַלע אידישע בוטשערס וועלכע זיינען אוּנטער דער באָארד אף שחיטה. סמיטה־פּיעלד אַבער באַדינט מיט איהר טרפֿה פּלייש פֿוּן איזלינגטאָן נאָר א גאַנץ קליינע טהייל פֿוּן לאָנדאָנער קריסטליכע בוטשערס, וויל די מעהרסטע האַבען ביי זיך פּריוואַטע שעכט־הייזער אוּן שעכטען דריטע קלאַס סחורה, אוּן איבערהויפּט קויפֿען זיי די ארגענטינער געפֿרוירען פּלייש וואָס קאָסט זיי זעקס פענס א פּוּנט, וואָס מיט די פּלייש שפּייזט זיך פֿיליכיט 70 פּראָצענט פֿוּן דער באַפֿעלקערונג. דערצוּ האַבען זיי דאָך אויך שווייגען־פּלייש. די פּלייש פֿוּן סמיטהפּיעלד וועלכע קוּמט פֿוּן אוּנזער שחיטה אין איזלינגטאָן קויפֿט מען פֿאַר די רייכערע קלאַס, דאָס הייסט, לוקס־פּלייש, אוּן וואוּ די פּלייש ווערט פֿאַר־קויפֿט וועט איהר זעהן אַדווערטייזיז : הייטישע געשאַכטענע פּלייש אוּן דער פּרייז איז 1/4, 1/6 אוּן 1/8 — נאָך טייערער ווי ביי אוּנז . . .

עס איז אבער דער חסרון וואס די קריסטען צאהלען די גוטע פרייזען נאר פאר דעם אונטערשטען האלבען, אבער די פאדערשטע טהייל איז ביי זיי ניט קיין סחורה אין ווערט פארקויפט פאר העלפט פרייז.

דארום אז א האלסייליער האט 20 טרפה אקסען פארליירט ער זעהר פיעל פון די 20 פאדערשטע טהייליען. אין וען עס פאלט אריין צו א האלסייליער א שלעכטע פארטיע אקסען, וואו עס ווערען פיעל טרפה ליידט ער א גרויסען פארלוסט, ווייל די אקסען קאסטען זעהר טייער אין עס זיינען שוין געווען פעלע, וואס קליינע האלסייליער האט עס געבראכט צו באנקראט.

יעצט איז די זאך קלאהר: א ריטייל בוטשער, א פארדארבענער „צדיק", בעט בשתיקה א האלסייליער ער זאל איהם אריינשיקען עטליכע זייטלעך פון סמיטהפיעלד מארקעט. עס איז ניט ווענען שחיטה־גלעלד, עס איז גאנץ פשוט: אין אלדגייט קאסט 8 שילינג א סטאן אין פון סמיטהפיעלד סך־הכל 4 שילינג... ווי איהר זעהט שטימט דער רעכענונג. א האלסייליער האט געהאט אין א וואך 20 טרפות, אויב ער קאן אויף א טהייל פון זיי ארויפלענען א כשר זיגעל, איז ניט דער פוגט שחיטה־גלעלד—נאר פשוט, דארט דארף ער זיי פארקויפען אויף 4 שילינג א סטאן אין האט אויך ניט ווענען צו פארקויפען, פילייבט ווען ער זיי מוזען אוועקגעבען אויף 2 שילינג, אין דא, אין אלדגייט, געהט עס אוועק ווי צוקער אויף 8 שילינג, אין דאס קאן באטרעפען 12 פוגט א האלבער אקס. (צי א האלסייליער האט באקומען די זיגלען אין ארויפגעלענט, צי ער האט נאכגעמאכט א זיגעל איז נאך ניט באוואוסט . . . עס גענוג ווענען דעם אן אויספארשונג פון דעם בית־דין אין די באארד).

הפקר מעשים טרעפען איבעראל

איך האב זיך געגומען די מיה אלעס קלאהר מאכען, מען זאל וויסען פון זואס פאר א ווייראך דער אשמדאי שמעקט. די הפקרות אין תאוה צו גרויסע פארדינסטען איז געווען אין אלע צייטען. עס האבען אזעלכע פעלע אויך געטראפען אמאל אין אזעלכע שטעדט ווי ווילנא אין ווארשא, אין ערשט ניט לאנג האט עס אויך געטראפען אין ירושלים, אין דוקא ביי א בוטשער פון אגודת ישראל אונטער דער השגחה פון הרב הצדיק זאגענפעלד שליט"א. געווענליך אמאל פלעגט עס טרעפען זעלטענער אין ביי יעצטיגען דור, וואי דאס פריצות האט געמאכט אזעלכע גיגאנטישע שריט, טרעפט עס אפטער.

ווי דאס צו פארהיטען? — קלעהרען דערפאר די אויף ווענען דאס איז חל. זיי זעלבסט האבען דאך ענטדעקט דעם לעצטען סקאנדאל. דאס איז א סימן, אז אין גאנצען שלאפט מען דאך ניט.

ווי עס צו מאכען זיכערער איז קלאהר. וואן די שווינדלער זאלען וויסען, אז זיי וועלען זיצען דערפאר אין פריזאן, וואלט עס אזוי אפט ניט געטראפען. די מעגליכקייט אין דאס בלייבען אונבאשטראפט, רייצט אין פארפיהרט.

לא עכברא גנב אלא חורי גנב (גיטין מ"ה).

די רפואה צו דער מכה (?)

2.

(אן ענטפער דעם „געוועזענעם")

אדר, תרצ"ב.

איך האָב מיט גרויס אויפמערקזאמקייט געלעזען דעם ארטיקעל: „די רפואה צו דער מכה", פון דעם געוועזענעם. ווייל ווער ווייל עס ניט כאפען די אמת'ע רפואה, וועלן א מכה האבען מיר דאך אלע? . . . נאר לייגער האָב איך זיך גאר ניט געפילט געהיילט. איך האָב נאר גרויס מיטלייד באקומען מיט'ן געוועזענעם, זעהענדיג, ווי ער איז אנגעלאדען מיט שטארק פארביטערט. מיט איין שטריך פון פערער האָט ער אויסגעגאסען כל חמתו אויפ'ן ב"ד, אויף די בוטשערס, אויף די באָארד אוף בעריעל סאסייטי, האָט געהייסען די רבנים אוף מגידים זיך שלאגען על חטא (?) אוף באקלאגט די ת"ת'ס, די רבנים, דעם כבוד התורה אוף כלל ישראל. עס איז אזוי פיעל פראגען, וואס קיין איינפאכער בשר ודם וואלט ניט געוואגט אזוי אין איין שמע ישראל עס צו באריהרען.

איך וואלט פארלאנגט פון מר. געוועזענער אביסעל אויסגעהאלטענקייט. (טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת, משלי כ"ז). וועלן איך וואלט געשריבען אז דער פריז פון שחיטה איז ניט טייער, ווייל עס איז ניט א גינע נאר א פוגט, וואלט ער געהאט רעכט מיט זיין קריטיק וועגען טעות פון א שילינג. איך זאג אבער, אז ניט א פוגט אוף ניט א גינע מאכט טייער די פלייש. וועלן מען זאל שעכטען אפילו אומזיסט וועט עס אויך ניט מאכען ביליגער אוף וועט אויך ניט אפשטעלען א שווינדלער צו וועלען אוגז נארען, אויב ער וועט נאר קאנען. איך האָב זיך באנוצט מיט דער גינע נאר צו דרינגען אז דער שרייבער איז ניט קיין געוועזענער מארקעט-שוחט, ווייל וועלן יא, וואלט ער דעם טעות ניט געמאכט. אויך וואלט ער שוין ניט צוויי מאל געשריבען, אז א האלסיילער שעכט 200 אקסען א וואך אין דער צייט וועלן די עטליכע גרויסע האלסיילער שעכט יערער פון 70 ביז 90 כשר'ע א וואך אוף די קלענערע פון 20 ביז 50 כשר'ע א וואך.

דער שרייבער באזירט זיין ארטיקעל אויף א רפואה, ווי מען זאל אוגז ניט אפנארען אין כשרות אוף פארקריכט צו די תלמוד תורות. איך שטעל זיך

פֿאַר, אז עס איז טאקע שוין מקוים געוואָרען דער „וגר זאב עם כבש", ווי דער „אייגענער" האָט געשריבען, אוּן די בעריעלֿ־סאָסייטי אוּן די באָארד פֿוּן שחיטה האָבען אוועקגענעבען זייער געלט צוּ די ת"ת־ס. — נו, וואָס פֿאַר א רפֿואה וואָלט עס געווען צוּם שווינדלֿ מיט בשר כשר?

איך שטעלֿ מיר אויך פֿאַר, אז די באָארד האָט זיך אינגאַנצען אויפֿגעלֿייזט אוּן צוּ יעדען בוטשער קומען דריי שוחטים אוּן מען קאָנקורירט, מען וואַרפֿט דעם פּרייז פֿוּן שחיטה: 5 שילינג, א 2/6, אוּן איינער לאָזט שוין ארונטער אויף „טאָפּענס־הייפּעני". נו, וועט עס זיכערען די כשרות?

עס מוז דאָ אויך דערמאָנט ווערען, אז ביי יעצטיגען פֿאַל — כאָטש עס איז א טיף־פֿיהלֿענדער שמערץ — דאָך איז דאָ לחלוטין ניט דער אָרט פֿוּן קלאָפּען מיט'ן פויק אוּן קלינגען אויף אלע גלאָקען. וועגן עס טרעפֿט ביי א ריטייל־בוטשער אזא פֿאַל, שטעהט אויף מאָרגען ווידער דער בוטשער אוּן פֿאַר־קויפֿט זיך געמיטלֿיך ווידער פֿלייש אונטער א באַצאָהלטען הכשר פֿוּן די פּראָפֿעסיאָנעלע בעלי מכשירים וואָס ציהען זייער יניקע נאָר פֿוּן דעם תהו ובהו . . . דאָ מוז מען שטורמען אוּן וואַרענען, די באָפֿעלקערונג זאָל ניט דורכ־פֿאַלען. אָבער ביי דעם פֿאַל האָט די באָארד אויך אלײן ענטדעקט (ניט קיין זייטיגער) אוּן האָט איהם גלייך אָפּגעשטעלט די שחיטה, אזוי אז עס איז ניטא וועגען וואָס צוּ וואַרענען, וויל דער געשעפֿט איז שוין די גאַנצע דריי וואָכען געשלאָסען א געשעפֿט וואָס האָט געמאַכט א פֿערטעל מיליאָן פֿונט א יאָהר אומזאָנ אוּן 35 פֿאַמיליעס, וועלכע זיינען דאָרט געווען באשעפֿטיגט, געהן ארוּם אָהן ארבייט. יעצט אז דער ב"ד וועט געפֿינען פֿאַר גלייך צו געבען איהם צוּריק די לייסענס, וועט עס זיין אויב זי וועט זיך מסתמא גוט באַוואָ־רענען. אויסער דעם קאָן מען זיין זיכער, אז ער וועט שוין פֿארזאָגען קינדס־קינדער קיין שווינדלֿ ניט צוּ מאַכען. אויסער דעם היזק וואָס ער האָט גע־האָט איז זיין בזיון פֿאַר דער ענגלישער געזעלשאַפֿט אזא קאָלאָסאלע שטראָף, וואָס איז גאָר ניט אָפּצושאַצען.

אלענפֿאלס די פֿראָגע ווי זיך צוּ פֿארזיכערען פֿוּן שווינדלֿ ווערט ניט אזוי לייכט פֿאַרענטפֿערט. איין זאַך דאַרפֿען מיר צוגעבען, אז אמאָל איז די מורא פֿאַר גאָט אוּן פֿאַר דער עבירה געווען א שטאַרקע פֿארזיכערונג, אוּן אויב ניט די מורא פֿאַר דער עבירה איז די מורא טאָמער כאָפּט מען איהם, האָט ער געוואוסט אז ער פֿארלירט זיין פרנסה אויף אייביג, וויל קיינער וועט שוין ביי איהם ניט קויפֿען. אָבער היינט איז די ערשטע מורא ניטא און די לעצטע אויך ניט, וויל אז מען נעמט צוּ ביי איהם די לייסענס באקומט ער גלייך א הכשר. אוּן אויפֿ'ן לעצטען פֿאַל האָנדלט ער אויף אייגענע לייסענס, אוּן קיין קאַסטימער פֿעהלען איהם ניט. ביי אזא צייט אוּן ביי אזא לאָגע מוז א ראַדי־קאַלער מיטעל אָנגעוואנדעט ווערען. נעמליך, אז ער זאָל האָבען אויף זיך די מורא פֿוּן פריזאָן אוּן מעהר ניט טאָרען האַנדלען מיט בשר כשר. כל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות.

וועגען די רעכט פֿוּן די רבנים גלויב איך, אז אלע וואָלטען געווען צופֿרי־

דען, וועז די מאַכט באַקומט דער טשיף־רבי בצירוף דריי באַוואוסטע לאָנדאָנער רבנים. עס איז דאָ ב"ה צוּ געפֿינען אין לאָנדאָן מעהר ווי דריי רבנים גדולים, מיט וועלכע מיר מעגען זיך גרויסען. אָבער זאָגען סתם רבנים בדרך כלל איז אין לך הפֿקרות גדולה מזו. ווייסען מיר דאָך ווי הפֿקר דער נאָמען איז אין לאָנדאָן אוּן ניט וועניגע רופֿען זיך דאָ אַן הרב הגאון, וואָס זיי זיינען דערצוּ ניט באַרעכטיגט.

שוחטים־דאָקטוירים

וועז איך נעהם ענטפֿערען אויפֿן ארטיקעל פֿון הרב פֿרענקעל מוז איך אַננעהמען די שיטה פֿון דראָשנער רב וואָס האָט געגעבען ביידע בעלי דינים גערעכט . . . אוּן וועז די רביצין האָט איהם פֿאַרגעהאַלטען, ווי קאָן ער געבען ביידען גערעכט, האָט ער איהר אויך געגעבען גערעכט.

וועז עס האָט נאָר א שטיקעל באַגריף אין שחיטה וטרפֿות אוּן וויים וואָס א שוחט דאַרף זיין וועט פֿאַרשטעהן אז הרב פֿרענקעל איז גערעכט ; ס׳איז אויסגעשלאָסען אז דער שידוך פֿון שוחט מיט וועטערינאַרען־סערדזשענט זאָל עולה יפֿה זיין. אָבער צו באַפֿאַלען מר. צייטלינען איז אויך זיכער געווען פֿריהצייטיג, אוּן וועז הרב פֿרענקעל וואָלט געמאַכט א גרינדליכע חקירה ודרישה, ווי דער דין איז, וואָלט ער פֿאַרשפּאַרט זיך אזוי פֿיל אויפֿרעגען אוּן במילא וואָלט ער זיך ניט אויסגעדריקט אזוי שארף געגען א פערזאָן, וואָס האָט אזא אַנגריף ניט פֿאַרדינט.

מר. צייטלין, ווי מען האָט מיר איבערגעגעבען שטאַמט פֿון א העכסט ארטאָדאָקסישער פֿאַמיליע, א בן הרב אוּן הערענדיג איהם רעדען, ווי ער וואַרפֿט אפֿט דורך מאמרי חז״ל זעהט מען, אז דער אידישער לימוד איז איהם ווייט ניט פֿרעמד ; אַלענפֿאַלס, פֿיעל מעהר וויפֿיעל אוּנזערע קינדער באַקוּמען יעצט אין לאַנדאָן. וועגען זיין רעליגיעזע פֿיהרונג איז עס „דברים שבלב״, אָבער עס איז זיכער אז ער באַציהט זיך מיט׳ן גרעסטען רעספּעקט צו די אידען, וואָס פֿיהרען זיך בדרך התורה ; איז א היסער פּאַטריאָט אוּן פֿאַרטיידיגער פֿאַר אידישע שחיטה—פֿונם ריין־רעליגיעזען שטאַנדפּונקט. אוּן מיט זיין פּראַיעקט איז ער לחלוטין ניט אויסען געווען צו קוּמען פֿאַרוואָסערען אוּן אָפּשוואַכען די שחיטה.

יעדער מענש איז באַרעכטיגט צו קוּמען מיט זיין מיינונג וועגען א זאַך צו פֿאַרבעסערען אוּן צו פֿאַרשטאַרקען ; מעג ער האָבען דעם גרעסטען טעות, ווי לאַנג נאָר ער געהט ניט אַריין אין פֿרעמדע גרעניצען (קאָמפּעטענץ), אוּן זיין ווילען איז נאָר צום גוטען, קוּמט איהם ניט צו באַפֿאַלען, נאָר איהם אויפֿצוּ־ווייזען זיין טעות.

מר. צייטלין איז זיכער, אז וועז אייגער האָט דאָ אויסגעלערענט שחיטה אוּן געפֿאַסט ביים בית־דין, איז ער געווים א העכסט קוואַליפֿיצירטער שוחט אוּן איז ראוי לאותה אצטלא. עס היסט, אמוועניגסטען לאותו דבר אוּן א ירא שמים מרבים. נאָר זעהענדיג ווי די שוחטים זיינען דאָ בשפֿל המצב, ווייל

די יעצטיגע פֿיהרער פֿאַרשטעהן ניט די גייסטיגע הויך פֿון א שוחט אוּן זיין מאַראַליש פֿאַראַנטוואַרטליכקייט, אזוי אז אפֿילו די באַארד אַף דעפּיוטים אוּן די ליסענס וואָס זי גיט ארויס די שוחטים האָט זי קיין פאַסיגערען נאָמען פֿאַר זיי ניט געפֿינען, ווי „סלאוטערמען" . . . איז בכן ביי איהם נולד געווארען דער געדאַנק, אז יעדער פֿון די נייע וואָס ענדיגען שחיטה, זאָלען נאַכהער אוועק אויף א דריי־יאָהריגען קורס צו ענדיגען וועטערינאַרען־סערוישענט . . . אוּן א שוחט מיט א טיטעל „דאָקטאָר" וועט זיין עפֿעקטפֿול, וועט האָבען גרויס פּרעסטיזש ביי די אידישע קהלות, ווי אויך ביי די גוים; מען וועט זיך צו איהם באַציהען מיט גרויס רעספּעקט אוּן זיין מאַטעריעלע לאָגע וועט דאַן אויך זיין גאָר א אַנדערע. אוּן דאָ צושפּילט זיך זיין פֿאַנטאַזיע אוּן זעהט א געוואָלדיגען פֿאָרצוג פֿאַר די „קאַנטרים"; קלייגע קאַנטרים קאָנען ניט אויסהאַלטען א שוחט בכבוד, דאַרף אָבער די שטאַדט־פֿאַרוואַלטונג א פֿלייש־אינספּעקטאָר; אָט וועט די שטאַדט־פֿאַרוואַלטונג אויפֿנעהמען דעם שוחט פֿאַר'ן אינספּעקטאָר, אוּן וועט איהם צאָהלען איהר געהאַלט — די קהלה פֿאַר שחיטה אוּן דערצו וועט ער דאָך האָבען הכנסה פֿון הייליגן הינטלאַך אוּן קעצלאַך א.ד.גל. בכן וועט זיין ח"י געלעבט! ער וועט לעבען א גרעפּיש לעבען מיט גדולה וכבוד, ממש די היטעל פֿאַר איהם ארוגטערנעמען, אוּן די אָרימע אידישע קהלה וועט איהם האָבען פֿאַר נעפּקסט טו נאַטהינג — אוּן עס וועט זיין זאַט דער וואָלף אוּן גאַנץ די ציג.

מר. צייטלין איז זיכער, אז דער שוחט־דאָקטאָר וועט זיין א ירא שמים. פֿון זיינט וועגען וועט ער קאַנען געהן אַלע פֿריה אין מקוה אוּן טראָגען א גרויסע בּארד אוּן פּאות. ער זעהט ניט קיין סתירה פֿון איינס צום צווייטען. געווים וויים ער אז מיר האָבען געהאַט א רמב"ם אוּן איז געווען א ערליכער איד, א ר' צבי הירש חיות ז"ל, וואָס האָט באַליגט אזא עקזאַמען, וואָס אַלע פּראָפֿעסאָרען פֿון לבוב זיינען באַגייסטערט געווען, אוּן דאָך האָט ער געטראָגען פּאות ביז די אקסלען.

ער האָט נאָר פֿאַרגעסען אז אזעלכע פערזענליכקייטען וועלען געבוירען אייגער אין יאָהרהונדערטע, אוּן אז דאָס איז געווען אמאָל, וועלן דאָס אידישע לעבען איז געווען אָפּגעשלאָסען פֿון דער דרויסענדיגער וועלט, אוּן דאָס גאַנצע פֿאָלק פֿונם רב ביז'ן בעדער, האָבען זיך אויסגעלעבט אין שטוב, גאָס אוּן שוהל; אין א ריין אידישע אטמאָספֿערע, אין די ראַמען פֿונם שלחן ערוך פֿון וויגעלע ביז'ן קבר. וועהרענד הייַנט וועלט אונזער יונגער דור, אפֿילו רבני'שע קינדער, ערצויגען אין א גוי'עשע אטמאָספֿערע, וואוהין עס וועלען אפֿילו די עלטערען אויך מיטגעריסען, אוּן א גרויזאַמע קעלט וועהעט במחנה ישראל, אין וועלכע עס פֿרירט אוּן געהט אונטער פֿיעלע פֿון אונזערע ספּעציפֿישע וועלטען, פֿאַר וועלכע אונזער פֿאָלק האָט זיך מוסר נפֿש געווען; אוּן מיר שטרענגען אָן אונזערע כחות ווי וועיט מעגליך אויפֿצוהאַלטען כאָטש די פֿונדאַמענטען פֿון דער גרויסער געבוידע „בית ישראל", זי זאָל זיך ניט פֿאַרוואַנדלען אין א רואינע ח"ו, ווי שבת, כשרות, ת"ת (אין מיניאַטור) א.ד.גל. ניט קיינמאָל, אוּן

טויזענדער מאל מעהר ניט איצטער איז די צייט צו ריזיקירען מיט דעם שארית הפליטה, מיט אונזער ביסל אידישקייט פון כשרות הבשר; ארומנעמען פון איהם דעם צלם אלקים און עם פארבייטען מיט חכמת הגוים.

מר. צייטלין קומט ניט באפאלען, נאר אויפקלעהרען זיין טעות; זאגען איהם: אז שוחטים דארפען זיך ניט פלייסען צו ערווערבען חכמת הגוים, צו נושא חן זיין ביי דער אידישער קהלה. פאר זיי איז מאסגעבענד דער בית יוסף מיט"ן רמ"א, דער תב"ש מיט"ן לב"ש און בית אפרים א.ד.גל., נאר זאל ער זיך בעסער באמיהען צו דערהויבען די קהלה זי זאל באגרייפען וואס א שוחט מיינט. זיין מלאכת עבודת הקודש, זיין אחריות צום אידישען פאלק און זיין פארנעם אין דעם אידישען לעבען, וועלען זיי במילא באקומען פאר איהם אכטונג, און דאס וואלט געבראכט אויך דערצו אז ביים אנשטעלען א נייעם שוחט וועלען זיי זוכען אויסצוגעפינען זיין מארגישע הויך אויף אלע גייסטיגע געביטען און וועלען ניט נעהמען מכל הבא בידם, און דאן איז צו האפען, אז לאנדאן וועט שטאלצירען מיט אידישע שוחטים, אזוי ווי אזא עיר ואם בישראל פארדינט.

שנת תשמ"ה לפ"ק — אין פופציג יאהר ארום

דאקטוירים - שוחטים

תרצ"ה.

הארלי סטריט: די אלע באוואוסטע מעדיקער וועלכע האבען זיך אמאל געפונען אויף הארלי סטריט האבען זיך שוין לאנג פון דארט ארויסגעצויגען אין א אנדער צענטער. הארלי־סטריט איז יעצט באוואוינט פון וועטערנארע דאקטוירים־שוחטים . . . די הייזער זיינען איבערגעבויט מיט פלאכע דעכער, וואו אויף יעדער דאך געפינט זיך א מאדערנער פריוואט ערפלאן; יעדער פריהמארגען, אום 10 אזייגער, הויבט זיך אויף פון יעדער דאך דער ערפלאן אין וועלכען עס זיצט דער דאקטאר־שוחט מיט א נערס; אט אזוי הויבען זיך אויף לערך 20 ערפלאנען און פליהען אין א גלייכע רייהע צו דער „לאנדאנער קארפאריישאן" שעכט־הייזער.

די שעכטהייזער פון דער לאנדאנער קארפאריישאן האט זיך אויך ענצליך איבערגעבויט מיט די מאדערנסטע אייניריכטונגען און די לעצטע טעכניק אין די מאשינערי און א גרויסע פלאטפארמע אין דער הויך, אלס א גראדוש פאר די ערפלאנס.

די דאקטוירים־שוחטים מיט זייערע נערסעס קומען ארויין אין די גרויסע

האָלען וואו זיי נעמען זיך איבערטהון. יעדער קומט צו א סינק מיט היים אהן קאָלט וואסער, וואשט גוט די הענד לויט דעם היגיענישען שלאָן ערוך, מען טינקט נאכהער די הענד אין די שיסלען מיט דיזינפעקציאָן וואסערען, די נערסעם טהוען זיי אָן די ראבערנע גלאָווס אהן די ווייסע קיטלען. די נערסעם גרייטען אויך צו די חלפּים . . . אהן מען געהט ארוים אין די שעכטהייזער.

די מאשין מיט'ן אָקס דרעהט זיך אום, דער קאָפּ פּונם אָקס, וואָס איז אויסער דער מאשין, ווי ער קומט אין באריהרונג מיט דער ערהויבונג, וואָס איז ספעציעל צו דעם איינגעאָרדענט, הויבט זיך אויף אויטאָמאטיש פּון ביידע זייטען ווי צווויי מעטאלענע הענט אהן נעמען ארום זיין מויל (מאָרדע) אהן דער קאָפּ בלייבט אויסגעצויגען אהן איינגעקלאָמערט. אהנע זיך א ריהר צו טהון.

ביי דער זייט אנטקעגען דער מיטען האלט פּון אָקס איז א מעכאניש ער סטענד מיט א לאנגע הענטל פּון אויבען, צו וועלכע הענטל האָט שוין די נערס מיט א ווינד באפעסטיגט דעם חלף מיטן שארף אָפּ אהן וואָס איז צום סוף אין גאנצען פּארקיילעדיגט. דער דאקטאר־שוחט דרעהט מיט א הענטל פּון וואָס דער חלף הויבט זיך העכער אדער לאזט זיך הערונטער ביז ער שטעלט איהם אָן ריכטיק אנטקעגען די סימנים ביזן מפּרקת, דאן מאכט ער א ברכה „על השחיטה" אויף וועלכע די נערס ענטפּערט מיט כונה „אמן". דער דאקטאר־שוחט גיט א דריק א קנעפּעל אין סטענד, עס לאזט זיך אָפּ א ספּרינג אהן דער חלף לויפּט האריזאנטאל, כהרף עין, צום האלז, לויפּט איהם אריבער אהן איז שוין צוריק; עס איז איבערגעשניטען די סימנים מיט די וריידין. די בלוט פּליסט גלייך אין א מעטאלענע כלי . . . פּון אונטערן האלז אהן פּון איהר, דורך א עפּענונג אין דעק, געהט עס דורך רעהרען אין א כעמישער פּאבריק.

וועו די בלוט האלט אין פּליסען נעמט אָן די נערס מיט א קליינע מאָס א מאָס בלוט, גיסט עס איבער אין א גלאָז, קלעפּט ארויף אויפּן גלאָז א נומער אהן שיקט עס אוועק אין א לאבאראטאריע פּאר אנאליז.

זעהענדיג אז דער אָקס געהט אריבער צו די שינדערס אהן די נערסעם זיינען פּארנומען מיט וואשען די חלפּים אהן די דאקטוירים־שוחטים רוהען זיך אָפּ פּון זייער שווערע ארבייט, נוץ איך אוים די געלעגענהייט אהן געה צו איינעם פּון זיי אהן שטעל זיך פּאר: א קאָרעספּאנדענט פּון דער צייטונג: „מאדערנער פעטאך"; איך רעד זיך מיט איהם פּאנאנדער אהן גיפּין אוים פּאלגענדעם:

א זון פּון א מאדערנעם באַרבער, עס הייסט, עס איז שוין ביי איהם בירושה זיך צו מטפל זיין מיט שארפּע זאכען. זייענדיג אין פּאבליק סקול איז ער אויך געגאנגען אין די רעלידזשעס קלאָסעס, אויסגעלערנט זינגען „אדון עולם", „מי כמוך" אהן „אין כאלקנו", אהן צו דער בר מצוה אויסגעזונגען אפּילו דעם מפּטיר; אין סעקאָנדארי סקול האָט ער שוין קיין צייט געהאט צו לערנען היברו, געווען זעהר שווערע ארבייט אין סקול; צו 18 יאָהר האָט ער

געענדיגט מעטריק אוּן איז אַריין אין וועטערנאַרען קאָלערזש, געענדיגט אויף וועטערנאַרען סאַרדזשענט, האָט ער געוּמען אַ קורס אויף שחיטה.

אויף מיין פֿראָגע, ווי ווייט זיינען זיי ידיעות אין שחיטה, האָט ער מיר געענטפֿערט: אַביסל. אויף היברו האָט ער ניט גאָלערנט, נאָר אויף ענגליש. דאָך קאָן ער היברו אויך צוּפֿרידענשטעלענד. למשל: אויב די פֿלייש איז צום נוצען הייסט עס אויף היברו „כשר" אוּן אויב ניט הייסט עס „טריפֿה", אפֿילו די נערסעס ווייסען עס שוין אויך.

איך פֿרעג איהם צי ער ווייסט וואָס עס הייסט אַ פּגימה אויפֿן חלף; צוּערשט האָט ער עס ניט פֿאַרשטאַנען נאָר אַז איך האָב איהם דאָס וואָרט פּגימה געגעבען צוּ פֿאַרשטעהן אויף ענגליש האָט ער מיר געענטפֿערט, אַז די נערסעס גיבען שוין גוט אַכטוּנג אַז אַלעס זאָל זיין אין בעסטען אָרדנונג.

צווישען האָט מען גערוּפֿען צוּ בדיקה. אויף לאַנגע טישען אוּן האָקען ליגט אוּן הענגט די טהייל־עלען פֿוּנם אָקס. דער דאָקטאָר אין די גלאַווּס קוקט איבער אַלעס שנייידט אויף אַלע גלענדס ביז עס קומט אָן אַ פּוילישער איד וועלכען אַלע באַגעגענען מיט אַ געלעכטער. דער איד רעדט האַלב אין אידיש אוּן האַלב אין אַ אוּנפֿאַרשטענדליכען ענגליש אוּן שרייט צוּ איהם: דאָקטאָר! ביסט דאָך מאכיל טריפֿות! זעה די ריאה, עס איז דאָך אַ תּרתי לריעותא, אַ סרכה מתוך הבועה! ער לאַכט איהם אוים אוּן זאָגט איהם, איך בין ניט פֿון דיין קהלה, אוּן צוּ מיר זאָגט ער: אָט דער איד איז אַ אַלד פֿעשאָן שוחט, דאָ איז דאָ אַ סאַסייטי וואָס וויל נאָר, אַז דער זאָל פֿאָר זיי שחט'ן, נוּ, לאָזען מיר איהם אוּן מישען זיך ניט צוּ איהם, קומט ער כסדר אַהער אוּן זאָגט אוּנז דעות; ער זאָגט אַלץ אַז אַמאָליגע רבאי'ם האָבען עס טריפֿה געמאַכט. נוּ, איז עס ניט קאָמיש? זאָל איך פֿאַלגען די אַלט־מאָדישע רבאי'ם, צי די מאָדערנע מעדיצין?

אין דעם מאָמענט ברענגט איינער אַריין אַ חזיר מיט אַ מכה אוּן בעט מען זאָל עס אויסשניידען. מען קומט אָן אויך מיט קעצלאָך, הינטלאָך אוּן אַנדערע באַשעפֿענישען; יעדער מיט זיין טראָבעל. דער דאָקטאָר ענט־שולדיגט זיך אוּן גהאט אַוועק צוּ זיין אַרבייט. איך האָב איהם נאָכגעקוקט אוּן געקלערט: אשרי העם שככה לו! . . .

מען וועט מיר זאָגען: ס'איז נאָר אַ פֿאַנטאַזיע! געוויס, יעצט איז עס נאָר אַ פֿאַנטאַזיע; זיכער מיינט עס אויך ניט אוּנזער געהרטער מר. צייטלין, ער מיינט אַז איינער וועט זיין ראוי לשחיטה וועט ער אויך דאַרפֿען נעמען אַ קורס אויף וועטערנאַרען סערדזשענט. עס הייסט, די שחיטה וועט זיין דער עיקר אוּן די דאָקטאָרי אַ תּפל, אָבער מיט דער צייט וועט זיך עס איבער־רוקען אוּן רוקען ביז די יוצרות וועלען זיך פֿאַרבייטען: פֿוּן שוחטים־דאָקטוירים זאָל וועלען דאָקטוירים־שוחטים אוּן די איצטיגע פֿאַנטאַזיע קען וועלען אַ טרויעריגע וויצקליכקייט.

מיר דאַרפֿען ניט פֿאַרגעסען, אַז יעדער קינד דאָ באַקומט פֿוּן דעם ערש־טען טאָג אַ ענגלישע ערציהוּנג אוּן ווי גוט דאָס קינד זאָל ניט זיין אין אידיש

איז דער עיקר ביי איהם דאָס ענגליש. ער רעדט, דענקט אוּן שרייבט נאָר אין ענגליש אוּן דערפאָר גיבט ער מיר, ליידער, צווישען די יונגע ענגלישע קינדער וועלכע פאַרנעמען שוין ביי אוּנז א רעליגיעזען פאָסטען אזעלכע, וואָס זייער לומדות אוּן אפשר אויך יראת שמים קען מען איינפאַקען אין א פינגערהוט . . . היינט קען מען זיך שוין פאַרשטעלען, וואָס עס קען נצמח ווערען וועז אזא פראָיעקט זאָל אָנגענומען ווערען אוּן ווי גיך עס וואָלט געקומען צו א צושטעדונג פוּן דעם גאַנצען בנין ישראל.

מיין לעצטער אַפיעל

שבט, תרצ"ט.

אַן אָנגעווהטאָגטע פֿראָגע שווימט אַרויס פֿון צייט צו צייט אויף דער אויבערפֿלאַך פֿונם אידישען רעליגיעזען לעבען אין לאַנדאָן, וועקט דעם געוויסען פֿון יעדען אַרענטליכען אידן, רעגט איהם אויף אוּן ווערט געשפּאַנט. יעדער פֿיהלט אז ווייטער קאָן עס שוין ניט גיהן, עפּעס מוז געטהוּן ווערען אוּן דאָך פֿיהלט זיך יעדער אונמעכטיג עפּעס צו טהוּן אוּן דאַדורך בלייבט זיין פֿאַרדרוס נאָך טיפֿער אוּן שמערצפֿולער.

א טיפֿע איינגעוואָרצעלטע וואונד אינם אידישען לאָנדאָנער קערפּער, וועלכער שיינט אויבערפֿלעכליך שוין מיט א הויט פֿאַרצויגען; קומט אָבער דער קלענסטער ווינטעל, פּלאָצט גלייך די קראַנקע הויט אוּן עס ענדערט זיך פֿאַר אוּנז א אייטערדיגע טיפֿע וואונד, וועלכע האָט שוין איהרע טיפֿע וואָרצלען אין לייב געשלאָגען אוּן פֿון אויבען ווילד־פֿלייש, וואָס פֿרעסט אוּנ־ברחמנות'דיג דעם שטח אוּן פֿאַרשפּרייט זיך אַלץ ווייטער אוּן ווייטער.

אין זיינער צייט, ביי דעסטרויעריגען צופֿאַל מיט דער באַוואוסטער סאָלטביף־שאָפּ, האָב איך גענוג געשריבען. דאָן האָט יעדער געזהען אוּנזער אוּנבאַהאָלפֿענקייט, ווי מיר זיינען אויסגעזעצט צו ווערען באַשווינדעלט, צו ווערען אויסגעלאַכט אין אוּנזער רעליגיעזען לעבען אוּן געפֿיהלען. מיר זיינען איינפֿאַך הפֿקר אין די הענד פֿון יעדען אוּנפֿאַראַנטוואָרטליכען שווינדלער וואָס וועט פֿאַר א שילינג פֿאַרקויפֿען דאָס הייליגסטע פֿון אוּנזער פֿאָלק.

דאָס איינציגע מיטעל, צו לעגאַליזירען דאָס וואָרט „כשר", וואָס איך האָב אַזוי היים אוּנטערשטיצט, האָבען אוּנזערע וויטזהענדע פֿיהרער ביי די באַארד אף דעפּיוטים אָפּגעווארפֿען אוּן אלם רעזולטאַט האָבען מיר יעצט ניט איין סאָלטביף־שאָפּ, נאָר מעהרערע בוטשער־שאָפּען, וואָס פֿאַרקויפֿען טרפֿה פֿאַר כשר . . . עס איז א פֿייער וועלכער פֿאַרברענט אוּנזערע הייזער, א געוויטער וועלכער פֿאַרפֿלייצט אוּן פֿאַרנעמט אַלץ גרעסערע שטחים; עס איז א עפּידעמיע, א מגפּה אוּן עס איז ניטא אהרן הכהן מיט די קטרת ער זאָל עס אָפּשטעלען . . .

עקעלהאָפֿטער אוּן מער שוידערליך איז דער פֿאַקט, אז זיי ווערען גע־שטיצט אוּן געזיכערט פֿון איינעם וואָס הייסט זיך רופֿען רב . . .

איך וועגרע זיך צו אַלע מיינע שוועסטער: פֿרויען פֿון זייערע מענער! מוטערס פֿון די קינדער! פֿאַר'טרפֿה'ט ניט אייערע הייזער! פֿאַרשטאָפּט

ניט אייערע הערצער מיט נבלות וטרפות אוּן רוּאינירט ניט דעם לעצטען אָנהאַלט פּוּן דער אידישער באַפֿעלקערונג אין לאָנדאָן! ווייל, כשרות איז איינע פּוּן די פֿונדאַמענטען פּוּן אידישקייט.

איך וועלט מיך צוּ די אידישע מאַסען אין לאָנדאָן, צוּ אַלע רעליגיעזע האַנדווערקער אוּן הענדלער, ביי וועמען די כשרות פּוּן זייערע היימען איז הייליג: איך האָב ניט די שטימע פּוּן דעם ארי' דבי עילאי, איך זאָל אויס־שרייען אז מען זאָל הערען אין גאנץ לאָנדאָן. איך קאָן אויך ניט געפֿינען דאָס שטאַרקע מעכטיגע וואָרט וואָס זאָל דורכבערעכען די שרעקליכע פֿינסטערניש אין וועלכער מיר זיינען יעצט ארומגעהילט. נאָר זאָל מיין אויפֿריכטיגקייט, מיין ערנסטער צער אוּן מיין טיפֿער גלויבען אין דעם אמת, וואָס איך בין באַרייט פֿאַר איהם צוּ ליידען אפֿילו ביז זיך מפֿקיר צוּ זיין; זאָל דאָס זיין דאָס שטאַרקע וואָס זאָל אויפֿמינטערן די אידישע מאַסען פּוּן לאָנדאָן, אויפֿ־מינטערן זייער נאַטירליכען חוש (אינסטינקט) פֿאַר וואַהרהייט אוּן גערעכטיג־קייט, אוּן לאָזט זיך ניט זינקען אין דעם תהום פּוּן חשך וועלכער איז גרייט צוּ איינשלינגען די כשרות פּוּן אייערע הייזער.

איך וועלט מיך צוּ אַלע רבני לאָנדאָן, זיי זאָלען זיך לאָזען הערען. עס איז עת לעשות! די תורה רופֿט אייך! וועט איהר זיך ניט צוּ הערען יי שטעלט זיך אויף אייער הויך פּוּן מנהיגי ישראל! גריבעלט זיך ניט אין דעם שלחן ערוך פּוּן חק העמים, וועלכער וואָרט איז ביי זיי מותר אָדער ניט, נאָר זאָגט אייער הויכען אוּן שטרענגען וואָרט עפ"י דת תוה"ק. אוּן אַלע תופֿשי התורה זיינען אחראין וערבאין פֿאַר דער פֿריצות אין וועלכער טויזענדער אומשולדיגע וועלען אַריינגעצויגען.

אָרימער ישראל! ביז וואַנען וועסטו זיין א סוּביעקט פֿאַר יעדען כאַראַק־טערלאָזען שווינדלער אוּן קוּצענמאַכער? ביז וואַנען?

לא עכברא גנב, אלא חורא גנב . . .

באָארד אָף שחיטה

(וועגען דעם האַלב־יאָהריגען באריכט פֿון דעם בעלזענס־שיעט).

1.

אלול, תרצ"ז.

פֿאַר מיר ליגט דער האַלב־יאָהריגער באריכט פֿון דער באָארד אָף שחיטה. איך קלאָר: וועז אונזערע תנאים וואָלטען יעצט געלעבט וואָלטען זיי דעם באריכט אַריינגערעכענט צווישען די זאכען, וואָס זיינען באשאַפֿען געוואָרען ערב שבת בין השמשות. עס הייסט, אין דעמערונג, וועז ס'איז ניט ליכטיג אוֿן ניט פֿינסטער, א צייט וועז חשך ואור משתמשים בערבוביא — וועז ליכטיג־קייט אוֿן פֿינסטערניש זיינען אויסגעמישט, איבערהויפט דער בעלזענס־שיעט.

אויבערפֿלעכליך איז עס, דאַכט זיך, גאַנץ קלאָר: ס'הייסט, דער האַלב־יאָהר איז געווען ניט גערעכטען,—א קלענערער בעלזענס, פֿון די זעלבע זעקס מאָנאַטען פֿון דעם פֿאַריגען יאָהר מיט 1544 פֿונט. נעמליך: דאָז איז דער בעלזענס געווען 2296 פֿונט אוֹן יעצט ס"ה 752 פֿונט. די סיבה איז א פֿאַר־קלענערטע אייננאַהמע פֿון עופֿות אויף זעקס הונדערט פֿונט. דער פענסיעס־פֿאָנד האָט געשטיגען פֿון 4 אויף 6 טויזענד פֿונט. דערצו האָט די באָארד באַצאָהלט פֿאַר טרפֿה־געמאַכטע עופֿות צירקא 1,000 פֿונט (איבער 986 פֿונט). דוכט זיך גאַנץ קלאָהר אוֹן פֿאַרשטענדליך. אָבער וועז מען פֿאַרטראַכט זיך קומט מען צו א גאַנץ אַנדערען אויספֿיהר, נעמליך: וועז די אייננאַהמע האָט געקענט דעקען די עקסטרא אויבענדערמאַנטע פֿאַרלוסטען, ווי אויך די ניט־דערמאַנטע געוואָלטיגע סומע וואָס די באָארד האָט אָפּגעקאָסט איהרע סאַלי־סיטאַרס אוֹן די אַדוואַרטייזמענט אין דער אידיש־ענגליישער פרעסע, וואָס דאָס האָט אַבסאָלוט קיינע נוצען ניט געבראַכט, ווייל די פֿרויען פֿון די מאַסען וואָס באַלאַגערען די באַוואוסטע בוטשער־שאָפּען, ווי אויך זייערע מענער, לעזען ניט די „אַנגלאָ־דזשוּאיש פרעס"; פֿאַרוואָס האָט זי ניט געזוכן, אז ס'זאָל זיין אין דער אידישער טעגליכער פרעסע, וואָס וועלט געלעזען פֿון 90 פראָצענט פֿון איהרע קאָסטומער? אוֹן פֿאַרוואָס האָט זי ניט געפֿרעגט אונזערע רבנים פֿאַר־וואָס זיי שווייגען? עס איז געווען זייער חוב ביי אַזא הפֿקרות געהן ביז מסירת נפֿש, געהן פֿון הויז צו הויז, אויפֿשטורעמען לאָנדאָן אוֹן ניט דערלאָזען צו פֿאַרפֿלייצען אידישע הייזער מיט בשר טרפֿה ונבלה. דאָס איז ניט קיין

ענין פֿון פֿינאַנץ נאָר אַן ענין פֿון אידישען קיום. אוֹן וואָ איז אוּנזער אַרטאָדאָקסיע, די ציטעריגע אידען, די חרדים, וואָס שטורמען וועגען אוּנזער תורה אוֹן אידישקייט? זיי האָבען אויך ניט געפֿונען פֿאַר נויטיג צוּ נעהמען א פּאָזיטיוו אָקציע ביי אַזא רעליגיעזען אוּנגלויק, ווען די כשרות פֿון די אידישע הייזער האָט באַקומען א נאַקען־ברעכענדען בּאַרג־אַראַפּאַל, ביז'ן תהום פֿון טמטום הלב והמוח. עס איז ניט נאָר פֿאַר דער באָארד צוּ נעהמען שטעלונג צוּ דער זאַך, נאָר די אויבענדערמאַנטע וואָס וויסען דעם חומר האיסור וואָס כשרות מיינט פֿאַר אוּנז, אויף זיי איז דער חוב לעמוד בפֿרץ אוֹן הקולר תלוי בצואריהם. איז אויב די איינאַהמע פֿון דער שחיטה האָט עס אַלעס געדעקט אוֹן עס איז נאָך געבליבען שיריים צוּ צוטהיילען די אָרימע קהלות נעבאַך . . . (פּאָרטוּגעזישע, יוּנייטעד אוֹן פֿעדעריישאָן), מוּז מען זאָגען, אז דער האַלב־יאָהר איז דוקא געווען גאַנץ גערָאטען.

די פּענסיע אויסגאבע

די באָארד באַקלאָגט זיך אז די אויסגאָבען פֿון דעם פּענסיעם פֿאָנד האָט זיך פֿאַרגרעסערט פֿון 4 אויף 6 טויזענד פֿונט. פֿאַרוואָס זאָגט זי ניט מיט וויפֿיעל האָט זיך פֿאַרקלענערט די אויסגאָבען פֿון די אָנגעשטעלטע? "אכליך איז די לאָגע אָזוי: ביי די גסות האָבען מיר געהאַט 12 שוחטים, וואָס האָבען אין זייער צייט באַקומען דעם מאַקסימוּם וויידזש פֿון 9 פֿונט א וואָך. פֿון דאָן אָן איז פֿון דעם נייעם מענערזשמענט דער מאַקסימוּם וויידזש אָפּגעשטעלט געוואָרען, אוֹן טראָץ דעם וואָס די שוחטים האָבען אין 1922 באַקומען אָפּי־ציעלע לעטערס, אז זייער מאַקסימוּם וועט זיין 9 פֿונט, וויסען זיי, אז זיי וועלען עס קיינמאָל ניט באַקומען (האָט איהר ביי דער באָארד אַן עולה!). די לעצטע צייט האָט מען אָנגעפֿאַנגען אָפּצופּענסיעניען די 9־פֿונטיגע שוחטים, אַזוי אז לעצטענס זיינען פֿון דער ארבייט 7 שוחטים, אוֹן נאָר 5 זיינען נאָך דא, אוֹן זיי ערוואַרטעט אויך, פֿריהער אָדער שפּעטער, דער זעלבער גורל. אויף דעם אָרט פֿון די 7 האָט מען קיין אַנדערע ניט אויפֿגענומען. נאָר מען האָט זיך אויסגעהאַלפֿען מיט'ן זעלבען סטאַף, נעמליך, מען האָט 4 שומרים געמאַכט פֿאַר שוחטים (צי עס איז לטובה דעם ענין, איז עס געוויס א באַזונדערע פֿראָגע, וועלכע בעט זיך צוּ באַהאַנדלען), אַזוי אז עס זיינען יעצט וועניגער מיט דריי שוחטים, כאָטש די ארבייט איז ניט פֿאַרקלענערט געוואָרען, נאָר פֿאַרגרעסערט.

פֿינאַנציעל איז דער רעכענונג אַזוי: די זיבען שוחטים האָבען געקאָסט דער באָארד סעלערי 63 פֿונט א וואָך. יעצט קאָסטען זיי איהר 21 פֿונט. עס הייסט, די פּענסיעם אויסגאָבע איז פֿאַרגרעסערט געוואָרען מיט טויזענד פֿונט א יאָהר, דערפֿאַר איז די וויידזשעס אויסגאָבען פֿאַרקלענערט געוואָרען מיט

דריי טויזענד פֿונט א יאָהר . . . דאָס זעלבע ביי די עופֿות. איך וויים ניט דעם ענויען רעכענונג, נאָר איך וויים, אז מען האָט פֿיעלע געפענסיעט אוּן קיין נייע אויף זייער אָרט ניט צוגענומען; אזוי אז מיט וויפֿיעל די אויסגאבען פֿון די פענסיעם איז פֿאַרגרעסערט געוואָרען, זיינען די אויסגאבען פֿון די ווידזשעס מיט צוויי מאָל אזוי פֿיעל פֿאַרקלענערט געוואָרען, אזוי אז די קלאָגע אויף די פֿאַרגרעסערטע אויסגאבען פֿון די פענסיעס פֿאַלט גענצליך אוועק.

פאַרלוסט פון טרפֿה-געמאכטע הינער

פֿאַר טרפֿה־געוואָרענע עופֿות פֿון דער שחיטה האָט די באָארד געקאָסט, שרייבט זיך אין באריכט, איבער 986 פֿונט, ה'הייסט נאָהענט צו 1000 פֿונט. איז עס אויך זעהר אונפֿאַרשטענדליך. די באָארד אף שחיטה האָט איהרע אָפּנעהמער, קריסטליכע רעסטאָראַטאָרס, וואָס נעהמען ביי איהר צו די טרפֿה עופֿות אויף באשטימטע פרייזען. מיר קאָנען זיך פֿאַרשטעלען, אז פֿאַר א הוּהן, וואָס די באָארד באצאָהלט 4 שילינג נעהמט זי אָפּ נאָר 2 שילינג, אזוי אז זי פֿאַרלירט פֿופֿציג פראָצענט. איז אויב זי האָט באצאָהלט 1000 פֿונט ברוטאָ האָט זי דאָך צוריק אָפּגענומען צירקאָ 500 פֿונט? צו רענקען, אז די 986 פֿונט מיינט עס נעט איז עס אונמעגליך. דאָן האָט זי געדאַרפֿט אויס־צאָהלען צוויי מאָל אזויפֿיעל. אפֿילו טויזענד פֿונט ברוטאָ, רעכענענדיג 6 עופֿות צום פֿונט, האָט געדאַרפֿט זיין לערך 6 טויזענד טרפֿה עופֿות; טויזענד שטיק א מאָנאַט, 250 א וואָך—איז דאָס ניט קאָלאָסאַל? אויב אזוי, שיינט מיר, אז מען וואָלט געדאַרפֿט ענטזאָגען אלע עופֿות־שוחטים אוּן אָנשטעלען נייע, וויל זיי שיינען ניט צו זיין קיין פֿאַך־לייט. אין דער אמת'ן אָבער וויים איך, אז מיר האָבען ביי די עופֿות בריות שוחטים אוּן מומחים אין זייער פֿאַך, נאָר, וויי געזאָגט, דאָ מוז אויך זיין א טעות אוּן די זאַך איז וויייט ניט קלאָהר.

עס וואָלט געווען א יושר אז א בעלענס־שיעט וואָס וועט פֿאַרפֿענטליכט זאָל זיין פינקטליכער אוּן קלאָהרער.

.2

איצט וועלען מיר קומען צום וויכטיגסטען פונקט פֿון דעם באריכט. עס וועט דאָרט געזאָגט פֿאַלגענדעס: די פֿראָגע פֿון פענסיעס איז זעהר א שווערע.

דערפֿאַר וואָס די באָארד באַקומט ניט קיינע ביישטייערונגען פֿון איהרע אָנ־
געשטעלטע צום פּענסיעס־פֿאָנד, פֿאַלט די גאַנצע שוועריקייט משא אויף דער
באָארד. דער פּועל־יוצא דערפֿון איז, אַז מען וועט זיי פֿאַרלאַנגען אַ סקום פֿון
ביישטייערונג. וועלען זיי עס אָננעהמען איז רעכט, אויב ניט וועט מען עס
אַרויפֿצוונגען און פֿון דער באָארד וועט אַראָפּ די שווערע משא.

איך בין בכלל געגען דעם גאַנצען אויבענדערמאָנטען געדאַנק; ניט וואָס
עס איז געזאָגט געוואָרען, אַז די באָארד באַקומט ניט קיינע ביישטייערונגען
פֿון איהרע אָנגעשטעלטע צום פּענסיעס־פֿאָנד און ניט אַז ס'פֿאַלט די גאַנצע
שווערע משא אויף דער באָארד.

עס מוז דאָך אַמאָל קלאָהר ווערען די פֿונקציע פֿון דער באָארד און איהר
מאַכט געגען די שוחטים. אמת, זיי זיינען די פֿאַרשטעהער פֿון דער שחיטה
און זיי דאַרפֿען נאָכקוקען אויף דער אָרדנונג. אָבער זיי זיינען דאָך ניט קיין
בעלי בתים אין פֿוילען זין פֿון וואָרט, ווייל עס איז ניט קיין פּריוואַט־אונטער־
נעהמונג. זיי האָבען קיין קאַפּיטאַל ניט אַריינגעלעגט און האָבען אויך קיין־
מאָל ניט קיין ריזיקע. אפֿילו אין רוסלאַנד, דער בעל טאַקסע וואָס האָט
יא קאַפּיטאַל אַריינגעלעגט, איז אויך ניט געווען א בעל הבית אויפֿן שוחט,
אָדער שוחטים. ער איז נאָר געווען א בעל הבית אויף צוּ צאָהלען זיי שכירות,
אָבער דער פֿאַקטישער בעל הבית איז געווען די שטאָדט.

לאָמיר זיך פֿאַרשטעלען, אַז די שכר שחיטה האָט אויפֿגעהערט צוּ טראָגען
די סעלערי פֿון די אָנגעשטעלטע, וועלען די פֿאַרשטעהער פֿון דער באָארד
דערלייגען פֿון זייערם? זיכער ניט. זיי וועלען זוכען אַראָפּצוּנעהמען פֿון
שכירות אָדער אָפּזאָגען א טהייל פֿון דעם סטאָף, ווי זיי האָבען עס שוין אמאָל
געוואָלט טהון . . . און אויב זיי וועלען זיין געווויסענהאַפֿט וועלען זיי העכערען
די שכר־שחיטה, כדי עס זאָל דעקען. איז וואָס איז די משא וואָס פֿאַלט אויף
זיי אַזוי שוועד?

די ביישטייערונג פון די שוחטים

א שוחט ביי די גסות (אָקסען) אַרבייט אוים דורכשניטליך 50 פֿונט א
וואָך. זיינע ווייזשעם ווי אויך די ווייזשעם פֿון זיין שומר באַטרעפֿט
דורכשניטליך צום העכסטען 15 פֿונט א וואָך. בלייבט רוינער איבערשוּם 45
פֿונט א וואָך. (יעצט פֿרעגט זיך: ווי אַזוי ביישטייערען ניט די שוחטים פֿאַר
זייער פּענסיע? איך דענק אַז א שוחט גסות, וואָס האָט אָפּגעאַרבייט נאָר
10 יאָהר האָט ער שוין אַריינגעבראַכט גענוג אויף צוּ ווערען אויסגעהאַלטען
זיין גאַנצע לעבן בכבוד. און זאָל די באָארד אויך וויסען פֿון דעם סוד און ניט
לעבען אין טעות און מיינען, אַז די האַלסיילערס צאָהלען דעם פֿונט פֿאַר אַן
אָקס וויל מר. „עקס" אָדער „נעקס" זיינען אין דער עקזעקוטיווע, אבסאָלוט
ניט. זיי צאָהלען עס צוליעב די שוחטים, זיי ווילען, אַז די שוחטים זאָלען

וועלן גוט באַצאָהלט, איבערהויפט ווילען זיי ניט, אַז די שוחטים זאָלען קומען צו זייערע אָקסען מיט פֿאַרביטערונג . . .

די האָלסיילערס האָבען זיך שוין איין יאָהר אַ שפּיעל געטהון מיט דער באָארד מיט דעם שחיטה־פּרייז. איז וויפֿיעל טויזענדער פֿונטען האָט זי פֿאַר־לוירען יענעם יאָהר? אוּן אויפֿ'ן צווייטען יאָהר האָבען די האָלסיילער נאָכגע־געבען, ווייל די באָארד האָט געמטראָשעט, אַז זי וועט רעדוּצירען די שוחטים זייערע וויידזשעס (אוּן מעגליך אַז די האָלסיילער האָבען באַקוּמען אַ וואַרנונג פֿוּן די שוחטים) האָבען זיי צוּריק אָנגענאָמענען צאָהלען דעם פּרייז.

וועלן אַ שוחט, אָדער אייניגע, וועלען ר"ל קראַנק, אָדער וועלן שוחטים זיינען אויף האָלידעס אוּן זי צאָהלט זיי זייערע שכירות, פֿאַרלירט זי עפּעס דערבייַ? ס'הייסט דינגט זי אָן אַנדערע שוחטים אויף זייער פּלאַץ? ניין, נאָר די איבעריגע שוחטים שטרענגען זיך אָן אוּן טהוּען זייער אַרבייט, אַזוי אַז טהאַטזעכליך האָלטען די איבעריגע חברים־שוחטים אויס די קראַנקע אוּן די וואָס זיינען אויף האָלידעס. איז וואָס איז די גוטע אוּן די איינזעהעניש וואָס די באָארד טהוּט מיט איהרע שוחטים?

די שוחטישע ארבייט

די שוחטים אַרבייטען דאָ זעהר שווער. איך וויים ניט צי עס איז ערגעץ פֿאַרהאַן נאָך אַ פּלאַץ וואָ שוחטים זאָלען אַזוי שווער אַרבייטען. געווענהנליך, אין פֿאַרגלייך מיט מיינערס אָדער אפֿילו פּרעסערס אַרבייטען זיי פֿיעל לייכ־טער אוּן פֿאַרדינען בעסער, אָבער אין פֿאַרגלייך צוּ אידישע געלעהרטע, צוּ די וואָס האָבען זייערע יוּנגע יאָהרען פֿאַרבראַכט אין די ישיבות אוּן זיינען עוסקים במלאכת הקודש איז ווייט צוּ שווער פֿאַר זיי די אַרבייט. אַ שוחט וואָס אַרבייט אָפּ אַ צייט אין דער היגער שחיטה, מיט איהרע באַדינגונגען, וועלט אָפּ דער צייט אוּן וועלט אַ שברי כלי. דערפֿאַר אַז איהר וועט צוּזאַמענעהמען אָלע מיטעלע שוחטי גסות, וועט איהר ביי זיי געפֿינען אַ גאַנצען דאָקטאָר־בוך . . . איהר וועט קאָנסטאַטירען מאָגען־קאַטאַרס, לאָמבייגא, ניוראַלדזשא, סיאַטיקא, ביי דעם בערגען די פֿים, ביי אַ צווייטען די הענד אוּן אַנדערע מיט האַרץ־שוואַכקייטען. אָט זיינען אין דער לעצטער צייט געשטאַרבען דריי פֿוּן האַרץ־קראַנקהייט, אין דער צייט וועלן זיי זיינען פֿריהער געווען ריעזען, מיט געזונטע הערצער, נאָר די אַרבייט האָט זיי אָפּגע־שוואַכט. אָלזאָ, ביי דער שוועריר אַרבייט אוּן ביי דער סעלערי פֿוּן וועלבע זיי דאַרפֿען קינדער ערציהען אוּן חתוּנה מאַכען אוּן ביי דעם איבערשוּס וואָס זיי אַרבייטען אויס, האָבען זיי נאָך ניט גענוג בייגעשטייערט פֿאַר זייער פּענסיע?

די פֿאַרשטעהער פֿוּן דער באָארד פֿאַרגעסען, אַז דער קאַפּיטאַל וואָס איז איצט אין זייער באַזיץ אוּן די צעהנדליגע טויזענדער פֿונטען וואָס זיי האָבען

פֿאַרלוירען דורך זייערע דורכפֿאַלען, אין פֿאַרשידענע צייטען, דורך אַמביציע אָן דורך אָננעהמען ניט ריכטיגע שטעלונגען, טראָץ דעם וואָס זיי האָבען געווויס נעמיינט דאָס בעסטע, אז די אַלע קאַפּיטאַלען זיינען געקומען פֿון דעם שוויים אָן ארבייט פֿון די שוחטים, אָן מיינט, אז ס'איז איהרס; ניין, עס איז פּראָדוצירט פֿון די שוחטים אָן עס איז צו פֿאַרזאָרגען זייער עלטער א.ד.גל. די באָארד איז אויך מאַראַליש פֿאַראַנטוואָרטלעך פֿאַר די פֿאַרלוסטען, אויב עס קומט דורך זייער פֿאַרנאַכלעסיגונג.

איך מוז דאָ דערמאָנען אַ זעהר טרויעריגען פֿאַל: אַ גסה שוחט, אַ באַוואוסטער אין שטאָדט, אַ תלמיד חכם, אַ אָפּענע האַנד פֿאַר צדקה, אַ בעל מדות, געווען אויך אַ גבאי אין אַ באַוואוסטער שוהל, האָט באַקומען אַ האַרץ־קראַנקהייט אָן נאָך אַ קורצע צייט איז ער געשטאָרבען. זיין אלמנה צאָהלט מען פֿון דער באָארד 30 פֿונט אַ יאָהר. נו, וואָס זאָל זי טהון? איהר קאָסט די רוח 10 שילינג אַ וואָך, איז עלענד, וויי אַ שטיין, האָט דאָ קיינעם ניט, אָן דער הונגער מאָנט, שטעהט זי אין די „ליין" ביי אַ קאַרנער אָן שטרעקט אויס די האַנד . . די האַרץ פֿאַרלויפֿט מיט בלוט דאָס זעהענדיג. האָט דען די באָארד ניט באַדאַרפֿט ברענגען אויף דעם אַ עגלה ערופֿה? . . . זי וואָלט עס אפֿשר געטהון, זי וועט דאָך אָבער ניט קאָנען זאָגען: ידינו לא שפכו . . . ברענגט זי דערפֿאַר טאָקע ניט.

אויף דער פֿראָגע: וואו איז דער איבערשוס? פֿאַרוואָס איז אזא אָרימער בעלענס? איז דער תירוץ: די איינאַהמע פֿון שחיטת עופֿות דעקט ניט די אויסגאָבען וואָס די באָארד האָט ביי זיי. די שוחטים זיינען דערביי ניט שולדיג. געווען צייטען וואָס פֿון די עופֿות פֿלעגט נאָך בלייבען אַ צופֿריידענשטעלענדער עודף (איבערשוס), נאָר די באָארד האָט געמאַכט טעות'ן, אָן האָט געבראַכט אַ בכיה לדורות, אָן דער פֿאַרלוסט וועט יעצט געדעקט פֿון די גסות אָן דערצו האָט זי פֿיעל פֿאַרלוירען ביי די לעצטע געשעהענישען מיט די בוטשער־שאָפּען, אָן אויך וויל זיי האָבען ניט אָנגענומען די ריכטיגע וועג, אָן וען די שוחטים זאָלען קומען מיט זייער פּלאַן, וואָלט מען זיי געענטפֿערט וויי אַלע מאָל, אז מען פֿרעגט ביי אייך ניט. עס הייסט אויף פּראָסט ענגליש: מיינד יור אָון ביזנעס!

דער אויספֿיהר

וועו די פֿאַרשטעהער פֿון דער באָארד וואָלטען זיך געקאָנט מעהר פֿאַרטיפֿען אָן אַרײַנדרינגען גרינדליך אין אַלע פֿאַרצווייגונגען פֿון דעם לאָנדאָנער בישׂכשׂ, וואָס איז זיי אָנגפֿאַרטרויעט געוואָרען, אויך ניט האַלטען פֿאַר אוג־באַקוועם אויסצוהערען אַ ראַטה פֿון די וואָס זיינען אזוי שטאַרק פֿאַראינטעריסירט אין דעם ערפֿאָלג פֿון דער באָארד אף שחיטה, וואָלט זיכער צו אזעלכע דורכפֿאַלען ניט געקומען אָן די בעלענס־שיעטס וואָלטען געבראַכט צו אזעלכע

רעזולטאטען ווי פֿון אמאליגע פֿארגעסענע יאָהרען, אוּן גלייכצייטיג וואָלט זי פֿארשפּאָרט זוכען ביישטייערונגען פֿון ווינט אוּן רויך, וויי!, באמת, ווער זאָל עס גלויבן? צי די אלטע גסה־שוחטים וואָס האָבען זייער געזונד פֿארלוירען ביי דער ארבייט אוּן האָבען שוין זייער ביישטייערונג געליסטעט פֿיזיש אוּן מאטעריעל, צי די יונגע אָנגעשטעלטע פֿון 3 אָדער 4 פֿונט א וואָך וואָס מאכען קיין לעבען ניט אוּן זוכען זייטיגע מעגליכקייטען צו ערגענצען זייערע לעבענס־נויטען? זאָלען עס אונזערע פֿיהרער גוט באטראכטען איידער זיי פֿאנגען עס אָן; זאָלען זיי קומען צום שלוס, אז וויכטיגער איז: ניט צו פֿארלירען קיין פֿונטען אוּן ניט צו זוכען קיין ברעקלעך . . .

פון אונזער בית־דין

וועגען דעם בריעף פון מיין ברודער

הרב א. ח. שוואַרץ נ"י

(אין צוזאַמענהאַנג וועגען דעם וואָס הרב הגאון ריין הילמאן פֿאַרלאָזט ענגלאַנד).

כסלו, תרצ"ד.

איך וויים ניט צי ער וויים, אז ער האָט אָנגעריהרט א „דבר העומד ברומו של עולם" — א געשעהעניש פֿון א קאַרדינאַלע באַדייטונג. א געשעהעניש וואָס שיינט אויבערפֿלעכליך פֿאַר א גאַנץ געוועהנליכע פאַסירונג. נאָר וועג מען דרינגט אַריין טיפֿער אין דער זאַך זעהט מען אז עס ריהרט אָן די יסודות פֿון אונזער אידישען לעבען אין ענגלאַנד אוּן עס איז ניט נור ווערטה, נאָר עס איז א פֿליכט פֿון דער אידישער געוועלשאַפֿט אויף דעם זיך צו פֿאַרטראַכטען אוּן ווי געהעריג רעאַגירען אוּן זעהן עס זאָל ניט קומען צו אונגעוואונשטע פֿאַלגען.

דער לעבען איז קאָמפּליצירט: פֿון א שאָם פֿון א סאַראַיוואָ איז געקומען א וועלט־חורבן . . . פֿון א קליינע פאַסירונג קאָן אַרויסקומען, מיט דער צייט, א גרויסער קלקול אין אונזער נייסטיגען לעבען.

עס דוכט זיך אז ס'איז א געוועהנליכע זאַך: רבי הילמאַן שליט"א פֿאָהרט נאָך ארץ־ישראל. ער באַקומט געווים א בכבוד'ע פענסיע לפּי כבודו, זיין מאַטעריעלער לעבען איז געזיכערט, ער וועט אויך קאָנען פֿאָרטזעצען חייו הרוחני על הרי יהודה. אָבער וועג מען נעהמט זיך פֿאַרטראַכטען זעהט מען אז עס איז א פּלאַנטער וואָס בעט זיך מען זאָל עס אויסווייקלען.

צוּם ערשטען איז וויכטיג צו שטעלען פֿאָלגענדע פֿראַגע:

וועלט רבנות בטל בששים?

עס וויילט זיך וויסען: וועג וועלט א רב, א דיין, צו אָלט אוּן מעהר ניט פֿעהיג צו ערפֿילען זיינע רבנישע פֿליכטען? האָט וועג געהערט פֿון דעם דין

אז רבנות וועלט בטל בששים? אז א רב זאל נאך זעכציג יאהר פֿאַרלירען זיינע פֿעהיגקייטען אוּן זאל מוזען אריין אין ארכיוו? אין געגענטהייל; מיר וויסען, אז פֿאר א עלטערען רב האָט מען מעהר דרך ארץ, מעהר רעספעקט אוּן דבריו יותר נשמעים, אוּן מיט רעכט; א עלטערער רב האָט מעהר ער־פֿאהרונג, איז מעהר מיושב, זקני ת"ח כל זמן שמזקינים כו"י, והדר זקנים שיבה. דער איבערלאָזען פֿוּן הרב רש"י הילמאן זיין סיט אין ב"ד שטעהט אוּנטער א גרויסען פֿראָגע־צייכען (?) אוּן עס איז וועלט יעדער זאל זיך אויף דעם פֿאַרטראָכטען . . .

אונזער בית דין

זי האָט ניט פֿאַרנומען איהר פּלאַץ וועלכען זי האָט געדאַרפֿט פֿאַרנעמען; אונזער ב"ה האָט געוואָלט זיין די העכסטע אינסטאַנץ פֿאַר אַלע צרכי צבור פֿוּן דעם ענגלישען אידענטוּם. זי האָט געוואָלט זיין די הארץ פֿוּן דעם אידישען קערפּער, איהר בלוט זאל פּולסירען אין אַלע אברים — אין דעם גאַנצען פֿאַרצווייגטען רעליגיעזען אוּן געזעלשאַפֿטליכען לעבען. זי האָט זיך אָבער ניט אויפֿגענוּמען, האָט ניט געהאָט דעם שוואונג, ניט געזעהן די פֿאַר איהר באַשטימטע האָריזאָנטען, האָט איהרע פֿליגלען אַרוּנטערגעלאָזען, האָט זיך מצמצם געווען אוּן זיך באַגרעניצט אין די ד' אמות של גגח"ך (גרים, גט'ן חליצות, כשרות...).

דאָך האָבען מיר אין ב"ד געהאָט א פּאָר היימישע רבנים, רבנים פֿוּן די ארבעה שלחן ערוך'ס, וועלכע האָבען פערזאָנליפֿיצירט אונזער דת, האָבען גע־ענטפֿערט שאלות, אוּן ווען עס איז פֿאַרגעקומען א שאלה תשובה, האָבען מיר געהאָט וועד עס זאל זיך גריבלען אין דעם אוצר הספֿרים אוּן קענען ענטפֿערען.

די לעצטע יאָהרען האָט זיך באַוויזען א טענדענץ ביי אונזערע גדולים (איך מיין די פּאָר גרויסע יאָהודים וועלכע האָבען זיך געוּמען די גדולה צוּ זאַרגען פֿאַר אונזער נשמה אוּן שאלטען אוּן וואלטען מיט'ן ב"ד ווי זייער הארץ גלוסט, כאדם העושה בתוך שלו). ווי מעגליך צוּ פֿאַרוואָסערען אונזער ב"ד; אויסראָמען ווי ווייט מעגליך דעם פֿאַרענעם טיף רבנות פערסאָנאל. ביי זיי איז א סמיכה פֿוּן מיליטערישען שטאַב אויף זאָגען וידוי — זיכער וויכטיגער פֿוּן סמיכות אויף ארבעה ש"ע פֿוּן פֿאַרענע גאונים. (איך מיין ניט חלילה אימיצען אַנריהרען אָדער גרינגשעצען וועמענס פערזענליכקייט. איך רעד אין פרינציפ, אז די פּאָר גדולים דאַרפֿען ניט מיינען, אז זייער רייכטוּם מאַכט זיי שוין פֿאַר מבינים צוּ אויסקלייבען רבנים פֿאַר'ן ב"ד פֿוּן גאַנץ ענגלישען אידענטוּם). אוּן מיט דער צייט איז צוּ ערוואַרטען אז אונזער ב"ד זאל וועלט

נור א דעקאראטיוו ב"ד — אלס דעקאריישאן . . . אהן גייסטיגען איינפלוס אוז מיר זאלען בלייבען כצאן בלא רועה.

עס איז צייט אז די פערעריישאן שוהלען זאלען אויפשטעהן פון זייער לעטארגישען שלאף, זאלען זיך אנפאנגען באוועגען, זאלען זיי צייגען אז זיי לעבען אוז אונזער גייסטיגער לעבען איז ביי אונז טהייער. זאלען אלע רבנים, ווי אויך די טובי העיר, די חשוב'ע בע"ב, זיך פארזאמלען אוז באהאנדלען די פראגע בכבד ראש אוז פאדערען אז, אויב רבי הילמאן געהט פון אונז אוועק, ווילען מיר יעצט אין ב"ד ארב, וועלכער זאל באשיינען דעם נאנצען ב"ד, אנשר בעל כנפים, מיט דער האפנונג, אז ער וועט מיט זיין כוח אויך באאיינפלוסען די איבעריגע, אז דער ב"ד זאל פארנעהמען דעם פלאץ אין אונזער לעבען אויף וועלכען ער האט נעארבעט שטעהן פון שטענדיג, אוז מיר שיינט אז טאקע דר. הערצאג איז דער ריכטיגער, ווייל, ער איז א נאון בתורה אוז א גדול אין וועלטליכע וויסענשאפט, אוז כ'וויים ניט צי עס איז דא א צווייטער צו איהם בעולם הרבנות — אין דעם זין פון תורה ומדע במקום אחד.

וועגען צוטהיילען כבוד רבי הילמאן קודם נסיעתו, איז דאס א פאר־שטענדליכע פליכט פאר די פערעריישאן שוהלען, ווי אויך פאר אונזערע רבנים, ניט וועניג רבנים האבען צו פארדאנקען זייערע בכבוד'ע פאסטענם דעם איינ־פלוס אוז מיה פון רבי הילמאן שליט"א. אויף וועלכט ארט אוז ווייזע זיי זאלען איהם צוטהיילען זיין פארדיענטען כבוד, איז פאר זיי צו באשלוסען.

עת לעשות! יעצט איז דער מאמענט פון טהון. זעהט עס ניט צו פאר־שפעטיגען אוז מאכט עס ניט פאר א „מעוות שלא יוכל לתקון".

צום שלוס ווייל איך אויסנוצען די געלענגהייט זיך אנצושליסען אן די פיעלע צעהנדליגער טויזענדער אידען, וואס ווינשען דעם באליעבטען אוז געאכטעטען רבי הילמאן שליט"א א רפואה שלימה אמן.

הרב הילמאן באַהרט פאַר זיין אָבפאָהרען קיין ארץ־ישראל

(א וויכטיגער מיטינג ביי די לאָנדאָנער שוחטים)

אדר, תרצ"ד.

די אגודת השוחטים ושומרים פֿון לאָנדאָן האָט פֿאַראַנשטאַלטעט א גע־זעגענונגס־אָבענד פֿאַר רבי הילמאן שליט"א אין גאָיד'ס רעסטאָראַן, חיי־סטריט, ווייטשעפּעל.

דער גרויסער האָל איז געווען איבערפֿילט. מיט הרב אוּן מרם. הילמאן איז געקומען זייער זוהן אוּן שנור, ווי אויך די באַוואוסטע פֿילאַנטראָפּען מר. אוּן מרם. ד. סאסוּן (ששון) מיט זייער זוהן.

פֿון מיין ווינקעל פֿיהר איך דורך מיינע בליקען איבער'ן גאַנצען האָל. עס שיינט מיר אַנטקעגען איידעלע אידישע געזיכטער, פּנימ'ער פֿול מיט אוים־דרוק, פּנים'ער פֿון וועלכע עס שטראַהלט ארוים וויסען אוּן געראַנקען, וועמענס שטריכען האָבען זיך געפֿורעמט פֿון די קאַמענטאַרען פֿונם ים התלמוד. איך זעה פֿאַר זיך גרויסע בני תורה, מוסמכים, לומדים, משכילים, דרשנים, א.אַז.וו.

אוּן איך קלעהר: אידישע לאָנדאָן, האָס זיינען דאָך דיינע גייסטיגע קינדער! גיב א בליק, פֿרעה זיך, שטאַליר, ווייל דו האָסט זיך מיט וואָס צו באַריהמען . . .

השו"ב מר. מ. ווילענויץ, דער פֿרעזידענט פֿון דער אגודה, עפֿענט דעם אָבענד. ער דריקט אוים אין נאָמען פֿון אַלע מיטגליעדער זיין גרויסע שמחה צו זעהן הרב הילמאן נאָך אזא שוועכע קראַנקהייט צווישען אוּנז, נאָר עס איז א שמחה מהול בתוגה, ווייל ער פֿאַרלאָזט לאָנדאָן אוּן פֿאָהרט זיך באַוועקען אין ארץ־ישראל. ער וועט אוּנז זעהר פֿעהלען.

רבי לעוויטא פֿאַנגט אָן מיט האַרציגע ווערטער (דברים היוצאים מן הלב), אין וועלכע עס הערט זיך א נאָטע פֿון טיפֿען טרויער, אוּן זאָגט, אז עס איז איהם זעהר שווער צו רעדען ביי א נשף־פרידה פֿון אזא האַרציגען פֿריינד פֿון אזוי פֿיעל יאָהרען. אין קורצע אוּן בולטע שטריכען שילדערט ער הרב הילמאן אלס רב וואָס איז א בקי בש"ס ופוסקים ובכל חדרי התורה; הרב הילמאן, וועלכער איז שטענדיג פֿאַרוואָרפֿען מיט שאלות־תשובות אוּן דאַרף אלעמען

ענטפֿערען ; פֿון זיינע ספֿרים וואָס זיינען שוין אַרויס און פֿון די וועלכע זיינען נאָך אין מאַנוסקריפּט ; הרב הילמאַן אַלס עסקן, וואָס האָט אונערמיעד־ליך געאַרבייט פֿאַר אַלע מוסדות התורה פֿון ליטע, פוילען און ארץ ישראל ; הרב הילמאַן אַלס מוקיר רבנן, וואָס זיין הויז איז געווען א בית ועד לחכמים ; הרב הילמאַן אַלס מענטש און בעל מדות, דער אמת'ער אוהב את הבריות, דער רודף שלום, און דערפֿאַר איז ער אזוי באַליעבט ביי אַלעמען.

רבי לעוויטא פֿלעכט איינפֿאַך א שנור פֿון אבנים טובות, וואָס שימערירט און בלאַנקט אין דעם רויס פֿון כוח הדמיון, און ער קומט צום אויספֿיהר, אז רבי הילמאַן מוז איצט האָבען פֿאַלשטענדיגע רוה, ווייל ער איז ערשעפט פֿון זיינע פֿיעלע ארבייט, און וועט ער זאָל בלייבען דאָ וועט זיין אקטיווע נאַטור איהם ניט לאָזען רוהען, און ער וועט זיך ווידער אריינוואַרפֿען אין דער ארבייט, ווי זיין געוואוינהייט. רבי הילמאַן מוז דערפֿאַר פֿאָרהרען נאָך ארץ־ישראל וואו ער וועט געפֿינען מנוחת הנפש והנפש, און דאן וועט ער זיך קאָנען אָפּגעבען מיט אַרויסגעבען זיינע איבעריגע ספֿרים, וועלכע וועלען באַשיינען די רבנישע ליטעראַטור.

הרב הילמאַן איינעשריבען אין גאַלדענעם בוך

השו"ב מר. פ. ש. כהן, האָנאָראַרי פרעזידענט פֿון דער אגודה פֿון לאָנדאָן, ווי אויך פֿון דער אגודת השוחטים פֿון גאַנץ מלכות ענגלאַנד, באַוואוסט אַלס גלענצענדער רעדנער, האָלט אן איינדרוקספֿאָלע רעדע און גיט איבער א פרע־זענטיישאָן צו הרב הילמאַן, א קינסטלערישען אילומינירטען אַלבום מיט אן אַדרעס מיט די אונטערשריפֿטען פֿון אַלע מיטגליעדער פֿון דער אגודה. ער ערקלעהרט אויך, אז די אגודה שרייבט אריין רבי הילמאַן אינם גאַלדענעם בוך פֿון נאַציאָנאַל־פֿאָנד.

דער שרייבער פֿון דעם באריכט ווערט באַהערט צו לעזען דעם אַדרעס. ער גיט א קורצע אינלייטונג אין וועלכער ער צייגט אָן, אז דער אַדרעס קומט פֿון די רגשי הנפש פֿון אַלע אברים, און די פֿונקען (נצוצות) פֿון אונזערע נשמות האָבען אריינגעדרונגען אין די ווערטער און האָבען אין זיי אריינגעגעבען א רוח חיים. הרב הילמאַן וועט האָבען א נשמה באַפֿרידיגונג, וויסענדיג כי הגדיל לעשות ! און וואָס אויף איהם איז מקוים געוואָרען מאמר החכם : ולוקח נפשות לב חכם.

נאָכהער ווערט געלעזען דער אַדרעס וועלכער באַקומט גרוים בייפֿאַל.

א גלענצענדע רעדע אין ענגליש ווערט געהאַלטען פֿון מר. ס. מייערס, אינוועסטיגייטינג־אָפֿיסער פֿון דער באָארד, וועלכער קומט אין שטענדיגען קאָנטאַקט מיט'ן בד"צ וועגען עניני כשרות.

עס רעדען נאָך די שוחטים : רבי דויד, רבי רבינוביץ, מר. ש. הערצבערג און מר. פֿייטעלאָוויטש. אַלע האָבען גערעדט קורץ אָבער גייסטרייך און מיט

שאַרפֿזין, דורכגעוועבט מיט פּאַסענדע מאמרי חז"ל, עם האָט אפֿילו ניט געפֿעהלט קיין פּלפּול.

הרב הילמאַנ׳ס דאנק

עס קומט דער וויכטיגסטער מאָמענט: הרב הגאון רש"י הילמאַן שליט"א, חתן הנשף, שטעלט זיך אויף צו ענטפֿערען די רעדנער אוּן צו געזאגענען זיך מיט׳ן עולם. דער גאַנצער עולם שטעהט אויף אוּן מאַכט איהם אַן אַוואַציע. עס געדויערט ביז דער עולם באַרוהיגט זיך פֿוּן התלהבות.

רבי הילמאַן דערט . . .

ווי ס׳איז די נאַטור פֿוּן אזא ענו ווי רבי הילמאַן, קומט אוים נאָך זיינע רייד, אז די רעדנער האָבען ניט געשפּאָרט קיין זאלץ . . . אוּן זייענדיג אזוי פֿרייגעביג מיט דעם ארטיקעל זאלצט מען געווים איבער . . . ער דערצעהלט דערביי א שעהנעם וויץ: א באַוואוסטער אַלטער רב, קומענדיג אין א פֿרעמדער שטאָדט אין שוהל, געפֿינט ער דעם גאַנצען עולם אין שוהל אוּן א מגיד מאַכט א הספד . . . טאַקע נאָך איהם, נאָך דעם ערשט אַריינגעקומענעם רב . . . נו, שטעהט ער אוּן הערט ווי דער ספּדן איז איהם מספּיד אוּן דער עולם וויינט, א ברירה האָבען זיי? ווען דער ספּדן האָט זיך שוין אָבער צופֿיעל צוגעזאָט אוּן געגומען דערצעהלען איבערטריבענע שבחים, האָט שוין דער רב (דער נפֿטר) נישט אויסגעהאַלטען אוּן האָט אויסגעשריען, אז עס איז ניט אמת . . .

ווער וויסט ניט רבי הילמאַנ׳ס אַרט רעדען? רבי הילמאַן שטוּרעמט קיינמאָל ניט. ער האַלט פֿוּן דברי חכמים בנחת נשמעין; זיין קול דממה דקה איז דער נחל שמן אפרסמון, וואָס פֿליסט אַריין אין דער נשמה. ווי א חזן־קינסטלער, וואָס האַלט דעם עולם געשפּאַנט א גאַנץ יום־כּפּור, קומט ער ערשט צו זיין קלימאַקס צו נעילה אוּן ברענגט אַן איבערראַשונג. אזוי איז געווען מיט זיין יעצטיגען רעדען. עס איז געווען א תפֿילת נעילה, א פּאָעטישע דיכטונג פֿוּן א הויכע נשמה. דער עולם איז געשפּאַנט, דער עולם איז פֿאַר־כשופּ׳ט, אוּן ווען ער האָט מיט ברכת ציון געשלאָסען זיין וואונדערבאַרע רעדע, איז מען געבליבען זיצען ווי ערשט אַראָפּגעפּאַלענע פֿוּן העכערע וועלטען, ווי אויפֿגעכאַפּטע פֿוּן א זיסען חלום, אוּן ווען מען איז צו זיך געקומען האָבען זיך ווידער אַלע ווי עלעקטריזירט אויפֿגעהויבען פֿוּן די פּלעצער, אוּן דער האַל האָט לאַנגע מינוטען געהילכט פֿוּן אפּלוידיסמענטען.

שוין זיצענדיג האָט רבי הילמאַן געזאָגט, אז ער וויל אוּנז איבערלאָזען אַן אָנדענקען. ער וועט אוּנז אויסלערנען א ניגון, א דיכטונג פֿוּן אברהם אבן עזרא, וואָס געפֿינט זיך אין אַלע גרעסערע סידורים. די מעלאָדיע איז פֿאַר־פֿאַסט פֿוּן ר׳ ישראל סאַלאַנטער זצ"ל. אז מיר וועלען עס זינגען אויף אוּנזערע שמחות וועלען מיר זיך אין איהם דערמאָנען. דער זמר געהט מיט׳ן בייפֿאַל: „לבי ובשרי ירננו אל אל חי". אוּן באַלד האָט זיך געהערט

איבער'ן גאַנצען האַלב א עכט אידישען, רעליגיעזען, התלהבות'דיג געזאַנג. א עדה אידען, בני תורה, האָבען מיט זייער פֿיהרער צוזאַמען געזונגען מיט השתפכות הנפש . . .

*

עס איז אויך ווערט צו פֿאַרצייכענען, אז צווישען די רערעס, אָלס אָפּ־פֿרישונג, האָט דער קאַלעגע השו"ב וחזן, מר. סטאָל, מהנה געווען מיט זיין זיסע האַרציגע שטימע פֿאַרשידענע אידישע זאכען, וועלכע האָבען זיך אזוי הערליך איינגעפֿאַסט אין די שטימונגען פֿון דעם אָבענד.

צוליעצט האָט דער זוהן פֿון הרב הילמאן באַדאַנקט אַלעמען אוּן איבער־הויפט די פֿאַמיליע סאסוּן, וועלכע האָט אזוי פֿיעל געטהוּן פֿאַר רבי הילמאַן בעת מחלתו.

אויך דעם האָט דער זוהן פֿון דער פֿאַמיליע סאסוּן געענטפֿערט מיט ווערטער, וואָס עס וואָלט זיך געפּאַסט פֿאַר א צדיק מדור הישן.

אשרי עין ראתה כל אלה!

אַרום האַלבע נאַכט האָבען מיר זיך געזעגענט אוּן געוּנומען די ברכה פֿון אונזער טייערען אוּן אזוי באַליעבטען רבי הילמאַן אוּן זיין פֿרוי, מיט הערצער געמישט פֿון גרויס שמחה אוּן טיעפֿען צער. מיר טרייסטען זיך נאָר מיט דער האָפֿנונג, אז יעדער פֿון אונז וועט אויך מיט דער צייט קומען אהין אוּן זוכה זיין צו טרעפֿען זיי דאָרט אין בעסטען געזונד אוּן גייסטיגע צופֿרידענהייט.

עס איז געווען א וואונדערליכער, אונפֿאַרגעסליכער אָבענד.

וועגען דער נאָמינאַציע פון רבי אַבראַמסקי

אין דער אידיש־ענגלישער פרעסע קומט א נייער איסט־ענדער מקונן און קלאָגט: פֿאַרוואָס האָט מען אויפֿגענומען א דיין אין בית־דין, אזעלכען וואָס קאָן ניט ספּיטשען אין ענגליש. מילא, מיר זיינען שוין געוואוינט צו הערען טענות פֿון מענשען, וועגען זאכען, וואָס זיי הויבען נישט אָן צו פֿאַרשטעהן און וועגען אזעלכע האָט אונז שוין שלמה המלך ע"ה געזאָגט: אל תען כו', ווייל דו וועסט זיי שוין ניט קלוגער מאכען. אבער, אז ער קומט ארויס מיט א קעפּעל: „מען וויל ניט אידישע דרשות!" וואָלט געווען אינטערעסאַנט צו ווייסען אין וועמען נאָמען ער רעדט?

אשמנו מכל עם.

קען זיך וועה פֿאַרשטעלען, א גרופּע פֿון אנדערע נאציאָנען, וואָס זאָלען זיך געפֿינען אין ענגלאַנד, ווי פֿראַנצויזען, דייטשען, טערקען און אַנדערע, אוין אויב זיי האָבען אייגענע קירכען און שולעס, זאָל מען אין זייערע קירכען פרעדיגען אוין אין זייערע שולעס אונטערריכטען אויף ענגליש? ס'וואָלט קיינעם ניט איינגעפֿאַלען אזא נאַרישקייט. נאָר מיר אידען אונטערריכטען אין אונזערע תלמוד תורות אוין פריטשען אין אונזערע שולען אין ענגליש.

עס איז שוין אזוי ווייט דערגאַנגען, אז אונזערע פֿאַרענע רבי'ס פֿון די פֿאַרענע שולען אַדוועָרטייזען, אז צו יעדער חופּה וועט ער דעליוועָרען (בוכשטעבליך) א ספּיטש אין ענגליש . . .

דער שרייבער איז זיך אויך מצער אוין פֿרעגט: וועָן הרב אבראַמסקי וועט קומען אין דיוקס פּלייס שולען איז ווי וועט ער זיך איינפֿאַרשטעהן מיט לייאָנעל ראָטשילד? איך קען איהם באַרוהיגען, אז מסתמא וועט לייאָנעל ראָטשילד איהם זאָגען נאָכ'ן דאָוועָנען: „גוט שבת" אוין הרב אבראַמסקי וועט איהם ענטפֿערען, הא דו יו דו? . . . אוין אָט איז די גאַנצע פֿראַגע ערלעדיגט אוין ווייטער האָבען זיי קיין געמיינזאַמעס ניט. ראָטשילד וועט איהם זיכער ניט בעטען ער זאָל איהם קלאָהר מאכען די סוגיות פֿון „ברי ושמא", „לאו הניתק לעשה", „אמה טרקסין" אדער „תגרי לוד", אוין הרב אבראַמסקי וועט ניט זוכען, אז מר. ל. ראָטשילד זאָל איהם אויסלערנען גאָלף־שפּילען, א.ד.ג.

רבנים און דיינים זיינען רעליגיעזע פֿיהרער און זייער פֿאך איז די אי־
דישע תורה און אלע איהרע פֿארצווייגונגען. שפּראכען, וועלטליכע וויסענ־
שאפֿט און טיטולען זיינען זייטיגע השלמות; זיי זיינען גאנץ שעהן, אבער ניט
קיין עיקר; אלע 77 חכמות אהן אונזער תורה גיט ניט קיין רעכט ביי אידען א
רב צו זיין, און א רב מיט א שאפֿענדען כוח קען אין זיין מקצוע אויפֿטהון
פֿיעל מעהר פֿון איינעם מיט צעהן טיטולען.

אלענפֿאלס ביי די מיטגליעדער פֿון דער העכסטער רעליגיעזער אינסטאנץ,
ווי אונזער בית דין, געפֿינען מיר ענגליש ספּיקערס די גאנצע הונדערט פּרא־
צענט. מעגען דאך די פֿארענע אידען אויך האבען א אידישען רעדנער. איך
גלויב, אז אפֿילו אין דעם קדשי־קדשים פֿון יוניווערסיטעט, אין דיוקס פּלייס שוהל,
וועט איהר געפֿינען דעם גרעסטען פּראצענט פֿון די שוהל־געהער אונזערע
פֿארענע אידען און וואס לעבצען נאך אזא פערלדיגען און שטארקען ווארט פֿון
הרב אבראמסקי. דאס איז אבער אלץ ניט דער פֿונדאמענט אויף וואס א ב"ד
(רבנות הראשית) וועלט אויפֿגעשטעלט; עס מוז דארט זיין א לעבעדיגע
ארבעה שו"ע און שו"ת, און א גרויסע אויטאריטעט קראפֿט אין אלע עניני
היהדות, וויל דארט קומט פֿאר דין תורות, גט'ן און חלוצות, און דערצו דארף
זיך די השפּעה פֿון בית דין אויסשפּרייטען אויסער די געביידע פֿון מאלבורן
סטריט און אריינדרינגען אין אלע ווינקעלעך וואו דאס אידישע לעבען פּולסירט
און אזא כוח איז צוגעקומען מיט הרב אבראמסקי און דאס איז דער בעסטער
אויסוואהל, וואס זיי האבען געמאכט.

וען הרב אבראמסקי וועט האבען די מיטהילף פֿונם בית־דין (וויל אויב
ניט מעג ער זיין דער יחיד בדורו, וועט ער זיין אנמעכטיג), איז צו האפֿען, אז
ער וועט לייטערען צו ביסלעך די אטמאספֿערע און נייע ווינטען מאכען ווייהען.
ער איז זיכער גענוג פּראקטיש און האט גענוג טאקט ניט צו וועלען מיט אמאל
להפֿך הקערה על פניה, נאר עוואלוציע־מעסיג, מעג עס נעהמען לאנגע יאהרען,
און דאס אידישע לעבען אין לאנדאן זאל איבערגעשטאלטעט און איבערגעבויט
ווערען.

א סך נאר א סך זאכען ווארטען אויף זייער תיקון, און לאמיר האפֿען, אז
דער ב"ד וועט איהם געבען די גאנצע מיטהילף, ער זאל קאנען שאפֿען אויף
דעם פֿעלד וואו ער איז אזוי מעכטיג און אין וואס לאנדאנער אידענטום נויטיגט
זיך אזוי שטארק.

דערווייל בלייבט נאר איבער פֿון גאנצען הארצען איהם צו באגריסען און
ווינשען עס זאל זיין מיט מזל!

אַ סיום ביי די שוחטים ושומרים פון לאָנדאָן

כסלו, תרצ"ט.

זונטאָג, פ' ויצא, איז געהאַלטען געוואָרען אַ סיום אויף מסכת פסחים ביי די שוחטים ושומרים פֿון לאָנדאָן, אין שוהל פֿון די סעקאָנדארי סקוהל, 93, אמהורסט פּאַרק.

נאָך מעריב האָט אונזער פֿיעל באַליעבטער הרב הגאון אַבראַמסקי שליט"א געהאַלטען אַ פּלפּול אויף דער לעצטער משנה פֿון פסחים: בירך ברכת הפסח פטר את של זבח כו'. צו געבען אַ וועלכע עס איז אָפּשאַצונג וועגען זיין פּלפּול איז זעהר שוועה, און מיר שיינט, אז עס וואָלט געווען אַ חילול הקודש; ניט איך האָב די רייכע שפּראַך און ניט די טערמינען צו אויסדרי־זירען דעם פּלפּול, אויך איז עס ניט אין אַ צייטונגס־אַרטיקעל דאָס פּלאַץ. אין אויב עס איז ניט מעגליך אַלעס אַרויסזאָגען, איז שוין בעסער גאָר שוויגען. איין פֿאַקט אָבער וויל איך אַרויסבערענגען; פֿיעלע פֿון אונז האָבען אין די יונגע יאָהרען געווויס מעיין געווען אין ספֿרי פּלפּול, אויך געהערט פּלפּולים פֿון ליטווישע אָדער פוילישע גדולים, וואָס נאָר געצעהלטע האָבען זיך געקענט אַנהאַלטען אין מיטגעצויגען וועלטען מיט דעם שווינדעלדיגען לויף פֿונם פּלפּול. הרב אַבראַמסקי אָבער האָט אונז דעם הימעל געבראַכט צו דער ערד אין גע־דעקט מיט איהם די טישען, ביי וועלכע מיר זיינען געזעסען. ער האָט צוזאַמען־גענומען אייניציגע ציגעל פֿונם התלמוד, רמב"ם אין מפֿרשים, אין געבויט פֿון זיי אַ פּראַכטפֿולען בנין מיט אזא הסברה, אז ער האָט ניט געלאָזען קיינעם זיך אַנשטרענגען, די אַנשטרענגונג איז געקומען פֿון זיין זייט; צו קאָנען יעדע סברה, יעדער אָבפֿרעג אין יעדער קאָמענטאַר אזוי באַלויכטען מיט אזא פאָפּו־לערע שפּראַך, אז יעדער האָט עס פֿאַרשטאַנען אז אזוי איז עס אין ניט אַנדערש. יעדער זאָץ, יעדער וואָרט איז געווען אַ בליץ, וואָס האָט באַלייכטעט דעם גאַנצען ארום אין וועלט פֿון אייך געזעהן אין פֿאַרשטאַנען. ער האָט אונז אויך געוויזען: ווי עשירים דברי חז"ל; ווי אַ וואָרט פֿון רש"י, צי רמב"ם, צי פֿון אַ רבינו חננאל וואָס אויבערפֿלעכליך דוכט זיך אז ס'האָט קיינע באַ־דייטונג, אָדער גאָר מוקשה, באַפֿעסטיגט גאָר אַ געוואַלדיגע שיטה, אָדער באַוואָרענט אַ חילוקי דעות חז"ל.

עס איז געווען קונסט פֿון העכסטען גראד, וואָס נאָר יחידי סגולה זיינען דערצו מסוגל. מיר האָבען געפֿיהלט אז מיר האָבען פֿאר זיך אחד בדרא, אוּן אויסער די הנאה פֿון דעם פלפול, כשהוא לעצמו, האָבען מיר זיך אויך געפֿיהלט געגרויסט מיט דער זכיה צו האָבען אזא מנהיג אוּן פֿיהרער אין לאָנדאָן.

נאָכ'ן סיום האָבען זיך אלע צוזעצט ביי געדעקטע טישען, צו דער סעודת מצוה. דער גרויסער האל איז קיין עין הרע נעווען פֿון באזעצט, מיט הרב אבראָמסקי, רבי לעווּיטא אוּן רבי שעהנפֿעלד בראש. ס'איז אויך אָנווועזענד געווען א פּאָר בב"ס חשובים, וואָס באזוכען שטענדיג דעם שיעור אוּן האָבען אויך א גרויסען אנטהייל גענומען אין פֿארמירען די סעודה.

אזא סעודה של מצוה זיך לויטער תח"ס איז א זעלטענהייט אין לאָנדאָן.

פֿאר'ן בענשען האָט זיך אָנגעפֿאָנגען די רעדעס: מר. מיכל ווילענער, דער פרעזידענט פֿון דער אגודה איז געווען טשערמאָן. עס האָבען געredet דר. שעהנפֿעלד, רבי לעווּיטא אוּן א היבשער טהייל פֿון די שוחטים. אלע רעדעס האָבען זיך אויסגעצייכענט מיט דברי תורה אוּן פלפול, מיט דברים של טעם אוּן מיט עניני דיומא. זיי האָבען געוויזען, אז לא אלמן ישראל, אז אין דעם פֿינסטערן לאָנדאָן קלאָפט נאָך שטאַרק דער פוּלס פֿון תורה אוּן לאָנדאָן מעג שטאָלצירען מיט איהרע שוחטים.

נאָך שוחטים, וואָס האָבען זיך געמאָלדען צום וואָרט האָבען זיך, ליידער, צוריקגעצויגען, צוליב דער שפּעטער שטונדע; ווייל, אונזערע מאָטאָר־קאָרס האָבען אונז ניט אפֿגעווארט אין דרויסען, אוּן שוחטים פֿון דער ווייט, האָבען זיך ניט געקאָנט פֿארגינען צו פֿארשפּעטיגען די לעצטע טראָם־קאָר.

רבי לעווּיטא, דער ראש השוחטים (דאָ מוז איך מיך אביסל אפּנייגען צוליב א טעם כמוס, וואָס איז באַוואוסט צו די, וועלכע זיינען פֿאראינטערעסירט אין דעם ענין פֿון היגע שחיטה, צו זאָגען מקצת שבחו: אז אלעם וואָס געהער אין די כשרות פֿון שחיטה ובדיקה ניט נאָר פֿון לאָנדאָן נאָר פֿון גאַנץ ענגלאַנד, ליגט אונטער זיין השגחה, אוּן ער איז זיכער ראוי לאותה אצטלא; ער איז א וואוּנדערליכער בעל מרגיש און נהירא לו שבילי דטרפֿות כשבילי ביתו, אוּן אויב ער ווילּ עפּעס מתקן זיין קומט איהם צו הילף דער ב"ד. ער איז אויך דער איניציאָטאָר פֿון דער תקנה צו לעהרנען טעגליך בהמון דעם שיעור גמרא אוּן איז דער זאָגער פֿון שיעור) האָט צו אונז גערעדט מיט דברים היוצאים מן הלב, וואָס האָט אלעמען גערירט. ער האָט אויך אויסגעדריקט זיין טיפֿען באדויערען, וואָס פֿיעלע שוחטים, וואָס זייער לוין איז זיי ניט מספּיק אויף זייערע הצטרכות, זיינען געצוואונגען צו זוכען א זייטיג פֿאר־דיענסט, ווי טיטשינג אין ת"ת וכדומה, אוּן דאָדורך קאָנען זיי ניט באזוכען די שיעורים.

מר. מיכל ווילענער באַאנקט אלע רעדנערס, ווי אויך די גאַנצע פֿאמיליע, פֿרוי אוּן קינדער, פֿון הרב לעווּיטא, פֿאר זייער אראַנזשירען אוּן סערווירען די פראַכטפֿולע סעודה, צו אלעמענס צופֿרידענהייט. ער שטעלט זיך אויך אפ אויף דעם מאָטעריעלען מצב פֿון די שוחטים, אוּן דריקט אויס די האָפֿנונג, אז

ס'וועט נאך קומען א צייט וועז די שוחטים וועלען באקומען זייער פֿאַרדיענטע אַנערקענונג.

צום שלוס האָט הרב אַבראַמסקי אונז ווידער מזכה געווען מיט זיינע בריליאַנטענע רעיונות ; ער האָט געקליבען זעלטענע בלומען און אויסגעפלאָכטען פֿון זיי א כתר תורה.

מיט גייסטיגער אויפֿרעגונג און ערהויבונג האָט מען געבענשט, אוז מען איז זיך פֿונאַנדערגענאַנגען, מיט א שווער האַרץ, איש לעבודתו ולמשאו.

אין די העכערע וועלטען...

א.

משיח'ס קרעכצען

משיח זיצט ביי די טויערען פֿון רוים, פֿון צייט צו צייט וויקעלט ער אָפּ אין פֿאַרוויקעלט צוריק די באַנדאַזשען פֿון זיינע צעוואונדעטע פֿיס (דער באַראָמעטער פֿון אידישען גורל); וועו אויף דעם אידישען הימל הויבען זיך קלייבען פֿינסטערע וואָלקענס, הויבען זיך אָן אויף זיינע פֿיס אויסשיטען קליינע בלאָטערען אין ער וויקעלט אָפּ די באַנדאַזשען; וועו די אידישע צרות קומען צום אויסדרוק, ווי: גזירות, גירושים, שחיטות אין פּאָגראָמען, הויבען אָן די בלאָטערען צו פּלאַצען אין עס אנטפּלעקט זיך רויהע וואונדען. משיח קרעכצט, אינהערבאַרע קרעכצען פֿאַר די ארומיגע, אָבער וועלכע געהן גלייך אין די הימלען אין מאַכען אָן ביי די צבאות של מעלה א היבש ביסעל גע־רודער; די קרעכצען שפּאַלטען דורך די שניי־וויסע פּלייגלען פֿון די מלאכים אין ברענגען שטורעם־ווינטען אין די אויבערשטע וועלטען; א גרויסער צער ציטערט אין באַהערשט די לופֿט אין דרינגט אַריין אין אַלע מלאכים'שע הערצער, וואָס שטערט אין שטעלט אָפּ אין מיטען זייער שירה . . . די קעפּ ווערען ביי זיי אַראָפּגעבויגען, די הערצער צוגעפּגעדריקט, די פּלייגלען אַרונ־טערגעבויגען אין בלייבען פֿאַרשטומט אין טיפֿען צער. עס רוישען נאָר די שטורעם־ווינטען פֿון וועלכע עס הערט זיך א עכא פֿון א האַרציסענדען יאָמער מיט א טענה:

עד מתי, עד מתי! ?

ב.

כביכול...

די שכינה — כביכול — געפֿינט זיך אין דער אטמאָספֿערע פֿון „אור של שבעת ימי בראשית" — אזוי ליכט, וואָס אפֿילו מלאכים קאָנען עס ניט פֿאַר־נעמען. דאָרט איז דער מקור החסד והרחמים, א רחמים אין סוף, וואָס מיר קאָנען ניט תופֿס זיין, א רחמנות אויף אַלע נבראים, אפֿילו אויפֿן בלוט־

דורשטיגען טיגער, אויפֿן גיפֿטיגען שלאַנג אוּן אויפֿן שקץ נבזה . . . אָט די שטראָהלען פֿון רחמים פֿאַרשפּרייט זיך אויף אַלע וועלטען, גיבען אַריין חיות אוּן לעבען אין אַלע נבראים אָהן אוּנטערשיד.

דער טיגער וועט דערשאָסען, דער גיפֿטיגער שלאַנג וועט געטויטעט אוּן דער שקץ נבזה וועט צוּטראָטען,—ווייל עס וועט מקוים דער „תיסרך רעתך". וואָלט דער טיגער ניט געוועזן בלוּט־דורשטיג, דער שלאַנג ניט גיפֿטיג אוּן דער שקץ ניט נבזה, וואָלט מען זיי ניט געשאָסען, געטויט אוּן צוּטראָטען; אוּן אַזוי יעדער זינדיגער וועט באַשטראָפֿט פֿאַר זיינע אייגענע זינד.

אין אַלע וועלטען געפֿינט זיך נאָר די „רגלי השכינה": איהרע וועגען, איהרע מדות, איהר שטייגער אוּן פֿון דעם שיינט די זון, קומט דער רעגען, גרינט דער בוים, וואקסט דער זאָמען, חנ'דעלט זיך די בלוּם. אַלעם שעהנעם, ערהאַבענעם אוּן גוטעם קומט פֿון רגלי השכינה; זי שטראָהלט מיט לעבען אוּן גליק אין אַלע וועלטען אוּן אומעטום וואָלט געוועזן אַ גן ערן וועזן ניט דעם מענשען'ס שלעכטם, רשעות, וואָם זיינען „דוחק את רגלי השכינה" . . . וואָם פֿאַרפֿינסטערען די ליכטיגקייט פֿון טאָג, פֿאַרביטערען דעם צווייטענם — אוּן אויך דעם אייגענעם — לעבען; מאַכען פּגימות, שאַפֿען שטן'ס אַרוּם די רגלי השכינה אוּן פֿאַרוואַנדלען דעם לעבען אין אַ גיהנום.

כביכול איז אָבער, ווי געזאָגט, דער מקור הרחמים; ער וועט קיינמאָל ניט בייז, „ער" איז דאָך אַן „ארך אפים" אוּן זיין „אריכות" הייסט אייביג־קייטען. עס איז מעהר ניט, וואָם די וועלכע שאַפֿען די פֿינסטערניש אַרוּם גאָט'ס וועגען וועלען אין די פֿינסטערניש לעבען אוּן אין פֿינסטערניש אוּנ־טערגעהן — „בחשך יבא ובחשך ילך", אוּן די וואָם פֿאַרוואַנדלען דעם לעבען אין אַ גיהנום, שאַפֿען זיי עס פֿאַר זיך אוּן וועלען אין זייער אייגענעם געשאַ־פֿענעם גיהנום באַשטראָפֿט וועדען.

ג.

די לעצטע צייט

די לעצטע צייט האָט משיח שוין לאַנג ניט געפרוּבט אַרויפֿלייגען די באַנדאַזשען אויף זיינע פֿיס, ווייל אידישע וועה־גשרייען האָבען אָנגעפֿאַנגען אָנקומען געקייטעלט איינס־נאָך־איינס מארבע פּנות העולם, פֿון מזרח, מערב, דרום אוּן צפֿון, אוּן נייע בלאָטערען פֿלאַצען אוּן וואוּנדען אויף וואוּנדען קומען צו אוּן שטורמען אוּן שטערען דעם געוועהנליכען אָנגאַנג פֿון די מלאכים אין די אויבערשטע וועלטען ביז: מלאכי שלום מר יבכיון!

מלאכים האָבען אויך הערצער (פֿייערדיגע הערצער). משיח'ס קרעכצען האָט אַזוי געשטורעמט, אַז די מלאכים'שע הערצער זיינען געוואָרען נעריהרט אוּן צוגאַנגען פֿון וועהטאָג, אוּן עס האָט אויסגעבראָכען אַ יאָמער ביי די

מלאכים, פֿייעריגע טרעהרען פֿלייצען אוּן שטראָמען אַריין אין די אויבערשטע וואָסערען אוּן נייע ימים וועלן געשאַפֿען, א לאָווע האָט זיך אויסגעגאָסען, פֿאַרפֿלייצונגען זיינען געקומען אוּן האָבען חורבנות אָנגעמאַכט.

וכולם רואים את הקולות: פֿון די שטורעמס, פֿון דעם געוויש פֿון די ימים מיט זייערע וואָסערפֿאַלען, פֿון די פֿאַרפֿלייצונגען אוּן פֿון אַלעם פֿאַרימט זיך אוים די פֿראָגע: עד מתי, עד מתי! ? אוּן עס וועלט געזעהן פֿון אַלע וועלטען.

מלכותא דארעה כמלכותא דרקיע: א רעוואָלוציע האָט אויסגעבראָכען אין די הימלען; די מלאכים האָבען פֿאַרשטרייקט מיט זייער שירה, א טעראָר איז געשאַפֿען געוואָרען, וויל ווי קאָן מען אָנרופֿען די נייע ימים מיט די וואָסערפֿאַלען, די פֿאַרפֿלייצונגען מיט די חורבנות וועלן נישט מיט'ן נאָמען טעראָר! אוּן „מטטרון, שר הפנים" גיט איבער דורכ'ן טעלעפֿאָן (שין אייני־מאָל א טעלעפֿאָן!) פֿון דעם מצב אין די הימלען אוּן פֿון זייער פֿאַדערונג.

והנה קול ממרום . . .

עס ציטערען אַלע וועלטען, פֿאַרשטומט אוּן אָפּגעשטעלט וועלן די וואָסערפֿאַלען, די פֿאַרפֿלייצונגען קומען צוּם שטילשטאַנד. אַלע זונען, וועלטען אוּן באָוועגונגען קומען צו א טויט־פּונקט אוּן עס הערט זיך א שטימע...

א „קול דממה דקה", וואָס נאָר מלאכי מעלה קאָנען עס קוים — אין גרויס ציטערניש — פֿאַרטראָגען, הערט זיך פֿון דעם אור אין סוף, פֿון דעם מקור הרחמים: קינדערלאָך, וואָס מאכט איהר זיך נאַריש? וואָס פֿרעגט איהר: עד מתי? פֿון מיינעט וועגען איז שוין לאַנג צייט . . . זאָגט איהם דאָרט, אז אויב ער וויל זאָל ער געהן אוּן ברענגען די גאולה; פֿון מיינעט וועגען אדרבה ואדרבה! מיט'ן גרעסטען כבוד. לתקן עולם במלכות שדי? פֿאַר וואָס ניט? . . . זאָגט איהם נאָר, אז אויב ער וועט ניט קענען אויספֿיהרען, זאָל ער שוין מעהר ניט קומען צו די טויערען־פֿון רוים אוּן זאָל מעהר ניט האָבען די אייגענשאַפֿט צו איינזויפֿען אין זיך די אידישע צרות, ער זאָל וועלן א „אדם מן הישוב", כדי ער זאָל מעהר ניט קרעכצען אוּן לאָזען צורוה די אויבערשטע וועלטען אוּן ניט מאכען קיין רעוואָלוציעס.

א קליין, שניי־וויים מלאכ'ל איז ווי א שטיין געפֿאַלען דורך אַלע וועלטען אוּן ווי א פֿעדער זיך אוועקגעלייגט צו משיח'ן אין שוים אוּן איבערגעלאָזען א ווייסען פּאַפּיר . . . —

משיח ביי דער אַרבייט

ד.

דער כוח פֿונם ווייסען פּאָפּיר: ווי דער ווייסער־פּאָפּיר האָט באריהרט משיח׳ס שוים, האָט אַ הייליגנגס־קראָפֿט, ווי אַ עלעק־טריישער שטראָם, דורכגעדרונגען זיין גאַנצען קערפער; די וואונדען זיינען, ווי אַ שרעקליכער חלום, פֿאַרשוואונדען אוּן עס איז ניט קיינטיג געבליבען וואו זיי זיינען געווען. אַ נייע פֿרישע, יונגע הויט האָט זיין לייב באַצויגען, אַ מעכטיגע בלוט־צירקולאַציע האָט ער אין זיך דערשפירט. ער האָט זיך אויפֿ־געשטעלט מיט זיין גאַנצער הויך — מיט׳ן קאָפּ אריבער די וואָלקענס — שטאָלץ אוּן מעכטיג, ווי דער צערער פֿוּן לבנון. זיינע אויגען שיינען אוּן גלאַנ־צען מילד אוּן ווייך, ווי ביי אַ יאָהריגעם קינד. פֿוּן אונטער זיינע אונזיכטבאַרע טריט זיינען שטעדט אוּן לענדער אוועקגעשוואומען. אוּן אָט איז ער שוין אין אַ געדיכטען אויר־אָלטען וואָלד, אָלט ווי די וועלט . . . אוּן וואו קיין מענשענס טריט האָט נאָך זיין באָדען ניט פֿאַרשוועכט . . . הייליג, מוראַ׳דיג אין זיין הייליגקייט, שטעהט דער אויר־אָלטער וואָלד! עס הערט זיך אין איהם אַ הייליגער סוד, דער סוד פֿוּן דער בריאה, וואָס איז נאָך פֿוּן קיינעם ניט וואַכענדיג געווואָרען . . . עס הענגט נאָך אין דער לופֿט די ברכה פֿוּן דעם באַשעפֿער, דער „ויברך אותם אלקים", וועו ער האָט מקבל שבת געווען . . . די אטמאָספֿערע פֿוּן שבת, פֿוּן דעם ערשטען שבת, איז נאָך דאָרט אין איהר גאַנצער פראַכט אוּן קראָפֿט, ווייל, עס איז דאָרט נאָך ניט וואָך געקומען; ווייל קיין מענש איז נאָך דאָרט ניט געווען . . האָט מיט זיין תאוה׳דיגען אָטעם דאָרט ניט געהויכט, קיין וועה־געשריי פֿוּן אַ געשלאָגענעם האָט דאָרט ניט אָפּגעהילכט, קיין בליקען פֿוּן שנאה אוּן רציחה האָט די העלע שיין ניט פֿאַרונקלט אוּן קיין טראָפּען פֿאַרגאָסענע בלוט האָט דער ניט פֿאַראומ־רייניגט . . . אוּן נאָר מיט אַ געהער פֿוּן דעם הייליגסטען וועלט־משורר, דוד המלך ע״ה, וואָלט מען געקאָנט הערען ווי עס וויבערירט אין דער לופֿט פֿוּן דעם גאַנצען וואָלד: קדוש, קדוש ד׳ צבאות . . .

אָט אין דעם וואָלד איז דאָס משיח געקומען, וואו ער האָט נעבען אַ גרויסען דעמב, אונטער זיינע צווייגען, ווי אונטער אַ סוכה, געפֿונען שטעהן אַ וויים־אייזעלע, משיח׳ס אייזעל . . .

משיח זעהט, אז אויפֿ'ן אייזעל איז דאָ א בארג שטויב, וואָס ס'האָט זיך אָנגעקליבען פֿאַר באַלד צווויי טויזענד יאָהר, וואָס ער וואָרט אויף איהם. זאָגט ער צו איהם: אייזעל טייערער! איך קום צו דיר מיט א געוואַלדיגע בשורה; טויזענד פֿייערען, פֿייערען פֿון שמחה ברענט אין מיין הארץ; איך געה ברענגען די גאולה דאָס אידישע פֿאָלק; איך וואָלט זיך שוין געוואָלט זעצען אויף דיר אוּן מיט דיר צוזאַמען מאַכען דעם קיבוץ גליות, ווי עס איז באַשטימט. אָבער, אין די טויזענד פֿייערען פֿון שמחה וואָס אין מיין הארץ, גנב'עט זיך אַריין א שטיקעל ספֿק. נאָגט מיר עפעס א צווייפֿעל; גאָט'ס וואָרט איז קדש־קדשים אוּן אין זיינע ווערטער איז דאָ א תנאי . . . „אוּן אויב ניט"! . . . עפעס שרעקט מיר . . . אַלזאָ, מיין טייער אייזעלע; איך וועל פֿריהער אַליין געהן צו מיינע אידען זעהן וואָס דאָרט טהוט זיך, אביסעל אויך פֿון מיין זייט צו העלפֿען, צוגרייטען, אוּן וועט אַלעס וועט זיין פֿאַרטיג אוּן גרייט וועל איך ווידער קומען צו דיר אוּן מיר וועלען מאַכען אוּנזער טריאומף־רייזע, צו וועלכער מיר זיינען באַשאַפֿען אוּן אויף וועלכער מיר וואַרטען אַזוי לאַנג. אינצווישען זאָלסט זיך גוט ארומשטויבען אוּן געה טאַקע אין א באָד, וואַש זיך גוט ארום אוּן זיי גרייט.

ה.

ווער איז משיח?

משיח איז ניט קיין איינפֿאַכער בשר ודם. משיח איז א גייסט. ער איז געבוירען אינם טאָג פֿונם חורבן בית שני, אזוי, אז פֿארגאַנגענעם תשעה באב איז ער אַלט געוואָרען 1866 יאָהר. ער האָט א פֿיעל פֿארצווייגטע מיסיע. דער גרונד אָבער פֿון משיח'ס גייסט איז: צו אויפֿהאַלטען דאָס אידישע פֿאָלק בכל מקום שהם אַלס נאציאָן, זי זאָל ניט פֿאַרלירען איהר אייגענארטיגקייט ביז דעם קיבוץ גליות; זיי צוגויפֿברענגען מכל פנות העולם אויף זייער ארץ הקדושה — ארץ אבות, מיט א אייזערנעם ווילען צו גרינדען דאָרט א פֿרייען זעלבסטשטענדיגען, ריין אידישען לעבען וואָס באַשטעהט אויף אהבת איש לרעהו, ניט נור פֿון פֿון איין אידען צום צווייטען, נאָר צו דער גאַנצער מענשהייט, א לעבען פֿון צדק, יושר אוּן רחמנות, אזא לעבען אוּן ממשלה, וואו עס זאָל ניט עקזיסטירען עקספלואַטאַציע, וואו קיינער זאָל ניט געפֿינען קיין נשמה־רוּה, אויב אימיצען איז שלעכט, וואו עס זאָל ניט זיין קיין אריסקייט, עלענד אוּן נויט, א ממשלה פֿון „איש את אחיו יעזרו ואיש לרעהו יאמר חזק"; א ממשלה פֿון „עם סגולה", וואָס זאָל זיין לנס לכל העמים — א. סימבאָל פֿאַר דער גאַנצער וועלט; א אידישע ממשלה, וואו עס וועט מקוים ווערען דער „והיה באחרית הימים", וואו א מלחמה וועט זיין אויסגעשלאָסען, וואו עס וועט, בכלל, נישט עקזיסטירען קיין שנאה, קנאה אוּן בייז בלוט, דאָן וועט דער

נייער ארט לעבען — לויט'ן משיח גייסט — אנפאנגען אריינצוּדרינגען צו די אומות העולם אוּן זיי וועלען מודה זיין אז „רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" אוּן עם וועט מקוים ווערען דער „כי מציון תצא תורה (תורת החיים) ודבר ד' מירושלים".

דאָס איז דער אידישער משיח. און אויב ווער וועט אוּנז וועלען ברענגען די גאולה מיט'ן שווערד, מיט צוּבערעקלען אוּן צוּריסען דאָס אידיש פֿאָלק אין פאַרטייען, מיט אָפּטייַלען איין צד פֿונם צווייטען, מיט מחלוקת, שנאה אוּן ביין בלוט, מיט בלבולים, אוּן מיט חילול השם ישראל, די זיינען פֿאַלשע משיחים אוּן זיי וועלען נישט ברענגען פֿאַר אוּנז די גאולה נאָר, חלילה, א נייעם חורבן.

די פֿאַלשע אומפֿאַסונג פֿון אזעלכע משיחים האָבען מיר שוין געזעהן ביי די אַנדערע, וואָס האָבען געבראַכט צו קנאת הדת אוּן שנאה פֿון איינעם צום צווייטען, אוּן האָט אריינגעוואָרפֿען די גאנצע וועלט אין א אייביגען בלוט־באָד, וואו מען שלאַכטעט אוּן מאָרדעט אוים איינער דעם צווייטען. אוּנזער משיח וועט דאַרפֿען ברענגען די גאולה פֿריהער לעם ישראל, לויט אונזערע נביאים, אוּן נאָכהער צו דער גאנצער מענשהייט.

משיח איז א נייסט אוּן ביי יעדען אידען וואָס דערוועקט זיך א געפֿיהל אוּן שטרעבונג צו גאולה, איז עם משיח'ס גייסט. משיח האָט אויך דעם כוח זיך צו פֿאַרוואַנדלען אין א מענשען־געשטאַלט. אוּן אויב ער טהוט עם וועט ער זיך פֿאַרוואַנדלען אין א קבצן, א שנאָרער,—עני ורוכב על החמור — אָדער ער זיצט אַן אָפּגעריסענער בשערי־רוים אוּן זאָפּט אין זיך אריין די אידישע צרות, וואָס אַנטפּלעקען זיך ווי וואונדען אויף זיין לייב. משיח זוכט ניט צו וועלען רייך פֿון אידישע צרות . . . עקספּלואָטירט ניט, הויבט ניט קיין פּרייזען. ער רייסט זיך אויך ניט צו וועלען א פֿיהרער, אָדער א גבאי ביי דער קהלה'שע שיסעל.

1.

משיח'ס רייזע ארום דער וועלט

משיח רייסט אָפּ א שטיק העלען־וואָלקען אוּן בייגט איהם אויס ווי א שיפֿעל, דעם „כרוב" שטעלט ער אריין אין שיפֿעל אוּן פֿאַרוואַנדעלט איהם אין א מאָטאָר מיט א וועלט־קראַפֿט, פֿון „וידא על כנפי רוח" מאכט ער צוויי פֿליגלען; א פֿייערדיגען „בשם ה'" הענגט ער אויף בייס נאָז פֿאַר א „פּראָפּעלאָר" אוּן האָט שוין פֿיקס־אוּן־פֿאַרטיג זיין ערפֿלאַן. ער זעצט זיך אריין אוּן פֿליהט ארום אוּן ארום דעם גאנצען ערד־קוגעל אוּן וואו נאָר עס איז דא

ערגיץ אידען (וואו איז דען ניטא?) נעהמט ער הויפֿענס פֿונקען פֿון זיך אוין צוישיט זיי אין די מיליאָנען . . . זיי פֿאַלען, געוועהנליך, אין די אידישע הערצער, עס האָט אָבער וואו־ניט־וואו, פֿאַרבלאָנדושעט אויך אין גוי'עשע הערצער. די פֿונקען האָבען געצונדען אין די הערצער משיח־געפֿיהלען און עס האָט זיך אָנגעפֿאַנגען באָווענען, רודערען ביז עס האָט געבראכט צו דער „באַלפֿור־דעקלאַראַציע", אוין נאָכהער צו דעם „סאָן־רעמאָ" באשלוס.

משיח און דער שטן

ז.

משיח און דער שטן

משיח האָט שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר נישט געשלאָפן — די אי־דישע צרות האָבען דאָך איהם ניט געלאָזען. ער קאָן זיך שוין פֿאַרגינען אַביסעל אָפּרוהען. ער איז געווען זיכער, אז אַלעס וועט זיין ווי געוואוּנטשען; שרייען זיי דען ניט כסדר דעם: לשנה הבאה; בעטען זיי ניט: תקע בשופֿר, את צמח, ותחזינה? א.א.וו. וויאַלען זיי דען ניט אויסגעלייזט ווערען פֿון גלות? וויאַלען זיי דען ניט ווערען לייטען גלייך? געווים וועט דאָס גאַנצע אידישע פֿאָלק רעגענען מיט געלד, יעדער יחיד וועט זיך איינפֿאַך מפֿקיר זיין אין די גבירים וועלען דאָך געווים זייערע קאַפּיטאַלען אַריבערטראַגען אַהין אין אין זיין, א יאָהר אָדער צוויי, וועט גאַנץ ארץ־ישראל זיין אויסגעקויפֿט פֿון אידען. משיח פֿאַרמאַכט די אויגען אין מאָלענדיג אין דער פֿאַנטאַזיע א פּראַכטפֿולע בילד פֿון דער אידישער צוקונפֿט, גיט ער זיך איבער, מיט א אומשולדיגען שמייכעל, צו שנת ישרים ותמימים.

ח.

דער שטן

די ליכטיגקייט דונקעלט, די זון פֿאַרגעהט, די שטערן לעשען זיך אין די פֿינסטערניש קומט אָן; זי רוקט זיך אין רוקט זיך צו בישלעך ווי א מכשפֿה, ווי א אומגליק וואָס שיקט פֿאַר זיך פחד אין ציטער אַלס אָנזאָגער, מוטשעט־אָן מיט שרעק אין פֿאַרגעפֿיהל דעם קרבן ביז עס פֿאַרשלינגט איהם אין איהר גאַנצע פֿינסטערניש. דער שטן מיט די גרויסע שוואַרצע פֿליגעל שפרינגט אויף די קעלבערנע פֿים פֿון שטאַדט צו שטאַדט אין פֿון לאַנד צו לאַנד וואו אידען זיינען אין פֿאַכעט מיט זיינע צושפרייטע שוואַרצע פֿליגלען אין עס וועהט פֿון זיי טויט אין פֿאַרווים־טונג; איבערהויפּט בלאָזט פֿון זיי א פֿורכט־באַרע קעלט, וואָס קיהלט אין פֿרירט אין ברענגט צום פֿריר־פֿונקט אַלע משיח'ס פֿונקען וואָס זיינען פֿאַרזייעט געוואָרען. אויסגעפֿרוירען איז משיח'ס

פֿעלד אין אידישען פֿאלק אוּן אויף זייער אָרט האָט דער שטן שוואַרצע־פֿייער־פֿונקען אַריינגעשאָסען אין כּלל ישראל, אוּן א טומעל האָט גלייך אויסגעבראכען אין דער אידישער מחנה.

כּא, כּא, כּא! כּא, כּא! דונער אוּן פֿלאַם! פֿלאַם אוּן דונער! כּא, כּא, כּא! לאכט דער שטן אוּן דרעהט זיך אין א קאַראַהאָר אין דער פֿינסטערניש, אוּן אז דער שטן לאכט גרויליט אוּן שוידערט די וועלט אוּן קאָרטשעט זיך אין אַנגסטען.

ט.

וועך איז דער שטן?

וועך קען ניט דעם שטן? דער צוואַנציגסטער יאָהר־הונדערט איז דאָך דערווייל אינגאַנצען אין זיינע הענד; דאָס איז דאָך זיין (דעם שטן׳ס) פֿינסטערע, חתונה־נאכט, וואו ער טאַנצט זיין טייפֿעל־טאַנץ, זיינע זיבען יאָהר, ווי מען זאָגט. וואָס איז זיין אַרבייט? וועך וויסט עס ניט? אין זיין לעקסיקאָן קאָנט איהר צום בוישפּיעל געפֿינען: פּראָספּעריטע, גייציגקייט, געלדזוכט, שכרות פֿון מיליאָנען, שחיטות, הריגות, בארבאריזם אוּן נאָך טויזענדער פֿון די מינים, ועל כולם בלוט, בלוט אוּן בלוט.

פֿון דעם שטן׳ס געלעכטער האָט זיך משיח אויפֿגעוועקט, א גרויליכע פֿינסטערניש ארום, אויסער דעם שטן׳ס שוידערליכען געלעכטער כאָפּט ער אויף מיט׳ן אויער א פֿאַרדעכטיג טומעל פֿון אונטען, א קול ענות חלושה, דאָס סיקען ווי פֿון א שלאַנג, ווי א געראַנגעל פֿון דערשטיקענדע, ווי פֿון איינעם וואָס דערוועגט זיך מיט זיין רויב . . . עפּעס איז ניט אין אָרדנונג אין דער אידישער מחנה! משיח שיסט ארויס מיט פּראָזשעקטאָרס פֿון זיינע ביידע אויגען אוּן שיינט אָפּ אויף אַלע אידישע ישובים אוּן וואָס מעהר ער קוקט, אַלץ מעהר הויבען אָן ציטערען די פּראָזשעקטאָרס אוּן ווערען טונקעלער, די אויגען צו טרערען אוּן מיט א טומאַן באַצויגען. ניין, עפּעס איז דאָ אין דער צייט געשעהן! קלערט משיח; מען דאַרף לאָזען ארבייטען דעם סינעמאַטאָגראַף אוּן זעהן וואָס דאָ איז פֿאַרגעקומען (באמערקונג: אַלעס וואָס ווערט אָפּגעטהאָן אין עולם השפל ווערט פֿאַראייביגט אין די סטראַטאָספֿערען אוּן מען קען עס שטענדיג זעהען, מען דאַרף נאָר ווייסען ווי זיך מיט דעם צו באַנוצען).

א שטיק „רקיע" לאָזט זיך ארונטער אוּן בלייבט העננען ווי א לייטעך; א שטראַהל פֿון „נגה" באשיינט דעם „רקיע" אוּן די בילדער צייגען:

י.

רוסלאנד (בעפאר)

הונדערטע־טויזענדער מלחמה אויפגעקומענע, גבירים, אדירים, נייע מיליאָנערען וואַרפֿן זיך אַריין אין פֿאַרשידענע ספעקולאַציעס אוּן אונטער־נעהמונגען אום נייע מיליאָנען צו ערווערבען, לאַכען זיך אוים פֿון דעם: זיי זאָלען זייערע קאַפּיטאַלען נאָך ארץ־ישראל אַריבערפֿיהרען אוּן זייער אייגען לאַנד בויען.

די ענדע: — עס ציטערט די ערד, בערג קראַכען, פֿאַלען אוּן זינקען אין תהום; א הוראַקאַן בושעוועט פֿון שטאַדט צו שטאַדט, שלייִדערט אום אוּן פֿאַרניכטעט אַלעס וואָס ער טרעפֿט אין וועג, מויערען, פּאַלאַצען פֿאַלען אום ווי קאַרטען שטיבלעך. בלוט־דורשטיקע חיות ווי די היישעריקען האָבען באַדעקט דאָס לאַנד, רוסלאַנד באַדט זיך אין אידיש בלוט, מען פֿאַרציקט אוּן מען מאַרדעט. דער הויר הפֿלגה איז תחית המתים אויפֿגעשטאַנען, הפיכת סדום ועמורה אין צוואַנציגסטען יאָהר־הונדערט.

משיח זוכט די גבירים, אדירים, אוּן מלחמה מיליאָנערען. ניטאָ קיין שריד ופֿליט. אויסגעטרוקנט די ביסעל לעבן געבליבענע אוּן די יתומים פֿון די דערהרגעטע זיינען צושפרייט איבער דער גאַנצער וועלט, וואַלגערען זיך אין בלאַקען, געהען אוים פֿאַר הונגער אוּן האָבען ניט דעם קאָפּ וואוּ אָנצו־שפּאַרען.

יא.

אמעריקא (בעפאר)

געוואַלדיגע פּראָספּעריטי, די אידען דינען דעם עגל הזהב; מען ווערט ניט זאַט, מען עפֿענט בענק. מען קויפֿט לאָטס, מען בויט פּאַלאַצען אוּן וואָל־קען־קראַצערס. וועד דאַרף ארץ־ישראל? א נדבה מהיכא תיתי! אָבער צו וואָס זוכען א היים אַז דאָ איז א היים.

ד י. ע נ ד ע: דוגערן קנאַלען, אַלע בענק קראַכען, די פּראָספּעריטי איז פֿאַרשוואונדען, וואָל סטריט איז געזונקען ווי קרח אין טיפֿען תהום אוּן האָט מיטגעשלעפּט פֿון מיליאָנער ביז'ן ארבייטער אוּן האָט זיי פֿון זיך ענייס ואביונים ארויסגעוואַרפֿען.

יב.

דייטשלאנד (בעפאר)

ח"י געלעבט. צוויי קלאסען אידען, איין טהייל האָט זיך אין גאנצען ענטזאגט פון כלל ישראל מיט זיינע האָפנונגען, און די צווייטע זאָגט, אז, השי"ת אליין זאָל קומען און מאכען פאר זיי א קדשי קדשים אין דייטשלאנד. נישט קשה, זיי זיינען אזוי פרום, אז השי"ת מעג אָנשטעהן צו קומען צו זיי, ניט זיי צו איהם, און בכלל ווילען זיי זיך ניט מישען מיט די אנדערע אידען, וויל: „דייטשלאנד איבער אלעס" . . .

ד י ע נ ד ע: איז נאָך ניטא; דייטשלאנד געהט ארוגטער פון זינען, דייטשלאנד ווערט חרוב, דייטשלאנד ברענט, און די אידען זיינען דער „חטאת הקהל" . . .

משיח קאָן מעהר ניט קוקען. ער פארמאכט דעם סינעמא; זיינע בליקען לעשען זיך. פארצווייפלט זיצט ער דעם קאָפּ געבויגען און פון זיינע אויגען פליסען הייסע טרעהרען.

משיח אין ארץ-ישראל

אלול, תרצ"ד.

ניט מיט טריאומף און זיג, ניט אלס אידישער מלך המשיח מיט א ספעציעלען צוג און אפילו ניט אלס אידישער פיהרער איז ער ארויסגעקומען נאך ארץ ישראל; אין א עמיגראנטען שיף, ווי א איינפאכער ארבייטער, ווי איינער פון די חלוצים מיט א רידעל און האמער איבערן אקסעל איז ער אריין אין זיין אמאליגע און צוקונפטיגע היים; ער האט געזומען וואנדערן פון שטאט צו שטעטל, פון קאלאניע צו קאלאניע, פון מושב צו מושב, פון ירושלים צום עמק, פון חרמון ביז לבנון, פון ים המלח צום כנרת און וואוהין ער קומט ברענגט ער מיט ענטוזיאזם און באגייסטערונג און וואונדער ווערט געשאפן; זומפען ווערען אויסגעטריקענט און ווערען אין בליהענדע גערטנער פארוואנדעלט, די מאלאריע ווערט פארטריבען, אויף זאמדיגע שטחים ווערען שטעדט און ישובים געבויט, פאבריקען אויפגעשטעלט. א נייער לעבען שוועבט איבער ארץ-ישראל און עס הערט זיך ארבייט און געזאנג, געזאנג און ארבייט. מען באגעגענט אויך שווערינקייטען, שטערונגען פון די שונאים; מען האט שוין אייניגע מאל געהייליגט דעם ארץ-ישראל באדען מיט די אונשולדיגע אידישע בלוט, און מען האט וויטער מיט עקשנות פארטגעזעצט איינצוזען מען דאם לאנד מיט'ן שוויים פון געזיכט, מיט ארבייט און געזאנג.

דער שטן אבער שווייגט אויך ניט; ער האט געזומען זיינע גיפטיגע פיילען ארויסשיסען אין אידישען פאלק און א מהומה האט אויסגעבראכען, און וואם וויטער ווערט עס אלץ שטארקער און שטארקער ביז עס האט אנגענומען געפערליכע פארמען. דאם ערשטע האט זיך אנגעפאנגען די מחלוקת וועגען פיהרערשאפט . . . דער „מיזראש" איז געווארען דער סלע המחלוקת, דער גראניט-בארג אויף וועלכען מיר האבען אנגעפאנגען אונזער אייגענע קעפ שפאלטען. יעדער קריכט אויף איהם און שרייט: הערט מיך צו! געהט מיר נאך! שמעוני ויטב לכם! און פון דאנען האט דער דראגאן געזומען שפריי-טען זיינע טויזענדער עקלהאפטע פים און דערלאנגט מיט זיי אומעטום וואו די אידען געפינען זיך. מען שלאגט זיך אין ארץ-ישראל, מען שלאגט זיך אין וואַרשא, קראקע, לעמבערג, און וואו ניט? אין ארץ ישראל איז די לופט פארגיפטעט, פול מיט פולווער, עס שטיקט און ווערגט! משיח'ס כחות פאלען, ווערען שוואכער און ווערען שוין ניט אנגעזעהן אין דעם שטן'ס

שטאַרקען זיך אוּן פֿיהלען זיך אין אַלעווינקעלעך. אנדרולומוסיא בא לאַרץ־ישׂראל! איידער דער טאַטע איז געבוירען איז שוין דער זון אויפֿ'ן דאַך. דאָס אידישע פֿאָלק האַלט ערשט ביים געבורט אוּן מען האָט אַהין מיטגענומען דעם גלות מיט אַלע זיינע גרויזאַמקייטען — דעם קאָמוניזם, דעם סאָציאַליזם, דעם פֿאַשיזם, דעם אַנארכיזם, אוּן די וועלכע כאַפּען פֿיש אין די מיטנע וואַסער . . . די עקספּלואַטאַציע האָט דערגרייכט שוידערליכע פֿאָרמען. מען נוצט אויס ביז לעצט יענעמס אומגליק אוּן אונבאַהאַלפֿענקייט, עס הערשט א געוואַלדיגער פּירוד, שנאת חינם, קנאה, רמאות, בלבולים, חילול השם אוּן חילול שם האומה.

משיח בלאָם אוּן פֿאַרצווייפֿעלט לויפֿט ארום פֿון מחנה צו מחנה מיט א תנ"ך אין האַנד, אויפֿגעמישט דעם ערשטען קאַפּיטעל פֿון ישעיה אוּן ער שרייט: ארצכם שממה! עריכם שרופֿות אש! אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אותה ושממה כמהפכת זרים! ברידער! איידער איהר האָט אָנגעפֿאַנגען בויען פֿיהרט איהר צוריק צו א נייעם חורבן. זייט איהר נאָך וועניג אָנגעלערענט? שאל אביך ויגדך, זקנך ויאמר לך! איהר ווידערהאַלט דאָסזעלבע וואָס האָט געפֿיהרט צום חורבן בית שני. זעהט איהר דען ניט אז השטן מרקד ביניכם, וועט איהר איהם נאָכגעהן? ווייסט איהר דען ניט אז מיט דעם וועג וועט איהר אומוואַרפֿען די גאַנצע געביידע וואָס איהר האָט דורך אזוי פֿיעל יאָהרען מיה אוּן בלוט אויפֿגעבויט, אוּן מיר וועלען פֿאַרשאָטען ווערען, חלילה, אונטער איהרע חורבות! פֿאַרשאָלטען זאָל ווערען די עקספּלואַטאַציע! די וואָס בויען זיך אויף יענעמ'ס חורבות! לאָזט אָפּ די מחלוקת, שנאת חנם א.אז.וו.

איך רופֿ אייך צו שלום, אחדות, ברידערליכקייט אוּן ליבשאַפֿט פֿון איינעם צום צווייטען. מיר זיינען דאָך אַלע די געיאָגטע, געפּלאָגטע, אומגליקליכע! עס איז דאָך נאָך ניט פֿאַרנאָגען די קלעפּ פֿון גלות. העלפֿט זיך איינער דעם צווייטען, וויל העלפֿענדיג דעם צווייטען העלפֿט איהר זיך, וויל נאָר אין אחדות איז אונזער קראַפֿט אוּן דערהויפּט שלום, שלום און שלום.

משיח כאַפּט אָפּ דעם אָטהעם. ער קוקט זיך ארום. ערשט קיינער הערט איהם ניט. ארום אוּן ארום איז פּוסט אוּן פֿון ווייטען הערט זיך המונה של חישוב: דאָס לעבען קאָכט דאָרט, מען צונעמט שוין אויפֿגעבויט הייזער . . . מען מאַכט א רעגירלען פֿאַגראָם אויף א פֿאַבריק, אַלע לשם פּאַרטיי צוועקען . . . מען מאַכט בלבולים, מען שטעכט זיך מיט מעסערס; מען רייסט ארונטער מיטינגען. דער קאַמף וועלט אַלץ שטאַרקער אוּן שטאַרקער — מען האָט פֿאַרלוירען די קעפ אוּן דאָס בייז בלוט קאָכט אוּן זידט . . .

משיח הויבט אויף די אויגען. עס איז פֿאַרנאַכט. א טיף בלויער פֿאַלעס־טינער הימעל איבער זיין קאָפּ. ער קוקט באַטריעבט אוּן זוכט עפּעס א סימן פֿון אויבען, עפּעס א צייכען . . .

צווי בליצען ווי שוועדען קרייציגען זיך אייגס אן צווייטען אוז א מעכטיגער דונער־קראַכט, אוז ארום אוז ארום ווערט נעדיכט פינסטער. — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

משיח גיט א טיפען זיפץ: גאָט איז נערעכט, איך בין נעקומען צו פריה! משיח נעהט אוועק אפריכטען גלות.

אוז דער עזעל ווארט!

געקומען פאַר דער צייט

(אויפֿן קבר פֿון דעם שוחט מר. י. אָסטראָף ז"ל.)

שבט, תרצ"ג.

דינסטאָג פֿריה, פ' בשלח, איז אין היכל המשפט, אויפֿן הימעל געווען אלץ אין גרעסטען אָרדנונג; פֿון סוּפֿיט וואָס איז געווען געוועלבט פֿון טויזענ־דער זונען איינגעהילט אין פֿורפֿור־וואָלקענס האָט זיך א שאָלען פֿון שופֿר געהערט. די יונגע מלאכים, וועלכע האָבען באַזעצט אלע בענק וואָס פֿאַר'ן פֿובליקום, האָבען איינגעהאַלטען דאָס פֿלאַטערען פֿון זייערע שניי־ווייסע פֿליגלען. די מיטעלסטע טירען האָבען זיך צופֿראַלט; גאַנץ פּמליא של מעלה קומט אריין. יעדער פֿארנעהמט זיין פלאַץ לויט'ן ראַנג, נעבען טיש פֿון רויטען פֿייער, באַדעקט מיט א דעקע (טישטוך) פֿון גרינעם פֿייער; לינקס— דער קטיגור (פּראָקוראָר; רעכטס — דער אַלטער מלאך „מיכאל", אלס שטענדיגער אידישער סניגור (פֿאַרטיידיגער).

צוויי מלאכים באַוואָפֿנט מיט'ן שם „שדי" ברענגען אריין א אידישע נשמה, א צארטע, בלאַסע, איבערגעשראָקענע אוּן שטעלען זי אַוועק פֿאַר'ן טיש קעגען דעם יושב ראש.

דער געריכטס־רעפֿאַרטער געקלַיידעט אין אָפּיציעלען אוניפֿאָרם: א וועסטעל פֿון רויטען סאַמעט־פֿייער, געשנוּרט מיט בלויע פֿייער־שנוּרען, קורצע מכנסים (חייזלאָך) פֿון גרינעם פֿייער, לאַנגע זאָקען געשפּונען פֿון ווייסע זיידע־פֿייער־פֿעדים, הימעל בלויע פֿאַנטאָפּעל באַזעצט מיט שטערען אויפֿן ברוסט, א שטראַל פֿון „נגה" אלס אויסצייכנונג פֿאַר זיין לאַנג־אָהריגער דינסט, שטעלט זיך האַרט צום טיש, האַלטענדיג אין זיין לינקען פֿלַיגעל א קלייניעם נאָטיץ־ביכעל.

היושב ראש (דער פֿאַרזיצענדער) פֿרעגט: ווער איז די נשמה?

רעפֿאַרטער: עס איז פֿון א לאַנדאַנער שוחט וחזן מר. אָסטראָף.

היושב ראש צום מזכיר (סעקרעטאַר): איז דא ערוואַרטעט געוואָרען די נשמה?

המזכיר: ניין, אין ספֿר הזכרון איז ניט פֿאַרצייכענט אז אזא נשמה דארף קומען צו דער צייט.

היושב ראש: הייסט איהם זוכען אוּן אויסגעפֿינען אין בוך וועו איז די נשמה פֿאַרשריבען צו קומען אהער.

עס נעהמט א לענגערע צייט, ביז דער סעקרעטאר מעלדעט: די נשמה איז געגעבען געווארען א נאַרמאלער געזונדער קערפער מיט דער מעגליכקייט — ביי באַזונדערע אומשטענדען — צו אנהאלטען זייער בשותפות'דיגען עקזיסטענץ פֿיעל מעהר פֿון דעם מינימום 70 מענשליכע יאָהרען, אבער פֿאַר קיין פֿאַל וועלט זי ניט ערווארטעט פֿאַר די מינימום יאָהרען, אזוי, אז זי האָט געדארפֿט ערשט קומען אין 17 יאָהר אַרום מיט 8 מאָנאַטען, 14 טעג, 15 שטונדען, 43 מינוט אוּן 38 סעקונדען, לויט דעם ערדישען צייטרעכענונג.

ביי די יונגע מלאכים דריקט זיך אויס זייער פֿאַרוואונדערונג אוּן שטוינען מיט דעם וואָס זייערע פֿליגלען צונעהמען זיך, ריהרען זיך אָן איינס אין דעם צווייטענס אוּן גיבען אַרויס א געמורמל וויי פֿון א מעכטיגע וואַסער־פֿאַל.

היושב ראש: וועלכע האָט עס די נשמה געשיקט אהער פֿאַר דער צייט?

המזכיר: דער לעבען!

גרויסע שטוינונג אין געריכט־האַל, וואָס וועלט אויסגעדריקט אין דונער־קנאַלען.

היושב ראש: וואָס הייסט עס: — שטענדיג איז געווען די מיסיאָן פֿון דעם „טויט" צו שיקען אהער די נשמות פֿון עולם השפל. יעצט נאָר „דאָס לעבען"? זאָל ער קומען, מיר וועלען איהם אויסהערען.

עס קומט אַריין א אומגעלומפערט קנאַבערזיג וועזען, מען הערט נאָר דאָס קנאַקען פֿון זיינע קנאַכען אין די געשטעלען; לאַנגע, אויסגעקרימטע בייניר־דיגע הענט, מיט נאָך לענגערע בייניערדיגע פֿינגער, וועלכע דרעהען זיך ווי שלאַנגען; א אָפּענער גרויסער מויל מיט שארפּע שפיציגע ציינער, מיט א אויסדרוק פֿון א אלטע מכשפֿה אָדער א בלוט־דורשטיגע חיה. אָדער א וואמפיר, אָדער פֿון אַלע דריי צוזאמען.

היושב ראש: דו האָסט אַרויסגעטריבען די נשמה פֿון איהר קערפער פֿאַר דער צייט? אוּן מיט וועלכע מיטלען?

דאָם לעבען: נאָר פשוט, איך האָב געשטיקט מיט מיינע פֿינגער אוּן געווירגען זיין בלוט; איך האָב איהם געטריבען זיך צופֿיעל אָנשטרענגען אוּן אזוי צו ביסלעך איז ער געוואָרען שוואכער אוּן שוואכער ביז זיין האַרץ האָט זיך איבערגעארבייט אוּן האָט פֿאַרשטרייקט. עס איז נאָר ניט אזוי שווער, איך האָב עס געטהון לאַנגזאם אוּן זיכער.

היושב ראש: דו רופֿסט זיך „דאָס לעבען". דיין מיסיאָן, שיינט מיר, איז אויפֿצוהאלטען די נשמה אין קערפער וואָס לענגער, ביי דיר האָט דאָך געזאָלט זיין א שטענדיגע מלחמה מיט'ן „טויט". אַרויסצוריסען פֿון איהם זיינע קרבנות, לסוף זעה איך, אז דו ביזט געוואָרען דעם טויט'ס מיטהעלפֿער, אָדער נאָר זיין קאַנקורענט.

דער לעבען (באַגיסענדיג זיך מיט שטעכעדיגע שפיזען טרערען): וועלען נאָר האָט מיך באַשאַפֿען בין איך געווען יונג, שהען, צארט אוּן מילד, לויטער אוּן דורכזיכטיג ווי דער בעסטער קריסטאַל אין וועלכען עס האָט דורכגע־שטראַהלט די שעהנסטע לעבעדיגע בלומען פֿארבען, נאָר די מענשען האָבען

פֿון מיר א קאריקאטור נעמאכט, מיך פֿאַרקריפּעלט און פֿאַרמיאוסט, נאָכמעהר זיי האָבען מיך געשפּאָלטען אוּן צוּטיילט אויף צוויין. איך בין איין טהייל וואָס באשעפֿטיגט זיך מיט די אָרימע, האָראָפּאָשניקעס, זויג פֿון זיי אויס זייער לעבענס־זאָפֿט אוּן טרייב זיי אָרוים פֿון יענע וועלט פֿאַר דער צייט, אוּן מיין צווייטע העלפֿט איז ביי די רייכע, די מיליאָנערען, וואָס וויסען ניט וואָס צו טהוּן מיט זייער צייט אוּן געלט; זי פֿלאָטערט ביי זיי אָרום אין דער געשטאַלט פֿון א יונגע אויסגעלאָסענע שעהנהייט, באָדט זיך מוטער נאקעט אין בעסטען שאמפּאַניער פֿון וועלכען זיי טרינקען, טרייבט זיי אָריין אין אלע אויסגעלאָסענע אָרגיעס, ביז זיי זעטיגען זיך איבער אוּן געפֿינען שוין מעהר קיין אינטערעס ניט אין איהר אוּן שיסען זיך אָריין א קויל אין שטערען אין די בעסטע יונגע בליהענדע יאָהרען.

סגן היושב ראש (וויצע־פֿאָרזיצענדער): מערקווירדיג, די לעצטע צייט האָט אָנגעפֿאַנגען קומען אהער פֿון לאָנדאָן זעהר אפֿט פֿריהצייטיגע נשמות פֿון די שוחטים, וואָס קומט דאָרט פֿאָר?

רעפּאָרטער: מען באטראכט זיי דאָרט פֿאָר איינפֿאכע ארבייטער, אוּן לויט דעם זיין באָהאַנדעלט מען זיי. מען פֿאַרגעסט אז זיי האָבען אלע באקומען א גייסטיגע ערציהונג אוּן זייער קערפּער איז ניט ענטוויקעלט פֿאָר שוועריע פֿיזישע ארבייט.

סגן היושב ראש: איז דאָ ביי זיי ניטא קיין פֿאַראיין, קיין פֿיהרער, וואָס זאָל אויף דעם רעאַגירען אוּן פֿאַדערען לייכטערע באַדינגונגען?

רעפּאָרטער: יא, זיי האָבען א אגודה, אבער די וואָס שטעהן בייס רודער פֿיהלען זיך אליין אלס פֿיזישע ארבייטער, אוּן פֿון דעם שטאַנדפּונקט זיינען זיי ווי דער וואָרים אין חריין, זיי מיינען, אז קיינער איז נאָך ניט אזוי זיס ווי זיי...

סגן היושב ראש: נא, אוּן די פֿיהרער פֿון דער שחיטה?

רעפּאָרטער: זיי האַלטען פֿון דוד המלך'ס זאַץ: „והארץ נתן לבני אדם" אוּן קוים איז די וועלט זייערס, פֿיהרען זיך די „בני אדם" ווי זיי געפֿעלט, ווילען זיך גאָרניט פֿאַרטראכטען פֿילייכט האָט מען געקאָנט אנדערש פֿיהרען.

היושב ראש: עס איז אויסער אָרדער. עס שטעהט יעצט ניט פֿאָר אונז די פֿראָגע, אוּן מיר קאָנען זי ניט באַהאַנדלען. צוּם מזכיר: לעז פֿון ספֿר הזכרונות וואָס שטעהט דאָרט וועגען דעם שוחט מר. אָסטראָף?

המזכיר: ער איז געווען א תלמיד חכם, א איידעלער איד, א טוב ומטיב, א נוח לבריות, האָט געוואוינען די סימפּאטיע אוּן ליבע פֿון יעדען מיט וועמען ער איז אין קאָנטאקט געקומען; שטענדיג געווען גרייט יענעם צו העלפֿען אוּן אפֿריסען זיין צייט צו געהן קלויבען פֿאָר א נויטבאַדערפֿטיגען; געווען א טרייער מאן צו זיין פֿרוי אוּן איבערגעבענער פֿאָטער צו זיינע צעהן קינדער; שווער געאַרבייט זיך אָנגעשטרענגט צופֿיעל אוּם צו קאָנען ערציהען זיין פֿאַמיליע.

היושב ראש: דער קטיגור האָט דאָס וואָרט!

קטיגור: די חז"ל זאָגען: „המאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם

הבא". אלם תלמיד חכם האָט ער געוואוסט דערפֿון אוּן וויבאלד ער האָט געאַרבייט איבער די קרעפֿטען אוּן זיין האַרץ איבערגעשטרענגט, עובר געווען אויף דעם ושמרתם מאד לנפשותיכם, זאָג איך, אז מען זאָל איהם פֿאַררעכענען פֿאַר אַ מאבד עצמו לדעת.

היושב ראש: דער סניגור האָט וואָרט!

סניגור: ער האָט זיך ניט איבערגעאַרבייט במזיד, נאָר אָט „דער לעבען", וואָס שטעהט פֿאַר אוּנז האָט זיין שוועכע אייזערנע האַנד אויף איהם געלייגט. מיט זיינע לאַנגע האָט ער ווי מיט פֿייערדיגע בייטשען איהם געיאָגט אוּן געטריבען. „דער לעבען" זאָגט אַז ער איז ניט שולדיג, נאָר די מענשען האָבען פֿון איהם אזוי געמאַכט; די מענשען באַשולדיגען „דאָס לעבען" אוּן רופֿען איהם אכזר. וועלכע איז דער שולדיגער וויים איך ניט. אָבער אַלע מענשען זאָגען אַז ער איז אַ קרבן פֿונם לעבען אוּן אומשטענדען אוּן אַלם אזעלכער איז ער אַ קדוש. איך פֿאַדער פֿאַר איהם גן־ערן.

דער פֿאַרזיצענדער באַראַטה זיך מיט די מיטגליעדער פֿון געריכטס־האָטה. ענדליך באַגעגענען זיך צוויי בליצען אוּן פֿילען־אָן דעם געריכטס־האָל מיט אַ שיין פֿון „ששת ימי בראשית" אָבער וענגע מלאכים (צוישויער) ערהויבען זיך פֿון זייערע פֿלעצער אוּן בלייבען שטעהן אויף העלע וואָלקענס אוּן עס וועלט געהערט דעם פֿאַרזיצענדען שטימע:

דער אויבערשטער:

אינ'ם נאָמען פֿון אַלמעכטיגען, דעם באַשעפֿער פֿון אַלע וועלטען אוּן זונען, לויכטיגע אוּן פֿינסטערע פֿלאַנעטען, א.ז.וו., א.ז.וו., געפֿינען מיר, אז די נשמה פֿון מר. אָסטראָף האָט אויהר פֿלאַץ בהיכל הצדיקים, מדור תלפיות, מספֿר כנפֿים, די טויערען אָבער וועלען זיך ערשט פֿאַר איהם עפֿענען וועלן די ריכטיגע צייט וועט קומען. עס הייסט, וועלן ער וועלט ערוואַרטעט לויט דעם „ספֿר זכרון". ביז דאָן איז ביי אוּנז לויידער נאָך ניט פֿאַראויסגעזעהן אַ פֿלאַץ פֿאַר אזעלכע צוּ־פֿריה־געקומענע.

איך וועל פֿאַרלאַנגען אויף להבא, זאָל מען שאַפֿען אַ ספּעציעלען מדור פֿאַר אזעלכע; וואָס געהער די נשמה, איז ביז די צייט וועט קומען זאָל זי זיך אויסזוכען ביז דאָן אויפֿהאַלטונגס־אָרט.

די נשמה געפֿינט זיך יעצט ביי זיין פֿרוי אוּן קינדער, ביז די אלמנה וועט איהר לעבען ווי געהעריג איינשטעלען אוּן די קינדער וועלען צוּ אַ ריכטיגען תכלית דערגרייכען, ביז דאָן וועט זיין „גן־ערן" פֿאַר איהם שוין אָפֿען זיין. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

מיין פֿרוי האָט מיך אויפֿגעוועקט. זי זאָגט, אז איך האָב זעהר שטאַרק געווויינט פֿון שלאָף.

וואוהין אַ חלום קאָן פֿאַרפֿיהרען?

אין די הימלען

א איד געשטאַרבען.

די צייט — וועט ס'איז.
די שטאַדט — וואו ס'איז.
די הויז — אבי וואו.
דער נפֿטר — אבי ווער.

ס'רודערט זיך אין די הימלען! א שווער באַלאַדענע נשמה, וואָס האָט ערשט פֿאַרלאָזען דעם חומר, הויבט זיך צו די הימעלשע ספֿערען, וויל דער־גרייכען דעם היכל המשפט, מען זאָל איהר אָנצייגען איהר מקום מנוחה, אין עולם הנצחי, לויט איהר פֿאַרדינסט.

צוליעב איהר שווערען באַגאַזש באַוועגט זי זיך זעהר שווער דורכ'ן עולם השפל; ווי זי איז אָבער געקומען אין די הימעלשע ספֿערען, האָט זיך דער גאַנצער באַגאַזש אָפּגעטהיילט אין פֿיעל פֿאַרביגע פֿונקען אוּן געשטאַלטען אוּן זיינען פֿאַראויס אַוועקגעפֿלויגען צום היכל המשפט אויף רעוויזיע.

פֿלאַמען אוּן פֿלעמלאַך אין פֿאַרשידענע געשטאַלטען אוּן קאָליערען: רויט, רויז, בלאָ, גרין, געל, העלע אוּן דונקעלע, אויך גאַנץ שוואַרצע טראַגען זיך אין אוּנענדליכען הימעלשען רוים, מאַכען זיגזאַגען אוּן טראַציג, שקציג מאַכען זיי דורך פֿאַרשידענע וואַריעטען; דרעהען־זיך, שלענגלען־זיך, פֿאַלען אוּן הויבען־זיך, ווי פֿאַרשייטע חדר־אינגלאַך, וואָס מען האָט זיי ערשט פֿונם חדר באַ־פֿרייט. מען גליטשט זיך אין רוים, אָט גליטשט מען זיך אַריין אין א וואַלקען, שפּריצען פֿון זיך מיט פֿונקען אוּן דער וואַלקען וועט פּוּרפּוּר־רויט, גלייך ער וואָלט זיך פֿאַרשעמט פֿאַר די נאַרישע שטיק וואָס די קונדסים מאַכען אָן. אָט באַגעגענען זיי זיך מיט א מלאך וואָס פֿליהט ערגיץ אין א וויכטיגע שליחות. דער מלאך מיידט זיי אויס, ווי אַן ערנסטער, באַאַהרענטער מיידט אויס א אָנגעלויפֿ פֿון שטיפֿערישע קינדער; שאָקעלט זיי נאָך מיט זיינע פֿליגלען, וואָס שיקט זיי נאָך דונערען, ווי א התראה: קינדער, איהר האָט ניט וואָס צו שטיפֿען! איהר וויסט נאָך ניט ווי מען וועט אייך אויפֿנעהמען! . . . .

נאָר אָט קומען זיי צו שוועבען צו א העל בלאָע ליכטיגע אטמאָספֿערע, א ליכטיגקייט וואָס ברענגט אַריין אַלע גייסטיגע וועזענס אין א אונרוה . . . אוּן

דאָרט ווערען זיי פֿאַרהאַלטען. ניט קיין וואַנד, ניט קיין צוים, ניט עטוואָס אַנדערש ווי אַזאַ זיי דעם וועג פֿאַרשטעלן — עס איז א רקיע! א אוגזעה־באַרע אוּן עס געהט זיך ניט ווייטער. ווילען זיי פֿאַלען צוריק, ערשט צוריק געהט אויך ניט. פֿון ווייטען רוקט זיך אויף זיי א בארג, ניט א בארג נאָר א טייך פֿייער (נהר דינור), דער פֿייער־פֿלוּם גיסט אוּן באָדט זיי אָפּ אוּן געהט זיך זיין וועג. די פֿלאַמען ווערען ווי פֿאַרגליווערט, פֿאַרהאַרטעווועט אוּן טונקעל, שיינען אזוי מוראַ'דיג פֿינסטער אוּן באַוועגליך שוועד . . . נאָר ווי פֿון א געהיימע האַנד ווערען זיי געצוינגען אַלץ העכער אוּן העכער, אַלע נאָך דער רייהע אוּן אַרום זיי ווערט פֿאַרשפּרייט א גערוּך פֿון געברענטעם (סמאַלעניש), אזוי אז די פֿיעלע פֿליהענדע מלאכים, וועלכע באַגעגען־זיך מיט זיי קערען זיך אָפּ אין אַנדערע ריכטונגען צו זיין וואָס ווייטער.

היכל המשפט.

באַשאַפֿען געוואָרען פֿון כביכול'ס ווילען, דעקאָרירט פֿון דעם אַלטען אַרכיטעקט מלאך „בראַזוּר", אין דעם אוּר־אַלטן סטיל פֿון ששת ימי בראשית. פֿון ווייטען זעהט זיך א שיין פֿון פֿיעל פֿאַרביגע קאָליירען, וועלכע האַלטען זיך אין וועקסלען יעדער ווייל. דער פֿאַסאַד (פֿראָנט) האַלט אין איין ציטערן אוּן פֿלאַטערן פֿון שניי־ווייסע מלאכים'שע פֿליגעלאַך דורך וועלכע עס קוקען אַרויס קינדערשע פנים'לאַך. קייטען־גירלי־אַנדעם פֿון גרויסע פֿייער־פערל אוּן בראָקאַטען פֿון פֿאַנטאַסטישע פֿייער־פֿערים אויסגעוועבט פֿאַרשיעדענע זונען אוּן פֿיגורען וואָס שטעלען פֿאָר דעם וועלט־באַשאַף, איידער די זינד מיט'ן עץ הדעת.

אין דער מיט א געוועלבטער אַריינגאַנג געזוימט מיט א וואוּנדערבאַרן רעגענבויגען. אין דער עפֿענונג טוקט זיך אוּן פֿאַרשווינדען די ווערטער: — היכל המשפט! היכל המשפט! אָט אין דער עפֿענונג האָט עס אַריינגעצויגען די פֿלאַמען פון דער נשמה, פֿון דעם ערשט געשטאַרבענעם מענשען.

זיי געפֿינען זיך אין אוּנענדליכען רוים פֿון בלאָען לאַזור, קיין סוּפֿיט, קיינע וועגט צו באַמערקען. עס שוועבען אַרום מיליאָנען מלאכים, אוּן ס'הערט זיך א קול דממה דקה פֿון שירה עד כלות הנפש, אוּן עס פֿיהלט זיך די אייידעלסטע דינסטע דופֿטען. עס ציהט די פֿלעמלאַך צו א ערהויבונג (פֿלאַט־פֿאַרמע) אויף וועלכע עס פֿלאַטערט א אויפֿשריפֿט:

מאזני צדק!

ניט קיין ברעטער (שאַלען), קיינע קייטען, קיינע וואָגען אוּן קיין צינגעל, נאָר יעדער כאַראַקטעריסטישער שטריך פֿונם מענשען וואָס וועדט פֿאַר־וואַנדעלט אין א פֿלאַם וועלכער האַלט אַן זיין אויסערליכען אָנזעהען וואָס ער האָט מיט זיך פֿאַרגעשטעלט אויפֿ'ן עולם התחתון, איז ווי ער וועדט נור אַרויפֿגעצויגען אויף דער פֿלאַטפֿארמע, פֿאַרוואַנדעלט ער זיך גליך אין זיין ריכטיגען אינערליכען אינהאַלט, אוּן גיט אַליין צו וויסען וואָס ער איז געוועזן אין דער ווירקליכקייט. צוּם ביישפּיעל: עס קומט א פֿלאַם אינם בילד פֿון א

„תם" מיט א נאיוו אומשולדיג אויסזעהן אוּן ווי ער קומט אויף דער ערד הויבונג ווערט ער פֿאַרוואַנדעלט גאָר אין א פֿוקס אוּן שרייט אוים: איך בין שלוי, כיטרע, פֿאַלש אוּן צוגעהט אין דאַמף. עס קומט ארויף א געשטאַלט פֿון א שטיל, שטעהענדיג קלאָר טייכעל אוּן ווערט פֿאַרוואַנדעלט אין א הונד, האַווקעט אָפּ איניגע מאָל, שרייט אוים: כ'בין א הונד! האָב געהאַווקעט אוּן געביסען. עס קומט ארויף א געשטאַלט פֿון א כשר'ע לעמעלע אוּן פֿאַרוואַנדעלט זיך אין א שלאַנג, שטאַרצט ארויס מיט'ן גיפֿט, שיעפּעט אוּן ווערט נעלם אין שטויב, א.אז.וו. זז

אונזער נפֿטר'ס מעשים דערנעהנטערען זיך צו די מאזני צדק. צוערשט ציהט זיך א קאָפּ מיט א קרוין, מיט פֿלאַטעריגע אותיות „בתר תורה". א גערוישׂ, א טומעל אין היכל המשפט; שופֿרות שאַלען! דונערן קנאַלען! די ווערטער כתר תורה האָט די לופֿט עלעקטריזירט. די מלאכים ווילען שוין בויגען זייערע קעפּ . . . נאָר אָט איז שוין דאָס געשטאַלט לעבען פֿלאַטפֿאַרמע אוּן איר ליכטיגקייט הויבט אָן צו טונקלען, ווערט פֿינסטערער אוּן פֿינסטערער, דער גערוישׂ ווערט אויך איינגעשטילט אוּן ווי די געשטאַלט קומט פֿון אויבען ווערט זי פֿאַרוואַנדעלט אין א יונגע פֿרוי אין טרויער, מיט טרויעריגע אויגען, מיט ביידע הענד פֿאַרשטעלט זי איהר געזיכט אוּן יאָמערט: מען האָט מיך פֿאַרשעמט, באַלויידיקט אוּן פֿאַרשמאַכט. גרויס צער אין די הימלען! דאָס געזיכט פֿאַרשווינדט אין די הויכקייטען, נאָר איהרע געפֿאַלענע טרערען זידען אוּן קאָכען אוּן ווילען זיך ניט באַרוהיגען.

עס קומט דאָס צווייטע בילד; א באָרד מיט א שטרימעל, וועלכע ווערט באַלד פֿאַרוואַנדעלט אין א שוויין, מרוקעט: איך בין א חזיר, א חזיר! קוליעט זיך אוּם דרייַ מאָל אין דער לופֿט אוּן פֿאַלט אראָפּ ווי א שטיין דורך אלע וועלטען.

ס'דונערט, ס'ווערט פֿינסטער. א בליץ גיט א שיין אוּן ווערט פֿאַרלאָשען. עס הערט זיך נאָך דער עכא פֿון פֿאַלען אוּן דונער אפּקלאַנג. עס ווערט גאָר שטיל אוּן געדיכט פֿינסטער, אוּן דאַן הערט זיך ווי דאָס וואַרקען פֿון א טויב, פֿון די גאַנץ הויכע הויכקייטען, וואָס צוגיסט זיך ווי פֿייער אין אלע גלידער... א בליץ שיסט אוים, שוואַרצע פֿייערדיגע ווערטער:

אוי לנו מעלבונה של תורה ....

— — — — — — — — — — — — — — — —

די מלאכים ווייַנען, נו, ווי זאָל איך ניט ווייַנען? וועקט מיך אָבער מיין פֿרוי: געגוג צו ווייַנען פֿון שלאָף, מיר האָבען דאָך היינט א חתונה! יא, זאָג איך, דאָס לעבען איז א חתונה, ווער עס טאַנצט, אוּן ווער עס גליטשט זיך אוים . . .

א שאד, ניט געזעהן דעם סוף! אוּן עס האָט זיך אזוי גערן געוואַלט ווייַסען.

צום הספד נאָכ'ן שוחט

רעוו. מאַיעווסקי ז"ל

תרצ"ב.

ווי עס איז שוין פֿון פֿריהער געווען אַדוועַרטייזט איז זונטאָג פ' ואתחנן פֿאַרגעקומען דער הספד איבער דעם אויבענדערמאָהנטען נפֿטר אין ריטשמאָנד רויד שוהל, וואו ער איז געווען א מעמבער. די שוהל איז געווען גוט באַזוכט הן פֿון די שוחטים והן פֿון די ריטשמאָנד רויד שוהל בעלי בתים.

רבי ראַבינאָוויטש פֿון ווין קאוּרט שוהל, איז געווען דער ערשטער ספּדן. ער האָט צווישען אַנדערעם געזאָגט זעהר א גוט וואָרט, היינו: אז עס שטאַרבט א סוחר, לאָזט ער דאָ איבער די ביזנעס; אן אַנדערער, קאַפּיטאַל, ווער פֿראָפּערטי; דער בעל מלאכה — זיין ווערקשאָפּ מיט די מאַשינען. קיינער נעהמט מיט זיך נאָר ניט פֿון זיין אייגענעם, נאָר ער לאָזט עס איבער צו זיין פֿאַמיליע צום אויסנוצען; א כלי קודש אָבער, אז ער שטאַרבט, נעהמט ער מיט זיך זיין גאַנץ פֿאַרמעגען (זיין תורה, חכמה אוּן עבודת הקודש) אוּן לאָזט פֿאַר זיין פֿאַמיליע נאָר ניט . . . ער האָט אָבער אויך געוואַרט פֿון אַנדערע זאַכען וואָס האָט געדויערט אַרום א שטונדע. אוּן גראָדע איז געווען שרעקליך היים.

נאָך איהם האָט געוואַרט הרב ווייַנשטיין, קורץ, קלאָר, לאָגיש אוּן צו דער זאַך. אוּן ער האָט כשר פֿאַרדינט דעם גרויסען יישר כוח וואָס מען האָט איהם געגעבען. אויך אונזער פֿרעזידענט, מר. ווילענין האָט געזאָגט א פּאָר ערנסטע פֿאַסענדע ווערטער.

איך האָב אויך געפֿיהלט עפּעס צו זאָגען, נאָר איך האָב איינפֿאַך רחמנות געהאַט אויף די פֿאַרזאַמעלטע וואָס האָבען זיך ממש שוין שטונדען געפֿרעגלט אין היץ. איך קום דאָ שרייבען דעם תמצית, וואָס איך האָב געוואָלט ארויס־ברענגען, ניט ווייל איך בין איבערפֿילט . . . אוּן פֿיהל א דראַנג זיך ארויסצו־זאָגען . . . נאָר ווייל איך געפֿין אז די עפֿענטליכקייט דאַרף דערפֿון וויסען, וועז ניט וועט ביי פֿיעלע בלייבען א פֿראָגע אוּן עס קען זיך ניט גינסטיג אָפּרופֿען אויף אונזער מאַראַלישען פּרעסטיזש.

ווי באַוואוסט איז עס דער ערשטער פֿאַל, וואָס די שוחטים האָבען אַראַנזשירט א הספד נאָך זייערען א קאַלעגע. עס וועט ביי פֿיעלע בלייבען דער איינדרוק, אז דער איז ביי אונז דער ערשטער נפֿטר וואָס האָט פֿאַרדינט מיר זאָלען איהם מספיד זיין, אָבער ביז יעצט זיינען די אַלע שוחטים, וועלכע זיינען לייִדער פֿון אונז אַוועק, געווען מסתמא אנשים פשוטים, חלילה.

עס איז אָבער א טעות. עס איז געווג צוּ דערמאָהנען א מר. אָליוו ז"ל, א גרויסער ת"ח, א מזג טוב מיט א אָפֿענע האַנד פֿאַר צדקה; מר. גאַלדמאַן ז"ל, א איד ממש א צדיק אוּן א מצוין במדות; הרב מעלניק ז"ל, געווען אַלעמען גוט באַוואוסט אוּן מען קאָן, אודאי אויסרעכענען א גאַנץ צעטעל פֿון אזעלכענע, אוּן דאָך האָבען די שוחטים זיי ניט מספיד געווען, נאָר דעם יעצטיגען. דער ענטפֿער לייגט אין די ווערטער פֿון רבא בר חיננא צוּ מר זוטרא ורב אשי: לֵיעיינו רבה (רבנן) במלתיה דתלו ביה טפלי (חולין י"ח). ביי יענע זיינען ניט געבליבען קיין טפלי — קליינע קינדער; אוּן ביי רעוו. מאיעוסקי ז"ל זיינען געבליבען צוויי קליינע קינדער אוּן די צוויי גרויסע זיינען אויך אין דעם סוג פֿון "טפל" — אונבאַהאַלפֿענע אוּן האָבען ניט די מעגליכקייט צוּ געפֿינען א מעמד חיים, אוּן צוּ די "טפלי" מוז מען אויך געווים צוּ רעכענען די אַלמנה, וואָס ווער עס קאָן זי ווייס, אז זי האָט ניט די פֿיזישע מעגליכקייט צוּ געפֿינען א וועג אין לעבען. כשל עוזר ונפל עזור, פֿינף נפֿשות פֿאַלען אוּם, חלילה, מיט'ן טויט פֿון דעם נפֿטר, אוּן דאָס איז די טראַגעדיע וואָס האָט טיף באַריהרט יערענס הארץ, אוּן לסוף איז דער פֿאינט (דער עיקר) נאָר ניט באַריהרט געוואָרען.

יעצט א פֿאָר ווערטער צוּ אונזער אגודה: דעם מאמר חז"ל: אחד מהחבורה שמת ידאגו כל החבורה (שבת ק"י) פֿאַרשטעה איך אין דעם זין: ידאגו — זיי זאָלען זאָרגען, זיי זאָלען זיך פֿאַרטראַכטען, פֿאַרטיפֿען אוּן זעהן צי איז ניט געווען קיין סיבות, אומשטענדען אוּן באַדינגונגען וועלכע האָבען איהם געפֿיהרט צוּ א פֿריהצייטיגען טויט. מעגליך, וועלן ניט די באַדינגונגען וואָלט ער נאָך אפֿשר געלעבט . . . די לעצטע צייט האָבען מיר צוּם אומגליק געהאַט צוּפֿיעל פֿעלע פֿון אָפּגעקומענע חברים, וועלכע מען וואָלט ניט ווייט געדאַרפֿט זוכען צוּ פֿעסטשטעלען, אז זיי זיינען קרבנות פֿון די אומשטענדען, אוּן פֿאָר דעם דאַרף די גאַנצע חבורה זאָרגען אוּן זעהען צי איז ניט מעגליך אועלכע באַדינגונגען אָפּצושאַפֿען אדער אויסצובעסערן.

איך מיין, אז עס איז אויך ניט אזוי לויבענסווערטה די לאָגע, אז וועלן א שוחט ווערט קראַנק אוּן דאַרף האָבען 20 פֿונט זיך צוּ הילפֿען, אָדער פֿאָר א האָלידעי, זאָל ער עס ניט האָבען אוּן מוזען זיך עס בארגען . . .

ביי יעצטיגען פֿאַל אויב די אלמנה אוּן קינדער זאָל ניט האָבען די מעגליכקייט צוּ אָנגעהן מיט איהר לעבען אוּן מען זאָל חלילה דאַרפֿען פֿאַר זיי אויסשטרעקען א האַנד, דאַרף מען זוכען א מענשען מיט אזא מעכטיגע שטימע, וואָס זאָל געהערט ווערען פֿון איין ברעג לאַנדאַן צוּם צווייטען אוּן זאָל אויס-

שרייען: שעם זיך לאָנדאָן! א שוחט איז אין דינסט ניט פֿון קיין סאָסייטי, אָדער א איינצעלנע קהלה, נאָר איז אין דינסט פֿון דער גאַנצער אידישער לאָנדאָן אוּן אַלס אזעלכער מוז זיין פֿאַמיליע נאָך זיין טויט זיין פֿאַרזאָרגט.

נאָר איך האָה, עס וועט דערצו ניט קומען. די לעצטע צייט פֿיהלט זיך א נייער ווינט אין דער מחנה, א ווינט פֿון מעהר יושר אוּן רעכט, אוּן לאָמיר האָפֿן, אז די, אין וועמען די זאַך איז געוועדעט וועלען טהון זייער פֿליכט אין דער גאַנצער מאָס.

דער לעבענס-בוים

(א פאנטאזיע)

כסלו, תרצ"ד.

איך זעה א בוים. ער ציהט זיך אוועק אין דער הויך אוּן פֿאַרלירט זיך אין אונענדליכען וועלט־רוים. די צווייגען פֿאַרשפרייטען זיך אוּן פֿילען אָן דעם גאַנצען האָריזאָנט; איז אין גאַנצען באַלאָדען מיט דערנער אוּן פֿאַרשי־דענע פֿרוכטען צו גלייך, באַלאָגערט מיט די מיליאָנען באַשעפֿענישען וואָס רוּפֿען זיך מענשען.

צום ערשטען בין איך ווי פֿאַרווירט אוּן קאָן זיך ניט אָריענטירען. בין ווי פֿאַרטויבט פֿוּן דעם גוואַלדיגען רעש אוּן קאָן גאָר ניט אוּמפֿאַסען, זיך פֿאַנאַנ־דערקלייבען, וואָס עס קוּמט פֿאָר; אוּן ווי איז עס טאַקע מעגליך? שטעלט זיך פֿאָר א אויסמישונג פֿוּן מיליאָנען שטימען אוּן פֿאַרשידענע אויסגעשריען, עס פֿלעכטען אוּן מישען זיך, גלייכצייטיג, צוזאַמען טריאומף מיט וועה־געשריי, טייפֿעלס געלעכטער מיט הילפֿס־רוף, פֿרייד געזאַנג מיט קלאָג־לידער, יובל־געשריי מיט טויטענס־קלאָג, געבורטס־וועה מיט גסיסה־קרעכץ אוּן פֿוּן אַלעם צוזאַמען באַקוּמט זיך אַזא שרעקליך וועלט־געשריי וואָס באַטויבט אוּן מאַכט שוידערן צוגלייך. עס הויבט אויף די האָר אויף מיין קאָפּ אוּן מאַכט מיר שטעכן אונטער זייערע וואָרצלען.

נאָר ביסלעכווייז געווואוּנען איך זיך צו, הויב אָן זעהן אוּן פֿאַרשטעהן אוּן עס אַנטפּלעקט זיך פֿאַר מיר אַלע איינצעלהייטען מיט זייערע שוידערליכ־קייטען:

די מענשען האַלטען אין איין קלעטערען אויפֿ'ן בוים, וועלכעס איז פֿאַר־בונדען מיט גרויסע שווערישקייטען אוּן לעבענס־געפֿאַהר! די דערנער צוּ־רייסען זייער לייב, צוישטעכען אוּן צובלוטיגען. זיי, נאָר זיי גיבען אויף דעם קיין אכט אוּן קלעטערען מיט די גרעסטע אַנשטרענגונג, ווי גלייך שדים וואַלטען זיי נאָכגעגאַנגען אוּן געטריבען.

יעדער וויל איבעריאָגען דעם צווייטען, צו קוּמען וואָס העכער (וויל וואָס העכער זיינען די פֿרוכטען געשמאַקער אוּן בעסער), שטייגען מיט אוּנגעהויערען אימפעט, נוצען אויס פֿיעל כחות בייצוקוּמען די שטערונגען פֿוּן די דערנער אוּן זיך אויסצופֿלאַנטערען פֿוּן די פֿאַרפלאַנטעטע צווייגען, אום צו געפֿינען

פֿאסענדע פּלעצער וואו א פֿוס אוועקשטעלען אוּן אן אָנהאלט פֿאר'ן האנד אנ־ צוגעהמען. אנדערע קומען אריין אין אזארט אוּן ווי אקראבאטען מאכען זיי א גיגאנטישען שפּרונג פֿון צווייג אויף א צווייג, וואו זיי זיינען אין געפֿאהר רוקען אוּן לענדען צוברעכען, וויל יעדער זוכט דעם צווייטען איבערצושטיי־ גען, אריבערצוּיאגען. אוּן א! גאט! וואס פֿאר א געזיכטער! די אויגען ארויסגעשטארצט אוּן מיט בלוט פֿארלאפֿען, די ציין צוזאמען געקריצט, דער מויל אויסגעקרימט, אוּן וועלכע חיה'שע אינסטינקטען שיינען פֿון זיי גלייך אנטקעגען, וואס פֿאר א בלוט־דורשטיגקייט! וואס פֿאר א וועלט מיט שנאה! וואס פֿאר א ים־אויסגוס פֿון קנאה זעהט זיך אויף יעדענם געזיכט.

עס גיבט אויך צווישען זיי אזעלכע וואס ציהען ארויף אויף זיך א גלייכ־ גילטיגע מינע, ווי אויך א פֿריינדליכען געזיכטס־אויסדרוק, מיט א שמייכעל, אוּן זיין שטים קלינגט אויך עכט־מענשליך, נאר וועז ער קומט אין צוזאמענ־ שטוים מיט א צווייטען אויף א פּלאץ, פֿארשווינדט באלד אלעס מענשליכעס אוּן די פֿריהעריגע באשריבענע געשטאלט אנטפּלעקט זיך מיט איהר גאנצע גרויליכקייט.

איך פֿרעג איינעם: מענש, צו וואס שטרענגסטו זיך אן מעהר פֿון דיינע קרעפֿטען אוּן פֿארלירסט אזויפֿיל בלוט אוּן כוחות? וואו איז דיין ציעל, צו וועלכען דו שטרעבסט, וואס צוליעב איהם איז ווערט אזוי פֿיעל אפּפֿער?

א! — זאגט ער; זעהסט יענעם הויך! וועז איך דערגרייך דאָרט בין איך גליקליך, וויל דאָרט איז דאס העכסטע פּלאץ, דאָרט וועל איך שוין קאנען רוהען, זיך זעטיגען מיט פֿארגענוגען, געניסענדיג די זעלטענע פֿרוכטען פֿון דער באשטימטער הויך.

לאנג, זעהר לאנג האט גענומען ביז איינער האט ענדליך דאָך דערגרייכט דעם הויך צו וועלכען ער האט אזוי ליידענשאפֿטליך געשטרעבט. ער האט זיך אוועקגעזעצט, זיין פנים האט געשטראהלט פֿון פֿרייד אוּן גליק, אוּן האט אויף אלע נידעריגערע פֿון זיך געקוקט מיט ביטול אוּן פֿאראכטונג. די אוּנ־ טערשטע האבען צוריק געקוקט מיט קנאה, אוּן האט מיט גרוים אפּעטיט געגומען עסען פֿון די פֿרוכטען ארום איהם אוּן האט געזאגט: ער איז דער גליקליכסטער אוּן מעהר דאָרף ער שוין ניט.

נאר ניט לאנג האט ער זיך געפֿיהלט גליקליך אויף זיין נייעם פּלאץ. זיין געזיכט ווערט מיט א וואלקען פֿארצויגען, וויל פֿון זיין יעצטיגען ארט ציהט זיך דער בוים העכער אוּן העכער. (וועהרענד פֿריהער האט ער געמיינט, אז דער פּלאץ איז שוין דער העכסטער פונקט). אוּן דאָרט קלעטערען אנדערע מיליאנען מענשען, וואהרשיינליך פֿון פֿיעלע יאהרען פֿריהער, צו א אנדער הויך וועלכען זיי זעהן פֿון יעצטיגען פּלאץ. עס ווערט איהם גליך נמאס יעצטיגער שטאנד, ער פֿארלאזט מיט פֿאראכטונג זיין ארט. נעהמט זיך וויידער קלעטערען אוּן לאזט זיך אריין אין נייע געפֿאהרען.

זעלטען ווער עס קומט צו דער ערשטער הויך. פֿיעלע פֿארלירען זייערע

קרעפֿטען אין מיט'ן שטייגען, פֿאַרלירען זייער בלוט דורך די שטעכעריגע דערנער אוּן געהן אוים גאַנץ ווייט פֿון דער הויך, וואָס זיי האָבען זיך, צום ערשטען, אַנגעצייכענט.

אַן אַנדערער שטרענגט זיך אַן מיט אַלע קרעפֿטען, קומט דורך אַלע שטערונגען, שטייגט פֿון אַרט צו אַרט, ביז איינמאָל, באַשטייגענדיג אַ צווייג גיט ער זיך אַ גליטש, פֿאַרלירט די גלייכגעוויכט אוּן פֿליהט ווי אַ שטיין אין אָפּגרונד.

שוידערליכער אוּן מעהר מיט טויט־פֿאַראַכטונג קומט פֿאָר דאָ ביי דעם גערַאַנגעל פֿון מענש מיט מענש, וועלן איינער באַגעגענט זיך מיט'ן צווייטען אויף איין צווייגעל, אויף איין ליניע.

אמאָל שטייגט איינער אונטער דעם צווייטען. דער אונטערשטער מאַכט אַ גרעסערע אַנשטרענגונג, ביז איהם געלינגט אַנכאַפען דעם העכערענם אַ פֿוס אוּן ציהט איהם אזוי לאַנג ביז ער לאָזט זיך אָפּ, פֿאַלט ארונטער אוּן ער פֿאַרנעהמט זיין פלאַץ.

וועלן צוויי קומען פנים לפנים אוּן ביידע וויללען באַשטייגען איינם־דאַסזעלבע צווייגעל, דאַן ווערט אַ גערַאַנגעל מיט אַזא ליידענשאַפֿט, מיט אַזא אכזריות, וואָס זאָגאַר ביי די וואַלד־חיות איז שווער אזעלכעם צו זעהן; ביז איינער שלייפֿערט דעם צווייטען ארונטער אוּן דער פלאַץ בלייבט פֿאַר איהם. אמאָל אָבער באַגעגענען זיך צוויי גלייכע קרעפֿטען, קאָנען איינער דעם צוויי־טען ניט גובר זיין, ראַנגלען זיך אָבער אזוי לאַנג ביז ביידע פֿאַלען ארונטער אוּן געפֿינען זייער טויט אין דעם תהום וואָס איז אַן אַ זייט אונטערן בוים.

אמאָל קומען זיך אַנטקעגען פֿון ביידע זייטען בוים, צוּ איין פונקט, צוויי גאַנצע גרופּען אוּן עס ווערט אַ מאַסען גערַאַנגעל; זיי פֿאַרלירען גלייך זייער מענשען געשטאַלט, ווי אַ רעגען גיסט זיך דאָס בלוט, ווי אַ האָגעל פֿאַלען ארונטער קערפערס, קעפּ אוּן איינצעלנע גלידער. אוּן אַנדערע נוצען אוים די געלעגנהייט, דעם כאַאָס אוּן מאַכען גיגאַנטסקע שפּרייזען איבער די קעפּ אוּן קערפערס פֿון די ראַנגלענדיגע, קלעטערען אוּן באַשטייגען, אין אַ קורצע צייט, אזא הויך, צוּ וועלכען זיי וואָלטען קיינמאָל געקענט צוּקומען. זיי קימערט ניט וואָס מיט זייערע פֿים האָבען זיי טויזענדער ארונטערגעשלייפֿערט אוּן וואָס זיי אַליין זיינען דורך אוּן דורכגענעצט פֿון מענשען בלוט.

ביי יעדער גרופּע אוּן יעדע הויך געפֿינען זיך אייגצעלנע, וועלכע רופֿען אוּן אגיטירען, וויללען ארויסרופֿען דאָס עכטע מענשליכעם, אוּן זאָגען: מען זאָל זיך ניט יאָגען, דער בוים האָט גענוג פלאַץ פֿאַר אַלעמען; זאָל יעדער־גענישען פֿון די פֿרוכטען, וואָס זיין האַנד דערלאַנגט, אוּן כדי צוּ שטייגען העכער ברויך מען ניט קיין גערַאַנגעל. נאָר אין געגענטייל: דורך פֿאַראַיי־ניגונג אוּן דורך שטיצען זיך געגענזייטיג איז דאָס שטייגען ניט נאָר אויסער־געפֿאַהר, נאָר אויך אַנגענעהם אוּן זיכער א.אז.וו. נאָר וואָר הערט זייער רופֿ אין אזא טומעל; אוּן וואָר עס הערט, שיסט אוים מיט אַ גאַלעכטער, עפּעס אַ

משוגענער! זאָגט ער, אוּן די איבעריגע ווערען ניט ווילענדיג אויך מיט־
געצויגען מיט'ן שטראָם אוּן די שטימעס פֿוּן די איינצעלנע פֿאַרלירען זיך,
ביז זיי ווערען אינגאַנצען פֿאַרשלוּנגען אין דעם רעש, ביז זיי הערען זיך שוין
מעהר ניט.

גאָר אוּנטען אויף דער ערד ליגען אויך טויזענדער, ליגען אַרוּם דעם
שטאָם אוּן גריזשען די קאָרע. זיי ווילען זיך גאָר ניט אויפֿהויבען אוּן פרובען
קלעטערען אויפֿ'ן בוים. פֿוּן צייט צוּ צייט הויבען זיי אויף דעם קאָפּ, וואַרפֿען
א בליק אויף די העכערע מיט קנאה, באַקוּמען די סלינע אוּן קערען זיך אוּם
ווידער צוּ די קאָרע.

אומעטום דער איד

(אן אויסצוג פונם מאטעריאל וועגען אידישע חוצפה)

איבערגעזעצט פון „העולם" פון מחבר אויך איבערגעגעבען צום דרוק דורך י ר ד נ י.

(פון דעם איבערזעצער: איך האב צופעליג באקומען דעם אויסצוג וואס איז איבערגעבליבען פון א נאצי, קענטיג ער האט געזאמעלט מאטעריאל וועגען דער אידען-פראגע. איך רעכען, אז עס קען אונז אויך אינטערעסירען).

431. „ווירקליך אידישע חוצפה". בארעכענט! וועו דער הערשער פון די גלויביגע, כליף „הרין אל ראשיד" שיקט דעם סלאווישען קיסר, קארל דעם גרויסען, א מתנה דעם שליסעל צו יעזוס קבר — איז דער שליח דער איד יצחק. אן א איד אין דער מיט וועלט קיין זאך ניט געטהון, אפילו ניט איבערגעבען דעם שליסעל פון יעזוס הייליגען קבר.

432. וועו דייטשלאנד באקומט פון פראנקרייך א טשעק אויף א מיליארד פראנק קאנטריבוציע, איז אונטערגעשריבען אויפן טשעק דער איד אברהם (ראטשילד) אזן דער טשעק איז אוי סגעשטעלט צום אידען גרשון (בלייכרעדער).

433. וועו א עכטער אריער וויל זיך באפרייען פון סיפילים — מוז ער זיך באדינען מיט דעם מיטל פון דעם אידען ערליך.

434. וועו אויסטראליע באקומט צום ערשטען מאל, צום צייכען פון פרייהייט אזן אויטאנאמיע, די רעכט, אז איהרער א געבוירענער זאל זיין איהר וויצע-קעניג, מוז דאס זיין דער איד אייזיק אייזיקס. איין אידישער נאמען נאך וועניג, מוז עס נאך זיין א צווייענדיגער . . . צום טייפעל! וואהין אנטלויפט מען פון'ם נידעריגען שטאם!

435. וועו עס איז ארוגנטער דייטשישער קייזערטום, אזן צום גליק פון די

מאנארכיסטען און די איבעריגע נעטרייע בירגער איז איבערגעבליבען איין צווייג, א וועלכער עס איז זכר, די קליינע ליכטענשטיין, זיצט דאָרט אויפֿן לעצטען קנויגליכען שטוהל פֿון דייטשלאנד דוקא די אידישע רחל, א אייניקעל פֿון דעם רב גוטמאן.

436. און וועו א פֿרוי באקומט צום ערשטען מאל דעם טיטעל פּראָפֿעסאָר־מעדיצין, איז עס ניט קיין אנדערע ווי די אידישע רחל, א אייניקעל פֿון דעם רב הירש!

437. וועו דאָרף זיין די ערשטע אדוואָקאטין אין אייראָפּא? זעלבסט־פֿאַרשטענדליך: די אידישע שרה, די טאָכטער פֿון חיים.

438. אז עס איז אין דער וועלט געווארען אן אָרישער מנהג צו אויס־קלייבען א „שהנהייטס־קעניגין"—וועלכע אויסגעקליבען פֿאָר „מיס אייראָפּא" און נאכהער פֿאָר „מיס אוניווערזאל" — ווייסט איהר וועו: די אידישע חייקה, א אייניקעל פֿון שרה, וואָס פֿאַרקויפֿט עפּעל אין מאַרק!

439. און וועו די דייטשע פּאטריאָטען דאָרפֿען געלד — וועו העלפֿט זיי? וועו גיט מיט דער בריטער האנט? — דער זוהן פֿון דעם אידען שמואל הלוי.

440. און וועו איז דער ערשטער צו גלויבען אין איין גאָט? — דער איד אברהם.

441. און וועו גיט דער וועלט, צוריק מיט טויזענדער יאָהרען, לעהרע און מאָראל — דער איד משה, דער זוהן פֿון עמרם.

442. און אז דאָס קריסטענטום נויטיגט זיך אין א משיח און א גע־קרייציגטען ערלייזער — וועו איז ער? ווידער א איד, און דוקא א מזרח־איד!

ענוג!

ענוג צו אויסרעכענען די אפֿענבארע „אידישע חוצפּה". שטענדיג שפּרינגען זיי פֿאָראויס, כאפּען אלעם אויס, שטענדיג זיינען זיי די ערשטע ביי יעדער זאך.

וואוהין דו ווענדסט זיך וועגדען — שרה, רבקה, רחל, לאה, יצחק, גרשון — עס איז ניטא פֿון זיי וואוהין צו אנטלויפֿען און וואו זיך צו באהאלטען.

מען קאן משוגע ווערען! נאר איין זאך האלט מיך אפּ פֿון משוגעת; דאָס איז די שרעק מען זאל מיך ניט אפּפּיהרען צום גרויסען משוגעים־הויז פֿון דעם אידישען פּראָפֿעסאָר מענדיל.

צו דער פראַגע פון פריעה

וואָס המוהל מ. ראָזאָוו האָט דערהויבען

איז פריעה געווען פֿאַרבונדען גלייך אין אָנפֿאַנג מיט מילה?
איך וועל פרובירן די זאַך באַלייכטען פֿון א היסטאָרישען, ווי אויך פֿון תלמוד'ישען שטאַנדפונקט.

אין דעם אָנפֿאַנג פֿון דער חשמונאים עפּאָכע, אין דער צייט פֿון יאַנטיוכס (לערך 2100 יאָהר צוריק) איז אָנגעגאַנגען א גרויסע באַוועגונג פֿון משיכת הערלה, וואָס זיי האָבען אַראָפּגעצויגען די ערלה אוּן זי געמאַכט צוריק גאַנץ, ווי גלייך ניט געמל'ט. זיי האָבען עס געטהון צוליעב זייערע ספּאָרט איבונגען, וואָס זיי פלעגען עס מאַכען מיטער־נאַקעט אין דער עפֿענטליכקייט אוּן האָבען ניט געוואָלט מען זאָל זיי דערקענען אז זיי זיינען אידען.

נעהמענדיג אין אָנבאַטראַכט, אז געמל'טע מיט פריעה, ווי עס פראַקטיצירט זיך יעצט, קאָן פֿאַר קיין פֿאַל ניט העלפֿען משיכת הערלה עס צו איבערַאַנדערשטעלן, מוזען מיר קומען צום לאָגישען אויספֿיהר פֿון פראָפֿעסאָר גרעטץ (תולדות היהודים שפ"ר) אז דאָן איז געווען מילה אָהן פריעה, אוּן דערפֿאַר האָט זיי געהאָלפֿען די משיכת הערלה. מיר מוזען אויך אָננעהמען פֿאַר לאָגיש זיין מיינונג, אז דער שענדליכער אקט פֿון זעלבסט־פֿאַרלייקענונג מיט משיכת הערלה האָט געבראַכט אונזערע חכמים צו פֿאַרטראַכטען זיך אוּן זוכען א מיטעל, אוּן דער מיטעל איז געווען דער דין פֿון פריעה. אוּן דערפֿאַר געפֿינען מיר שוין אין משנה שבת פרק י"ט משנה א': מוהלין ופורעין, אוּן אין משנה ו' א' הלכה פסוקה: מל ולא פרע כאילו לא מל.

שפּעטער, אין דער צייט פֿון תלמוד (לערך 300 יאָהר נאָכ'ן משניות) זעהען מיר אז עס זיינען נאָך געווען מושכים בערלתם, ווייל דער תלמוד באַהאַנדעלט דעם דין פֿון א משוך; אין יבמות ע"א זאָגט רב הונא, אז א משוך כהן איז דבר תורה אוכל בתרומה אוּן מדברי סופֿרים אינו אוכל; אוּן די תוספֿתא פ"י זאָגט להלכה, אז אפֿילו מדברי סופֿרים איז אוכל בתרומה. אוּן ווי נעזאָגט, אז א משוך קאָן נאָר זיין אזעלכער, וועלכער איז געמל'ט אָהן פריעה.

אויסער א „ויש אומרים" (ירושלמי יבמות פרק הערל) וואָס זאָגט, אז גם לאברהם נתנה מצות פריעה שנאמר המול ימול, אחת למילה ואחת לפריעה (וואָס אלע חז"ל דרש'נען דעם המול ימול, אז דער מוהל דאַרף זיין א איד),

זיינען אלע אנדערע מיחס פריעה אויף פּיעל שפּעטער. דער מדרש זאגט: משה היה מל ואהרן פורע. אין יבמות ע"א שטעהט: רבה בר יצחק אמר רב לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו ער שבא יהושע. אזן תוספות זאגט, אז אברהמ'ן איז טאקע ניט געגעבען געווארען פריעה, אזן דאך האט ער עס געטהון; ער נעהמט עס פּון מדרש, וואם זאגט, אז אברהם קיים כל התורה אפּילו ערוב תבשילין אויך, אזן פּיהרט אויס, ויש לאמר דהלכה למשה מסיני היא. ערשט רש"י, וואם איז געווען לערך 600 יאהר נאכ'ן תלמוד דרשה'נט דעם „את" ישמעאל אזן וויל האבען, אז ער האט געהאט אויך פריעה.

ווי עם איז צו מערקען זיינען כמעט אלע דעות אין תלמוד, אז פריעה לא ניתנה לאברהם, נאר זי איז געקומען אין א שפּעטערער צייט. נאר דאך ווייסען מיר, אז די הלכה קומט שוין פּון אונזערע ראשונים, אשר מפיהם אנו חיים, אזן דער מל ולא פרע כאלו לא מל, לעבט שוין העכער 1700 יאהר אין דער משנה, אזן ווער ווייסט וויפּיעל הונדערטער יאהרען עס האט שוין פּריהער געלעבט בחיי האומה, אזן פריעה איז שוין גוט הייליג אזן געווארען איינם מיט מצות מילה, וועלכע איז די ערשטע מצוה פּון אידישען פּאלק.

וועגען דעם מוהל וואם רוקט אראפּ מיט'ן מטלית דעם עור הפריעה איז עס לעכערליך. אלע מוהלים ווייסען, אז ניט נאר מיט א מטלית, מען קאן אויך מיט די פּינגער ארונטערדריקען דעם עור הפריעה אונטער'ן עטרה; נאר וואם העלפּט עס, ער קומט דאך באלד צוריק ארויף, אזן מיט איהם אויך דער עור הערלה, אזן מיט דער צייט איז דאס קינד ווי ניט געמל'ט. כאטש דער רמב"ם אין הלכות מילה פרק ב' ה' זאגט, אז מן התורה הואיל ומל אינו צריך למול פעם שניה; אבער מדברי סופרים חוזרין למול אותו. אבער איך וויים, אז אין רוסלאנד האט מען שוין פּיעלע אזעלכע א צווייטען מאל מל געווען, אזן עם האט שוין געטראפּען ביי גאנץ ערוואקסענע קינדער, אזן אויב א מוהל האט עם נעמאכט פּאר א סיסטעם שטענדיג אזוי ניט צו זיין זהיר אין דער פריעה, האט מען איהם פּארבאטען צו זיין א מוהל.

וועגען דעם פּאל וואם מר. ב. ראזאוו שרייבט איז אזוי: וואם נעהערט צו פריעה בצפורן איז עס לאו דוקא. עס איז שוין געווען ארויס צווי סארטען מאשינקעס פּאר פריעה, אזן זיי זיינען בטל געווארען, וויל זיי האבען זיך ארויסגעווייזען פּאר ניט פראקטיש. אין סאלאניקא האבען די דאקטוירים אויסגעלערענט די מוהלים צו מאכען די פריעה מיט'ן חיתוך הערלה. עס איז א גאנצע פראדעור וואם קיינער קאן עס ניט. עס איז וועגען דעם געווען א גאנצע שקליא וטריא אין דער אידישער וועלט אזן צו לעצט האט מען זיי געלאזען מיט זייער מעטאדע אזן מיר זיינען געבליבען מיט אונזער מעטאדע.

וועגען דעם מוהל דענק איך דארף מר. ראזאוו איבערגעבען דעם נאמען צו ב"ד אזן דער בד"צ דארף אויסקלייבען דריי מוהלים אזן זיי עס איבער־געבען. די מוהלים וועלען רעווידירען מעהרערע קינדער, וואם זיינען פּון איהם געמל'ט געווארען, אזן וועלען צוישטעלען זייער באריכט צום בד"צ אזן זיי וועלען די זאך ברענגען אין אָרדנונג.

די באארד אף דעפיוטיס־
און דער באיקאט

1935.

עס קומט א צייט וועו די געפֿיהלען צו ברויזען זיך אוו שטראָמען אריבער די מעסיגקייט אוו איינגעהאלטענקייט פֿוו דער נאטור, דאָס געשעהט וועו דאָס הארץ איז פויגליך פֿאַרוועהטיגט פֿאַר די אונגערעכטיקייט וואָס וועלט דיר געטהוו פֿוו דיינע אייגענע פֿוו וועלכע די ערוואַרטסט מיטגעפֿיהל אוו טהיילנאמע באציהען זיך קאלט אוו פֿילאָזאָפֿיש.

די גרויסע מעהרהייט פֿוו די באָארד אף דעפיוטים, נאָכן אויסהערן די פֿיהרער, אונטער פֿאַרמאָכטע טירען, האָט זיך ארויסגעזאָגט געגען דעם עקסנאָמישען באיקאָט געגען דייטשלאנד; עס הייסט, עס איז א הלכה פסוקה שאין עליה תשובה — א באשטימטעם געזעץ אָהנע צו איבעראנדערשן, ווי קען עס דען אנדערש זיין? עס איז דאָך א באשלוס פֿוו אונזער פאַרלאָמענט אין וועלכען עס זיצען אזעלכע קלוגע אוו פֿאַרנעמע פערזענליכקייטען וואָס ווייסען אוו פֿאַרשטעהן אלעס, דערצו האָבען מיר אָהין געשיקט די בעסטע אוו זיי האָבען עס אלע אָנגענומען אז: אויס מיט'ן באיקאָט געגען דייטשלאנד! אלזאָ, רני ושמחי בת ציון! פֿרעה זיך אידישעם פֿאָלק! אויס באיקאָט! האנדעלט אוו וואנדעלט! קויפֿט דייטשע סחורות, רויפֿט אָהער די דייטשישע אגענטען (געוועהנליך שוין די עכטע אריער) זיי וועלען זיכער קומען — דער איד איז טאקע טריף אָבער זיין געלט איז ביי זיי אויך כשר — מאכט וואָס גרעסערע באשטעלונגען אוו חי געלעבט! אי, וועגען דעם נאצי־טעראָר? וועגען דעם וועלען זיך אונזערע פֿיהרער זארגען, זיי וועלען שוין עס מאכען גוט, איהר זייט נאָר רויהיג אוו פֿאַרלאָזט זיך אויף זיי, זיי זיינען חכמים אוו פֿיהרען הויך־פֿאָליטיק, וועלכע מיר קליינע מענשען קענען ניט משיג זיין. זיי וועלען שוין עפעס זאָגען היטלערן, וועלען עס זאָגען ניט אזוי פראָסט, האמעטנע, ווי מיר פראָסטע פֿאַרשטעהן וואָס וויסען מיר?). זיי וועלען אפֿילו ניט זאָגען: שעהמט זיך ר' קאזאק! נאָר זיי וועלען צו איהם רויידען אינם נאָמען פֿוו הומאניזם אוו ציוויליזאציע אוו וועלען איהם נאָך געבען א חניפה: וועלען איהם זאָגען אז ער איז דאָך א דושענטעלמען, א עכטער בלוט־

דיינער אריער וכדומה, אזוי, לערך, שטעלן איך מיר פאָהר אויף אלעם וועט זיין כפּתר ופרח . . .

איז דאָך גוט? בין איך אבער נאָך וויט ניט רוהיג; איך בין איינער פון פאלק, וועהטיג זיינע וועהטאָגען און בלוטיג מיט איהם צוזאמען, און עפעס קען איך זיך ניט באַרוהיגען. עס איז דאָ צייטען וועו די געפיהלען צוברויזען זיך אויף שטראָמען אריבער, ווי מעסיג אויף איינגעהאלטען דוּ ווילסט זיין. די ידיעה האָט מיך געטראָפען ווי א מעכטיגער דונער אין מיטען זונענשיין, ניט זוייל איך גלויב ניט אין דעם גוטען ווילען פון די אלע וואָס שטעלען צוזאמען אויפן באָארד אף דעפוטים. איך גלויב אין דעם גוטען ווילען פון אלעמען, פון דעם פרעזידענט ביז דעם לעצטען דעלעגאט פון דער קלענסטער שול; איך גיב אויך צו אז זיי זיינען אלע חכמים ונבונים (ווייל, וועלכער איז ניט קיין חכם?) אוּן דאָך בין איך ענטריסטעט אוּן צובראָכען, איך פיהל, אז זיי האָבען געגען מיר שווער געזינדיגט; א בייזער הונד איז באפאלען מיין ברודער, רייסט פון איהם שטיקער, גרייט זיך שוין מיר אויך באפאלען. געוועהנליך וואלט איך געוואלט, אז די וואָס האָבען די מעגליכקייט זאלען איהם געבען מיטן שטעקען, אפישר וועט עס העלפען, קומען זיי אבער אוּן זאָגען: חלילה! דו זיי רוהיג אוּן מיר וועלען איהם שוין זאָגען א פסוק . . . אין דער צייט וועו דער הונד איז ניט נאָר א בייזער, א ווילדער נאָר עפעס א מכשף, אט פאַרוואַנדעלט ער זיך אין א מאָנסטער, א טיגער, א פיפערנאָטער אוּן וועו וויים וואָס ער קען נאָך באַווייזען; צו איהם דארף מען האָבען א ביקס, אז ניט איז מען מיט איהם ניט זיכער. וועו וויים וואוהין זיין מאכט וועט גרייכען אוּן אומעטום וועט ער ברענגען אומגליק אוּן טויט, איבערהויפט פאר אונזערע אידען.

מיין האַרץ שרעקט מיר, הלואי זאל איך בלייבען א נאר. אבער אונזער באָארד אף דעפוטים נעמט אויף זיך א גרויסע פאַראַנטוואָרטליכקייט וואָס זי היסט אונז זיין רוהיג אין דער צייט וועו אידיש בלוט גיסט זיך שוין. זי האָט געדארפט מאכען די גרעסטע באמיהונג אויפצושטורמען די עפענטליכע מיינונג פון לאנד, טאָמער וועט עס אפישר העלפען.

פֿרעמיער מאקראנאלדם בריף צו ד"ר ווייצמאן

נשיאים ורוח וגשם אין,

וואָלקענס, ווינטען אוּן קיין רעגען.

תר"ץ.

איך בין ניט קיין דיפּלאָמאַט, איך קוּם ניט צוגלידערן אוּן באַלייכטען וואָס אוּנז איז צוגעקוּמען אוּן וואָס ניט, מיט דעם אַרויסבאַקוּמענעם בריף פֿוּנם פּרעמיער מר. מאקדאָנאלד, איך קוּם נאָר צוּ אויסדריקען מיין גרויס שטוינען פֿאַר דעם קדוש שפּרינגען, פֿאַר דעם קלינגען אויף אַלע גלעקער, פֿאַר די זמירות זינגען, פֿאַר דעם הוּרא שרייען אַז עס גרילצט אין די אויערן; מיר דוּכט אַז איך געפֿין זיך אויפֿן ווילנער טאָלטשאָק . . . אמת, אין לאָנדאָן איז דאָ אַ געוואַנדער עולם וועלכער קוועלט אָן פֿוּן די שונד אוּן פֿוילע וויצען אין אידישען טעאַטער אוּן פֿאַר זיי איז אויך צוגעפאַסט די ביליגע רעקלאַמע; דער טראַמפּייטערען אוּן די קעלבערנע התפּעלות. מען דאַרף דאָך אָבער ניט פֿאַרגעסן אַז ס'איז אויך דאָ ערנסטע מענשען וועלכע וועהטאָגען דעם אידישען וועהטאָג אוּן די אידישע האָפֿנוּנג איז מער ווי אַ טהייל פֿוּן זייער לעבען, איז אויף די מענשען פֿאַלט אַזוי אוּנגעהייער שווער זעהענדיג, ווי מען וויל מיט־פֿאַרטויבען, פֿאַרשרייען אוּן פֿאַרווּיגען דאָס אידישע פֿאָלק.

עס ליגט פֿאַר מיר דער טעקסט פֿוּן דעם זאָגענאָנטען בריף אוּן לעז איהם איינמאָל אוּן אַ צווייטען מאָל אוּן געפֿין ניט מער ווי פֿלפּוּל; וועהרער אוּן וועהרער וועלכע לאָזען זיך מפּלפּל זיין, הין אוּן צוריק, וויפֿיל דאָס האַרץ גלוּסט . . . האָט אוּנז דאָך דער זעלבער פּרעמיער, אַ טאָג פֿאַרן אַרויסגעבען דעם וויסען־בוּך פֿאַרזיכערט, דאָס זיי וועלען נאָכקוּמען די פּאָליטיק פֿוּן דער באַלפֿור־דעקלאַראַציע אוּן די אידישע נאַציאָנאַלע היים.

דעם וויסען־בוּך, זאָגט ער, פֿאַרשטעהן מיר ניט אוּן די אָפּגעשטעלטע אימיגראַציע איז נוּר אַ צייטווייליגע.

מיר האָבען יעצט אַ בריף, אַ בריף, ווי מען זאָגט, ארוּם וועלכען מען קען זיך חקרנ'ען אוּן זוכען צוּ לערנען פשט אוּן די פאָלעסטינער אדמיניסטראַציע וועט זיך אָנגעהן מיט איהר אַרבייט, ווי די גאַנצע פֿריהעריגע צייט, אוּן חלילה, וועהן די אַראַבער זאָלען ווידער מאָכען פּאָגראָמען, וועט מען ווידער משפּטן די אידען פֿאַר זייער חוצפּה וואָס זיי האָבען זיך געגענגעשטעלט, אוּן מיר וועלען זוכען אין בריעף צוּ באַווייזען, אַז מען טאָר אוּנז ניט שלאָגען אוּן וועלען פּראָטעסטירען. מען וועט שיקען נאָך אַ אויספֿאָרשוּנג־קאָמיסיע אוּן זיי וועלען קוּמען צוּ אַ גאַנץ נייעם אויספֿיהר; אַז די אידען האָבען זיך אַליין פּאָגראָמירט אוּם די אוּמשולדיגע אַראַבער, נעבעך, אַ שלעכטען נאָמען צוּ מאַכען . . .

מעגליך, אז איך בין צו קליין צו פֿארשטעהן דעם בריף און פֿאך־לייטע וועלען געפֿינען, אז מיט דעם בריף האָבען מיר פֿיעל אויסגעפֿיהרט, נעמליך, אז מיט דעם בריף וועט שוין א איר קענען שטעלען א סוכה אָהן א ארכיטעקט און עסען קוגעל אָהן אינקאם טעקס, איז אויך ניטאָ פֿאַרוואָס צו קלאָפען אין די טאצען, זינגען „ישמח משה" און שיטען זאמר אין די אויגען.

דאָס אידישע פֿאָלק איז שוין אויסגעוואקסען און מען דארף עס ניט פֿאר־וויגען מיט א קינדער לידעלע.

„צייט" יובילָאום

(באגריסונגען פֿון אגודת השוחטים ושומרים לאָנדאָן און פֿראָווינצעס)

פֿאָריגען זונטאָג (י"ט חשון) בייַ א דזשענעראל מיטינג פֿון דער אויבענ־דערמאָנטער אגודה, וועגען דעם הילפֿס־פֿאָנד פֿון די פוילישע שוחטים, איז נאָך דער סדר־היום, געוואָרן צו קענטנים דער 25־יאָהריגער יובילָאום פֿון די „צייט" מיט אייער פערזענליכקייט וואָס איז דער רוח החי, אלם שעף־רעדאָקטאָר, בראש, און עם איז איינשטימיג אָנגענומען געוואָרן פֿאלגענדע באגריסונג:

זעהר געהרטער מר. מ. מייער,

עם איז שוין אין די פֿיעלע באגריסונגען פֿון מאָסגעבענדע און ליטעראָ־רישע קרעפֿטען אָנגעציגט געוואָרן וואָס פֿאר א קאָלאָסאָלע באדייטונג איהר מיט אייער „צייט" האָט געהאַט אין דעם מאָראָלישען און דעם געזעלשאַפֿט־ליכען לעבען פֿון ענגלישען אידענטום, פֿארטיידיגענדיג אָלעם שהנעם, הערלי־כעם און ארענטליכעם, און קריטיקירענדיג דאָס פֿאלשע און ניט ריכטיגע, ווי אויך אייער שכל הישר און גראָדליניגקייט אין אלע שוועדע פראָבלעמען פֿון וועלט־אידענטום און אייער טיעפֿע פֿארשטענדנים אין דער ייעלט פאָליטיק; ווי איהר מיט אייער „צייט" איז געווען דער עמוד האש, וואָס האָט שטענדיג באלויכטען אלע עראייגניסע, געווען א וועג־ווייזער און באלעהרנט אין וועלכע ריכטונג זיך צו האלטען א.ד.ג.

אויסער דעם אלעם האָבען מיר, אלס א וויכטיגער קבוץ אין דעם ענגלישען אידענטום, צו אייך די וואָרימסטע געפֿיהלען; וויל ווי א אמת'ער ברודער און אויפֿריכטיגער מענש, האָט איהר שטענדיג געגעבען פלאַץ אין אייער וועדטהע „צייט" פֿאר אונזערע לעבענס־נויטוועדיגקייטען. איהר האָט זיך שטענדיג ערהויבען צו לאָזען הערען פֿון אייער צייטונג די שטים פֿון אונטערדריקטען און די פֿאדערונג פֿאר גערעכטיגקייט.

פֿאַר דעם אַלעם בעטען מיר אייך אָנצוּנעהמען אונזער הערצליכע גראַטולאַ־ציע צום יובילעאום פֿון די „צייט" ווי אויך אונזערע בעסטע וואונשען. אייער שמחה איז אויך אונזער פֿרייד, ווי אויך די פֿרייד פֿון אַלע אייערע לעזער. מיר רופֿען צו אייך: לך בכחך זה והושעת את ישראל! עלה והצלח ולך מחיל אל חיל!

פֿינסטער איז יעצט דאָס אידישע לעבען. שטיקענד איז די אַטמאָספֿערע, שווער צו אָטעמען און שמערצפֿול איז אייך יעצט צו רעדאַקטירען פֿאַר אונז די טעג־טעגליכע טראַגישע נייעס. נאָר לאָמיר האָפֿען אַז אונזער הימל וועט זיך אויסלייטערען און איהר וועט נאָך אונז לאָזען הערען בשורות טובות ונחמות.

מיר ווינשען אייך מיט אייער ווירדיגע פֿרוי צו פֿייערן דעם גאָלדענעם יובילעאום (50־יאָהריגען) פֿון אייער „צייט" אין אַ צייט וועו דאָס יידישע פֿאָלק וועט שוין פֿון לאַנג האָבען איהר פּאָליטישען און ווירטשאַפֿטליכען אייג־פֿלוס אין דער וועלט, צוגלייך מיט אַלע ציוויליזירטע און דעמאָקראַטישע פֿעלקער. אמן.

אין נאָמען פֿון דער אגודת השוחטים ושומרים פֿון לאָנדאָן און פּראָווינצען ווי אויך אין מיין אייגענעם נאָמען.

י. שוואַרץ,
(אַרנאַנייזער פֿון פוילישע שוחטים הילפֿס־פֿאָנד).

באַר געשפּרעכען

ווילט איהר הערען אַ אמת וואָרט? אַ ריכטיגע מיינונג און אָפּשאַצונג פֿון אונזער לעבען? איז, געהט עס ניט הערען ביי מיטינגס, רעפֿעראַטען אדער אפֿילו ביי קאָנפֿערענצען נאָר אין באָד. איך זאָג עס פֿון ערפֿאַהרונג, ואין חכם כבעל הנסיון.

צוערשט וועל איך אייך דערצעהלען ווי איך קום צו דער ערפֿאַהרונג. איינער האָט געזאָגט, אז איינמאָל אין יאָהר, צי ער דאַרף צי ער דאַרף ניט, געהט ער אין אַ באָד, עס איז ביי איהם אזא פּרינציפּ, איז דאָך ניט שייך! פֿאַרשטעהט איהר שוין, אז מיר איז אויך אויסגעקומען צו געהן אין אַ באָד.

הער איך ווי פֿון צווייטען זייט פֿאַרהענגעל רעדט איינער צו זיינעם אַ שכן, וועדטער באַהאַרצטע, וועדטער אמת'ע, מיינונגען וועלכע צווינגען מיך, איך זאָל זיך אויף זיי פֿאַרקלערען און איך פֿאַרשרייב עס. איך גלויב, אז דער זעלבער אויף אַ מיטינג אדער קאָנפֿערענץ א.ד.ג. וועט ער עס ניט זאָגען, וויל איבער'ן וואַנד, עס הייסט אין דער גאַס איז שוין אַ נייע וועלט. ניט מיר שאַפֿען מיט'ן לעבען נאָר דער לעבען שאַפֿט מיט אונז, מיר זאָגען ניט וואָס מיר וויל'ען נאָר וואָס עס פּאַסט . . . אמאל מוז מען יענעם חנפֿה'ענען

אוּן אַמאָל פֿאַרקעהרט ווײַל מען זאָגען פּונקט דעם היפוך פֿון דעם וואָס יענער האָט געזאָגט . . . דער אינהאַלט פֿון דעם פּראָבלעם וואָס ווערט באהאַנדלט איז שוין לאָנג אויסגעלעדיגט אוּן פֿאַרגעסען אוּן זיין אָרט האָט פֿאַרנומען חניפֿה אָדער נצחון . . . אָבער דאָ (אין באָד) רעדט דער מאָן וואָס ער פֿיהלט.

וואָס איך האָב געהערט :

— ווייסט איהר וואָרום מאַכען אונזערע איסט־ענדער אידען זייערע קינדערישע חתונות אין פּאַרטמאַנס אוּן וועסטמינסטער פּעלעס־רומס ? ווײַל די באַקינגהעם פּעלעס איז ניט צו פֿאַרלאָזען . . . נאָר די אויבענדערמאַהנטע צוויי האָבען זיך אויך ניט וואָס צו פֿרעהען, זייער צייט געהט שוין פֿאַראיבער. די וועסט־ענדער, העמפּסטעדער, גאָלדערס־גרינער אוּן בראַנדעסבורער אידען זוכען שוין אָפּ אַנדערע האָלען אוּן זיינען ניט אומזיסט פֿאַרזאָרגט, אַז די איסטענדער וועלען זיי באַלד נאָכקומען.

— אוּן וואָס איז מיט אונזערע פֿרויען אוּן זייערע טואָלעטען ? מיינט איהר, אַז זיי ווילען נאָכטהון די פּרינצעסין מערי, אָדער די דאַטשעס אָף יאָרק ? חס ושלום ! זיי ווילען זיי אַריבעריאָגן, אַריבערשטייגען ! . . .

נעבען מיר וואוינט א אָרימע אלמנה, איהר מיידל א אַרבייטאָרין איז געווען א כלה אוּן געהט חתונה האָבען. בין איך גראָד געווען דערבייַ ווי דער קייטערער איז געקומען אַננעהמען די חתונה. אויף זיין פֿראָגע פֿיעל קאָפּעלס רעכענט זי צו האָבען, האָט זי געענטפֿערט בייַ די 50 קאָפּעלס אוּן פֿרעגט : וועלכע האָל וועט איהר מיר געבען ? דער קייטערער פֿאַנגט אָן פֿון אָלד קינגס האָל אוּן געהט ווייטער צו גרענד פּאַליי, מאָניקענדעם, באָנס אוּן לאָ באָהעם, אוּן ביי יעדער מאָל איז די מוטער אונטערגעשפּרונגען פֿון אויפֿרעגונג, ביז צום לעצט האָט די טאָכטער ניט אויסגעהאַלטען אוּן אויסגעשריען צום קייטערער : געהט געזונדערהייט ! א איד וואָס האָט האַלען נאָר אין די איסט־ענד איז ניט פֿאַר אונז ! א חוצפה אביסל !

איך בין ניט קיין חסיד, דאָך קום איך אמאָל צום רבי'ן, ווי זאָגט איהר : טאָמער איז דאָס אויך עפּעס . . . זאָגט ער, אַז היטלער אוּן די אַנדערע המן'ס ימח שמם, כאָטש זיי וועלען אַלע צוזבערעכען זייערע צייהן אויפֿן אידישען פֿאָלק, ווי תמיד, דאָך אין איין פּרט האָבען זיי אויפֿגעטהון, וועו ניט זיי וואָלטען מיר שוין באַלד פֿאַרגעסען, אַז מיר זיינען אידען . . . אַזוי איז געווען אומעטום אוּן אין אַלע צייטען, מיר דאַרפֿען האָבען מען זאָל אונז פֿון צייט צו צייט דערמאָהנען וואָר מיר זיינען. אַזוי טענה'ט דער רבי אוּן מיר דוכט אַז ער איז געראַטען.

ווייסט איהר דען וויפֿיעל צרות מיר די איסט־ענדער, טהוען אָן אונזערע ברידער אין די אַלע דיסטריקטן פֿון העמפּסטעד ביז בראַנדעסבורי מיט רעם, וואוהין זיי אַנטלויפֿען, לויפֿען מיר זיי נאָך ? מיר גיבען דאָך זיי ניט קיין רוהע, מיר לאָזען זיי דאָך ניט ממש צו זיך קומען ! עס געהט דאָך אַן אמת'ע יאָגעניש. איך בעט זיך ביי זיי : ברידער, האָט רחמנות ! לאָזט זיי אָפּ,

גיט זיי אביסעל מנוחה, פֿאַרגינט זיי אביסעל נחת! נאָר עס העלפֿט ניט. אָט וועל איך אייך דערצעהלען פֿון איינעם אזא קרבן:

עס איז דאָ א פֿיהרער פֿון א ביזנעס, אזא ביזנעס וואָס בינדעט איהם צו א ארטאָדאָקסישע פֿיהרונג, האָט ער זיך מיט א לאַנגע צייט צוריק פֿאַרקליבען. נאָר וואָס מאַכט עס אויס וואו? שוין איינמאָל א געגענט! דאָן איז נאָך דאָרט כּמעט ניט געווען קיין אידען. ער האָט געפֿאָלגט די עצה פֿון: „ילך למקום שאין מכירין אותו ויעשה מה שלבו חפֿץ, געקויפֿט א שהנע הויז, זיך גוט איינגעאָרדענט אין געוועהנליכע צוּפֿרידען, געהאַט דעם גן־עדן אויף דער וועלט. נאָר ווי זאָגט מען, גלּיק איז ניט אייביק. עס איז געווארען דאָרט א אידישער ישוב אין אַרום זיין הויז האָבען זיך באַזעצט לויטער אידען אז גאָט זאָל זיך מרחם זיין . . . ער ווייס ניט וואָס צו טהון, עס איז איהם געקומען פֿון בריק אין וואַסער; בייטען זיין אָרט לעבען — ווי‌ל ער ניט; אָנהאַלטען, זיין ביזהערינג פֿיהרונג — קען ער ניט . . . בלייבט נאָר איבער צו לויפֿען פֿון דאָרט. איז ווי צוברעכט מען אזא איינגעפֿונדעוועטע היים אין וואוהין לויפֿט מען? מען וועט דאָך איהם ווידער נאָכלויפֿען! וואָלט איהר הערען ווי ער גיסט אויס כּל חמתו אויף די איסט־ענדער וואָס זיי פֿאַרביטערען איהם אזוי דאָס לעבען, אין איך פֿיהל איהם מיט.

אין ווי טרויעריג עס איז מיט אונזערע חתונות אין בר־מצוה פֿאַרטיעס! אין דער צייט וועו דאָס אידישע פֿאָלק שטיקט זיך מיט הונגער אין נויט, וועט אַרויסגעווארפֿען אזוי פֿיעל הונדערטער פֿונטען פֿאַר איין נאכט. אמאָל, אז א עושר האָט געמאכט חתונה האָט ער געגעבען אַרימע מאָלצייטען, אָנגעזעטיגט די הונגעריגע מיט א צוגאָב פֿון שהנע נדבות. עס איז געווען א מאַראָלישע באַפֿרידיגונג אין א אידישע שהנקייט, אָבער יעצט, וועו האָט אין זינען די הונגעריגע? דערצו וואָלט די עצם סעודה געקאָסט א פֿערטעל פֿון דער סומע, דאָס נאָנצע געלט געהט אַוועק אויפֿן שיק אין גלאַנץ, אין דער אומגליק איז, וואָס דער אַרימער זאכט זיך אויסצוגלייכען מיט'ן רייכען. טויזענדער עלטערען פֿאַרציהען, מיט דער חתונה־נאכט, א שטריק אויף זייער האַלז, האָבען יאָהרען לאַנג נאכהער צו צאָהלען אין פֿיעלע אַרימע קינדער געהען אויס יאָהרען אין קלויבען א שילינג צו א שילינג ביז זיי קלייבען אָן די פֿאַר הונדערט פֿונט וואָס זיי גיבען אויס אויף זייער חתונה, וועו די סומע וואָלט זיי פֿיליייבט געקאָנט זיכערען א זעלבסטשטענדיגען עקזיסטענץ.

נו, אין אין גייסטיגען זין ווי זעהט אויס אונזערע שמחות? מען באַנוגענט זיך ניט מיט'ן רב אדער רבי'ן ער זאָל זאָגען א פֿאר מאָראַלישע ווערטער דעם יונגען פֿאָר ביי אזא וויכטיגע געשעהענייש; נאָר יעדער איז א ספּיקער, וועו עס קען אין וועו עס קען ניט, אין אלע רעדעס, דעם רבינ'ס אויך בתוכם, באַשטעהט פֿון נידעריגע חניפֿה אין אומגעלומפֿערטע שקרים אין איך זיך אין וואַנדער-זיך אויף דער חוצפה אין געמיינהייט ווי מען פֿאַרוואַנדעלט א פֿראָסטען יונג אין א גרויסען אדעלמאַן, וואָס מיר דאַרפֿען זיך אלע פֿון איהם זיטען לערנען, א עם הארץ וואָס קען ניט אפֿזוכען א זייען (ז) אין איזהו,

וועלט פלוצלונג א שארפער קאפ און א גרויסער למדן, און אזעלכער וואס קען ניט מאכען קיין מזונות איבערן ספר וועלט א צדיק גמור כאטש געה און נעהם פון איהם א ברכה, און מען וועלט גאר ניט רויט פון שאנדע! וועי רעדט נאך אז עם קומט צו דעם: הי איז עי דושאלי גוד פעלאו! מיט דעם היפ־היפ! און נאך אמאל היפ־היפ! הויבט מיך אן ממש צו עקלען, איך באטראכט דעם גאנצען האל, די פארשוויצטע, גשמיותדיקע זאטע פנים'ער מיט די קעלבערנע התפעלות, פרעג איך מיר: דאס זיינען אונזערע אידען? אזוי פארגרעבט, פארגויעשט? וואו איז דער צלם אלקים? די אמאליקע אידישע חתונה? אידישע סביבה? אידישע מארשלישע רעדעם צו חתן־כלה? וועגען זייער צו־זאמען לעבען, וועגען עהרען איינער דעם צווייטען, וועגען ריינע אהבה, וועגען תמימות און צניעות, וועגען כשרות און טהרות? דאס אלעם איז מיט אזא אכזריות און ווילדקייט פארוואנדלען געוואלען און אויסגעביטען געוואלען אויף פאלשע נארישע חניפות און היפ־היפ!

חבל על האי שופרא! וואו ביזטו אידישע פאלק? מיט דיינע שעהנע אידישע שמחות? און ווי ווייט דו ביזט פארגאנגען!...

הומאָריסטישע אַרטיקלען.

איך וויל געבען א פונט אויף צדקה

טבת, תרצ"ד.

איהר וועט געווים פֿאַרשטעהן, אז אזא איד ווי איך, עס הייסט, א איד פֿון א נאַנץ יאָהר, וואָס לעבט, ווי מען זאָגט, פֿון האַנד אין מויל, וועט ניט נעמען פּלוצלינג, מיר ניט דיר ניט אזן וועלען אוועקגעבען א פּונט אויף צדקה; מסתמא איז עס ניט אומזיסט, זיכער האָט מיט מיר א גליק געטראָפֿען, אָדער א נס איז מיט מיר געשעהן. געווים האָט איהר געטראָפֿען; נאָר אויב איהר דענקט אז מסתמא האָב איך געוואונען די דערבי, טאָקע די גאַנצע 30 טויזענד פֿונט, וויל איך איך ניט מצער זיין . . . אזן זאָג איך גליק אז ניט. כאָטש על פּי יושר האָב איך שוין לאַנג געדאַרפֿט געווינען, וויל איך האָב זיך שוין פֿאַרשריבען אויף אלערליי נעמען וואָס האָבען געמוזט געווינען. איהר זאָלט הערען נעמען מען דאַרף נתפּעל ווערען! איך האָב שוין געשריבען: שלומיאל, שוטה, טיפש, משוגענער, פּעטאַך, פּיקהאָליץ, דומקאָפּ, אייזעל, פֿערד וכדומה; היינט קלוגע נעמען — חכם, מחוכם, פּקח, חריף א.א.וו. היינט אלגעמיינע — איך וואַרט! געטראָפֿען! געכאָפּט! געקומען! דער בעסטער! דער ערשטער! ענדליך! מיין גליק! נאָר איז דען מעגליך אלע אויסצורעכענען? עס איז דאָך א בוך צו באַשרייבען. ווי איך בין געפֿאָלען אויף א ריכטיגען נאָמען האָב איך באַלד נאָך א טיקעט געקויפֿט, צו יערער נאָמען א טיקעט. נו, זאָגט אליין, האָב איך ניט געדאַרפֿט געווינען? איך קלעהר שוין, אז מיין קאָלעקטאָר מוז זיין א שווינדלער אזן גיט מיר א פֿאַלשען טיקעט. נאָר ווידער די זעלבע מעשה, ניט — איז ניט. וועט עס שפּעטער געווינען. איך האָב שוין נייע נעמען, איך זאָג אייך עפּעס נאָר כּפּתר ופּרח!

איהר ווילט דאָך אָבער געווים וויסען וואָס מיט מיר איז געשעהן? זעהט איהר דאָס איז א פּריוואַט זאַך אזן עס איז גאָר ניט וויכטיג אז איר זאָלט עס וויסען; נאָר איהר קענט זיך שוין משער זיין. איהר וויסט דאָך— מישטיינס געזאָגט — אידישע גליקען אזן אידישע ניסים; א איר אז ער פֿאַלט אויפֿן גלייכען וועג איז א נס אז ער וועט ניט דערהרג'ט אזן א גליק וואָס ער האָט צובראָכען נאָר איין פֿוס אזן ניט ביידע, אָדער פֿאַרלוירען נאָר איין אויג . . . אָט אזא נס, שטעלט זיך פֿאָר, האָט מיך אויך געטראָפֿען. דער עיקר איך האָב באַשלאָסען, אלס דאַנקבאַרקייט צו געבען א פֿונט אויף צדקה, אזן דאָ קום איך צום פּונקט.

איהר פֿאַרשטעהט דאָך, אז קוים וויל איך אַוועקגעבען טאקע א לעבעדי־
גען פֿונט, וויל־ט זיך דאָך אַוועקגעבען צום ריכטיגען אָרט, עס וויל־ט זיך ניט
דורכפֿאַלען ; עס וויל־ט זיך האָבען אי א מצוה, אי אַביסעל כבוד, פֿאַרוואָס
ניט ? אוּן אפֿשר קאָן דערפֿון נצמח ווערען אויך א ענין פֿון פרנסה . . . .
ווי זאָגט איהר ? פֿאַר מיין געלט קאָן איך זיך פֿאַרגינען, ניט אזוי ? איך
וויל, פֿאַרשטעהט איהר מיך, עס זאָל אויסקומען אי קיילעבדיג, אי שפּיציג,
אי פֿיערעקיג. די ציג ווי די ציג. דערהויפּט, דער וואָלף זאָל זיין זאַט. עס
זאָל זיין מעהר געזונט ווי געגעבען. אי, וועט איהר פֿרעגען : וואוּ איז
יושר ? זייט איהר, זאָלט איהר מיר מוחל זיין טאקע א בטלן. היינט איז א
וועלט פֿון ביזנעס. מיינט איהר אז מאקדאָנאַלד וואָלט אזוי געשמייכעלט,
פֿון דעם ערשטען טאָג אָן צוּ היטלער'ן ימח שמו וועז ניט ביזנעס ? אוּן . . .
עס איז דאָ א סך צוּ ריידען, ווי זאָגט מען, דער אָקס האָט א לאַנגען צוּנג אוּן
קאָן נעבעך קיין שופֿר ניט בלאָזען. איהר פֿאַרשטעהט ? איך וויל זיך ניט
מישען אין פֿרעמדע געשעפֿטען. איך האָב זיך מיינע אייגענע צרות. אלזא,
איך האָב נאָך ניט אָנגעהויבען עפּעס צוּ קלערען, ערשט עס האָט זיך אָנגע־
הויבען שיטען מיט יעדער פּאָסט בריף אוּן צירקולייארען פֿון פֿאַרשיעדענע
אינסטיטוציעס אוּן פֿאַראיינען, גאַנצע בערג, ממש אין די טויזענטער, פֿון
רעליגיעזע, נאציאָנאַלע, קולטורעלע, פֿילאַנטראָפּישע, געזעלשאַפֿטליכע אוּן
פערזענליכע. פֿון וואַנען האָבען זיי געוואוסט פֿון מיין פֿונט ? פֿרעגט איהר.
א געלעכטער בנאמנות ! איך זעה אז איהר זייט גאָר ניט קיין היינטוועלטיגער.
היינט וועט קיינער ניט געבען קיין פֿרוטה פֿאַר טשאריטע סיידען ער וועט
וויסען אז די וועלט וועט דערפֿון וויסען. האָט איהר ניט געזעהן ווי עס
ווערט באריכטעט אז אויף דער שמחה האָט מען געמאַכט א קאַלעקשאָן איז
אויסגערעכענט : ווער עס האָט פּראָפּאַזט, ווער עסעקענדע, ווער געקאַלעקטעט,
אוּן ווער געצעהלט. עס ווערט דערביי אָנגעצייגט זייערע געוויע אַדרעסען אוּן
וואָס זיי געהערען זיך אָן צוּ דעם בעל שמחה. אָט אזוי פֿיהרט מען זיך היינט.
נו, איז וואָס איז דער וואונדער אז איך האָב געוואָרנט דערפֿאַר אז מען זאָל
זיך דערווייסען פֿון מיין גוטע מחשבה.

זעלבסטפֿאַרשטענדליך אז ניט איך האָב געדוּלד אוּן צייט צוּ לעזען די
בריף ; איך גיב נאָר א קוק אויפֿ'ן אריינפֿאַר (טיטול), די וועלכע שרייבען :
געאהרטער הער, אַדער זעהר געאהרטער הער, אַדער אפֿילו להנגיד המרומם
וואָרף איך גלייך אין דאָסט־באָקס, איך לייג נאָר אָפּ די וואָס שרייבען להגביר
המפֿורסם רודף צדקה וחסד אוּן די וואָס שרייבען להרב הגאון הגדול כו'.
איבערהויפּט קאָנען די רבּיים שרייבען א וואוּנדערבאַרען טיטול אויף גאַנצע
14 שורות, ממש איך באָד זיך אין כבוד, כאָטש נעהם אוּן פֿרעמ עס איין,
הענג עס אויף אויפֿ'ן וואַנט אוּן זאָל מען זעהן ווער איך בין ! איך וואָלט
שוין זיי געשיקט דעם פֿונט. גיב איך זיך אָבער א זאָג : וואַרט, פֿון איילע־
ניש קומט קיין גוטס ניט ארוים, מיט געלט וואַרפֿט מען זיך ניט ! מען דאַרף
לעזען וואָס מען שרייבט אוּן זיך גוט מישב זיין מיט לייט אוּן דאַן וועסטוּ

שוין וויסען וואָס צוּ טהון. עס הייסט, צי איז בכלל אין גאַנצען כדאי אַרויס־ווארפֿען א לעבעדיגען פֿונט? וואָס זאָל איך אייך א סך ברייען, אין די בריף זאָגען מיר אַלע צוּ אייביגע עולם הבא, כאָטש נעהם גלייך אוּן מאַך א שטאַרב. א קליניגקייט? קומסט אהין ווי א בעה"ב אויף אַלעם פֿאַרטיקן. אַנדערע זאָגען צוּ עולם הזה אויך. מען וועט דיך אַריינענעמען אין קאַמיטע; קענסט מיט דער צייט ווערען א האַנאַרי־אַפֿיסער אוּן אַלץ פֿאַר דעם פֿונט. איך האָב גאָר ניט געוואוסט אז ער האָט אזא גוואַלדיגען כח. די צרה איז נאָר וואָס איך קען זיך נאָך אַלץ ניט באשליסען, אוּן אָט אזוי האָב איך זיך פֿאַר־וויקעלט אין דער פֿראָגע וועלכע האָט צוּגענומען מיין רוה, לאָזט מיך ניט שלאָפֿען ביי נאַכט אוּן קען זיך ניט נעמען צוּ מיין ארבייט ביי טאָג.

איינמאָל לייג איך אוּן פֿאַנטאַזיר: איך וועל אַוועקגעבען דעם פֿונט אין בהמ"ד פֿוּן אנשי באַלאַבאַנאַווקע אוּן דערפֿאַר וועלען זיי מיך אויסקלייבען פֿאַר זייער דעלעגאַט צוּ א גרויסע אינסטיטושאָן אוּן דאָרט וועל איך באַפֿאַלען דעם פּרעזידענט, וועל אים אויסרעכענען אַלע זיינע חטאים, ווי ער שאַלטעט אוּן וואַלטעט מיט קהל'שע געלט אַלץ לכבוד עצמו; וועל אים אזוי ענג מאַכען ביז ער וועט מוזען רעזיגנירען אוּן וועל זיך אַרויפֿכאַפּען אויף זיין פּלאַץ, אָט טאַקע ווי ער האָט געטהון אוּן וועל איהם זאָגען: על דאטפֿת אטפֿוך, אי, וועגען דעם אַנדער האַלבען פסוק? נו, ביז דאַן איז נאָך צייט, מיר וועלען נאָך זעהען! דערווייל לאָמיך זיך אַרויפֿכאַפּען אויפֿן בענקעל, עס וועט שוין לויגען... אָבער וואוּ נעמט מען אזא חוצפה, אזא מויל אז איך האָב קיינמאָל וועמען באַלידיקט אָדער פֿאַרשעמט.

איך באַשליס צוּ בילדען א הילפֿס־פֿאַראיין, עס איז דאָ אזוי פֿיעל וועט זיין נאָך איינס. מיר וועלען זי רופֿען „קריוואשאַלקער הילפֿס־פֿאַראיין" (פֿון וואַנען איך האָב דעם נאָמען וויים איך אַליין ניט); איך וועל פֿאַהרען אהין אַלס דעלעגאַט צוּ געבן הילף. וויים וואר פֿון אייך וואוּ איז ערגעץ די קריוואַ־שאַלקע? זי מוז דאָך ערגעץ זיין. איז פֿאַרוואָס וויסט איר ניט? אָדער זאָגט מיר וואר פֿון אייך א נאָמען פֿון א וויסטען אינזעל וואוהין מען האָט נאָך די אידען ניט פֿאַרשיקט, וועל איך מאַכען א טעריטאָראַלנע געזעלשאַפֿט... וויסט איהר אויך ניט?

איך בין שוין 5 חדשים אין א נערוון האַספּיטאַל, קען מיר וואר געבען די ריכטיקע עצה: וואָס טהוּ איך מיט'ן פֿונט?

ביי המנ'ען צו דער סעודה

זיצענדיג ביי דער סעודה אוּן מאכענדיג דעם אמת'ן פורים'דיגען קידוש אוּן זייענדיג שוין בגילופין'דיג נאכ'ן אפּזאגען צוויי מאל „אודך", ווי אין פסוק שטעהט, איז מיר איינגעפאלען אריינכאפּען זיך צו המן'ען אוּן א קוק געבען ווי ער פראווען די סעודה.

ביין טיר האב איך געטראפּען דלפון'ען, דעם קאפּ פארריסען מיט גרויסע גדלות אוּן זאגט מיר גלייך: מען קאן ניט אריין! וויים איך דאך אבער די אלטע אידישע רפואה, גיב איך איהם א גרויסען מתנת יד . . . וואס זאל איך זשאלעווען? איינמאל איז דאך פורים! וועט שוין דלפון א גוטער ברודער, פיהרט מיך אריין אין א זייטיג פינסטער צימער פון וואנען איך זעה אוּן הער אלעם וואס עס קומט פאר.

המן, א קליינינקער, א ראַרינקער זיצט ביים טיש שטארק איינגעבויגען, דער קאפּ אהן א סימן פון האר! — א קליניגקייט, אזא חשוב'ע אלטקייט! — די מארדע שארף אוּן שטארק אויסגעבויגען צום פארענט, א בריייטע פוסטע מויל, דאס גאנצע געזיכט מיט קנייטשען, דער קערפער פול מיט באנדאזשען, האלט אין זיינע ביינערדיגע הענד א גרויסען דריי־עקיגען המן־טאש, אוּן קרעכצענדיג רייסט ער מיט'ן מויל פּונ'ם המן־טאש אוּן טשמאקעט מיט זיינע נאקעטע יאסלעם, טשאם, טשאם!

ויזתא שטעהט דערבי אוּן כראמטשעט געשמאק א פלאדען, אוּן די ליפען אויסגעשמירט אינגאנצען מיט האניג.

דלפון קומט אריין אוּן מעלדעט אז פיער פערזאנען זיינען געקומען אוּן ווילען אריין, זייערע נעמען זיינען: מר. שטרייטמעל, מר. גראגער, מר. המנטאש אוּן מר. צלם.

די געסט קומען אריין; א גוט פורים דיר, ברודערקע המן! מיר זיינען דיינע קאלעגען אוּן מיר זיינען געקומען זיך פרעהען מיט דיר ביי דער סעודה.

המן: זאגט מיר פריהער וואס אזעלכעם האט איהר געטהון אום איהר זאלט באראכטיגט זיין מיינע חברים זיך אנצוריפען.

מר. שטרייטמעל צייגט אן אויף איינעם אוּן זאגט: דער איז מר. גראגער, ער גראגערט א גאנץ יאהר, וואו דער ווינד בלאזט דארט גראגערט ער אוּן פארגראגערט דעם עולם מיט שונד, ביליגע רעקלאמעס אוּן מיט זיין גאוה . . .

דער צווייטער איז מר. המן־טאש. פון ביידע זייטען איז ער וויים אוּן קלאר; ער קאן זיין א פרעזידענט פון א ת"ת אדער פון אן אנדער אינסטי־טוציע, בכלל א קאך־לעפעל, אוּן אינערליך איז עס שווארצע מאן . . .

דער דריטער איז מר. צלם, א משומד, א מומר להכעיס. נאר אום צו קאנען ווירקען אויף אידען רופט ער זיך „ראבאי" אוּן אונטער דעם נאמען זוכט ער צו אומווארפען אלעם, וואס דאס אידענטום האט אויפגעבויט . . .

אוּן וועגען מיר,—„שטרייטמעל",—פרעג שוין גאר ניט! פון אויסענ־זוניג בין איך כולי קודש אוּן אינערליך איז שבע תועבות בלבי. . .

ויזתא שלינגט אראָפּ א גאַנצען מאַנדעל אוּן וואַרפֿט אריין אין מויל צוויי האָניג־טייגלעך אוּן רופֿט אוים מיט א פֿאַרפֿלאַמט פנים: אי טאַטעלע! דו הערסט? נאָך המן'ס, א געזונד אין זיי! אָט, וועט עס זיין פֿרעהליך! טאַטעלע, זאָלען זיי מיט אונז פֿראָווען די סעודה.

ויזתא, ויזתא! זאָגט איהם המן, ביזט דאָך א חכם עתיק, נאָר אז דו ווערסט נתפּעל קאָנסטו אָפּטהוּן די גרעסטע נאַרישקייט. האַלט זיך אין אַביסעל, איך וויל פֿוּן דעם שטרייטמעל פֿריהער הערען וואָס פֿאַר א המן אוּן חבר ער איז מיר.

שטרייטמעל: הער מיך אוים, ברודער, המן. דו ביסט געווען א נאָר, ביסט אָנגעפֿאַלען אויף אַלע אידען, געוואַלט זיי אוים'הרג'ענען עפּענטליך. נו, האָבען זיך די אידען דערוואוסט אוּן געמומען געגען דיר אינטריגירען, האָבען נאָך אַריינגעשיקט צו אחשורוש'ן די יפֿה־פֿיה אסתר אוּן מען האָט דיך באַגראָבען ווי גרוים דו ביסט אוּן פטור אַן עסק. אָבער איך בין מיט'ן פֿאַלק (המן), אדרבא ואדרבא, געה אַרוים אין טלית, לאָז טייבעלעך פֿליהען אוּן נאָך אזעלכע פֿאָקוסען; מיט די ווייבער (פֿרעמדע געווהנלעך) בין איך כל ולך, נאָר אויף די אמת'ע רבנים שיט איך פּעך אוּן שוועבעל, ביל אויף זיי ככלבי נבח. אויף זיך זאָג איך אז איך בין דער גדול הדור, דער אידישער גואל, אוּן ווי ווייט איז א גואל פֿוּן א משיח . . . אוּן דער גראָגער גראָגערט מיר צו, בין זיי מתיר עריות, בין זיי מתיר הפֿקרות אין כשרות אוּן דער גראָגער גראָגערט ווידער אוּן אזוי ברודערקע המן וועלען מיר גרוים וועטרען; גיב אונז דיין כשר'ע האַנד, ברודער המן, וועסט זעהן אז דו מעגסט זיך נאָך לערנען פֿוּן אונז א המן צו זיין. המן האָט זיך אויפֿגעשטעלט אָנהאַלטטענדיג זיך מיט די ציטערדיגע הענד אינ'ם טיש. אין די אויגען האָט זיך ביי איהם אָנגעצונדען א גרינער פֿייער אוּן מיט א הייזעריגען דומפֿען קול האָט ער אויסגערופֿען: געגוג! איך וועל אייך זאָגען ווער איהר זייט, לומפען זייט איהר! אוּן ניט מעהר. איך בין פֿוּן אייביג אַן א אויפֿריבטיגער, איך האָב פֿיינט די אידען אוּן האָב זיי געוואַלט אויסווערגען אוּן אויסקוילענען אָפּען פֿאַר דער גאַנצער וועלט; איך וואַלט עס יעצט אויך געוואַלט נאָר איך האָב שוין קיין כוח ניט. וועז איך האָב עס געהאט האָב איך זיך פֿארמאַסטען. אי, איך האָב ניט געטראָפֿן, איז לא פּרלתי. אָבער א המן בין איך געווען א ריכטיגער, אוּן מיין נאָמען איז געבליבען לדור דורות שוין 2285 יאָהר אוּן נאָך היינט וועז מען דערמאָנט מיין נאָמען באַפֿאַלט מען מיך מיט די המן־קלאַפערס אוּן גרעגערס. אמת, מען לאָזט מיר ניט איבער א גאַנצן אבר, זעהסט דאָך מיינע וואונדען, אי, אי, אי, אָבער איך בין שטאַלץ וואָס מיין נאָמען וועט אייביג לעבען; זאָגען דאָך זייערע ספֿרים אז פּוּרים וועט בלייבען אפֿילו אז משיח וועט קומען.

אָבער איהר זייט דאָך קליינע מענשעלעך, פֿאַלשע ברואים, צבועים. איהר גיט זיך אוים פֿאַר דעם היפוך פֿוּן דעם וואָס איהר זייט . . . איהר קענט

מעהר ניט ווי נאָר זיך אַליין צו לויבען, איהר ווילט זיך פֿאַרגלייכען מיט המנ'ען? בלאָפֿערס! פּוּרים־שפּילער! אַרויס! ויזתא, לעהרן זיי אויס שכל, ברעך זיי אָן די ביינער אוּן וואַרף זיי אַרויס! וואָס א המן קאָן!

מיין ווייבעל האָט מיך אויפֿגעוועקט, שטראָפֿט מיך וואָס איך בין איינגע־שלאָפֿען ביים טיש אוּן פֿרעגט מיך פֿאַרוואָס האָב איך אזוי געלאַכט.

געווים, פֿאַרוואָס ניט לאַכען? ענטפֿער איך, היינט איז דאָך פּוּרים. איינמאָל איז פּוּרים!

די איבערגעדרעהטע וועלט

וואָס עס קאָן טרעפֿען ווען מען טרינקט אויס פּוירים אויף מען צעהלט ניט די גלעזלאָך.

דערהערענדיג ביים מגילה לייענען פֿון דער גרויסער מפּלה וואָס המן דער אַנטיסעמיט, האָט געהאַט, בין איך געווארען מלא שמחה, אז דער קאָפּ האָט זיך מיר פֿאַרדרעהט. איך בין געקומען אַהיים גאָר בגליפֿונדיג אויף זאָג צו מיין אשת חיל: אשה, המן, איז שוין 9 אייגען אין דער ערד! איך וויל ניט וואַרטען ביז דער סעודה, גיב שוין אַהער די פּורים'דיגע זאַכען מיט'ן שנאַפּס אויף לאָמיך זיך משמח זיין. מיין אשת חיל איז דאָך, ווי איהר וויסט, א צנועה, עושה רצון בעלה, האָט באַלד ארויפֿגעשטעלט פֿון אַלעם גוטען אויף איך האָב אָנגעפֿאַנגען זאָגען לחיים!

לחיים רבש"ע! לחיים אשה! אויף אזוי עטליכע מאָל אודך . . . ככתוב— ווי אין פסוק שטעהט, ביז וואַנען עס האָט זיך פֿאַר מיר אָנגעפֿאַנגען דרעהען די הויז, די גאַסען, גאַנץ לאָנדאָן, ביז — די גאַנצע וועלט האָט זיך איבערגעדרעהט . . .

איך בין געווארען טשיקאַווע צו זעהן וואָס עס טהוט זיך אָפּ אין א איבערגעדרעהטע וועלט. איך כאָפּ די ערשטע צייטונג אויף לעז:

דער טשיף־רבי געהט א "האַרא" מיט אַלע פֿאַרינע רבנים.

דער בית־דין זיצט אָהן א שטאָך ארבייט, וויל עס קומט ניט אריין קיין דין תורות ווי אויך ניט קיין גט'ן . . .

די פֿעדעריישאָן בעריעל סאָסייטי האָט געלאָזט וויסען, אז זי האָט שוין גענוג געלט, אז זי קאָן זיך שוין פֿאַרגינען צו באַגראָבען אַלעמען אומזיסט.

די באָארד אָף שחיטה שעכט . . . אָהן שחיטה געלט . . .

די באָארד אָף גאַרדיענס האָט אָנגעפֿאַנגען געבען שטיצע אפֿילו צו די ריכטיגע נויט־באַדערפֿטיגע.

די באָארד אָף דעפיוטיס, האָט אָנגענומען א ענערגישע אָקציע ביי דער רעגירונג, צו עפֿענען די טויערען פֿון לאַנד פֿאַר אַלע מזרח אויף דייטשע אידען, אויף איהר פֿאַראַנטוואָרטליכקייט.

מעהרערע פרעזידענטען פֿון שוהלען אויף ת"ת, ווי אויך הער־מייסטערס, זאָגען זיך אָפּ. זיי זאָגען: אז, זיי זיינען עס ניט ווערט צו זיין.

אנדערע פרעזידענטען, רעוורענדס אוּן מגידים זאָגען זיך אָפּ צוּ ספּיטשען ; איבערהויפּט אויף די חתונות, וואוּ מען מוּז לויבען די מחותנים אוּן חתן־כלה׳ס.

די רביים האָבען אויסגעפּונען, אַז ניט נור האָבען זיי געהאַט זיידעס, נאָר אויך טאַטעס.

די רבנים זאָגען זיך אָפּ פּוֹן די „בעבור שנדב׳ס".

די חזנים נעהמען די „מלא"־געלט אוּן צוּטיילען אויף צדקה.

ביי די אגודת השוחטים איז שוין געווּאָרען א אמת׳ע אחדות.

די חילפּם־פּערזאַציע האָט אַרויסגעלאָזען א אויפּרוף, מען זאָל מעהר ניט שיקען קיין געלט, ווייל זי האָט שוין צופּיעל.

לאָרד פּאָפּפּילד געהט א ריקוד׳ל מיט דר. חיים ווייצמאַן.

סימפּסאָן שלינגט איין זיין באריכט אוּן וועלט דערוואָרגען.

די דייטשע אסימילאַטאָרען לעגען שוין רבנו תם׳ס תפּילין.

די היטלעריסטען שלאָגען זיך „על חטא" אוּן בעטען ביי די אידען א כפּרה . . .

היטלער איז זיך מגייר אוּן פּאָהרט נאָך „תל־אביב" צוּ לערנען זיך ביי ביאַליק׳ן העברעאיש.

געהרינג האָט זיך עסטאַבלישד פּערמאַנענט אין ירושלים׳ער משוגעים־הויז.

דאַלפוּס איז צוּריק־געוואָקסען אויף א גאַנצען מעטער . . . . אוּן די סאָציאַליסטישע קינדער האָבען פּוֹן איהם געמאַכט א „טערי־בער".

די ענדעקעס זיינען גוזר־תענית, אַז אידען זאָלען זיי ניט פּאַרלאָזען.

קוזאָ אוּן קאַדריאַנוּ פּאַלען טויט אין היטלער׳ס „מיין קאַמף".

די סאָוויעט־רעגירונג האָט גענומען פּאַרטיילען יערען אידען מיט תפּילין, ארבע כנפות אוּן מזוזות.

נאַשאַשיבי בעי, הייסט זיך שלאָגען מלקות אוּן אַרויסוואַרפּען פּוֹן ירושלים׳ער ראַטה־הויז.

אראבער בעטען וואָס מעהר אידען אין ארץ־ישראל.

גאָט איז מיט דיר ! הער איך מיין פּרוי, מיט שרעק, צוּ מיר רערען ; וואָס פּלוידערסטוּ ? לעג זיך שלאָפּען אוּן ניכטער זיך אוים ! א, זאָג איך, נאָר זיך ניט אויסניכטערען ! איך וויל ניט די איבערגערהטע וועלט זאָל זיך צוּריק איבערדרעהען . . .

דאָס אייביגע לעבען

אן אלטער וויץ

(באַרבייט פֿון מחבר)

אין פּוילען ביים רוסישען גרענץ
איז דאָ א שטאָדט גרויס ווי א ענגיץ,
מיט וועלכער כ'וועל אייך באקאַנען.
כתריליווקע. הייסט זי דעם נאַמען.
זיי לעבען דאָרט גליקליך צופֿרידען,
ווי עס פּאַסט פֿאַר עהרליכע אידען;
זיינען שטענדיג לעבעדיג, פֿרעהלאַך,
אוּן יעדער לעבט זיך ווי א מלך.
זיי זאָגען: קיינער איז צו זיי גלייך
אוּן פֿיהלען זיך גליקליך אוּן רייך.
אוּן מיינט איהר אודאי רייך אין
געלט?
נאַרישקייט, נאָך געלט האָט זיי
געפֿעהלט?!
נענוג פֿאַר די גרויסע אביונים,
צו פֿאַרמאָגען גאַנצע תחתונים,
מיט א גאַנץ בריטען טלית קטן,
ווי די תורה האָט אונז געבאָטען,
נאָך א ירושה פֿון זייער זיידען,
א נחת אוּן גדולה פֿאַר ביידען.
אוּן אזוי יעדע פֿרוי באַזונדער,
האָט א קרבן מנחה א וואונדער.
אמת, עס איז צוריסען, צופֿליקט,
אָבער, תחינות! מ'קאָן ווערען
ענטציקט.
פֿאַרגיס טרערין כאָטש א גאַנצע
טייך,
נו, זאָגט אַליין: ווער איז צו זיי
גלייך?
אזא לעבען איז דאָך עפעס ווערטה?
עס זאָל נאָר ניט ווערען פֿאַרשטערט.
אי, ווער איהר פֿרעגען: וועגען
עסען?
זאָלט איהר, כ'בעט אייך, גאָר ניט
פֿאַרגעסען,
אז דאָס איז פֿון די פּוסטע זאכען,
פֿון וואָס יעדער טהוט האַרציג
לאָכען;
אוּן זאָל אייך טאָקע גאָר ניט אַרען,
זיי קאָנען דעם מאָגען אָפּנאַרען . . .
חוץ אַלעמען, זאָגען זיי, מיט רעכט,
אז עס איז לחלוטין גאָרניט שלעכט:
אוּן מאכען אייך דעם חשבון נעמוי,
אוּן געהט זאָגט זיי אז ס'איז ניט
אזוי!
זונטאָג, מאָנטאָג איז מ'זאָט א שרעק
פֿון דעם שבת וואָס איז ערשט אַוועק.
דאָנערשטאָג, פֿרייטאָג מעג ער שוין
שטומען,
צוליב דעם שבת וואָס דאָרף קומען;
בלייבט נאָר איבער דינסטאָג אוּן
מיטוואָך,
איז וואָס איז דאָ פֿאַר א גרויסער
קאָך.

אז מען פֿאַסט צו צוויי טעג אין דער
וואַך ?
עס איז אידיש, דאַצו פֿרוּם געטריי,
אוּן טאַקע ביליגער אויך דערבי,
דאָם פֿאַרשטעהט אפֿילוּ א קינד אין
וויג,
דער וואָלף איז זאָט אוּן אויך גאַנץ
די ציג.

הכלל, אָהן א פּעני מזומנים,
איז מען זיך פֿרעהליכע קבצנים ;
קיינער זאָגט ניט, אז איהם עפּעס
פֿעהלט ;
אוּן איז גאַנץ צופֿרידען מיט דער
וועלט,
אָבער איהר דאַרפֿט וויסען, אז
דערפֿאַר
איז ביי זיי ניטאָ זאָגאָר איין נאָר...
סיי יאָקעל, טאַדרעם, סיי פֿייוועל,
זיינען פֿלינק אוּן קלוג ווי דער
טייוועל ;
מען וואַרפֿט זיך מיט ווערטער ווי
שפּיצען,
מען שיסט אין די גאַסען מיט וויצען.
אוּן זיידע, באָבע, זיהן אוּן טעכטער,
קאָטשען זיך אוּן פּלאָצען פֿוּן גע-
לעכטער.

אָט איינעם וועל איך אייך פֿאַר-
שטעלען,
וועט איהר ממש פֿוּן איהם אָנקוועלן.
א כתריליווקער איד —מיסטער געץ,
פֿוּן כתריליווקע דער גרעסטער לץ ;
האָט אמאל ביי דער נאכט געטראָפֿען
ער האָט ניט געקאָנט איינשלאָפֿען,
ווייל ער האָט געטראכט אָהן א שיעור
ווי אזוי מען וועלט א גרויסער גביר ;
נאָר אָט האָט איהם מיט אמאל אין
קאָפּ,
ווי א דוּנער געגעבען א קלאַפּ,
אוּן ווי א בליץ האָט געטהוּן א שיין,
א געדאַנק, ווי אזוי דאָס זאָל זיין.
ער וועט עס מאכען קוּנציג א בחיר
אוּן ער וועט ווערען דער גרויסער גביר.
שא, שטיל ! ניט געזאָגט קיינעם א
וואָרט,
איז אויפֿגעשטאַנען תיכף פֿוּן אָרט,
געכאַפט שטעקען, טלית אוּן תפֿילין,
אוּן אָט אזוי גאָר אין דער שטילען
אַרויסגעשלייכט זיך פֿוּן זיין נעץ,
אוּן גוט־באי, נישטאָ מיין מר. געץ.

אויף מאָרגען א רעש א טומעל !
א געוואלד, א לייַרעם ביז'ן הימעל,
אוּנזער צדיקת יאכנע גרוּנע
איז געבליבען א ווייסטע עגונה.
ניט דער בעל שם מיט זיינע
הבטחות,
ניט דער גוטער איד מיט זיינע
ברכות ;
ניט דעם טאַטערס גראָזן אלע סאָרטן
אוּן ניט די ציגיינערס קאָרטן,
האָבען געבראכט דאָס געהאָפֿטע
גליק,
צו ברענגען אוּנזער חכם צוריק.

נאָר איך וועל צו אייך בעסער זאָגען:
מיר זאָלען זי דאָרט לאָזען קלאָגען,
אוּן בעסער רב געצין נאָכשפּירען,
זעהן וואָס מיט איהם וועט פֿאָסירען.
איך בין ניט מסופק אז איהר אליין,
וועט באָלד זיבער די מינוט פֿאַר-
שטעהן,,
אז מיסטער געץ איז אוועק געווים,
מסתמא צו ראָטשילד אין פּאריז ;
אוּן ניט אזוי פֿאַר שייט
ווי די היינטיגע לייט,
וועלכע פֿאָהרען גיכער
פֿוּן א ווינט א וויכער,

מיט דעם משוגענעם באן
אדער ערפֿלאן,
אוּן אין געצעהלטע שעה
האָפּ! האָפּ! ער איז שוין דאָ.

מיין ר' געץ איז פֿון די פֿרומע לייט,
ווּאָס האָבען, פֿארשטעהט איהר,
פּלענטי צייט;
טהוּען אלעם רוהיג אוּן באַוּאָכט
אוּן געצעהלט יעדער טראָט ווּאָס ער
מאַכט.
אין יעדער שטעדטעל זיך אפּגע־
שטעלט
קיין קדושה זברכו ניט פֿארפֿעהלט,
אוּן זעהט ס'איז ניט אַוועק א יאָהר־
פֿיר,
כ'לעבען ער שטעהט שוין ביי
ראַטשילד'ס טיר . . .
אוּן אָהן א ברעקעל צייט פֿארלוסט,
האָט ער זיך גוט אויסגעהוסט,
אוּן אונטערזינגענדיג מה־יפֿית,
איז ער אַריין גלייך צו איהם אין
אפֿיס.
דער מענעדזשער קומט איהם אַנט
קעגען:
פֿון ווּאַן א איד, דורך וועלכע וועגען?
זאָגט אייער פֿארלאַנג, אייער ווילען,
וועל איך אייך זיכער גלייך ערפֿילען.

איך בין א איד פֿון רוסיש־פוילען,—
האָט מיין ר' געץ גענומען דער־
צעהלען:
איך בין א גרויסער, פֿיינער סוחר
אוּן אויך א וואוּנדערליכער מוכר,
כ'האָב א סחורה צום פֿארקויפֿען,
אָבער נור אויף אזא מין אופֿן,
אז מיט אייך אליין, מיין ליעבער
הער,

איז מיר צו פֿארהאַנדלען זעהר שווער
אוּן מוזט ברענגען ראַטשילד'ן אהער,
אָדער פֿיהרט מיך אין זיין קאַבינעט,
ווייל אויב ניט וועט שוין ווערען צו־
שפּעט,
אוּן ווען איהר וועט באלד ניט
באַשליסען,
וועט אייך דעם גאַנצען לעבען פֿאר־
דריסען.

זייט נאָר מיין ליעבער איד אזוי גוט,
ענטפֿערט דער מענעדזשער צום
מינוט,
אזעלכע ווי איהר גרויסע העלדין,
קאָן איך צו אונזער גביר ניט מעלדען,
ביז איהר וועט מיר ריכטיג ניט זאָגען
וועלכע סחורה איר טהוט פֿארמאַגען.
אלזאָ, לאָזט אָפּ ברוגז, פֿארדראָסען
אוּן קומט אַרוים מיט אייער לשון.

ר' געץ האָט געמאַכט א קליינעם
סטאָפּ,
האָט זיך א קראַץ געטהוּן אין קאָפּ,
האָט זיך געוועגדעט מיט א שמייכעל
וואוּ ס'איז געלעגען טיפֿער שכל...
אלזאָ, ווייסט, אז איך קאָן איהם
געבען
בסך הכל—„דאָם אייביגע לעבען"!

אייביג לעבען, איהר פֿארשטעהט
ווּאָם ס'איז?
לויפֿט זשע גיכער אוּן מאַכט קיין
שהיות.

מיט גיכע שפּאַן,
לויפֿט שוין דער מאַן,
אין ראַטשילד'ס חדר,
אוּן דערצעהלט כסדר:

רער שמש שרייט איהם נאך:
היט די חכמה וועז איהר פאהרט אין באהן,
דאָרט איז פיעלע גנבים פאַרהאן . . .
קרומע פלייצע שרייט איהם צוריק, שוין לויפענדיג:
דאנק, וואס איהר האָט מיר אויפמערקזאם געמאכט,
איך וועל שוין ניט שלאפען היינטיגע נאכט . . .

צווייטער קאפיטעל

די נייעס צושפרייט זיך גיך,
כעלעם יובעלט פרעהט־זיך,
פלעסקעט אוז טאנצט אין די גאסען, א גרויל;
די חכמה איז שוין דא,
אין א גוטע שעה,
ביי דער קרומע פלייצע פארטיג אין מויל . . .

ביים רב אוז די זיבען,
איז בהסכם געבליבען,
צו ארויסלאזען אין שטאָרט זייער קול,
אז מארגען ביי דער נאכט,
פונקט צוּ דער שטוגדע אכט,
וועט וועלען קלוג גאנץ כעלעם מיט אמאל . . .

אוז אין צוויי טעג ארום,
וועט מען וויסען אומעטום,
אז מיט כעלמער נארָנים איז שוין אוים;
אלע זיינען שוין קלוג,
אפילו א קינד אין וויעג.
מיט איין וואָרט: חכמים, נבונים דורכאוים . . .

שוועך איז געווען, אוי וועה!
דורכקומען די טעג צוויי,
וויל דער גאנצער האנדעל איז שוין צושטערט:
קיינער וויל ניט קויפען,
וועך רעדט נאך פארקויפען,
יעדער וואָרט ביז דעם טאג וועז ער קלוג וועלט.

ר׳ לייוויג, דער מלוה,
קען ניט זיצען בשלוה,
און לייענט שוין ניט אויף משכנות קיין געלט ;
וועז גאָט וועט באשערען
אז איך וועל שוין קלוג ווערען,
וועל איך קאָנען נעהמען מעהרער פראָצענט . . .

שמאָיע רינגעל,
וויל זיין אינגעל,
פֿון צוים מלמד געבען גאָר ניט הערען ;
ער זאָגט : אין פֿלוג,
וועז איך ווער קלוג,
קאָן איך דאָך אליין א מלמד ווערען . . .

דער מלמד טרייטעל,
צוברעכט זיין טייטעל,
טרייבט אלע קינדער מיט גוואלד אַרויס ;
מיין חכמה וועט שטייען,
מיין לעבען באנייען,
אוז ווערען א סוחר אוז טאקע גרויס . . .

אלע חתנים,
האָבען א פנים,
גלייך באשלאָסען אָפּזאָגען די כלות ;
וועז מיר קלוג ווערען,
וועט גאָט באשערען,
אוגז שידוכים מיט אַנדערע מעלות . . .

נעציל טאראקאן,
זאָגט אָפּ דעם מילך־מאן,
נאָך צוויי טעג ווער איך קלוג קיין עין־הרע,
איז זייט מיר מוחל,
טאָמער טראָגט מיין שכל
צו קויפֿען זיך אן אייגענע פרה . . .

די טוקערין כאשע,
אָפּגעטהוז א מעשה,
וואָס איז גראָדע זעהר ניט שעהן, במחילה . . .

האָט געטהון אוועקגעהן,
אוּן איבערגעלאָזען שטעהן
אַלע ווייבער אין מיטען דער טבילה . . .

א גאַנצע נאַכט,
האָט זי געלאַכט,
כ'בין שוין פֿריהער קלוג געווארען טאַקע ;
איך וועל שוין אַליין
מיין שטערטעל באַשטעהן,
אוּן זאַלען זיי אויך האָבען א מכה . . . *

איטשע מאיר פרוש,
שוין צוויי מאָל א גרוש,
צוריייסט פֿון פֿרייד זיין לעצטע קאפּאטע ;
ער שרייט : אוי געוואַלד !
איך ווער קלוג באַלד,
אוּן וועל אריין אין א דריטע בלאָטע . . .

שוין פֿון א גאַנצען טאָג,
ווי עס הערט זיך א קלאָג,
פֿון דער הויז פֿון אונזער אַלטע באָבע ;
וויל דער זיידע קוועלט
עס קומט שוין זיין וועלט,
ער וועט אויסבייטען זיין אַלטע שקראַבע . . .

יונה דער שיכור,
פֿרעהט זיך דער עיקר,
וואָס מען וועט דאַן די משקה אויסגיסען ;

---

* [עס איז א קריטיק געגען דעם וואָס ביי אונזערע קהילות איז איינגעפּיהרט צו געבען פֿאַרשוּם יונגע אלמנות אַנצוּשטעלען פֿאַר טוּקערינס אין דער קהל'שע מקוה . . . זיי זיינען מטהר הנשים לבעליהן, וועלכע זיי קענען זיי אוּן שטעלען זיך פֿאַר, ווי זיי פֿרעהען זיך מיט זייערע מענער, אוּן זי איז אַזוי עלענד . . . איך וויים פֿון פֿעלע ווי זיי פֿלעגען זיי אַלע נאַכט שעלטען . . . איך בין שטענדיג געווען דערפֿאַר מען זאָל אַנשטעלען פֿרויען פֿון מענער אַדער א עלטערע אלמנה וואָס איהר פֿרילינג־צייט איז שוין לאַנג פֿאַראיבער . . .]

פֿון משקה א טייך,
וועט איז צו איהם גלייך,
ער וועט זיך באָדען — אוּן אין מויל פֿליסען . . .

בריינדעלע אוּן סאָסיע,
אויך שפרינצע די קורנאָסע,
ווילען שוין פֿון דיענען גאָר ניט הערען ;
אָט נאָך א צוויי טעג,
נעהמען מיר די וועג,
אוּן מירן אַליין באַלעבאָסטעס וועלען.

געצעלע פּופּיק,
איז ניט מסופּק,
איהם שטעהט פֿאָר א גליק קיין עין הרע ;
באָטש יעצט איז נויט,
ניטא קיין ברויט,
אָבער מאָרגען וועט'ר שוין זיין א שררה . . . .

שמענדריק בעל עגלה,
שוין א גאַנצען טאָג מלא,
פֿאַרקויפֿט די קליאַטשע זיין בעל מפֿרנס ;
איך פֿאָהר גלייך אַוועק,
ערגעץ אין א העק,
אוּן ווילּ וועלען דאָרט דער גאַנצער פּרנס . . . .

יאָקעל פֿייוויש שמירער,
אוּנזער וואַסער־פֿיהרער,
ער זאָגט : ער האָט שוין גאָר ניט קיין מורא ;
וועל די חכמה ער האָט,
קומט ער אין א גרויס־שטאָדט,
אוּן וועלט פֿיהרער פֿון א תלמוד תורה.

פּינקע שמייסער,
וועלט וואָס הייסער,
פֿון בייטש שטעקיל נישט געלאָזט קיין פּרענטיל ;
ווי נייּ געבאָרען,
ר'וועט אַוועקפֿאָהרען,
אוּן וועלען א רב אין א ווייטע שטעדטעל.

איצעלע גנב,
וואָס שטאָמט פֿון יאַנאָווּ,
שרייט פֿון שמחה גוואַלד, אוּן פּאָטשט מיט די הענט ;
איך פֿאָהר באַלד אַוועק,
ווי׳ט פֿון האַנען אַ שרעק,
אוּן וועל דאָרטען ווערען אַ פּרעזידענט . . .

דריטער קאָפּיטעל

כּעלמער גאַנצע קהילה,
אַזוי ווי ביי נעילה,
איז די שוהל פֿול, כּאָטש עס איז ערשט זיבען ;
יעדער איז געקוּמען
אַ פּלאַץ צוּ פֿאַרנעהמען,
אוּן זאָל חלילה ניט אויסען בלייבען . . .

קרוּמע פּלייצע, דער העלד,
זוי אויפֿ׳ן שלאַכטפֿעלד
דער גענעראַל, שטעהט ער אויף דער בימה ;
שרייט צוּם עולם אוּן שילט :
זייט שטיל אוּן ווערט פֿאַרדילט,
אין זאָל אויף אייך אָנקוּמען אַ מהומה.

עס איז דוּשנע אוּן היים,
עולם באַדט זיך אין שוויים,
מען וואַרט אַלע אויף דער באַשטימטער צייט ;
די לוּפֿט ווערט מעהר געדיכט,
אוּן דער ווייזער קוים קריכט,
נאָר אָט איז שוין ברוך השם ניט ווייט.

מיט אַ מאָל אַ געשרייי :
ברידער, ווינד מיר אוּן וועה !
איך האָב דאָך פֿאַרגעסען מיין קליינעם קינד !
איך צוּבראַך־זיך מיין קאָפּ,
איך בעט אייך : האַלט אָפּ !
עס איז דאָך אַ אוּמשולדיגס, אָהן זינד . . .

פֿאַרוואָס זאָל איהר שטערען,
מיין קינד זאָל ניט הערען,
די חכמה, אוּן ווערען קלוג ווי אַלע ?
וועַן ער זאָל בלייבען נאַר,
איז דאָך א גרויס צער,
ער'ט דאָך ניט קריגען א כלה ! . . .

ערשט פֿוּן דער צווייטער זייט
אויך קולות, אוּן מען שרייט :
קלוג צו ווערען האָט זיך מיר שטאַרק פֿאַרגלוּסט ;
א וועהטאָג דער מאַמען,
געהאַט שרעק פֿאַרזאַמען,
אוּן פֿאַרגעסען מיין מיידעל פֿוּן דער ברוּסט . . . .

א דריטער קול פֿוּן ווייט,
הערט מען אויך ווי עס שרייט :
מיין טויבער מאַן וועט מיר דעם קאָפּ שפּאַלטען !
איך האָב איהם פֿאַרגעסען,
ווייל ער האָט געפֿרעסען,
איהר מוזט די חכמה דערווייל אָפּהאַלטען.

ס'וועט זיין פֿאַר אייך א שאַנד,
ער איז טויב ווי די וואַנד,
איז זאָל ער די חכמה אויך ניט הערען ?
איך ברענג איהם גלייך אַהער,
עס איז פֿאַר מיר ניט שווער,
איהר דאַרפֿט מיין קראַנקען מאַן ניט פֿאַרשטערען . . . .

דער רב מיט די זיבען
האָבען זיך פֿאַרקליבען,
צו באַראַכטען די זאַך על פּי יושר ;
געטראַכט אוּן נאָכגעטראַכט,
אוּן טאַקע קלוג געמאַכט,
בפֿרט דער רב אַליין — געווים וויים ער.

עס ווערט אין שוהל נאָנץ שטיל,
מען הערט זיך איין מיט געפֿיהל,
ווי דער רב גיט זיין קלוגען פּסק אַרויס ;

ביי דער הייליגער שעה,
וואָס מיר זיינען יעצט דאָ,
טאָר קיינער פֿון דאָנען באַטריבט ארויס . . .

זאָל די פֿרוי קיין צער
האָבען, פֿונם אינגעלע־נאָר,
וואָס וועט קיין כּלה באַקומען טאַקע ;
מיר זעהען דאָך אז גאָט,
שוין לאַנג פֿון פֿריהער האָט
צוגעגרייט די רפֿואה צו דער מכה . . . .

די מיידעל פֿון דער ברוסט,
וואָס האָט זיך אויך פֿאַרגלוסט
צו פֿאַרבליבען אין דער היים, אין איהר וויעג ;
בין איך זיכער דערפֿאָר,
אז זי וועט זיין א נאָר,
א סטאָלב, א פּלאָקען, א נאַרישע ציעג . . .

אָט זי איז א גרייטע
כּלה צו דיין שוטה,
זאָל זיין מיט מזל, ס'איז אזוי באַשערט ;
ביידע צופֿרידען זייט,
איינם פֿון צווייטען ניט וויית,
ער וועט קיין קליגערס פֿון איהר ניט זיין וועדטה . . .

צו ברענגען זיי אַהער,
איז טאַקע גאָר ניט שווער.
איהר מוזט אָבער אַלע ניט פֿאַרגעסען ;
אויב זיי די חכמה הערען,
וועט שידוך ניט ווערען,
אוּן וועד וויל זיך אין א שידוך מישען ?

זעהט אָבער דעם טויבען,
קאָן מען ניט אָפּרויבען,
צו זיין מיט אוּנז, ווי מיר, היינטיגע נאכט ;
וויל ער קאָן ניט הערען,
דאַרף מען איהם ניט שטערען,
נעהמען די חכמה וואָס מען האָט געבראכט . . .

כעלמער עולם אידען,
זיינען שטאַרק צופֿרידען,
פֿון דעם רבי'נס ווערטער זיס ווי צוקער;
אוז וועז מען האָט געבראַכט
דעם טויבען, שפּעט ביי נאַכט,
איז מען צוגעקומען צו דעם עיקר . . .

די אויגען זיי בליצען,
די אויערען שפּיצען,
ביי יערען, ניט דורכצולאָזען א וואָרט;
אונזער קרומע פּלייצע
איז דער נכנס ויוצא,
אַלע בליקען ווערט געשיקט צו איהם דאָרט . . .

אוז דאָן מיט אמאָל,
דערהערט זיך זיין קול:
הערט זיך גוט צו נאָר שטיל אָהן גערודער:
„פֿון איין טאַטען,
פֿון איין מאַמען,
אוז איז לחלוטין מיר ניט קיין ברודער"! . . . .

אַלע שרייען: וואָס, וואָס?
אוי, סאַרא וואונדער דאָס!
דאָס איז דאָך ווערט פֿיעל מיליאָנען געלט;
וועז מיר וועלען וויסען,
די חכמה אויפֿשליסען,
ווערען מיר קלוגער פֿון דער גאַנצער וועלט . . .

איינער שרייט: אוי, מיין גאָט!
א חכמה — „פערווי סאַרט" . . .
עס הערט זיך אויך א אויסגעשריי:
טאַטעלאַך, מאַמעלאַך, אוי וועה!
ציה אוגז ניט ארויס די נשמה
אוז גיב אוגז שוין די נחמה!

קרומע פּלייצע: —
שאָט, שאָט, שאָט! זייט נאָר גאַנץ רוהיג אוז שטיל —
— — — — — — — — — — — —
דאָס איז דער שמש פֿון דער ווילנער שוהל . . .
— — — — — — — — — — — —

גראַמען

וועגען למד שפרינגאונטער

איך לייען שוין וואכען אין וואכען
„למד שפרינגאונטער׳ס" שעהנע
גראמען
און האב ניט געקאנט איבערקאכען
די חכמות וואס דארט איז פאראנען.

אז סייבעל האט נאך ניט קיין חתן
און זיין פעני נאך אויך ניט
פארקנס׳ט,
און האט נאך מורא פאר זיין סאסען
ער זאל ביי איהר ניט ווערען פאר־
האסט.

איז צו וואס טויג איהם, פרעג איך
אייך
זיין שרייבען? אויב ניט אויף
כפרות!
צי וואלט דען ניט בעסער געווען
גלייך
ער זאל זיך ניט זוכען קיין צרות?

און אפילו מיט אוגזער וויטשעפעל,
נאך וואס האט ער זיך אנגעפאנגען;
נאך וואס קוקען אין יענעמס טעפעל
און שטעלען אזעלכע פארלאנגען...

וויטשעפעל שלאפט, זאל דיך ניט
ארען,
קענסט א ווינ־ליד, טאַ־זיי מוחל זינג,
וועסט ניט קליגער מאכען דעם
נארען
און טעטינגער דעם ארבייטער־רינג....

וועסט קיינעם פון שלאף אויפוועקען
און זייערע חלומות ניט שטערען;
וועסט אפילו מיטן גרעסטען שטעקען
קיינעם אויפוועקען און אויפקלערען.

וועסט ביי קיינעם פון הארץ אוים־
רייסען,
דעם לעבן, נאך דעם ביסעלע גדולה,
און ביז בלוט דעם צווייטען אויס־
בייסען,
אבי שפילען א שטיקעל ראלע . . .

און עס איז א טעות אין נאנצען,
וויטשעפעל שלאפט ניט, וויטשעפעל
וואכט;
זעה אין די האלען, זעה איהר טאנצען
און אין פאוויליאן ווי זי לאכט . . .

און לעז אקארשט אין די באריכטען,
פון די אידישע שמחות שעהנע;
און ווי מען עסט אזלכע גריכטען,
ממש אזוינע און אזוינע . . .

אוּן דאָס לעבן אַ גאַנצען ווינטער
זידט
ביי אַלע שעהנע גרינע טישלאָך...
וועגען שלאָפֿען קלעהרט מען שוין
דאָרט ניט,
נור מען איז טאָקי גאַנצע נעכט וואַך.

אַ בלבול אויף אוּנזער וויטשעפל,
האָט דער „למך־שפרינגאוּנטער"
געמאַכט,
אַנגעהאַנגען איהר אַ לאַנג צעפעל,
אוּן אוּמזיסט, אוּמנישט פֿוּן איהר
געלאַכט . . .

זאָל ער זי בעטען האַרציג מחילה,
פֿאַר אַלץ וואָס ער האָט אויף איהר
געערדט;
פֿאַר ווייטשעפל די צנועה, שטילע
דאַרף ער זיך שלאָגען אין האַרצען
על חטא . . .

אוּן אַצינד וועגען זיינע גראָמען,
כ'וועל דאָך ניט אַליין- באַריהמען
זיך . . .
נאָר אויב טאָקע שרייבען גראָמען,
איז, זייט מוחל, — לאָזט זשע טאָקע
מיך!

ביי מיר אַז איך נעם שרייבען גראָמען
קלינגט עס ביי מיר ריכטיג ווי אַ גלאָק
אוּן צוּ וואָס איהר ווילט איז פֿאַראַנען
ביי מיר פֿאַרטיקע גראָמען אין סטאָק.

שיינע, קריינע אוּן ריינע,
שרה, קלאַרא אוּן צרה,
חיי, שמייע אוּן טרייע,
פֿלאָרע, דאַרע אוּן כפרה.

ברוך, זרח אוּן תרח,
געציל, פֿלעציל אוּן טעציל,
איצעל, פּיצעל אוּן שפּיצעל.

טאַטע, שמאַטע אוּן קודלאַטע,
מאַמע, דאַמע אוּן יאַמע,
קינד, שמינד אוּן זינד . . .

זעהסט, „שפרינגאוּנטער", אַדער
„אַריבער",
וועסט דוּ מיך קיינמאָל דערייאָגען,
דערפֿאַר איז מיין עצה, מיין ליעבער,
מיך צוּ פֿייטען זאָלסט זיך אָפּזאָגען.

איז דערלאַנג זשע מיר דיין פֿלינקע
האַנד,
מיר וועלען מאַכען אַ אמת'ן שלום;
אוּן מיר וועלען צוזאַמען באַנאַנד,
אָפּטער געהן וויטשעפל צוּ חלום . . .

פּורים תרס"ה

(אויסצוג פֿוּן אַ רעדע)

מלכות פּרס איז אַ פֿרייע לאַנד געווען,
לעשות כרצון איש איז געווען פֿאַרגעזעהען;
מיר אידען האָבען דאַרט געהאַט אַלע רעכט,
אוּן עס האָט זיך אוּנז דאַרט גאָר ניט געלעכט.
אויף רעגירונגס שטעלעס האָט מען אוּנז געזעהען,
צום קעניגליכען באַל געלאַדען געווען.

מיר האָבען אַ פּאָהלער אויף וואָס מיר קרענקען:
מיר האָבען קיין קאָפּ צו קענען געדענקען,
באַלד בייטען מיר אונזער אידישען פּנים,
אוּן גלייכען זיך באַלד צו אונזערע שונאים.
ווי אַפּען טהוען מיר נאָך די פֿרעמדע לייט,
אוּן פֿאַרבלאָנדזשען, פֿאַרקריכען זעהר צו ווייט
ביז מען גיט אונז אַ שטאַרקען שנעל אין דער נאָז. —
מיר געבען זיך אַ כאַפּ אוּן פֿרעגען: פֿאַרוואָס?
מיר האָבען קיין ענטפֿער, נאָר מיר ווייסען אַליין
אוּן הויבען אָן צוריק מיט שאַנדע צו געהן.

איך וויל אייך דאָמיט נאָר געבען צו פֿאַרשטעהן
אַז צום פֿאַרדרוס איז דאָן אויך אַזוי געווען;
מיר האָבען זיך אַלע דאָן אַסימילירט,
אוּן האָבען זיך ענווי עכט פערסיש געפֿיהרט.
געזעהען ווי מעגליך מען זאָל אונז ניט דערקאָנען;
הדסה אויף אסתר פֿאַרביטען דעם נאָמען,
אוּן המן, דער באַוואוסטער אַנטיסעמיט,
וואָס זעהענדיג אַ אידען קאָכט איהם דאָס בלוט,
האָט ביי דעם קעניג געארבייט גאַנץ געטריי
מיט חניפֿות, אינטריגע אוּן שמייכלעריי,
אויף די אידען די תוכחה אויסגעגאָסען,
מיט בלבולים אוּן פֿאַרשידענע דאָנאָסען.

נאָר שנאה לייגט אָפּ אַביסעל אָן אַ זייט,
המן איז גראָדע ניט פֿאַרקראָכען צו ווייט;
זיי זיינען „מפוזר ומפורד", ווייסט איר ווען?
אָט „בין העמים", ווען זיי זיינען אין פּלען,
אין פֿינסטערען גלות ביי זיינע שונאים
זיינען זיי צווישען זיך ווי די מחותנים;
וואָס מען קריגט זיך שטענדיג פֿאַר נדן, פֿאַר געלט,
פֿאַר נאַרישען כבוד, פֿאַר וואָס אין דער וועלט,
אין גאַס, אָדער אין שוהל פֿאַר אַ מזרח אָרט,
מען רופֿט זיך אָן צווישען זיך וואָס אין דער קאָרט.
אָהן אוּרזאַך, אָהן רעכענונג זיך צו געבען,
איז מען זיך שונאים אויף דעם גאַנצען לעבען.

איך וואָלט אייך ניט ראַטהען צו האָבען אַ לוסט,
צו עפֿענען ביים גלות אידען די ברוסט

אוּן זאָרגפֿעלטיג צוּ אַרײַנקוּמען דרינען
ווּאָס דאָרט אין זײַן האַרצען טהוּט זיך געפֿינען;
איהר וואָלט געווּיס נאָכהער ניט געקענט עסען,
אייער גאַנץ לעבען וואָלט איהר עס ניט פֿאַרגעסען.
איהר'ט זעהען א האַרץ פֿוּל פֿייער א גיהנום
ברענט אוּן פֿלאַקערט, אוּן אַלץ אויף יענעם,
א האַרץ, ווּאָס איז פֿוּל מיט גיפֿט, גאַל אוּן סם,
עס מוּז שוין האָבען דעם אמת'ן טעם.

אוּן ווייסט איהר צוּליב ווּעמען איז דער גערוּדער?
עס איז דאָך ווּעגען א אייגענעם ברוּדער! . . .

המן'ען האָט אַזוי ביין קעניג געלוּנגען
באַקוּמען דעם פסק מיט עלף מאָנאָט בעפֿאָר
אַלע אידען, פֿוּן גרוים ביז קליין אוּמברענגען,
דעם דרייצעהנטען טאָג פֿוּן חודש אדר.
אוּן אז פֿוּן דעם גרויזאָמען געבאָט
האָט זיך דערוואוסט דער אידישער פּאָטריאָט,
מרדכי הצדיק אויפֿן קעניגליכען אָמט,
האָט ער גלייך אויפֿן שטעל זיך גאָר ניט געזאָמט,
געמאַכט א געשריי:
ברידער, אוי, ווּעה!
לאָמיר אַלע פֿאַסטען אוּן צוּ ג־ט בעטען,
ער זאָל אוּנז אַלעמען פֿוּן אוּנגליק רעטען,
אוּן זאָל פֿאַרבייטען אוּנזער ביטערען קלאָג
אויף א פֿרעהליכען אוּן גליקליכען טאָג.

געמאַכט מיטען תענית א אָרדענוּנג דאָ,
ניט געזאָמט זיך אפֿילוּ קיין איין שעה,
אָנגעטאָן אין א זאַק אין טיפֿען טרויער
אוּן איז שוין געקוּמען צוּם קעניגס טויער.
זיין איידעלעם האַרץ קאָכט, בלוּטעט אָהן א שיעור,
נאָר מען ווייל פֿאַר איהם ניט עפֿענען די טיר;
א זאַק מיט אש אוּן מיטען גאַנצען סדר
איז פֿאַר דעם קעניגס הויף גאָר ניט קליידער,
נאָר אָט איז דאָ התך איהר געטרייער קנעכט,
עס ווערט שוין אין זיין קלוּגען קאָפּ דער פּלאַן רעכט;

ער שיקט דוּרך איהם זיין אייליגען פֿאָרזאָג:
אסתר! גאָרניט געזאָמט, דעם זעלביגען טאָג,

זאָלסטו צו דיין קעניג אחשורוש געהן,
אוּן מיט דיינע הייסע טרערען אוּן געווײַן
געבעטן דעם פֿרע אדם ריכטיג פֿאַרשטעהן,
ווי די זאַך איז ניט ריכטיג, ווילד, שלעכט אוּן קרום,
אוּן אויסבעטען פֿאַר אונז רחמנות ביי איהם
אוּן זיין מאַניפֿעסט צו אונז ארויסגעבען,
שענקען אונז אידען דאָס אָרימע לעבען.

אסתר הערט עס רויהיג אוּן קאַלטבלוטיג אויס,
אוּן שיקט איהם גלייך דעם קאַלטען ענטפֿער ארוים:
איך וואַלט גרייַלאַך געוואַלט צו דעם עפעס טהוּן,
נאָר עס איז אַזאַ פרינציפ, אַזאַ זאַקאַן,
ביי מיין קעניג אחשורוש דעם טיראַן,
אז מען טאָר ביי איהם אין הויף ניט טהוּן קיין שפּאַן
אָהן זיין ערלויבעניש, אָהן זיינעם פֿאַרזאָג —
אוּן איך בין ניט געלאַדען שוין דרייסיג טאָג . . .

דער ענטפֿער האָט מרדכי'ן צובלוטעט דאָס הערץ,
ער האָט ערשט דערזעהען צו זיין גרויסען שמערץ,
אז זיין אסתר איז שוין צו ווייט פֿאַרקראָכען,
זי איז שוין פערסיש ביזען מאַרך פֿון קנאָכען
אוּן טיפֿע לייַדען האָבען זיין האַרץ געררויקט,
אוּן האָט דעם צאָרנדיגען ענטפֿער געשיקט:

ניין, מיין ליבע אסתר, אל תדמי בנפשך,
אז דאָרט ביי דיין אחשורוש אין דער הויף,
אויף דיין טראָן, וועט מען דיך לאָזען צופֿרידען?
אוּן מ'וועט ניט וויסען אז דו ביסט א אידען?
ניין, איין גורל, איין שיקזאל איז פֿאַר אונז גרייט,
סיי גליק אוּן לעבען אוּן סיי גלות אוּן טויט
קענסט אויך שטייגען נאָר מיט אונז אלעמען גלייך;
טרינקט זיך דאָס פֿאַלק פֿאַלסט דו אויך מיט זיי אין טייך,
ביזט מיטן פֿאַלק צוזאַמען געקניפּט, געבונדען,
מיט זיי לעבסט, מיט זיי פֿאַרניכטעט, פֿאַרשוואונדען;
דיין שטאַם, דיין יחוס קענסט דו ניט פֿאַרהיילען,
ס'איז אַזאַ עלעמענט וואָס לאָזט זיך ניט טהיילען.

נאָר איך גלויב ניט אַז מיר געהן שוין צום גרונד,
ביי ג־ט איז גרינג ווי מיט א גאַנץ קלוינעם ווינד

וועלט אלץ מיט אנאנדער שוין איבערגעקערט
אוּן דער שליח וועט דאָן זיין וועלט עס איז וועלט;
נאָר דאָמאָלס וועסט דוּ מיט דיין גאַנצען געביין
אלע, אלע ביז איינעם פֿאַרלאָרען געהן.

איז דיינע תירוצים דען ניט שאַנד אוּן שפּאָט?
איז עס דען ניט א שענדליכע זינד פֿאַר ג־ט?
ביי דיר איז וויכטיג דיינע אינטערעסען,
אוּן אויף דיין פֿאָלק האָסטוּ געגלויבט פֿאַרגעסען?
אוּן וועלט? דוּ, די פֿרומע צנועה פֿוּן אמאָל,
וואָס שטאָמט אַזש פֿוּן שאוּל מלך ישראל,
אָך, אויף דיין ערציהוּנג געלייגט מיין לעבען,
די גרעסטע בילדוּנג דיר געגעבען,
די בעסטע זיטען האָב איך אין דיר געפֿלאָנצט,
אמונה אוּן חכמה ווי מיט בלומען געקראָנצט,
אם ענדע אין אַזא קורצע גלות־צייט,
ביסטוּ פֿלוצלונג געוואָרען אזוי פֿאַרשייט,
פֿאַר זיך נאָר אליין וואָלסטוּ געוואָלט לעבען
קיין צווייטען ווילסטוּ קיין נוצען ניט געבען,
לעבסט נאָר ווי א בלינדע, פֿאַרלאָזענע שאָף
אוּן וואָס וועט די געשיכטע זאָגען דערויף?

איך פֿאַרשטעה גאָנץ גוט, אז דוּ טהוסט ניט וועלען
דיין גרויסען אוּן שיינעם נאָמען איינשטעלען
ביי אחשורוש דעם שיכור, דעם דעספּאָט,
טאָמער וועט ער אפֿשר מאַכען פֿוּן דיר שפּאָט;
זאָגסט, אז וועלן חלילה דוּ וועסט עס נאָר טהוּן
קען מעגליך שטעהן דיין גאַנצער לעבען אין קאָן,
א גוואַלד! א קליניקייט וואָס דוּ וועלסט דא אָן?
דיין לעבען? אָ, אונגליקליכע נאַרישע פֿרוי!
וואָס איז דא דער גוואַלד געשריען אזוי?

ווי נאַריש אוּן קליין,
נידעריג אוּן געמיין
ביסט אין מיינע אויגען
צוּ קענען אלס פֿאַרבויגען
צוּליב זיך, א, אסתר!
א אייגענע שוועסטער.

וועו דיינע ברידער שטעהט פֿאר אזא פֿייער
שאצט דו דיין אייגענעם לעבען זא טייער?
דיין נאריש לעבען, וואס האט ער פֿאר א וואג?
ביי אזא שרעקליכע צייט, ביי אזא טאג?
ביי אזא שרעקליכע גרויזאמע מינוט,
וועו עס גיסט זיך ווי וואסער אידישע בלוט,
קענסטו זיך פֿארגינען זיין אזוי בארוהט,
אוו ווילסט זיך ניט באמיהען צו טהון א שריט?

שטעה אויף פֿוס שלאף מיין ליבע גוטע אסתר,
נעה מיט שטארקען מוטה אוו רייד וואס פֿעסטער,
וועק דיינע אלטע געפֿיהלען, די ריינע;
אונזער פֿאלק קוקט ארויס אויף דיר נאר איינע,
געה אוו ארבייט ערענסט אוו וועו ניט מיער,
צוביאז אוו צופֿלאקער דיין פינטעלע איד,
אוו אפֿילו, חלילה, אויפֿן לעצטען פֿאל
געה פֿאר א הייליגען אפֿפֿער פֿאר'ן כלל
מיט די גרעסטע ענערגיע, מיטן לעצטען כח,
נעה א קרבן אויפֿן אידישען מזבח;
עס קען קיין גרעסערען גליק פֿאר דיר ניט געבען,
ווי דינען דאס פֿאלק מיטן אייגענעם לעבען,
קיין גרעסערען צוועק קענסטו שוין ניט באראפֿען,
צו קיין גרעסערס איז דער מענש ניט באשאפֿען;
אוו זאל וויסען די גאנצע וועלט,
אז ביי דיר האט ניט געפֿעלט
שטארקייט ביז דער לעצטער מינוט,
אז אין דיר פֿליסט קעניגליך בלוט.

געה מיין ליעבע, געה מיט גרויס גליק,
עס וועט דיך באגלייטען מיין בליק,
דאצו מיין איניגסטער זעגען,
זאלסט באגליקען אין דיינע וועגען,
אוו מיט דיין קומען צוריק
ברענג אונז דאס געהאפֿטע גליק,
ווייל מיר אויף זיכער געפֿעלט,
אז צו דעם ביסטו געשטעלט,
אוו נאר צוליב דעם אליין
האסטו עררייכט די קרוין.

די וועלט האָבן איהר געגעבן א וועק,
אונזער געטריַיע מלכה אסתר, א שרעק;
ניטאָ שוין דאָ קיין געפּוצטע מאַראָנע,
געצערטעלטע אין געקרוינטע מאַטראָנע;
אַלע קליניקייטן פֿאַרוואָרפֿן ארָאָפּ,
עס שטעהט שוין דאָ פֿאַר אונז א אידישע קאָפּ,
א מענשען הארץ פֿול מיט פֿייער פֿלאַם אוּן גלוּט,
וואָס קאָכט אוּן זידט אוּן רוהט ניט קיין איין מינוט,
א לעבעדיג האַרץ מיט געפֿיהל אוּן נשמה,
געבונדען צוזאַמען מיט האַס אוּן נקמה;
צונויפֿגענומען איהרע גאַנצע געווער —
המן! אחשורוש! אַהער קומט, אַהער!
איהר ארבייט איז אַלעמען באַוואוסט גאַנץ גוט,
ניט פֿאַרלאָרען צייט, ניט גערוהט א מינוט;
געהיט די רגע, סעקונדע ניט פֿאַרפֿעהלט,
אוּן אַרוים פֿון שטרייט מיט א זיג ווי א העלד.

אַלעם אומגעקערט אין איין טאָג,
נישטאָ מער קיין געוויין אוּן קלאָג,
משתה ושמחה אור ליהודים,
מאַנדלאָך, טייגלאָך מיט נאָך כיבודים,
א פורים קוילעטש אין דריי עטאַזש,
לעבעדיג פֿרעהלאָך מיט גרויס קוראַזש.

משיח קומט קיין שמוינאווקע

דער שמש איז געלאָפֿען,
אוּן וועמען נאָר געטראָפֿען,
אוּן אויך פֿון הויז צו הויז,
האָט ער גערופֿען אין קלויז.
דער רב האָט באַפֿוילען
קיינער זאָל ניט פֿעהלען,
אַלע זאָלען קומען שוין
פֿון גרויס ביז קליין.
א רעש, א בהלה!
שוין דאָ די גאַנצע קהלה,
געקומען אַלע אין שוהל;

פֿון מזרח ביז מערב פֿול.
דער רב קוקט זיך גוט ארום,
אַלע זיצען שטיל אוּן שטום;
ער קומט אויף דער בימה
אוּן מיט א ריהרענדע שטימע
רופֿט ער אויס:
הערט אַלע אויס!
מיין טייערע קהילה קדושה,
איך ברענג א בשורה א גרויסע;
אונזער חז"ל'ס וואָרטען
איז א זיכערע זאַך,

אוּן עם שטעהט דאָרטען,
אז קומען וועט משיח,
וועלן בּיי אַלעמען וועט פֿעהלען,
א קאָפּיקע ביי דער נשמה ;
יעצט קען איך פֿעסטשטעלען
צוּ אייך די נחמה,
אז אין שטאָדט איז ביי קיינעם
קיין קאָפּיקע ניטא,
לאָמיר זיך פֿרעהען אין איינעם,
משיח קומט אין א גוטע שעה !
וואַרפֿט אַראָפּ די אַלטע שקראַבעס,
אוּן טהוּט אָן די בגדי שבת,
וואַשט זיך אויך איין זעהר פֿיין
מירן געהן מקבל פּנים זיין.
עס האָבען זיך אַלע אויפֿגעכאַפּט,
צוּשטוּרעמט פֿוּן דער גליקליכע שעה;
יעדער איינער האָט זיך באַטאַפּט,
טאָקע ביי קיינעם א קאָפּיקע ניטא !
ערשט אין טומעל מיט אמאָל
הערט זיך שלמה פייפערס קול :
שאָט, שאָט, זייט ניט צוטראָגען,
איך האָב עפּעס צוּ זאָגען.

כ'האָב דאָך שטענדיג פֿאַר דער שול
געזאָרגט,
אוּן איהר האָט זיך שטענדיג באַ־
קלאָגט
וואָס איך טהוּ קיין חשבון געבען,
פֿוּן דעם וואָס איהר האָט מיר געגע־
בען.
די גאַנצע צייט שוין א יאָהר זיבען
אוּן צי איז עטוואָס פֿאַרבליבען ?
יעצט אז ס'איז שוין משיח'ס צייט,
קלויבט זשע אוים עטליכע לייט ;
מיר וועלען זיך אוועקזעצען אזוי,
אוּן מאַכען דעם חשבון געניי.
אויסגעשריגען האָט א מאַן צעהן :
מיר ווילען פֿוּן דיר גאָר ניט זעהן ;
עס איז מיט דיר א אַקט כ'לעבען,
האָסט דאָך קיינמאָל געוואָלט געבען
א רעכענונג פֿוּן אוּנזער געלט,
אוּן יעצט האָסט זיך אַוועקגעשטעלט,
אוּנזער שמחה צוּ פֿאַרשטערען,
דער קבלת פּנים זאָל ניט ווערען.
דער רב אָבער זאָגט ס'איז גאַנץ
שעהן,
ער ווילּ יעצט ווערען ריין,
פֿוּן די פֿרעמדע אידישע געלט,
ווייל ער קומט יעצט אין א נייע
וועלט.

באַלד האָט דער רב אוּן די זיבען
צוּם חשבון זיך צוּגעקליבען ;
פייפער נעהמט אַריס פֿוּן טאָש
פאַפּירלאַך צוריבען אויף אָש,
לקחתי, נתתי פֿאַרשריבען,
אַנדערע פֿאַרפֿלעקט צוריבען.
אוּן אז אויסגעוויקעלט ביז איינס
איז אַריס א קאָפּיקע א קליינס . . .
דאָס איז נוּתר — ביי מיין גליק,
עס געהער אייך, נעמט עס צוריק !

א גוואַלד, נאָך דאָס האָט געפֿעהלט !
ווי בליבט ביי א עסקן געלט ?
ס'האָט נימאָלס געטראָפֿען אמאָל,
שטענדיג מאָנט דער עסקן פֿוּן קהל...
דער רב זאָגט עס וועט ניט טויגען,
די קאָפּיקע איז דאָך פֿאַר די אויגען,
איז אַריס פֿוּן איהר באַהאַלטען,
אוּן וועט די גאוּלה אָפּהאַלטען.
מען הויבט אָן ערנסט קלערען
ווי פֿוּן דער קאָפּיקע פטוּר צוּ ווערען ;
פֿאַרברענען איז דאָך אָן עבירה,
„בל תשחית", זאָגט דאָך די תורה ;
אַריינוואַרפֿען אין דעם ים,
איז דאָרט דאָך פֿיש פֿאַראַן !
עס וועט דאָס איינשלינגען א פֿיש,
א גוי וועט עס פֿאַנגען געווים,
אוּן א איד וועט עס נעמען
אוּן די קאָפּיקע וועט צוריק קומען !

רופֿט זיך אָפּ ר׳ ארי׳ ברירה,
דער גבאי פֿון דער תלמיד תורה:
אַזוי ווי דער דאָך איז אָפּגעריסען,
די קינדער געהן אָפּגעשלאָסען,
די מלמדים האָבען ניט צו לעבען
זאָל מען אים די קאָפּקע געבען . . .
הויבט אָן שרייען אויף אַ קול
דער גבאי פֿון אידישען שפּיטאָל:
פֿאַר די קראַנקע ניטאָ קיין עסען,
אויף רפֿואות האָט מען פֿאַרגעסען,
פֿון דאָך טהוט רעגען אַריין רינען,
מעג איך מיר די קאָפּקע פֿאַרגינען.
קומט אָבער שמעי׳ פּופּיק,
און זאָגט איך בין ניט מסופּק,
איך בין בילכער פֿון אייך אַלע,
ווייל איך קלויב אויף הכנסת כלה.

א וואָרט פֿאַר א וואָרט,
און טאָקע אויפֿן אָרט,
זאָגט מען זיך גוט אַריין,
אין טאָטענס טאָטען אַריין!
עס שאַפֿט זיך בייז בלוט,
און מען זידעלט זיך גוט.
אוּן דער טומעל
שפּאַלט אין הימעל!

צו השי״ת שמיעה
איז געקומען די ידיעה
אז שמוינאָווקע האָט די זכיה
גאָר אָהן א שום מיהע,
האָבען דאָס מזל דאָס גוטע
צו בלייבען אָהן א פרוטה.
אוּן דאָפֿיר פֿאַרשטעהט זיך אַליין,
אז משיח מוז אָהין געהן.

השי״ת גיט באַלד א געשריי:
משיח, אין שמוינאָווקע געה!

משיח איילט אָהין אוּן אָהער,
ס׳איז איהם אָנגעקומען שווער
דעם שטויב פֿון אייזעל אָפּצושטויבען,
וואָם האָט זיך אויף איהם אָנגעקליבען.
אוּן האָט זיך צום לעצט
אויפֿן אייזעלע געזעצט.

איהר פֿאַרשטעהט דאָך געווים
דאָס אייזעלע האָט געשטעלט פֿיס,
דורך ימים אוּן פֿעלדער,
שטעדטער, דערפֿער אוּן וועלדער;
אוּן ס׳איז נאָך ניט נאכט געווארען,
איז ער אין שטעדטעל אַריינגעפֿאַרען
געקומען צום שול פֿון דער שטאַדט
ערשט וועה, שאַנדע אוּן שפּאָט!
קריעג, מחלוקת, געשריי,
העלפֿט, ראַטעווועט, אוי וועה!
בערד אוּן פּאות צופֿליקט,
מען שלאָגט זיך אוּן מען שטיקט:

א, זאָגט ער, איך בין צו פֿרי געקומען
אוּן האָט זיך אויף צוריק פֿאַרנומען...

שמוינאָווקע פאַרזאָרגט זיך אַ שמחת תורה פאַרטי

שמוינאָווקער אידען,
זיינען צופֿרידען,
פֿאַר זייער איינפֿאַל דעם קלוגען ;
זיי האָבען שוין ניט מורא
פֿאַרן קומענדען שמחת תורה,
זיי וועלען שוין משקה קריגען.

די שמוינאָווקער אידען קיין זאַך
פֿעהלט,
כאָטש זיי האָבען ניט קיין פרוטה
געלט,
זיי דאַרפֿען עס אויף כפרות ;
געלט איז אַ איבעריגע זאַך,
ס'איז זעהר שלעכט צו זיין רייך,
פֿון געלט האָט מען נאָר צרות.

שמוינאָווקע קלערט ניט וועגען מאָר-
גען,
מען לעבט זיך אַלע גאָר אָהן זאָרגען.
פֿאַר גנבים האָט מען קיין מורא ;
אָבער מען דערפֿיהלט מעשה שטן,
אז עפעס איז נאָר ניט נעראָטען,
וועלן עס קומט דער טאָג שמחת תורה.
צוליב דעם יום טוב דעם גרויסען,
וויל מען זיך דאַמאָלס פֿאַר'כוסן,
אוין מאַכען אַ גוטען לחיים ;
איז קיין קאָפקע האָט ניט קיינער
אוין באָרגען וויל ניט דער ווייניגער,
כאָטש נעם אוין שריי חי וקים !

דער עולם איז חשך מיט גרויס זאָרג,
עס ווערט פֿאַרשטערט דער הייליגער
טאָג,
סיום אוין התחלת התורה ;
עס וויליט זיך זינגען, קערען אַ וועלט,
איז דער ביטערער טראָפען פֿעלט,
ווי האָט מען עס פֿאַר גאָט קיין
מורא ?

מען זינגט נאָר וואָס האָט עס פֿאַר
ווערט,
דער יו"ט איז געווען פֿאַרשטערט,
מ'געהט ארום פֿינסטער ווי די נאַכט;
אויף מאָרגען איז דער שמש ווי דוּל,
גערופֿען יונג אוין אַלט אין שוּל,
אוין אַ וויכטיגע אסיפֿה געמאַכט.

מילא, פֿאַרפֿאַלען וואָס ס'איז גע-
שהען.
אָבער אויף להבא מוז מען זעהען,
אַ ריכטיגען מיטעל אָפּצוקלערען ;
מען זאָל שוין מעהר ניט געפרוּבט
ווערען,
מען זאָל עס שוין מעהר ניט הערען,
אז מען זאָל דעם יו"ט פֿאַרשטערען.

עס זאָל מעהר ניט זיין פֿאַררַאָסען,
האָט מען זעהר קלוג באַשלאָסען
אַוועקשטעלען אין פּאָליש אַ פֿאַס ;

אוּן יעדער הָאט געמוּזט צוּזָאגען
אַלע פְּרייטאָג אַריינצוּטראָגען
אוּן אַריינגיסען אַ גלעזעל יי"ש.
200 גלעזלָאך יעדע וואָך
וועט עס זיכער אויסמאַכען דאָך
10 טויזענד פָּאר אַ גאַנץ יאָהר ;
אוּן מען וועט גאָר אָהן מורא
האָבען אַ פְּרייליכען שמחת תורה
אוּן שכור'ן טאָקע ביז גאָר.

אוּן אפֿשר טאָקע אַ סברה,
עס וועט לָאנגען קיין עין הרע
ביז שבת פ' נח געווּיס ;
מען וועט טרינקען אוּן עסען,
אויף אַלע צרות פָּאַרגעסען,
אוּן דאָס לעבען וועט זיין צוּקער
זיס.

מען האָט אויך צוּגעטראַכט,
צום קראָן אַ באָקסעל געמאַכט,
מיט זיבען שלעסער פָּאַרשלָאסען ;
די זיבען פְּיהרער זאָלען לעבען,
יערערען אַ שליסעל געגעבען,
עס זאָל ניט זיין קיין פָּאַרדראָסען.

עס איז אויך גוט צוּגעטראַכט,
אַ לייקע פָּעסט צוּגעמאַכט,
די משקה שלינגט עס גלייך איין ;
אוּן אַ ספרינג געמאַכט דורכאויס,
דער ריח זאָל ניט ארויס
אוּן אַלעס איז גוט אוּן פַיין.

די שמוינאָווקער אידען
זיינען העכסט צופְּרידען.
עס גההט פָּאר זיי אַ גוטע צייט ;
מען טראָגט די גלעזלָעך מיט פְּרייד,
עס איז ניט קיין אוּנטערשייד,
צי עס איז נאָהענט צי ווייט.

וואָן אייגעם ווערט אין האַלז טרוקען,
ווייל זיך מיט משקה דערקוויקען,
טהוט ער אויבען די פָּאם גלעטען ;
אוּן נאָכ'ן דוּמפָּען קול
וויים מען ווי ווייט זי איז פָּול,
אוּן טהוט זיך מיט האָפְּנונג זעטען.

דער ערפָּינדער פָּון דעם פלָאן, ר'
נחום,
איז דאָך כידוע אַ איד אַ חכם,
שמייכעלט זיך כסדר אין בָּארד
אריין ;
ער וועט עס אזוי מאַכען,
פָּון אַלעמען זיך אויסלָאכען
אוּן ס'וועט אָפּגעהן שטיל אוּן פַיין.

איין גלעזעל וואָסער אין מאות צוויי,
וועט עס ווערען פָּארשלוּנגען אזוי,
אז ס'וועט גאָר ניט קענטיג בלייבען;
וועל איך וואָסער אַנשטאָט משקה
גיסען,
קיינער וועט דערפָּון ניט ווייסען
אוּן וועל מיט זיי קאָטאָווּעס טרייבען.

וואָך איין, וואָך אויס, גאַנץ פַיין,
גיסט ר' נחום זיין וואָסער אריין
אוּן לָאכט זיך אין האַרצען דערפָּאר ;
זיי זיינען דאָך, זייט מיר מוחל,
אַלע פראַים גאָר אָהן שכל,
אוּן מאַך זיי אַלעמען צום נאר.

יעדער האָט געטהון זיין חוב,
געציל, פלעציל אוּן ר' דוב,
גומפריך, שמומפריך אוּן ר' שמערל;
איציק, שפיציק אוּן שלומיאל,
קנאָבעל, שנאָבעל אוּן כתריאל,
אויך גימפעל, פימפעל אוּן ר' בערל.

הכלל, אלע ווי איינער,
ניט פֿאַרפֿעהלט האָט קיינער,
די גלעזלאַך אלע וואָך אַריינצוגיסען;
ווייל מען האָט געקלערט,
ס'איז דאָך טאקע ווערט
מען זאָל קענען ש"ת געניסען.

ס'איז געווען פֿאַר ראש השנה,
האָט דער שמש ר' אלקנה
געגעבען אלעמען צו וויסען:
האָט אויך אויסגערופֿען אין שוהל:
אז די פֿאַס איז שוין ריכטיג פֿול,
אוּן מען דאַרף שוין מער ניט גיסען.

דער עולם פֿוּן נחת קוועלט,
ס'וועט שוין זיין איינמאָל א וועלט,
דאָנקען אוּן לויבען דעם בורא;
מען וועט א הויליע געבען,
עס וועט שוין זיין א לעבען,
שוין איינמאָל א שמחת תורה.

הוש'ר אין א גוטע שעה,
די שבעה טובי העיר שוין דאָ,
א וואָגען פֿלעשער מיטגעבראַכט;
די שלעסער אראָפגעטאָן,
די פֿלעשער פֿילט זיך אָן,
פֿאַרטיק געווארען ערשט פֿאַרנאַכט.

אויף יעדער שריט אוּן טריט
איינער דעם צווייטען געהיט,
קיינער זאָל ניט כאפען קיין נאש;
די פֿלעשער אין קאמער געשטעלט,
קיין איינע אפֿילו ניט פֿאַרפֿעלט,
געבליבען גאנץ ליידיג די פֿאַס.

ניט מיר, ניט דיר,
פֿאַרשלאָסען די טיר,
ביז ס'וועט קומען די צייט;
קיינע פֿאַררראָסען,
ס'איז שמחה וששון
ס'איז דאָך שוין ניט ווייט.

שמיני עצרת געקומען,
מען האָט זיך פֿאַרנומען,
אַרום די טישען צוזעצט;
די באַטלען שוין דאָ
אין א גוטע שעה,
מען פֿילט די גלעזלאַך צום לעצט.

מען הויבט די גלעזלאַך מיט אמאָל
אוּן אלע ווינשען אויף א קול,
לחיים! ווירער אמאָל לחיים!
נאָר וואָס איז דאָס פֿאַר א צרה?
אי, א שלאָק! אי, א כפרה!
ס'איז ליטער מים חיים! . . .

וואָס מיינט איר איז דאָ געווען?
ניט קיין וואונדער איז געשען,
נאָר אלע האָבען וואסער געגעבען;
אונזער ליבער ר' נחום,
געמיינט ער איז נאָר א חכם,
קלוג זייענען אלע אירען זאָלען לעבען.

ערנסטע אַרטיקלען

גאָט און מלחמה

(אן ערנסטע אפהאנדלונג)

כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל.
(במדבר כ"ג, כ"ג).
ס'וועט קומען א צייט וועו מען וועט
פֿרעגען די אידען: וואָס טהוט ג־ט? . . .

אדר תש"א.

1.

אין יעצטיגע טראָגישע צייט, וואָס א האלבע וועלט איז שוין אין פֿלאָמען אוּן די פֿייער־צונגען שטרעקען זיך ווייטער, אוּן ווער וויסט וואוּ זיי וועלען זיך אָפשטעלען; גאָנץ איראָפּא איז אין קלעם פֿוּן טויט אוּן פֿאַרווויסטונג, א גרויזאָמע אויסראָטונג פֿוּן מיליאָנען אומשולדיגע פֿרויען אוּן קינדער, לענדער אוּן פֿעלקער אונטער פֿאַרשקלאַפֿונג אוּן די מעהר געפֿרוּבטע, די מעהר ליי־דענדע איז דאָס אידישע פֿאָלק, אויף איהר איז מקוים געוואָרען די וועדטער פֿוּן מקונן: הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי — קוקט אוּן זעהט צי האָט וועד אזא וועהטאָג ווי מיין וועהטאָג. דער רוב מנין ובנין פֿוּן אידישען פֿאָלק צאָפּעלט זיך אין גסיסה־וועהען, געהט אונטער אוּן וועדט אויסגעראָטען מיט אזא אכזריות וואָס האָט צו זיך קיין גלייכען אין דער וועלט געשיכטע. אָט אין דער צייט פֿרעגט יעדערער: וואָס טהוט ג־ט? איז עס ויין וויילען אין דער וועלט קאטאסטראָפֿע? איז וואוּ איז זיין רחמנות אוּן משפט צדק? אויב ניט איז וואָרום שווייגט ער?

אוּם צו אריינדרינגען אין דער פֿראָגע אוּן קענען רעכטפֿערטיגען דעם גאנג פֿוּן די בלוטיגע געשעהענישען וואָס שפּילט זיך אָפּ אין אונזער צייט מוז מען זיך פֿאַרטראכטען אוּן זעהען געבען — אויב ניט א גאָנץ צופֿרידענשטעלענדען אוּן באַרוהיגענדען ענטפֿער — איז כאָטש א פֿאַרשטענדליכען ענטפֿער אויף אזוי וויים אז עס זאָל אפהיטען דאָס גלייכגעוויכט פֿוּנם מענשליכען פֿאַר־שטאַנד, עס זאָל אין גאָנצען ניט פֿינסטער וועדען אוּן דאָס האָרץ זאָל ניט אויפֿגעריסען וועדען . . .

אום צו שאפֿען זיך א באגריף אין דער ג־טהייט איז אפֿילו די נביאים מיט זייער רייכע ווירזיע, ווי ישעיה און יחזקאל האבען עס אויך פֿאַרגעשטעלט מטושטוש, נעפעלדיג, און דער רמב"ם (הלכות תשובה פרק ה' הלכה ה') וועגען "ידיעת ד' " זאגט: אז ס'איז העכער פֿון אונזער השגה. דאך מיט די הילף פֿון קבלה קען מען באקומען א פֿאַרשטעלונג. אבער ס'איז ניט קיין אַרט אין א צייטונגס־ארטיקעל, איך וועל זיך נאר באנוצען מיט דאם נויטוועניגסטע אום צו מאכען פֿאַרשטענדליך דעם ענטפֿער אויף דער אזוי קאמפליצירטע פֿראגע.

לויט די לעהרע פֿון קבלה וועלט השי"ת — כביכל — אנגערופֿן "אור אין סוף" — אויפֿנעמלעכע לויכט, אין דער אטמאספֿערע פֿונם "אור אין סוף" קען קיין זאך ניט עקזיסטירען, אפֿילו ניט קיין מלאכים: וועז השי"ת האט געוואלט וועלטען באשאפֿען, האט זיך דער "אור אין סוף" מצמצם געווען — איינגע־שרענקט, עס הייסט: ער האט זיך פֿון דער מיטען אפֿגערוקט און האט פֿאַרמירט א רוגדען בלויז (א קיילעכדיגען לויידיגען פלאץ) וואס הייסט "חלל". אט דער קיילעכדיגער פלאץ הייסט וועלט־רוים; וואו אלע זוגען, פלאַנעטען און וועלטען זיינען באשאפֿען געווארען, און ארום און ארום איז דער אור אין סוף — די ג־טהייט.

דער "אור אין סוף" (אדער די שכינה) איז דער מקור החסד והרחמים, א רחמים אין סוף, וואס מיר קענען ניט תופֿס זיין, א רחמים אויף אלע נבראים, אפֿילו אויפֿן בלויטדורשטיגען טיגער, אויפֿן גיפֿטיגען שלאַנג און אויפֿן שקץ נבזה . . . זי שיקט איהרע שטראהלען און זיי פֿאַרשפרייטען זיך אין אלע וועלטען, גיבען אריין חיות און לעבען אין אלע נבראים אהנע אונטערשייד.

דער טיגער וועלט דערשאפֿען, דער גיפֿטיגער שלאַנג וועלט געטויטעט און דער שקץ נבזה וועלט צוטראַטען, וויל עס וועלט מקוים דער "תיסרך רעתך" — די וועלסט באשטראפֿט פֿון דיין אייגענע זינד). וואלט דער טיגער ניט געוואוען בלויטדורשטיג, דער שלאַנג ניט גיפֿטיג און דער שקץ ניט נבזה, וואלט מען זיי ניט געשאפֿען, געטויט און צוטראַטען, און אזוי יעדער זינדיגער וועלט באשטראפֿט פֿון זיין אייגענע זינד.

אין אלע וועלטען געפֿינען זיך נאר די שטראהלען פֿונם "אור אין סוף", וועלכע הייסען: רגלי השכינה — איהרע טריט, איהרע וועגען, איהר שטייגער, איהרע מדות; (אין קבלה הייסען זיי: עשר ספֿירות); און פֿון זיי שיינט די זון, קומט דער רעגען, וואקסט דער זאַנג, גרינט דער בארג, בליהט דער בוים, חנ'דעלט זיך די בלום . . . אלעס שהנעס, ערהאבענעס קומט פֿון רגלי השכינה: זי שטראהלט מיט לעבען און גליק אין אלע וועלטען און אומעטום וואלט געווען א גן־ערן וואן ניט דעם מענשענס רשעות, שלעכטס וואס זענען דוחק את רגלי השכינה — זיי שטופֿען אפ די שטראהלען פֿון ג־ט'ס וועגען און אז מען שטופֿט אפ די געטליכע שטראהלען וועלט פֿינסטער און אין דער פֿינסטערניש קען מען בלאַנדזשען און פֿאלען . . . די זעלבע פֿארביטערען

דעם צווייטענס, אוּן אויך דעם אייגענעם, לעבען, מאכען פּנימות, שאפּען שטן׳ס אַרוּם די רגלי השכינה אוּן פֿאַרוואַנדלען דאָס לעבען אין א גיהנום . . .

כביכל איז אָבער, ווי געזאָגט, דער מקור הרחמים, ער וועלט ניט בייזן, ער איז דאָך א „ארך אפים" אוּן זיין אריכות הייסט אייביגקייטען.... עס איז מעהר ניט וואָס די וועלכע שאפּען די פֿינסטערניש אַרוּם ג־ט׳ס וועגען, וועלען אין די פֿינסטערניש לעבען אוּן אין פֿינסטערניש אוּנטערגעהן „בחשך יבא ובחשך ילך" אוּן די וואָס פֿאַרוואַנדלען דאָס לעבען אין א גיהנום, שאפּען זיי עס פֿאַר זיך זעלבסט אוּן וועלען אין זייער אייגענעם געשאפּענעם גיהנום באַשטראָפט ווערען.

וועו מיר בעטראַכטען דעם חטא פֿוּן אָדם הראשון איז די זינד גאָר ניט אין פֿאַרגלייך צוּם עונש ; אָדם הראשון האָט געזינדיגט אין דער צייט וועו ער האָט ניט פֿאַרשטאַנען וואָס הייסט זינד אוּן וואָס מיינט שטראָף אוּן דערפֿאַר האָט ער באַקומען עונש מיתה אוּן פֿאַר דער גאַנצער מענשהייט.

היינט, וועו איינער באַקומט טויט־שטראָף איז עס ניט א עונש מיתה אין פֿולען זין, ווייל ער איז דאָך זא ווי זא שטערבליך, עס איז נאָר התקרבות המיתה ; אָנשטאָט ער זאָל שטאַרבען שפּעטער מיט יאָהרען, מאַכט מען איהם שטאַרבען פֿריהער, אָבער ביי אָדם׳ן, האָט ער אוּן די גאַנצע מענשהייט גע זאָלט זיין אוּנשטערבליך אוּן איז אַזוי שווער באַשטראָפֿט געוואָרען.

קוּמט דער מדרש שו״ט (פּ׳ צ״ב) אוּן זאָגט : מען האָט געזאָגט צוּ אדם : ג־ט האָט אויף דיר דעם טויט געבראַכט ! ענטפֿערט ער : חלילה, איך האָב עס זעלבסט אויף זיך געבראַכט. ס׳איז גלייך ווי א דאָקטאָר וואָרענט דעם פּאַציענט : עס ניט די שפּייז, זי איז פֿאַר דיר געפֿעהרליך, עס איז גיפֿט, אוּן וועו ער האָט ניט געפֿאָלגט, איז ניט דער דאָקטאָר שולדיג, נאָר ער זעלבסט, וואָס ער האָט ניט געהערט די וואָרנונג. ג־ט האָט אויך אדם׳ן געוואָרנט : כי ביום אכלך ממנו מות תמות,—אז דו וועסט עס עסן וועסטו פֿאַרוואַנדלט ווערען פֿוּן א אייביג לעבענדען וועזען אויף א שטערבליכען, אוּן אזעלכע ווי דו וועלען פֿאַרבלייבען אָלע נאָכקוּמענדע, יעדער טאָג וועסטו שטאַרבען ; ווייל וואָס מעהר א טאָג וועט דיר בלייבען וועניגער צוּ לעבען . . . עס איז ניט קיין עונש, נאָר א נאַטירליכער רעזולטאַט פֿוּן דער טהאַט וואָס איז באַגאַנגען געוואָרען.

פֿוּן דעם אָלעם איז קלאָר אז : ממנו לא תצא הרעות, הקב״ה איז חס על כל בריותיו, אוּן דעם וועלט פֿייער אין וועלכען מיר ברענען האָבען מיר זעלבסט אָנגעצוּנדען. אוּנזערע זינד זענען פֿוּן אויבענאויף. מיר וועלען עס אַנאַליזירען אין קוּמענדען אַרטיקעל.

גאט און מלחמה

אולת אדם תסלף דרכו ועל ד' יזעף לבו (משלי י"ט ג').

דעם מענשענס נאַרישקייט פֿאַרפֿירט איהם אויף א קרומען וועג אוּן וועלן ער פֿאַלט דורך באַקלאָגט ער זיך אויף גאָט, אז השי"ת האָט איהם א אוּנרעכט געטהון . . .

די וועלט האָט געזינדיגט, זעהר שווער געזינדיגט אוּן די זינד האָט א מבול געבראַכט אויף דער וועלט, א מבול פֿון פֿייער, בלוט אוּן טויט, דער מבול דאַרף אָפּשוועמען די זינד אוּן לייטערן די וועלט אוּן א נייע וועלט דאַרף ענטשטעהן אויף גאַנץ נייע יסודות; וואָ דער עגל הזהב וועט ניט געווען אוּן פֿאַרבלענדן די אויגען ניט צו זעהן דעם שוויינדעלדיגען בארג אראַפּפֿאַל, וואָ רציחה, רויב אוּן מאָרד וועט ניט בארעכטיגט וועדן מיט בארבארישע טעאָריעס אוּן וועט ניט געדולדעט וועדן, אוּן וואָ דער „לא תרצח" וועט זיין פֿולע באַדייטונג באַקומען אוּן וועט מיט א אייזערנער האַנד אָלע וויללדע געמיטער צוימען.

דערווייל זאָלען מיר זיך רעכענונג געבען אוּן קוקען דעם אמת אין די אויגען, מודה זיין זיך אין אוּנזער שולד אוּן אז די יעצטיגע קאַטאַסטראָפֿע איז א פּועל יוצא פֿון אוּנזער פֿיהרונג.

ע נ ג ל א נ ד .

איהר יעצטיגער קאַמפּף איז נישט קיין מלחמת רשות, נאָר א מלחמת מצוה; זי זוכט ניט קיין עראָבערונגען, זי פֿיהרט א קאַמף פֿאַרן לעבען פֿון דער וועלט, פֿאַר א פֿרייען לעבען. זאָל זי חלילה פֿאַרלירען דאַן איז אוים מיט דער וועלט־ציוויליזאַציע, דאַן וועדט די וועלט איין קאַנצענטראַציע־לאַגער אוּן די מענשהייט ערנידערט אוּן פֿאַרשקלאַפֿט, אוּן אזוי ווי אוּנזער גורל איז מעהר פֿון אָלעמענס אָפּהענגיג אין דעם אויסגאַנג פֿון דער קריג, זענען מיר מיטן גאַנצען לעבען אוּן מיט אָלע מעגליכקייטען גרייט צו דינען אוּן צו מיטווירקען צום זיג פֿון ענגלאַנד. מיר האָבען אין דעם שוועדען מאַמענט אָפּגעמעקט די אָלטע חשבונות אוּן פֿאַרגעסן אוּנזערע קריוודעס פֿאַר איהר ארט אוּן ווייזע ווי זי האָט אַדמיניסטרירט פּאָלעסטינא.

אָבער ענגלאַנד זעלבסט וויים אז זי האָט פֿיעל געזינדיגט מיט איהר האַנדלונג אוּן האָט שריט נאָך שריט געפֿיהרט צו דער שוועדער צייט; אוּנזערע פֿיהרער זענען געווען בלינד, ניט געזעהן אוּן ניט אָפּגעשאַצט די געשע־

העניטען מיט איהרע ענטוויקלונגען. האָט דאָך ישעיה הנביא געזאָגט: „הוי מאשריך מתעים"! — וועה צום פֿאַלק וועלכן איהרע פֿיהרער בלאָנדזשען אויף פֿאַרפֿיהרען . . .

וועלן די ווילדע חיה, דער מאָנסטער איז ערשינען אלס פֿיהרער, האָט אָנגעפֿאַנגען זיינע ערשטע שריט מיט עפֿענטליכע רויב, מאָרד אוּן פּיניגונגען פֿון די אידען, האָט מען געדאַרפֿט פֿאַראויסזעהן אז עס איז נאָר דער אָנפֿאַנג, די בעסטיע האָט פֿאַרזוכט בלוט אוּן זיין אפעטיט וועט זיך שטאַרקען אויב מען וועט איהם ניט אפֿשטעלען, בפֿרט אז ער האָט אין זיין בוך „מיין קאמף" אפֿען ארויסגעזאָגט זיין ענד־ציל — צו באהערשען די וועלט. האָט אָבער אוּנזער פּרעמיער (מאקדאָנאלד) דער ערשטער איהם גראַטוליִרט מיט זיין זיעג אין 1933, עס הייסט געדריקט די האַנד פֿון א רוצח אוּן מאסען מערדער, אוּן אזוי גאַנצע זעקס יאָהר האָט די ענגלישע רעגירונג געצערטעלט, געפֿלעגט אוּן אויסגעוואַרעמט די גיפֿטיגע שלאַנג אין בוזעם, מיט קאַפּיטאל אוּן מלחמה מאַטעריאַלען — ערשט דעם לעצטען יאָהר האָט מען איהר גלייפֿערט אייזען, צינק, קופּער וכדומה, טראָץ דעם וואָס אוּנזער אמבאַסאַדאָר אין בערלין האָט זיכער באריכטעט, אז היטלער ערציהט א גאַנצען יונגען דור פֿון בלוט־דורשטיגע חיות אוּן טראָץ וואָס אלע ווייזעהענדע ווי: טשוירטשיל, אידען, קופּער אוּן די איבעריגע, האָבען געזעהן די געפֿאַהר אוּן געוואַרענט. ס'איז אָבער געווען א קול קורא במדבר, וויל א קליקע האָט געאַרבייט אוּנטער די קוליסען אוּן האָבען דיקטירט די רעגירונג; זיי האָבען געקוקט פֿון ביזנעס שטאַנדפּונקט פֿון היינט אוּן ניט געוואָלט זעהען דעם שוואַרצען מאָרגען. איז ניט קיין וואונדער אז דער דראַקאָן האָט אָנגעזאַמלט כחות, האָט געעפֿענט זיין עקעלהאַפֿטען מויל אוּן שפייט מיט פֿייער, ברענט, שרפֿה'ט אוּן פֿאַרשלינגט איינם נאָכ'ן צווייטען לענדער אוּן פֿעלקער.

וועלן ער האָט צום ערשטען אָנגעפֿאַנגען אזוי ברוטאל אויסראָטען, פֿאַרפּיניגען אוּן פֿאַרניכטען די אידען, האָט ביי אוּנזער רעגירונג ניט דאָס האַרץ א צאפּעל געטהון, ניט א נערוו א צוק געטהון . . . וועלן אין 20־סטען יאָהר הונדערט איז „צעזאַר נערָאָן" תחית המתים אויפֿגעשטאַנען האָט עס געדאַרפֿט שווער פֿאַלען אוּן באַדעקען מיט שאַנדע די גאַנצע ציוויליזירטע וועלט, האָט די פֿאַרנעשריטענע, ציוויליזירטע אוּן ליבעראַלע ענגלאַנד געדאַרפֿט לאָזען הערען איהר שטימע, לסוף איז זי געבליבען בלינד, טויב אוּן שטום, אוּן וועלן מען האָט אוּנזער פּרעמיער, צוגעדריקט צום וואַנט, געפֿרעגט זיין מיינונג, האָט ער ניט געענטפֿערט. נאָכמעהר, אוּנזער גרוֹל בערנאַרד שאָו איז געפֿלויגען צו איהם דריקען די שמוציקע בלוטיקע האַנד, איז געקומען פֿון איהם האַלב־באַגייסטערט אוּן האָט געזאָגט: ס'איז א אידעע! . . . נאָך איהם איז שוין אוועק א פֿאַהרעכט ווי פֿון חסידים צום רבי'ן, להבדיל; אפֿילו א ענגלישע לייַדי איז געוואָרען זיינע א פֿאַרברענטע חסידה.

דאָרום איז ניט קיין וואונדער וואָס אוּנטער'ן מאַנטעל פֿון פֿרייען וואָרט האָבען זיך באַציִלמעסיג געמעהרט די שוואַרצע העמדלעך — פֿאַשיסטען . . .

(היטלער האָט שוין דאָפּיר געזאָרגט) אוּן מיר האָבען דעם נחת געהאַט צוּ הערען פֿוּן אַלע קאָרנערס אוּן פּאַרקס ווי מען פֿאַרזייעט האַס אוּן גיפֿט געגען דער אידישער באָפֿעלקערונג.

איין אינציגע אַמעריקע האָט פֿוּן צייט צוּ צייט געלאָזט הערען איהר שטימע אוּן אויסגעדריקט איהר עקעל פֿאַר דעם ברוּט אוּן מענשליכע פֿאַר־זעהענישׂ. פֿוּן מאָראַלישען שטאַנדפּוּנקט איז עס אויך אַ פֿלעק אויף אוּנזערע געוועזענע פֿיהרער.

זעקס יאָהר האָט ענגלאַנד געאָקערט אוּן געזייעט אוּן איצט האָבען מיר די צייטיגע שניט . . .

טשוירטשיל.

טשוירטשיל, ווּעמענס נאָמען ווּעט בלייבען היסטאָריש, האָט געהאַט מוּטה אוּן האָט געוואָגט צוּ איבערנעהמען די פֿיהרערשאַפֿט אין דעם קריטישען מאָמענט, ווּען דאָס לאַנד איז געבראָכט געוואָרען צוּם ברעג פֿוּנם תהום. ער פֿיהרט דאָס לאַנד אויפֿן ווּעג פֿוּן תשובה, אוּן די תשובה ווּעט בע"ה העלפֿען אַז ענגלאַנד ווּעט זיך אומקעהרען צוּ איהר טראַדיציע צוּ זיין די באַשיצערין פֿוּן מאָראַל אוּן פֿרייהייט.

פֿראַנקרייך.

האָבען זיי דאָך זעלבסט מודה געווען אַז אין די לעצטע צוואַנציג יאָהר זיינען זיי געווען פֿאַרשיכורט אין גוּט לעבען, פֿוּן ווויין אוּן געזאַנג, האָבען קיין אַכט געלעגט אויף דעם ווּאָס איהר שכן, איהר היסטאָ־רישער, אייביגער בלוּטיגער שונא, שאַפֿט דעם מעסער אוּן האָבען זיך גאָר ניט פֿאַרבעראייט. עס האָט איהר אויך ניט געפֿעהלט פֿאַררעטערס; איהר לאַוואַל האָט געהאָלפֿען גראָבען דעם קבר פֿוּן דער ליג אָף ניישאַנס אוּן ער מיט די אַנדערע האָבען פֿערראָטען פֿראַנקרייך אוּן געפֿיהרט צוּ איהר מפּלה.

פּוילען.

פּוילען האָט אַנגעפֿאַנגען איהר זעלבסטשטענדיגקייט מיט רייסען אידישע בערד מיט די פֿלייש אוּן וואַרפֿען זיי פֿוּן לוּפֿענדע צוּגען אוּן ביזן לעצטען טאָג געמאַכט זיך בעדער פֿוּן אידיש בלוּט. אפֿילוּ דאָ אין גלות באַשעפֿטיגט זיך נאָך א טהייל מיט דעם אידען ווי פֿריהער, אוּן זאָגאָר א פּראָפֿעסאָר האָט ניט לאַנג מיט אוּנז געלערענט הלכות עמיגראַציע . . . עס דערמאָהנט מיך דעם ווּיץ: ווי א פּוילישער מיאָטאָוושניק איז אַנטלאָפֿען פֿוּן די צאַרישע זשאַנדאַרען, האָט ער זיך נערעטעט ביי א אידען אין הויז, וואוּ ער האָט איהם באַהאַלטען אוּנטערן בעט. שרייט דער פּאָליאָק ארוים פֿוּן

אונטערן(בעט: זשידי, פסאקרעוו! נעם אראָפּ דאָס היטל פֿאר א פּאלאָק!
האָפּענטליך וועט זי דאָך קומען צום זינען אויף לערנען פֿון דער פֿאר־
גאַנגענהייט. לאָמיר האָפֿן!

רומעניע.

רומעניע האָט פֿון אייביג שטאַרק געזינדיגט, ליגט זי יעצט אויפֿן אָפּערא־
ציאָנס־טיש. מען האָט פֿון איהר שטיקער געשניטען, יעצט בלוטעט זי, אוין
מעגליך זי וועט נאָך לאַנג בלוטען ביז, אפֿשר זי וועט, אָדער מען וועט זי
נויטען תשובה טהון.

די קליינע פֿעלקער אוין דער באלקאן.

וועו ענגלאַנד האָט ערוואַכט (אביסעל שפעטלאָך) אוין האָט פראָקלאַמירט
א קאמפּף געגען גענגסטער, געגען אגרעסיע אוין אונטערדריקונג, א קאמפּף פֿאר
פֿרייהייט אוין גערעכטיגקייט, האָבען זיך אלע קליינע פֿעלקער געדאַרפֿט זיך
אנשליסען אין קאמפּף. זיי האָבען אָבער פֿאַרציטטעט אויפֿן „חיי עולם" פֿאר
דער „חיי שעה" — פֿאַר צייטווייליגען פראָפֿיט, מיט דער טרייסט דאָס
יענעמס הויז ברענט אוין צו מיר וועט עס ניט קומען . . .

צווישען די באַוואוסטע אגדות פֿון רבב"ח (ב"ב ע"ד ע"א), קומט אויך
רב ספֿרא מיט א אגדה, אז פֿאהרענדיג אויפֿן ים האָט ער געזעהן א פֿיש מיט
הערנער, אוין אויפֿן האָרן איז אָנגעקריצט איך בין א קליינע באשעפֿענישׂ אין
ים, בין 300 מייל לאַנג, ואזלינא לפומא דלויתן — אוין איך גיעה אין מויל פֿון
לויתן . . . אלס קינד האָב איך זיך געוואונדערט: נאָרישער פֿיש! דער ים
איז אזוי גרויס, צי וואָס געהסט דו לפומא דלויתן? נחת וועסטו דאָרט
האָבען? ׳ וועסט דאָך איינגעשלונגען ווערען! נאָר ווי רייך זענען די אגדות
חז"ל; פֿאר אונזערע אויגען שפּיגעלט זיך יעצט אָפּ די גרויסע טראַגעדיע
פֿון ואזלינא לפומא דלויתן . . . אוין מיר שטעהן גרויסערהייט פֿאַרוואונדערט.
דער אשמדאי האָט זיך אַרויפֿגעזעצט אויפֿן הערשער־שטול, אוין רופֿט צו זיך
די פֿיהרער פֿון אלע קליינע אוין מיטעלע לענדער אוין מען געהט לפומא
דלויתן . . . אוין ער שלינגט איין איינס נאָכן צווייטען. וועו עס וואָלט ניט
געווען אזוי טיף טראגיש, וואָלט עס אויך געווען קאָמיש . . . דער „ואזלינא
לפומא דלויתן" קלינגט מיר אין די אויערען אוין לאָזט מיך דורך די נעכט ניט
שלאָפֿען.

גאט אוּן מלחמה

3.

אונזערע זינד.

באלד אכטצעהן הונדערט יאָהר ווי די וועלט לערענט מיט אונז הלכות גרים. מען לערענט עס אונז ניט מיט א טייטעל נאָר מיט א שטעקען: אז מיר זיינען פֿרעמדע שכנים אוּן ניט געוואונשענע, זיי זיינען מקיים: נראין כאוהבין בשעת הנאתן — מען טאָלערירט אונז וועו מען ברויך אונז צו אויפֿ־לעבן דעם האנדעל, איינפֿיהרען נייע אינדוסטריען א.א.וו. האָבען מיר עס אָפּגעטהוּן זיינען מיר ווי דער גרוגרת דר' צדוק, נאָכ'ן אויסזוויגען פֿוּן איהם דעם האָניג, וואָס זיין אָרט איז דאָן אויפֿן מיסט, על כל צרה שלא תבא זיינען מיר דער חטאת הקהל, דער שעיר לעזאזל, מען לערענט מיט אונז בהתמדה אוּן אז די מלמדים זיינען בייזע אוּן די תלמידים האָבען פֿאַרשטאָפּטע קעפּ, צייהט מען זיי אוים אויפֿן בענקעל אוּן מען שינדט א הויט . . . אי, אויה וויפֿיעל בענקלעך האָט מען אונז שוין אויסגעצוינגען אוּן מיר האָבען געבלוטיגט! איך גיה ניט יעצט צו אויפֿמישען די בלוטיגע בלעטער פֿוּן אונזערע לעהרע יאָהרען, צו אפֿילו נאָר דערמאָהנען דעם מיטעלאלטער: די קרייציגע, די פֿאַר'סמ'טע ברוּנימער, די שוואַרצע מגיפֿה, אדער די שוואַרצע בלאָט פֿוּן שפּאַניען, די שנות ת"ח ות"ט אוּן די עלילות דם'ן פֿוּן אלע לענדער אוּן אלע צייטען, עס וואָלט מיך צו ווייט פֿאַרפֿיהרען. דער עיקר מען האָט מיט אונז ערנסט גע־לערנט אוּן מיר האָבען קיין פּעולה געהאט אוּן אלץ גע'טענה'ט: „אהבתי את אדוני". . .

איך וויל זיך אויך ניט אָפּשטעלען אויה די אכציגער יאָהרען, וועו עס האָבען געבוישעוועט די פּאָראָמען עפּידעמיעס אין רוסלאַנד אוּן ס'איז גע־וואָרען א באוועגונג וועגען גהען אהיים אוּן אויך וועו די חיבת ציון באוועגונג איז געוואָרען, איז עס אויך ניט געוואָרען א פּסיכישע פֿאַלקס־באוועגונג; אביסעל אָרימע האָבען זיך אָפּגערופֿען, אָבער די גבירים ווי אויך דער מיטעל־קלאַס זיינען געבליבען פֿוּן דערווייטענס. איך וועל נאָר וואָס קלאָרער אונטער־שטרייכען אז מיר זיינען שלעכטע תלמידים; עס קומט אוים ווי עס ווערט דערצעהלט אז א רב האָט געוואונשען א ישובניק, אז משיח זאל קומען אוּן זאל גהען נאָך ארץ ישראל. זאָגט איהם דער ישובניק: ווי קען איך גהען נאָך ארץ ישראל וועו איך האָב זיך א נייע הויז געבויט. עס איז נאָר ניט גוט וואָס מען לויפֿט פֿוּן די גוים; אפֿשר וואָלט איהר רבי געפּועלט ביי משיח'ן ער זאל נעהמען די גויים נאָך ארץ ישראל אוּן מיר זאָלען בלייבען דא . . .

עס איז זעהר שווער צו זאָגען: אשמנו, אָבער עס איז בעסער ווי צו זיין פֿאַר'עקשנ'ט אוּן ניט וועלען אָנערקענען די געמאכטע פֿעהלערען אוּן האָבען טענות צוים רבש"ע אוּן פֿרעגען: פֿאַרוואָס לויידען מיר? אין לך אדם שאין לו

שעה.—אינם לעבען פֿון א יחיד טרעפֿט אמאל אז ס'קומט איהם צום האנד א צופֿאל, אוּן וועט ער איז ווייטזיכטיג אוּן טהעטיג נוצט ער אוים דעם צופֿאל אוּן ווערט באגליקט, איז ער אבער קורצזיכטיג אוּן נאכלעסיג לאזט ער דורך דעם צופֿאל אוּן ער קומט שוין קיינמאל צורוק . . . דאס זעלבע איז אין לעבען פֿון א פֿאלק . . .

די באלפֿור דעקלאראציע.

אין אונזער פֿינסטער לאנגען גלות־לעבען האט צום ערשטען מאל א העלע זון אפֿגעשיינט אונזער הימעל אזש מיר זיינען פֿארבלענדט געוואָרען פֿון די ליכטיגקייט. ניט נאר מיר אידען נאר אויך די קריסטען האבען עס פֿאר־שטאנען פֿאר פאליטישע זעלבסטשטענדיגקייט. איך בין דאן געווען אין וואַרנא (בולגאריען), די בולגאַרישע צייטונגען זיינען ארויס מיט גרויסע אר־טיקלען אונטערן קעפעל „א אידישע רעפובליק אין פאלעסטינא". עס איז אויך געווען טעלעגראמען מיט די נעמען פֿונם פרעזידענט אוּן די קאבינעט מינים־טאָרען. די אידישע באפֿעלקערונג האט פראקלאמירט דריי טעג יום טוב. פֿון דער מאכט האט מען אונז באגריסט אוּן גראטולירט . . .

אונזער פֿאנטאזיע האט באקומען פֿליגלען; מיר זיינען געווען זיכער אז אלע אידישע מיליאנערען אוּן סתם גבירים פֿון רוסלאנד, דייטשלאנד אוּן אמעריקא וועלען זיך גלייך אריבערוואַרפֿען מיט זייערע קאפיטאלען נאך ארץ ישראל, אין איין יאהר וועט דאס גאנצע ערד אויסגעקויפֿט ווערען אוּן קאלא־סאלע אינדוסטריען געשאפֿען ווערען. עס וועט זיך אנפֿאנגען א מאסען־אימיגראציע וועלכע וועלען אויף דעם באדען באזעצט ווערען, וועלען אויך מיט'ן לעבעדיגען אוּן טויטען אינווענטאר באזאָרגט ווערען, וועלען אויך די ערשטע יאהרען אויסגעהאלטען ווערען אוּן דערנאך וועלען די אלע סומען, אונטערן קאנטראל פֿון דער אידישער פֿיהרערשאפֿט, מיט א מינימאלען אינ־טערעס צוגערעכענט ווערען אוּן געזיכערט ווערען אונטער א לענגערען טערמין, ווי 90 יאהר, עס זאל זיי ניט שווער זיין. וועז עס וואלט טאקע אזוי געשהען דאן וואלט די אדמיניסטראציע פֿארשפאַרט זיך ברעכען דעם קאפ צו זוכען אויסטייטשונגען אויף דער באלפֿור־דעקלאראציע, זי וואלט זיך געמוזט רעכענען מיטן געשהענעם פֿאקט.

צום אומגליק האט דאן א פֿאלשער שיין אפֿגענארט די אידען אין גלות. אוּן אט איז דאס בילד:

רוסלאנד (אין קערענסקים צייט):

הונדערטע טויזענדע מלחמה אויפֿגעקומענע גבירים, אדירים, נייע מיליא־נערען וואַרפֿען זיך אריין אין פֿארשידענע ספעקולאציעס אוּן אונטערנעמונגען אום נייע מיליאנען צו ערווערבען; לאבען זיך אויס פֿון דעם: זיי זאלען

זייערע קאפיטאליסטן נאך ארץ ישראל אריבערפֿיהרען אין זייער לאנד בויען.

שפּעטער: עס ציטערט די ערד, בערג קראכען, פֿאלען אין זינקען אין תהום, א הוראגאן בושעוועט פֿון שטאדט צו שטאדט, שליידערט אום אין פֿארניכטעט אלעס וואס ער טרעפֿט אין וועג; מויערען, פאלאצען פֿאלען אום ווי קאַרטען שטיבלעך, בלוטדורשטיגע חיות ווי די היישעריקען האבען באדעקט דאס לאנד. רויסלאנד באדט זיך אין אידיש בלוט, מען פֿארצוקט אין מען מאַרדעט. דער דור הפּלגה איז תחית המתים אויפֿגעשטאנען, הפיכת סדום ועמורה אין צוואנציגסטען יאהר הונדערט.

וואו זיינען די גבירים, די מלחמה מיליאנערען? ניטא קיין שריד ופּליט. אויסגעטריקענט די ביסעל לעבען געבליבענע אוף די יתומים פֿון די דערהרג־עטע זיינען צושפּרייט איבער דער גאנצער וועלט, וואלגערן זיך אין בראקען, געהען אוים פֿון הונגער אוף האבען ניט דעם קאפּ וואו אנצושפּאַרען.

א מ ע ר י ק א (באלד נאכ'ן קריג):

גוואלדיגע פראספּעריטי, די אידען דינען דעם עגל־הזהב, מען ווערט ניט זאט, מען עפּענט בענק, מען קויפֿט לאטס, מען בויט פאלאצען אוף וואלקן־קראצערס. וועך דאַרף ארץ ישראל? א נדבה, מהיכא תיתי! אבער צו וואס זוכען א היים אז דא איז א היים!

די ענדע: די בענק קראכען, די פראספּעריטי איז פֿארשוואונדען, וואל סטריט איז געוונקען ווי קרח אין טיפֿען תהום אוף האט מיטגעשלעפּט פֿון מיליאנער ביזן ארבייטער אוף האט זיי פֿון זיך עניים ואביונים ארויסגעוואַרפֿען.

ד י י ט ש ל א נ ד (בעפֿאר):

חי — געלעבט! א גרויסער טייל אידען אין דייטשלאנד האבען זיך ליידער געהאט ענטזאגט פֿון יערען שייכות מיטן כלל ישראל, געלעבט אין וואוילטאג צווישען די דייטשען פֿאלק אוף געגלויבט אזוי זייערע יאהרען צו קענען אויסלעבען גליקליך אוף צופֿרידען.

די ענדע: דייטשלאנד געהט ארונטער פֿון זינען, ברענט די וועלט אוף וועלט אויך חרוב, אוף די אידען זיינען דער חטאת הקהל; א טהייל אין גלות, א טהייל וועלט געפּיניגט אין די קאַנצענטראַציאָנס־לאגערן אוף פֿון א טהייל איז געבליבען קעסטלאך אש.

מיט געבויגענע קעפ אוף טיפֿען צער אין הארצען בלאנדזשעט אונזער געדאנק אויף נאנץ צענטראל־אייראפּא אוף אויף די איבעריגע לענדער וואו דער אשמדאי האט זיין האנד געלענט, אויך דעם באלקאן אוף די גרויסע רוסלאנד, וואו אונזערע ברידער וועלען אזוי גרויזאם נעפּיניגט אוף דאס ארץ גליווועלט פֿון גרויל אוף שוידער. אוף מיר אליין וווייסען אויך ניט וואס עס קען אונז

אויסקומען צו לייגען. נאר עס ווילט זיך האפֿען, אז מיר זיינען שוין איבער־געגאנגען געשטראפֿט געווארען פֿאר אונזערע פֿעהלערען.

די וועלט איז א באקסינג ארענע — א קאמפֿף־פלאץ. אהנע קאמפֿף וואלט דער לעבען געווען מאנאטאן אוּן די וועלט וואלט געווען א טויטע וועלט. לעבען איז קאמפֿף אוּן קאמפֿף איז לעבען . . . דער לעבען איז וויכטיג, זאגאר זיס אוּן אינטערעסאנט אין איהר קאמפֿף אוּן גראנגעל, אוּן דערפֿאר: „זה לעומת זה ברא אלקים"! ג־ט האט באשאפֿען מחבלים, משחיתים אוּן פֿאר־שידענע פֿינסטערע כחות אוּן דאס גוטע זאל שטענדיג שטעהן אויף דער וואך געגען דאס שלעכטע; ליכט געגען פֿינסטערניש, רחמנות געגען אכזריות, ליעבע געגען שנאה, וואלטהאט געגען ענגהארציגקייט, פֿרייהייט געגען פֿאר־שקלאפֿונג א.א.וו.

אויב דאס גוטע נעמט אויף דעם קאמפֿף ביי דער ערשטער ערשיינונג פֿון דאס שלעכטע איז זי איהר לייכט גובר אוּן דאס שלעכטע פֿארשווינדט. ביי יעצטיגען פֿאל אבער האט מען דאס שלעכטע געלאזען זיך פֿארצווייגען אוּן פֿארשפרייטען, אוּן ניט נאר מען האט זי ניט באקעמפֿט, נאר נאך צוגעהאלפֿען; יעדער האט זיך געטרייסט אז צו איהם וועט עס ניט קומען, זיי האבען פֿארגעסען אויף דעם „ובערת הרע". דער קאמפֿף איז געקומען פֿיעל צו שפעט אוּן דערפֿאר וועט ער זיין פֿיעל שווערער אוּן לענגער. עס איז א קאמפֿף פֿון צוויי מעכטיגע שטראמען: פֿון פֿרייהייט געגען פֿארשקלאפֿונג, לעבען געגען טויט אוּן דאס ערשטע וועט געווים זיגען.

מיר האפֿען, אז אין דעם יעצטיגען מבול פֿון פֿייער, בלוט אוּן טויט, וועלען אלעמענס זינד אפֿגעוואשען ווערען אוּן וועלען געלייטערט ווערען אוּן ווער עס וועט זוכה זיין וועט דערלעבען צו זהען א שהנערע אוּן בעסערע וועלט.

דאס אידישע לעבען אין דער קאונטרי

אביסעל אחדות וואלט נויטיג געווען

אלול, תש"א.

דער בליץ האט מיך באלד נאך פסח ארויסגעטריבען אין א קאונטרי, וואו איך האב פֿארברענגט ביז יעצט. ביז'ן קריג איז דאָרט קיין אידען ניט געווען, יעצט איז דאָרט, קיין עין הרע, א גאנץ גרויסע קהילה. די איינוואוי־נער האבען אוּנז זהר ניט ליעב, כאטש אויבערפֿלעכליך צייגען זיי זיך פֿרייונדליך, ווייל מען צאהלט זיי פֿאר די רומס אזעלכע פרייזען וואס זיי האבען נימאלס אזעלכעס געהלמ'ט. נאר ניט דאס בין איך אויסען.

די אידען האָבען אין א געביידע פֿון א קלוב געמאַכט א שוהל, וועלכע איז אַלע שבת פֿול, מען שאַצט אז עס דאַוונען דאָרט א הונדערט בעלי בתים, אַלע זיינען עקסטרים אָרטאָדאָקס, א טהייל דייטשע אידען אוּן די איבעריגע לאַנדאַנער. עס זיינען נאָך פֿאַראַן פֿונעל אַנדערע וואָס זיינען ניט קיין שוהל־גיהער. פֿאַריגען ימים־נוראים האָט מען געדאַוונט אין 4 פּלעצער אוּן אַלע זיינען געווען איבערפֿולט.

איך האָב דאָרט געטראָפֿען מעהרער לאַנדאַנער רבנים, אויך א באַוואוסטען חסידישען רבי'ן אוּן א דייטשען רב, וואָס פֿונדירט אַלס אַפּיציעלער רב פֿון דער קאָנטרי.

דאָס אידישע לעבען איז דאָרט זעהר בולט. אַלע טאָג לערנען די רבנים מיט די יונגע בחורים תלמוד. שבת לערנט מען צוויי מאָל דעם בלאַט פֿאַר די בעלי־בתים אוּן נאָך מנחה האַלט א רב א דרשה. יעדער שבת א אַנדערער. זיי האָבען א תלמיד תורה פֿאַר די קליינוואַרג וואוּ מען לערנט אַלע פֿאַרנאַכט אוּן שבת אוּן זונטאָג בייטאָג. איז דאָך וואויל אוּן גוט! קומט אָבער דער שטן, טאַנצט אַריין אין דער מיט אוּן מאַכט א כאַאָס.

די קהילה וויל האָבען א נאָמען. די יונייטער, פֿעדעריישאָן אוּן עדת ישראל האָבען געטהוּן זייער בעסט, האָבען אַניטירט יעדער פֿאַר זיך. נאָך שבועות איז געווען דער דזשענעראַל מיטינג. די קהילה האָט זיך געשפּאַלטען אויף פֿיער: א טהייל וויללען באַלאַנגען צוּ יונייטער, א טהייל צוּ פֿעדעריישאָן, א טהייל צוּ עדת ישראל אוּן א טהייל וויל פֿאַרמירען א נאַנץ אונאָפּהענגיגע קהילה מיט א נייעם נאָמען. דער מיטינג האָט אָפּגעהאַלטען א 6־5 שטונדען. עס איז געווען זעהר א הייסער מיטינג, מען האָט זיך געקריגט ווי אין די גאָר גוטע צייטען; עס האָט געהאַלטען ביז געשלאָגן. עס הייסט, מען האָט זיך שוין פֿאַרמאַסטען; נאָר אַזוי ווי מיט א פּאָר וואָכען פֿריהער איז ניט וויט (אין א צווייטע קאונטרי) געווען דאָס זעלבע — מחלוקת, אוּן מען האָט זיך טאַקע געשלאָגען אוּן עס איז געקומען צוּ א גרויסען סקאַנדאַל אוּן חילול השם, האָבען זיך געפֿונען אַזעלכע וואָס האָבען מיט אַלע כוחות צוזויילט צווישען די בעלי מחלוקת אוּן ניט דערלאַזען זיי צוזאַמען קומען. מען איז אַוועק מיט גאָרניט. עס איז נאָכהער גערופֿען געוואָרען נאָך עטליכע מיטינגס אוּן אַלס אָהן א רעזולטאַט, אוּן אַזוי רידערט זיך אין שטעטל, די רבנים ווי אויך זייער רב האָבען קיין מאַכט עפּעס צוּ טהוּן מעהר ניט ווי צוּ קוקען אוּן האָבען עגמת נפֿש.

איך קלער: עס איז דאָך נוּר א קהילה אונטערוועגענס, א קוקיון דיונה, וואָס בין־לילה הי', די פֿינסטערע נאַכט האָט איהר געשאַפֿען אוּן ווי עס וועט ווערען ליכטיג איז „וחם השמש ונמס" — ווי די זון וועט בע"ה א שיין טהוּן וועט עס צוגעהן, אַלע וועלען צופֿאָהרען, אוּן קיינער וועט דאָרט ניט בלייבען. איז פֿאַרוואָס איז דאָ צוּ קריגען זיך? נאָר געהט רעדט צוּ הייסע געמיטער!

יעצט קום איך צוּם עיקר: אין דער זעלבער קאונטרי איז עוואַקואירט

געווארען פון לאנדאן אידישע קינדער אוו באזעצט געווארען אין קריסטליכע הייזער. די ערשטע צייט זיינען זיי געגאנגען אין תלמיד תורה ווי אויך אין שוהל, ביסלעכווייז איז געווארען ווינציגער ביז אלע האבען אויפגעהערט צו קומען. מען ווייסט ניט זאגאר זייער צאהל, אלענפאלס, זאגט מען, אז ס'איז א גאנץ באדייטענדע צאהל.

אידען וועלכע זיינען פארטראגען אין לערנען אוו דאוונען, אידען וועלכע היטען אפ דאס קלענסטע פון שלחן ערוך אוו דאצו נאך פארמעגליכע אוו גאנץ רייכע, ווי קענט איהר רוהען וויסענדיג אז ס'איז דא ביי אייך תינוקות שנשבו בין הגוים, האט מען זיך דאך פון שטענדיג מוסר נפש געווען פאר פדיון שבוים, איז דען דא א גרעסערער פדיון שבוים פון דעם? האט ניט יעדער געקענט נעהמען א קינד צו ערציהען?

די קינדער ווערען ערצויגען אין א גויאישע אטמאספערע, ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם, אוו זיי, אוגזער צוקונפט, ניט נור ווערען זיי פארטיגע גוים, נאר זיי וועלען ווערען חלילה שונאי ישראל. א שווערע, זעהר א שווערע זינד פאלט אויף די איינוואוינער פון דער קאונטרי אוו זייער געוויסען ווען זעהר ליידען ווען זייערע אויגען וועלען זיך עפענען אוו דערזעהן די גייסטיגע חלאים אין זייער מחנה. ניט איין עגלה ערופה וועלען זיי דארפען ברענגען, אבער זיי וועלען ניט קענען זאגען: ידינו לא שפכו.

זאלען זיי זיך פארטראכטען אוו פרובען נאך ראטעווען די אידישע נשמות, וועלכע איז נאך מעגליך צו רעטען.

ווי קען מען זיך פרייען?

הש"ו.

מיין פריינד מר. ביאלסקי האט אין זיין ארטיקעל „נאכ'ן מבול" געשטעלט די ריכטיגע פראגע. די פראגע וועלכע דריקט אלעמען אויפ'ן הארצן אוו פלאג־טערט זיך אין די געדאנקען. נעמליך, אויפ'ן שטעל פון פרייען זיך מיטן זיג געהט מען ארוס ווי פארהלומ'ט, ווי ערשט אויפגעשטאנען פון א שווערע שכרות אוו דאס הארץ איז פארקלעמט. אבער דער ענטפער האט מיין קאפ ניט קלארער געמאכט אוו די איבעלקייט פונם הארצען ניט ארבגעשוועגקט.

דער קאשמאר וואס האט פינף אוו א האלב יאר געהאלטען אלעמען אין צוואנג פון לעבענס־נעפאר, טאג אוו נאכט, האט אלעמענס נערוון איבערגע־שפאנט ביז צום פלאצען, באזונדערס מיר אידען האבען געמוזט זיך שאפען געוואלטיגע כחות ניט אריינצודרינגען אין די באריכטען וועגען דער פארניכ־טונג פון אונזער פאלק אוו איר באדייטונג, כדי דאס הארץ זאל ניט צוריסען

ווערען אוּן דער פֿאַרשטאַנד פֿאַרטונקעלט ווערען . . . מיר האָבען זיך נאָר פֿאַרטיפֿט אין דעם באַוואוסטזיין, אַז די בעסערע וועלט געהט פֿאַרניכטען דעם מאַנסטער וועלכער ברענגט פֿאַרשקלאַפֿונג, טיראַניי, געוואַלדטהאַט אוּן פֿאַר־ווּיסטונג צוּ דער וועלט מיט איהר ציוויליזאַציע, אוּן געהט ברענגען פֿרייהייט אוּן גליק פֿאַר דער גאַנצער מענשהייט.

מיר האָבען אויך אונזער האַנד צוגעלייגט ; אונזערע יונגע האָבען זייער טהייל קרבנות געגעבען אוּן די עלטערע האָבען גאָט געבעטען פֿאַר דער בעסע־רער מענשהייט, וואָס געהט בויען א גליקליכערע פֿרייע וועלט. ניט איינמאָל האָבען מיר דאָך געהערט אַז קיינער מיינט ניט עפּעס פֿאַר זיך, נאָר פֿאַר יענעם אוּן ווידער פֿאַר יענעם. אַזא מלחמת־מצוה איז דאָך נאָך ניט געווען זינט די וועלט שטעהט, איז דאָך טאַקע כדאי די גרעסטע קרבנות.

עס איז ניט נויטיג צוּ דערמאָנען ווי דער מלחמה־גייסט האָט זיך צוּהוליעט אוּן האָט פֿאַרגאָסען די וועלט מיט בלוט אוּן פֿייער, מיר האָבען דאָך עס איבערגעלעבט. נאָר עס איז ווּיכטיג זיך אפּצוגעבען רעכענונג אוּן אנערקענען אַז אין דעם כאָאָס אוּן גוווירבעל האָט זיך די השגחה אריינגעמישט אוּן גע־זאָגט „עד כאן" אוּן האָט אונטערגערוּקט איהרע נסים, געוואַלטיגע נסים, אוּן זיי האָבען געגעבען א שטויס די געשעהענישען אוּן געמאַכט מעגליך דעם גרויסען זיג.

דער ערשטער נס איז געשעהען נאָך דאָנקירק . . . דער צווייטער — וואָס יאָפֿאַן איז באַפֿאַלען אַמעריקא אוּן האָט דעם עלעפֿאַנט באַוואויגען צוּ שטעלען זיך אויף די פֿיס אוּן צייגען זיינע כחות. דריטענס — וואָס דער מאָנסטער איז באַפֿאַלען דעם בער, אוּן פֿערטענס, וואָס זי האָט פֿאַרשפּעטיגט מיט די רא־קעטס . . . עס איז אַלץ גרויסע נסים וואָס יעדער וויסט עס אוּן ס'איז איבעריג זיי אויסצוּטייטשען. וועלן ניט די נסים האָט דאָך אונז, מיט רעכט, טשאַרטשיל ניט געקענט עפּעס אַנדערש צוּזאָגען, ווי שווייס, בלוט אוּן טרערען. נאָר מיט דער הילף פֿון דער השגחה האָבען שוין אונזער לייב מיט דעם בער אוּן העל־פֿאַנט צוּטראָטען דעם עקעלהאַפֿטען דראַקאָן.

נאָך א זעהר טרויעריגע ערפֿאַהרונג האָבען מיר לעצטענס גענאָט, נעמליך, אַז די וועלט איז אין סכנות . . . וועלן דער „גולם" וועט מאַדערניזירט ווערען נאָך די קומענדע טעכניק אוּן וויסענשאַפֿט (לויט איהרע גיגאַנטישע שריט) וועט ביי א קומענדער מלחמה די גאַנצע וועלט אונטערגעהן (סיידען מיר וועלען זיך פֿאַרקלויבען אויפֿ'ן פּלאַנעט מאַרס). מיר שטעהען איצט ביים שייד־וועג, „זיין אָדער ניט זיין", אָדער וועלט־אונטערגאַנג, אָדער דער באַהרית הימים פֿוּן אונזערע נביאים.

נו, מיר האָבען דערלעבט דעם זיג. מיר האָבען פֿאַרשטאַנען אַז די שמחה וועט זיך אריבערגיסען די ברעגען, מען וועט זיך האַלטען אין קוּשען ; אַלע זיינען דאָך געווען בריידער אין מלחמה, דאָס זעלבע אין שלום. מען וועט זיך טייַלען מיטן ביסען, עס איז דאָך דער באַהרית הימים וואָס מען האָט צוּגע־זאָגט. ערשט נאָך פֿאַרן ערשטען „לחיים" הערען מיר אין דער ראַדיא עפּעס

משונה'דיגע נייעס: אין גריכענלאַנד בירגער־קריג, מען שיסט, עס פֿאַלען קרבנות, ס'איז נאָך ניט פֿאַרטריקענט געוואָרען די בלוט פֿון די קרבנות פֿון דער אַלטער וועלט, עס גיסט זיך שוין פֿרישע בלוט אין דער נייער פֿרייער גלייכליכער וועלט. נאָר וואַרט אַווייַלע — עפּעס איז אויך ניט רוהיג צווישען די פֿאַראייניגטע. עס געהט אַ סדרה פּויליען — לויבלין און לאַנדאַן . . . איהר ווייסט, אַז וועלן דער ים שטורעמט רופֿט מען עס אַ „קאַטשקע". עס איז אַבער אויך דאָ אַ „טויטע קאַטשקע", עס הייסט, דער ים איז פֿון אויבען גאַנץ רוהיג און פֿון אינוועניג שטורעמט און אַזאַ קאַטשקע איז פֿיעל שוועראר. מעגליך, מיר האָבען דאָ אַזאַ קאַטשקע. בכלל קומט שוין פֿאָר אַ דיפּלאָמאַטישער אויסטוויש פֿונם אַלטען שניט. . . . וואָס פּאַסט זיך גאָרניט צו דער שמחה, און אָט איז אונטערגעשפּרונגען יונגאָ־סלאַוויע, פֿראַנקרייך מיט סיריע און לבנון. עפּעס קאָכט זיך אין טעפּעל און עס בלעזלט שוין און וואָר ווייסט וואָס און ווי עס וועט זיך אויסקאָכען.

ווי הערליך און שעהן איז געווען דער צוזאַג און ווי שוואָר עס איז אין דער רעאַליזירונג, אָדער מען קלערט שוין גאָרניט עס צו רעאַליזירען. נו, ווי קען מען זיך פֿרייען?

וועגען די אידען, איז אויסער וואָס מיר זיינען אַ טייל פֿונם כלל האָבען מיר נאָך אונזערע ספּעציפֿישע געראָבטע תביעות, וועלכע וועלען נאָך דערווייל אַווי נאָכלעסיג אָפּגעלייגט. נו, ווי קענען מיר זיך פֿרייען?

אן איבערבליק אויף דעם דורכגעגאנגענעם וועג

שתי לבך למסלה דרך הלכת (ירמיה ל"א, כ"א).

אָרימער ישראל, אומגליקליכעם פֿאָלק! דער אויבערשטער האָט אונז מיט אַ טייערען טיטול (נאָמען) מזכה געווען, האָט אונז אָנגערופֿען „עם קדוש", אַ הייליק פֿאָלק. יאָ, מיר זיינען געהייליגט דורך אונזער פֿאַרגאָסען בלוט, מיר זיינען דער אייביגער קרבן אויפֿן וועלט־מזבח; פֿאַר'יתומט פֿון אַלע אונזערע ליעבע און טרייַע, אויסגעהונגערטע, פֿאַרפֿיניקטע סקלעטען, פֿאַרלוירענע פֿון וועלט און מענשען, אויסגעברענטע פֿון די פֿייערען פֿון שנאה און גרויזאַמקייט בלאָנדזשען אונזערע אויסגעלאָשענע אויגען און זוכען דעם שוין פֿון לאַנג צוגעאָגטען און ניט ערפֿילטען מקום־מנוחה. און עס איז ניט דער אָנפֿאַנג און ניט דער סוף; שוין באַלד צוויי טויזענד יאָר, ווי אין יערער עפּאָכע און אין יערע לאַנד זיינען מיר געווען כצאן לטבח יובל, מען האָט אונז געשחט'ן ווי די שעפּסען און ווי די שעפּסען האָבען מיר גלאָזען מאַכען אויף זיך על השחיטה. מיר האָבען זיך איינגעוואוינט צו מאַכען תענית, שרייען צו גאָט,

בעטען רחמנות אוּן אֶפעלירען, צוּם וועלטס־יושר אוּן דער וועלט געוויסען האָט אונז באַרייכערט מיט נאָך אַ סליחה, מיט נאָך אַ קינה אויף די ערמאָר־דעטע; אונזער בלוט האָט פֿאַרפֿלייצט אוּן פֿעט געמאַכט דעם גאַנצען ערד־קוגעל אוּן האָט געפֿאַרבט רויט אַלע טייכען אוּן ים'ען פֿון דער וועלט. מיר האָבען קיינמאָל קיין ווידערשטאַנד געמאַכט, נאָר זיך באַנוצט מיטן הקול קול יעקב, מיט תּפֿלות ותחנונים אוּן מיט שמע ישׂראל אויסגעהויבט אונזערע נשמות אונטער די הענד פֿון די מרצחים.

ביי דער ערשטער וועלט־מלחמה האָבען מיר אונזערע קינדער, די יונגע כחות אויף אַלע מזבחות געאָפּפֿערט, אויף פֿראָנטען איז זייער בלוט פֿאַר־גאָסען געוואָרען, פֿראָפֿאַרציאָנעל די גרעסטע טהייל געגעבען אין כחות אוּן בלוט, עהרליך אומעטום ערפֿילט אונזער פֿליכט, ברודער קעגען ברודער, איד קעגען איד האָבען זיך געשלאָגען, יערער פֿאַר זיין געבורטסלאַנד . . .

דערפֿאַר האָט אונז די וועלט, באַלד נאָכן שלום זהער עהרליך באַצאָהלט; אין רויסלאַנד האָט מען אונז צוּם וועגטיל געשטעלט אוּן געשאָסען אַלס בוּר־זשוען (וויל די איבערוועגענדע מערהייט זיינען דאָך קלייגהענדלער געווען אוּן די גרויסע זיינען דאָך געווים חייב מיתה) אוּן פֿון דער צווייטער זייט זיינען געווען די וויסע, די געשיקטע פֿון מערב . . . וואַנגל, דעניקין, מאַכנא, זעליאָני א.א.וו., אוּן זיי האָבען די אידען געשחט'ן אוּן געמאַרדעט האַלסויל.

פוילען האָט אונז געוואָרפֿן פֿון די לויפֿענדע צונגען אוּן געשניטען די בערד מיט די פֿלייש צוזאַמען אוּן די גאַנצע 25 יאָר האָט זי אונז געפייניגט. רומעניע האָט געהאַט איר קוזא אוּן אדריאני וסיעתם. אונגאַרן איהר האַרטי זמחנהו — מיט איין וואָרט; עס האָבען זיך געפֿינען אומעטום גוטע מענשען וואָס האָבען אונז באַצאָהלט פֿאַר די קרבנות וואָס מיר האָבען פֿאַר זיי געגעבען . . .

ווידער זיינען מיר געשטאַנען, פֿאַרפייניגטע, געיאָגטע מיטן פעקעל אויף דער פֿאַרוואונדעטער פלייצע אוּן מיטן וואָנדער־שטעקען אין האַנד, זיינען מיר געשטאַנען פֿאַרצוויפֿלט על פרשת דרכים, וויל אומעטום איז פֿאַר אונז געווען טיר אוּן טויער פֿאַרהאַקט אוּן פֿון הינטען יאָגט אונז נאָך דעם מער־דערס קול; מיר הויבען אונזערע אויסגעלאָשענע אויגען צוּם הימל אוּן פֿרעגען: מאין יבא עזרי?

אוּן דער ענטפֿער איז געקומען: ישׂראל, געה אהיים! ציה זיך ארוים פֿון שכנות אוּן געה בויען דיין אייגען הויז.

נראין גבאוהבין כו'.

. אין דער מלחמה האָבען מיר אַרויסגעוויזען אַ באַזונדערען אייפֿער צו העלפֿען ענגלאַנד צו ערהאַלטען פאַלעסטינא, מיר זיינען געווען פֿאַרגליבט אַז ענגלאַנד, די ביבלישע פֿאָלק, וועט זיין אונזער משיח, וועט אונז פֿאַרווירק־ליכען דעם צוויי טויזענד יאָהריגען חלום, צו אוועקגעבען אונזער אַלטע היים, נאָך וועלכע מיר לעכצען אוּן בענקען אַלע אונזערע יאָהרען.

ד"ר ווייצמאן האָט געמאַכט ווערטהפֿולע באַמיהונגען פֿאַר ענגלאַנד, אוּן די פֿאַמיליע אהרנסאָן האָבען זייער לעבען מפֿקיר געווען אוּן אויך פֿיעל בייגעשטייערט צום ענגלישען זיעג אוּן דער רעזולטאַט איז געווען די באַלפֿור־דעקלאַרירישאָן.

ענגלאַנד האָט, מעגליך, גאָר ניט אָפּגעשאַצט וואָס פֿון פּאַלעסטינא קען ווערען אין דער צוקונפֿט; פֿאַר איר איז פּאַלעסטינא געווען א וויסט לאַנד, א לאַנד פֿון מאַלאַריע, טיפֿוס אוּן טראַכאָמע, א לאַנד פֿון זאַמד אוּן שטיינער, א לאַנד פֿון קברים וואוהין מען פֿאָהרט אויף קבר אבות אוּן וואוהין די אידען פֿאָהרען צו שטאַרבען אוּן בין דאָן צו זאָגען תהלים אוּן ווויינען ביי דער קלאָג־וואַנד (כתל מערבי).

די באַגייסטערונג אוּן פֿרייד מיט דער באַלפֿור־דעקלאַראַציע, אז דאָס וועט זיין די געהאָפֿטע היים פֿאַרן אידישען פֿאָלק, האָט לאַנג ניט אָנגעהאַלטען. קענטיג אז ענגלאַנד האָט זיך אַרומגעזעהן אז זי האָט געמאַכט א טעות מיט די אידען. זי האָט גערעכענט אז די אידען וועלען האַלטען די קיה פֿאַר די הערנער אוּן זי וועט מעלקען . . . אז די אידען וועלען זיין אַראַבער נומער 2, וועלען זיצען פֿויל די פֿים הינטער זיך, וועלען גענייצען אוּן רייבערן די נאַרגילא, וועלען איינשפּאַנען די ווייב מיטן אייזעל אוּן הילצערנעם אקער אוּן וועלען שלאָפֿען יאָהרהונדערטע אין די ערדענע שטיבלאָך, לסוף האָט זי דערזעהן מענשען מיט מוטה אוּן ענטשלאָסענהייט, מיט אונטערנעמונגס־גייסט אוּן איבערהויפּט, אָט די גלות־אידען וויי זיי קומען נאָר אין די ארץ לוּפֿט־גלייכען זיי אוים זייערע רוקענס אוּן מיט שטאָלץ באַשטעהן זיי אויף זייער מענשליכע רעכט אוּן באַנעמונג, עפּעס גאָר ניט ווי די נייטטיווס . . . אוּן דאָ האָט זיך אָנגעפֿאַנגען די קאַץ אוּן מויז שפּיל . . . אוּן איבערהויפּט, די אַלטע מעטאָדע פֿון צוטהייל אוּן באַהערש . . .

די אַדמיניסטראַציע וועלכע האָט געדאַרפֿט, לויטן מאַנדאַט, העלפֿען אין אונזערע באַמיהונגען, האָט זיך אָפֿען געשטעלט פֿיינדליך צו אונזער ארבייט. מיר האָבען שוין פֿאַרזוכט פּאָגראָמען ווי אין אַלטען רוסלאַנד. יעדער שריט פֿון בויאונג האָט געקאָסט קרבנות, מען האָט געארבייט ווי אין שיבת ציון פֿון בבל מיטן אקער אוּן ביקס . . .

אוּן נאָך יעדער פּאָגראָם האָט זי געשיקט א אויספֿאָרשונג־קאָמיסיע, וועלכע האָט אונז געבראַכט נייע באַגרעניצונגען אוּן אויסטייטשונגען, ביז דעם לעצטען טרויעריגען וויים־בוך . . .

עס איז זעהר פיינליך צו דערמאָנען אז אויסער די ענגלישע מאַכט וואָס פֿיהרט א קאַמף מיטן אידישען פֿאָלק, וואָס האָט פֿאַרוואַרפֿען א שטריק אויף אונזער האַלז אוּן האָט אים אַלץ מער צוזאַמען געצויגען, מיט נייע גזירות אוּן אויסטייטשונגען, האָבען מיר נאָך געליטען פֿון אונזערע אייגענע שונאים; פֿון איין זייט די וועלכע זאָגען אז מיר זיינען שוין לאַנג טויט, טויט אלס פֿאָלק אוּן מאַכען גוואַלדען וועג מיר זאָגען אז מיר לעבען אוּן ווילען לעבען; אוּן פֿון דער אַנדער זייט די, וואָס זאָגען אז זיי זיינען אונזערע בעסטע פֿרייַנד

אוּן פֿאַרזאָרגער אוּן ווילען אונז פֿאַרזאָרגען, ניט מער אוּן ניט וועניגער, ווי מיט א לֵיכטיגען גן־עדן. . . וואָלט עס געווען א אינערליכע רייבונג, וואָלט מען נעריכדיג געלימטען, איז אָבער קריכען זיי וואו א טיר אוּן וואו א פֿענצטער, קלאָפען אוּן טענה'ן אז זיי זיינען דאָס אויבערשטע פֿון טעפּעל אוּן עס קומט זיי די גבֿאות: אַז ניט ברויך מען נאָרניט.

אזוי האָט זיך דאָס יידישע פֿאָלק געצאָפּעלט אין אַנגסטן ביי איר געבורט פֿון אירע אינערליכע אוּן אויסערליכע שונאים, וועלכע האָבען ביי איר געבורט געוואָלט זי זעהן טויט. זי האָט אָבער מיט איבערמענשליכע כחות זיך נעראַנגלט, געשטעלט א ווידערשטאַנד אוּן זיך געקליאַמערט אין לעבען, זיך צו באַפֿעסטיגען אין איר, אויפֿן מאָמענט, צוגעזאָגטע היים. דאָס אומגליקליכע צוויי טויזענד יאָהריגע וואַנדער־פֿאָלק, וואָס האָט געבויט אין דער נאַנצער וועלט פֿרעמדע היימען, אוּן האָט דאָפּיר אומעטום באַקומען באַצאָהלט מיט שחיטות, פּאָגראָמען אוּן גירושים, האָט זיך מיט מסירות נפֿש געגומען בויען די אייגענע היים אוּן טראָץ די שטערונגען פֿון אַלע זייטען, האָט זי געקעמפֿט, געפֿאַלען אוּן געבויט, געפֿאַלען אוּן געפֿלאַנצט, געפֿאַלען אוּן אויפֿגעשטעלט פֿאַבריקען, זאָל געמאַכט יעדער ישוב מיט איר בלוט אוּן שוויים אוּן פֿאַלעסטינא האָט אויפֿגעבליט אוּן דאָס גראָדע, איז מעגליך, ניט געפֿעלען ענגלאַנד . . . אָט דער פֿליים, אָט דער אינדוסטריעלער שוואונג איז איר ניט צום הארצען . . .

פֿאַר דעם לעצטען קריג, אין 1936, האָבען די אראבער אַנגעפֿאַנגען צו מאַכען שטענדיגע איבערפֿאַלען אויפֿן ישוב, מען האָט פֿון די קאַרעס געשאָסען אויף אידישע אויטאָבוסען אוּן קאַרס, יעדע נאַכט האָט מען פֿאַרניכטעט מאַסען בוימער פֿון די וועלדער אוּן גערטנער, מיט דער טענה אז די רעגירונג איז מיט אונז, והראיה די רעגירונג האָט קיינעם ניט געכאַפּט, אוּן מיר האָבען געענטפֿערט מיט הבלגה . . . אוּן מיט מערער פֿלאַנצען אוּן בויען. אזוי האָט עס אַנגעהאַלטען צוויי אוּן א האַלב יאָר, ביזן לעצטען קריג.

וואָס דער ישוב האָט באַווייזען אין קריג איז אַלעמען באַוואוסט; זי האָט פּראָפּאַרציאָנעל מער געליסטעט פֿון אַלעמען סיי אויפֿן שלאַכטפֿעלד, סיי אינדוסטריעל אוּן סיי אין צדקה־הילף, אוּן גלייכצייטיג איז געקומען די קאַטאַסטראָפֿע מיט דער אויסראָטונג פֿון אונזער פֿאָלק, אוּן זאָגט ניט, אז מען האָט ניט געהאַלפֿען! עס איז ניט אמת! אַלע האָבען אין דעם אייפֿעריג צוגעהאַלפֿען: (אויסער די געציילטע געוויסענהאַפֿטע וואָס האָבען געזעהן רעטען פֿיעל מעגליך) פּוילען, אוקראינע, ליטע, בעלגיום, סלאָוואקיע, אונגארן א.א.וו. אָהן די לאָקאַלע הילף וואָלטען די מערדער ניט געהאַט די מעגליכקייט צו מאַכן אזא חורבן.

נו, אוּן ענגלאַנד? מעגליך, וועט דער דייטש קומט אהער וואָלטען די ענגלישע פֿאַשיסטען אויך געהאַט א צוּפֿרידענשטעלענדע באַשעפֿטיגונג . . . נאָר דאָנקען דעם עוויגען עם איז צו דעם ניט געקומען, נאָר אַז ס'איז געקומען צו די ארץ ישראל ברענען א שוף מיט פֿרויען אוּן קינדער, אַנטלאָפֿענע

פֿון טויט, ווי אויך א צווייטע, האָט ענגלאַנד זיי ניט אַרייַנגעלאָזען ביז זיי זיינען אונטערגענאַנגען . . . איך מיין אז דעם פֿלעק וועט די טעמזא אויך ניט קענען אָפּוואַשען.

עס איז געקומען דער אזוי ערוואַרטעטער אוּן געוואַרטער ענדע פֿון קריג אוּן שוין באַלד אַנדערהאַלבען יאָהר אוּן מיר זיינען נאָך ווייט פֿון שלום; פֿון דעם ערשטען טאָג האָט מען געזעהן אז אַלע לאָזונגען, אַלע דעקלאַראַציעס וועגען א נייע וועלט, א וועלט פֿון גליק, רוה אוּן פֿרייַנדשאַפֿט פֿאַר דער גאַנצער מענשהייט איז גלייך דעם ערשטען טאָג פֿאַרגעסען געוואָרען אוּן יעדער האָט געזוכט זאַרגען נאָר פֿאַר זיך צו אויסשפּרייטען זיין אייגפֿלוּם אויף א גרעסערן שטח אוּן מען האַלט זיך אין איין דינגען וויַ גלייך מען זאָל זיין גרייט געהן מאַרגען זיך שלאָגען. דאָס טעפּעל קאָכט אוּן זידט אוּן שוימט אריבער די ברעגען, אוּן וואַר וויַס וואָן עס וועט זיך איינשטעלען. אפֿשר וועט מען עס ווי עס איז אויבערפֿלעכליך באַרוּהיגען אָבער אינערליך איז מען פֿוּל אייַנער אויפֿן צווייטען מיט חשד אוּן מען וואָלט זיך שוין געוואָלט איינס דעם צווייטען איינשלינגען, וואָן מען זאָל ניט מורא האָבען אז מען זאָל זיך ניט דערוואַרגען . . .

איך האָב געמאַכט א טעות, זייענדיג זיכער אז דער מבול פֿון פֿייער, בלוט אוּן טרערען וועט אָפּוואַשען דער וועלטס זינד אוּן וועלען ערוים געלייטערט אוּן ס'וועט זיך אָנפֿאַנגען דער באַהרית הימים, ערשט די וועלט איז משוגע, פֿאַרבייסען אוּן שלעכט, אוּן דעם גרעסטן חלק באַקומען יעצט די שארית הפּליטה פֿון אונזער אומגליקליכע פֿאָלק, די צוברעקלטע, צובראַכענע, די ארומגעבראַנטע האַלאַוועשקעס, קראַנקע, האַלב־טויטע וואַלגערען זיך אין די לאַגערס אוּן זיינען מקנא זייערע ליבע אוּן טרייַע וועלכע האָבען שוין אויסגעהויבט זייערע נשמות אין די גאז קאַמערען אוּן זיינען פטור געוואָרען פֿון די אכזריות פֿון דער פֿאַרשאַלטענע וועלט.

ענגלאַנד איז אין טרויער, זיצט שבעה נאַכן אידישען פֿאָלק. ניט נאָך די 6 מיליאָן אזוי גרויזאַם, סאַדיסטיש אומגעבראַכטע, נאָר נאָך דעם האַלבען מיליאָן לעבען געבליבענע, וואָס וואַלגערען זיך אין די לאַגערס, זיי זיינען בייז אויף היטלערן וואָס ער האָט אזוי פֿאַרשפּעטיגט אוּן זיי איבערגעלאָזען, איז האַלט מען זיי אונטער שטעכעדיגען דראָט אוּן מען שטעלט אַוועק צו זיי דייטשישע פּאָליס . . . אפֿשר וועט זיך ג' מרחם זיין . . . אוּן די פֿראָגע וועט זיך פֿון זיך זעלבסט אויפֿלייזען . . .

עס איז יעדען באַוואוסט אונזער ביטערע ענטוישונג אין דער אַרבייטער רעגירונג, וועלכע האָט אַוי שעהן ג'דרשה'נט אוּן האָט אונז געמאַכט גלויבען אז אונזער הילף איז שוין געקומען. ווי ריכטיג זאָגט דער נביא: מחמם אחיך יעקב תכסך בושה (עבדיה א', ו'), אז עשו האָט אזוי וויַט געבראַכט אז יעקב דער יושב אהלים, דער עם הספֿר, וואָס זיין מאַטאַ איז שטענדיג געווען: „לא בחיל ולא בכח אלא ברוח", יעקב וועלכער האָט געקענט האַלטען הבלגה צוויי אוּן א האַלב יאָהר, וועו די אַראַבער האָבען אונז געהאַלטען אין איין

באפאלען, דער יעקב זאל ווערען א טעראריסט, דארפסט זיך עשו שעמען, האסט אזוי ברוטאל אכזריותדיג געהאנדעלט, אז זיינע נערוון זאלען פון אייזען זיין האבען געמוזט פלאצען, מעגליך אז דו האסט בכיון אזוי געהאנדעלט אוים זאלסט קענען האבען א תירוץ פאר דיינע ווייטערדיקע אכזריות....

עם דערמאנט מיר פאלגענדער עפיזאד: די שטאט ניקאלאיעוו (רוסלאנד) איז געווען באוואוסט מיט איהרע גנבים, איז געשיקט געוואָרען אהין א נייער גראדאנאטשאלניק, וועלכער האט זיך אונטערגענומען אויסצורָאטען די גנבים אוּן ער האט טאקע אויפגעטון וואונדער. איינמאל איז ער אריין אין א באוואוסטען פאליצ־באצירק אוּן זאגט: ברענגט מיר אהער דעם גרעסטען גנב פון אייער באצירק. מען האט געוואוסט אז אים קומט מען ניט אפ מיט תירוצים, נאר מען מוז פאלגען . . . מען איז אוועק אוּן מען האט אים געברַאכט. פרעגט אים דער גראדאנאטשאלניק: ווער איז דער גרעסטער גנב אין דעם באצירק? ענטפערט ער: דער ערשטער גנב איז דער איספראווניק (קרייז־שעף), דער צווייטער איז זיין געהילף, דער דריטער איז דער פריסטאוו, דער פערטער איז דער נאדזיראטעל, דער פינפטער איז דער סטארשי (סארדושענט) אוּן דער זעקסטער בין איך . . .

דער היסטאריקער וואס וועט שרייבען די געשיכטע פון דער אומגליקלעכער צייט וועט שוין ענדעקען די שולדיגע אין דעם טעראריזם.

געווים פארדאמט יעדער פון אונז דעם טעראריזם. מיר זיינען אין פרינציפ קעגען טעראר, אבער מיר קענען ניט פארורטיילען די יעניגע וואס באנוצען זיך מיט דער שענדליכער מעטאדע, ווייל מען האט אונז געזאגט: אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו — פארורטיילּ ניט יענעם ביז דו זאלסט ניט זיין אין יענעמס לאגע אוּן: אין אדם נתפס על צארו (ב"ב ט"ז), א מענש קען זיך ניט באהערשען וועו דער צער שרייט פון אים ארוים!

צייטענווייז פארטיפ איך זיך אין זיך זעלבסט אוּן דערשרעק מיך; איך געפּין ניט אין זיך א צייכען, א פונק פון מענשליך מאראל . . . ווייל וועו יא, וואלט מיין הארץ געראפט שוין לאנג צוריסען וועלען אוּן מיין פארשטאנד פינסטער וועלען, אוּן אז איך עס, טרינק, שלאף אוּן גיב זיך אפ מיט מיינע טאג־טעגליכע אינטערעסען איז א סימן אז מיין הארץ איז פארשטיינערט אוּן מיין געדאנק האט זיך איינגעבירגערט צווישען די הינער וואס זוכען אין די גראז לעבעדיגע וועריטלעך צום עסען . . .

די וואס האבען אנגענומען דעם טעראר אלס קאמפּס־מיטל האבען נאך פיהלענדע הערצער אוּן ווילען מיט דעם פראטעסטירען קעגען דעם וויליקיר, רויב אוּן מארד אין וועלכע די גאנצע וועלט זינקט אוּן צאפעלט זיך . . .

געווים האט ענגלאנד געגענגעדע פאליטישע מאטיוון וואס זי וויל פארניכטען דאס רעשט פון דעם פארניכטענדען פאלק, צוזאמען מיט דעם גאנצען ישוב אין פאלעסטינא, אוּן צוליב אירע אינטערעסען איז זי מקריב די שוצלאזע אידען. האט דאך אונז די זעקס יאהריגע בלוט־באד נאר ניט געלערנט,

אז ס'איז רעכט זיך בויען אויף יענעמס חורבן. היטלער האָט די גאַנצע מענש־הייט פֿאַרוואַנדלט אין קאַניבאַלען און זיין לעהרע האָט געשלאָגען וואַרצלען אין דער גאַנצער מענשהייט און דער לאָקאַמער ביסען איז געווען אַן איז יעצט אויך דער איד.

דער תלמוד דערצעהלט: ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני (קידושין ל"ג ע"א) ר' יוחנן פלעגט זיך אויפשטעלען פאר א אלטען ארמייער. ער פלעגט זאגען וויפיעל האָט דער מענש געליטען ביז די יאָהרען און פאר א ליידענדען דאַרף מען אויפשטיין . . . די וועלט האָט שווער געזינדיגט קעגען איהר, מען האָט אים געפֿרעסען מיטן פֿולען מויל (זעה „ג־ט און מלחמה" 2־טן ארטיקעל), זי איז יעצט די אומגליקליכסטע פֿון די אומגליקליכע אין די וועלט זעהט עס אזוי קאַלטבלוטיג צו ווי די צוברא־כענע רעשטלאָך לויפֿען אין די טויזענטער פֿון פֿולען, פֿון אונגארן, צוריק אין די שרעקליכע לאָגערן, און מען יאָגט זיי ווי די פֿאַרברעכער.

מיר האָבען געהאָפֿט, אז די זינדיגע וועלט וועט תשובה טון אין מיר וועלען זעהן א נייע וועלט וואו „רעכט" וועט האָבען די „מאַכט", לסוף זעהן מיר צוריק די צופֿרידענע וועלט, וואָס ווי זיך ווידער שטיצען אויף „מאַכט", דאַפֿיר קומט אן אויך שווער דער געפֿאַנטער שלום.

זאָל די וועלט אויפֿשטעהן פֿאַר די שארית הפליטה און בויגען זייערע קעפ. ווייל זיי זיינען די אינציגע וואָס האָבען ניט געזינדיגט; זיי זיינען דער קרבן פֿון דער וועלטס ווילקיר און גרויזאַמקייט, זעהט ווי מעגליך זיי צו פֿאַרגיטיגען, זייער בלוט לאַרעמט אין די לופֿט; הערט איר ניט אין די וויגטען דעם געוויש פֿון זייערע געשרייען? הערט איר ניט דורך די נעכט די גסיסה־קרעכצען פֿון די אַלטע לייט? די געוויינען פֿון די קליינע קינדער? אייביג וועט די בלוט זידען און קאָכען און וועט ניט אַנטשוויגען וועלען. די מאָם איז שוין איבערפֿול, זינדיגט ניט מערער!

א פֿינגער פֿון די געטליכקייט האָט אייך געוואָרענט מיט דער אַטאָם־באָמב. עס איז שוין יעצט דאָ א לייכטערער און זיכערער מיטל — די מיקראָבען. מען וויסט ניט פֿון וואַנען און ווי אזוי זי וועט קומען. נאָר די גאַנצע וועלט, די וועלט פֿון זינד, רשעות און אומגערעכטיגקייט וועט אונטער־גיהן, אזא וועלט האָט קיין עקזיסטענץ באַרעכטיגונג.

זאָל די וועלט תשובה טון.

אונטערן האָגעל פון טויט

(עפּיזאד)

עס איז געווען אין וואַרנא, בולגאַריען, אין חודש אָקטאָבער 1915, ווען בולגאַריען איז ערשט אַריין אין קריעג אויף דער זייט פֿון דייטשלאַנד. א גאַנץ יאָהר פֿון אויסברוך פֿון קריעג האָט בולגאַריע אָנגעהאַלטען איהר נייטראַליטעט, דאָך האָט זיך שוין געפֿיהלט אַן אונרוהיגקייט אוּן מען האָט זיך באַצויגען מיט חשד אוּן פֿאַרזיכט צו ניי געקומענע מענשען. אוּן גראָדע האָבען זיך יענעם יאָהר בעווייזען מעהרערע משולחים אוּן סתם אידען כלי קודש פֿון רוסלאַנד, פוילען אוּן גאַליציע. די פּאָליציי פֿלעגט אָזעלכע פּנים חדשות אַרעסטירען אוּן גלייכצייטיג פֿלעגט די פּאָליציי מיר גלייך געבען צו וויסען אַז מען האָט א אידען אָדער צוויי אַרעסטירט. איך (אָלס חכם) פֿלעג קומען צום גראָדאָנאַטשאַלניק. מען פֿלעגט אָהין ברענגען די אידען, איך פֿלעג זיי אויספֿרעגען אוּן פֿלעג זיך אונטערשרייבען, אַז איך נעהם זיי אונטער מיין אויפֿזיכט אוּן אויב זיי זיינען משולחים גאַראַנטיר איך אַז זיי וועלען דאָ קיין געלד ניט זאַמלען. מען פֿלעגט זיי בעפֿרייען אוּן איך פֿלעג זעהן זיי זאָלען אַוועק נאָך סאָפֿיע.

מיין וואָהנונג איז געווען אין צענטער פֿון שטאָדט, אונטען, וואָס מען רופֿט דאָ דער גראַנד־פּלאָר, איז געווען שאָפּען (קליטען), דעם ערשטען פּלאָר האָב איך באַוואוינט. פֿון מיין שלאָפֿצימער איז אַרוים א פֿאַרמאַכטער באַלקאָן, עס היינט, מיט גלעזערנע וועגט אוּן א דאָך, וועלכער איז אַרוים געגאַנגען דעם שטאָדט־פּאַרק. אוּן פֿון דער צווייטער זייט האָב איך געהאַט אַן אָפֿענעם באַלקאָן צום שוואַרצען ים. דעם צווייטען פּלאָר מיט די זעלבע אייניכטונגען האָט באַוואוינט דער וווירט פֿון הויז.

איין פֿריהמאָרגען, אום 6 אוהר, נאָך ליגענדיג אין בעט, דערהער איך א פֿאַרדעכטיג גערוויש. איך טהו אַן א שלאָף־ראָק אוּן גיה אַרוים אויפֿן באַלקאָן, איך זעה צוויי עראָפּלאַנען פֿליהען (מיר האָבען נאָך דאָן וועניג געוואוסט פֿון די מחבלים). איך רופֿ מיין פֿרוי אוּן מיר שטעהן בייזע אוּן זיינען ענטציקט ווי זיי זעהען אוים ווי ריכטיגע פֿויגעל, אַז זיי קענען זיין פֿיינדליכע אוּן אויך אַז זיי קענען זיין געפֿעהרליך קומט אונז גאָר ניט אויפֿן, געדאַנק. די עראָפּלאַנען פֿאַרשווינדען, מיר גיהן יעדער צו זיין בעשעפֿטיגונג. 10 אזייגער

איז שוין ביי אונז נאָך פֿריהשטיק. אינצווישען האָבען מיר געהערט אַ צוויי שטאַרקע קלעפּ.

איך געה אַוועק אין קאָפּע באַלקאָן (עס איז די בירושע וואו אַלע קויפֿ־לייטע קומען זיך צוזאַמען), צו הערען נייעס. מען דערצעהלט מיר, אַז עס איז געקומען די רוסישע עסקאַדרע פֿון 15 אָדער 18 שיפֿען. די צוויי ערשטע זיינען עס געשיקט געוואָרען פֿון די שיפֿען צו אויסשפּירען. זיי האָבען שוין געטראָפֿען אין די פֿלאָטען קאָזאַקמעס אוּן ס'איז שוין דאָ פֿאַרוואונדערטע. מען דערצעהלט מיר אויך אַז מען האָט ארעסטירט מר. זאַלצבערג'ן (אַ וואַרנער תושב), ער איז געפֿאָהרען נאָך דאָבריטש (רומענין), האָט מען איהם ביים גרענץ בעזוכט אוּן געפֿינענדיג ביי איהם פֿיעל פֿרעמדע וואַליוטע, האָט מען איהם גלייך ארעסטירט אוּן געבראַכט אַהער.

דאָס דערהערענדיג, שטעה איך אויף אוּן זאָג: איך געה איהם בעפֿרייען. פֿענסטער פֿון דעם צענטראַל ארעסט־הויז, פֿון צווישען די שטאַקעטען קוקט ארויס מר. זאַלצבערג. איך שריי צו איהם: איך געה אייך באַלד בעפֿרייען. איך קום אַריין אין הויף פֿון דער גראַדאָנאַטשאַלסטוואָ, זעה איך ווי אין איך קום אַריין אין גראַדאָנאַטשאַלסטוואָ, קום צו צוים טיר פֿון נאַטשאַלניק, ערשט ביים טיר איז ניטאָ דער פּאָליסמאַן וואָס שטעהט שטענדיג אוּן וואָס דורך איהם מעלדעט מען אַז מען וויל איהם זעהן. איך גיב עטליכע קלעפּ אין דער טיר אוּן עפֿען זי, ערשט דער צימער איז פּוסט. איך פֿאַרמאַך אוּן געה צו אַ צווייטער טיר, צוים סעקרעטאַר, ערשט דער סעקרעטאַר קומט מיר אַנט־קעגען. איך פֿרעג איהם וואו איז דער נאַטשאַלניק? פֿרעגט ער מיך וועגען וואָס דאַרפֿסטו איהם? זאָג איך איהם. זאָגט ער מיר, איז דען איצט אַ צייט וועגען אַזעלכע זאכען, געה בעסער גיכער אַהיים אוּן זעה וועגען זיך אוּן דיין פֿאַמיליע. הער ווי עס קלאַפּט, וואַרנא ווערט באַמבאַרדירט, אַז ס'וועט ווערען רוהיג וועסטו דאָן קומען וועגען זאַלצבערג'ן.

איך געה ארויס אוּן פֿאַל אַריין אין אַ שטראָם פֿון מענשען, אין די טויזענדער ציהען זיי זיך מיט דער הויפּט־גאַס. אַלע טראָגען מיט זיך עסענ־ווארג. פֿון צייט צו צייט הערט זיך אַ קנאַל פֿון אַ באָמבע. איך קום מיטן שטראָם ביז מיין הויז, טרעף איך מיינע אַלע 6 קינדער (פֿון 3 ביז 13 יאָהר) אין גאַס ביים פֿראָנט פֿון דער הויז. איך בייזער זיך אויף זיי אוּן ברענג זיי אין שטוב. איך דערצעהל מיין פֿרוי וואָס עס טהוט זיך אויף דער גאַס, אוּן זאָג, אַז ס'איז זעהר ווילד פֿון זיי צו לויפֿען. אַזאַ מאַסע פֿון טויזענדער מענ־שען איז דאָך דער בעסטער ציעל פֿאַר די באָמבעס, דאָס בעסטע איז צו זיין אין הויז. איך לאָז איבער די קינדער אין דייניגע רוּם אוּן איך מיט מיין פֿרוי געהן ארויס אויף דעם באַלקאָן וואָס געגענאיבער דעם ים. מיר זעהן אַז גאַנץ ווייט ארויס פֿון דער בוכטע שטעהן פֿיעל שיפֿען, פֿון צייט צו צייט ווייזט זיך אַ פֿייער פֿון אַ מויל פֿון אַ קאַנאָן אוּן פֿאַלט אמאָל אין וואַסער אוּן אמאָל אין שטאָדט; אין וואַסער הויבט עס אויף אַ פֿוּרכבאַרען זייל וואַסער

אוֹן וועֶן אין שטאָדט אויף אַ געבירג, הויבט זיך אויף די גאַנצע געבירג אין שטויב אוֹן פֿאַלט צוריק מיט שטורם. צום ערשטען האָבען זיי געגרייכט אין דער נידעריגער טהויל פֿון שטאָדט, ביים האָפֿן, ביים אייזענבאַהן סטיישאָן, ביי די קאַזאַרמעס. אוֹן וואָס וויטער האָבען זיי זיך אַלץ געוויקט נעהנטער אוֹן עם האָט שוין אָנגעפֿאַנגען פֿאַלען אין צענטער פֿון שטאָדט. אום בעסער צו בעאַבאַכטען די באָמבאַרדע, בין איך מיט מיין פֿרוי אַרויף אויפֿן צווייטען באַלקאָן, אויפֿן צווייטען פֿלאָר, אוֹן האָבען נאָכגעפֿאַלגט די גרויזאַמע צו־שטערונג, ביז די גראַנאַטען האָבען אָנגעפֿאַנגען פֿאַלען אין אונזער ראַיאָן, אוֹן אונזער הויז האָט אָנגעפֿאַנגען ציטערען. דאַן האָב איך בעשלאָסען צו נעהמען די קינדער אוֹן אויך אַוועק. מיר קומען אַראָפּ אין אונזער וואָהנונג, ערשט אַלע טירען פֿון אונזער וואָהנונג זיינען אָפֿען. איך לויף פֿון צימער צו צימער, רופֿ די קינדער, ערשט קיינער איז ניטאָ.

מיר האָבען אין אייַלעניש פֿאַרשלאָסען די טירען אוֹן אַרויס פֿון הויז. דער שטראָם פֿון מענשען האַלט נאָך אָן. די קינדער זיינען ניטאָ. וועמען מיר זעהען בעקאַנטע אידען אוֹן קריסטען פֿרעגען מיר, אָבער קיינער האָט זיי ניט געזעהן. מיר ווערען מיטגעצויגען מיטן שטראָם וואָס געהט צו אַ דאָרף, צווישן קילאָמעטער אַרויס פֿון שטאָדט. די גאַנצע וועג ווי פֿאַרווירטע וואַרפֿען מיר אונזערע בליקען אין אַלע זייטען, אפֿשר וועלען מיר דערזעהן אונזערע קינדער. מיר זיינען שוין לעבעך אַ דאָרף, אַ געוואַלדיגער שטח פֿאַרפֿלייצט מיט מענשען, מיר לויפֿען, מיר זוכען, מיר פֿרעגען אָבער אָהן ערפֿאָלג. עם באַגעגענט מיך מיינער אַ בעקאַנטער איד וואָס רייסט פֿון זיך די האָר, וויינט, קלאָגט, יאָמערט. מיט שווערִיקייטען פֿאַרשטעה איך וואָס ער דערצעהלט מיר. ער איז אַרויס פֿון הויז מיט זיין פֿרוי אוֹן צווי קינדער מיט אַ שכנה אוֹן איהר זוהן. אָפּגעהענדיג אַביסעל האָט ער זיך אומגעקעהרט צום הויז נעהמען אַ זאַך וואָס ער האָט געדאַרפֿט. ער איז באַלד צוריק געגאַנגען אוֹן שוין געווען ניט וויַיט פֿון זיי, איז געפֿאַלען אַ באָמבע אוֹן האָט זיי אַלע פֿינף צוריסען . . .

ניט געפֿינענדיג אויך דאָ די קינדער האָב איך בעשלאָסען צו לויפֿען צו־ריק אין שטאָדט, פֿילייכט זיינען זיי ביי מיין שוואָגער, וויַיל איהם מיט זיין פֿאַמיליע האָב איך אויך ניט געזעהן. מיין פֿרוי האָב איך ניט געלאָזען געהן, בעסער זאָל זי דאָ נאָכקוקען, אוֹן האָב איהר באַשטימט אַ פּלאַץ וואוּ זי זאָל ווארטען אויף מיר. קומענדיג אין שטאָדט האָב איך דערהערט אַ פּאָר זעהר שרעקליכע אויפֿרייסען אוֹן אויך די צוויי ערשפֿלאָגען זיינען געפֿלויגען איבער מיין קאָפּ.

די גאַסען זיינען געווען פוסט, אַלע שאָפען געשלאָסען. איך בין געלאָפֿען איבער גלאָז אוֹן בלוט . . . די געפֿאַלענע האָט מען באַלד צוגענומען. ביים שוואָגער זיינען זיי אוֹן די איבעריגע איינוואוינער געווען אַלע אין דעם אונ־טערשטען פֿלאָר. די קינדער זיינען דאָרט אויך ניט געווען. איך בין אַ פֿאַר־

צווייפֿעלטער צוריקגעלאָפֿען אוּן מיין פֿרוי האָט מיר אויך ניט געהאָט מיט וואָס צו טרייסטען . . .

דערווייל איז געקומען א ידיעה דורך אן אויסרופֿער, אז די געפֿאָהר איז אַריבער. דייטשע סובמאַרינס זיינען אָנגעקומען אוּן האָבען איין שיף געזונ־קען אוּן די צווייטע געשעדיגט אוּן די איבעריגע זיינען אָנטלאָפֿען, אוּן אלע קענען שוין צוריקגעהן. מיר זיינען צוריקגעגאַנגען. געקומען אהיים, מען קען זיך פֿאַרשטעלען ווי מיר האָבען געפֿיהלט, ס'איז ניטא אזא שטאַרקער וואָרט, איך זאג נאָר אז אויב מיר האָבען דאָן ניט פֿאַרלוירען דאָס גלייכגעוויכט . . . איז טאָקע א מענש, צייטענווייז, שטאַרקער פֿון אייזען. געהן צו פֿאָלים איז ניט געווען קיין כח זיך צו ריהרען מיט א גליד, מען איז געווען געצלעך צו־בראָכען אוּן רעזיגנירט.

ערשט פֿאַרנאַכט איז געקומען איינער מיט א ידיעה אז מר. גערשאָן, דער שכן פֿון דער צווייטער הויז, איז אַרויס צום אָנטלויפֿען אוּן דערזעהענדיג מיינע קינדער אלייו, אוּן זיי ווייסען ניט וואו מיר זיינען, האָט ער געדונגען צווי פֿוהרען, אויף איינער זיין פֿאָמיליע, אויף דער צווייטער מיינע קינדער, אוּן איז מיט זיי אַוועקגעפֿאָהרען אין א דאָרף 30 קילאָמעטער פֿון ווארנא. אז עס איז אָנגעקומען דאָרט די ידיעה אז אין ווארנא איז שוין שטיל, ערשט דאָן האָט ער געהאָט די מעגליכקייט צו דינגען א מענשען ער זאל פֿאָהרען נאָך ווארנא אוּן מיר ברענגען זיין בריף מיט דער ידיעה.

ערשט אויף מאָרגען זיינען זיי צוריקגעקומען.

א פאלשער חשד

(עפיזאָד)

וועג אונזער פֿאָטער ז"ל האָט געביטען זיין רבנות־שטעלע פֿון א קליין שטעדטעל אין פּאָלטאַווער גובערניע, נאָך טאַוורינער גוב., אין שטעדטעל ב., בין איך, א אינגעל פֿון 9-10 יאָהר מיט מיין עלטערען ברודער, געווען אין ניעשוויזער ישיבה. וועג ער האָט שוין געהאָט אַריבערגענומען די פֿאַמיליע, האָט ער אונז געשריבען אז מיר זאָלען פֿאַרלאָזען די ישיבה אוּן קומען אהיים.

נאָך שבועות זיינען מיר געקומען אהיים, מיר האָבען געוואָהנ, אז דאָרט קענען אלע די רוסישע שפּראַך, אין דער צייט וועג מיר האָבען גאָרנישט גע־קענט. מיר האָבען באשלאָסען צו לערנען זיך רוסיש אוּן מיט גרויס שוועריג־קייט האָבען מיר באקומען פֿון פֿאָטער ערלויבניש צו געהן צום דאָרטיגען לעהרער גאָראָווסקי, פֿון 12 ביז 1 מיטאָג צו לערנען זיך רוסיש, בפֿרט אז דער לעהרער גאָראָווסקי האָט זיך אונטערגענומען צו לערנען אונז אומזיסט.

עס איז אַריבער לערך 6 אָדער 7 וואָכען. מיר האָבען זיך פֿלייסיג געלערנט אוּן געמאַכט גרויס ערפֿאָלג ביז ס'איז געקומען א זונטאָג, א פֿינסטערער זונטאָג, וואָס האָט ניט נאָר אָפּגעשטעלט אונזער לערנען זיך, נאָר האָט זיך טיף איינגעקריצט אין אונזערע יונגע נשמות, אוּן איבערגעלאָזען א אייביגען וועהטאָג ביז היינטיגען טאָג.

עס איז געווען, ווי איך האָב שוין געשריבען, א זונטאָג, גאָנץ פֿרי‌ה איז אונזער פֿאָטער, מיט א געדונגענער פֿורה, אַוועקגעפֿאָהרען מיט אונזער מוטער (וועלכע איז באַלד קומענדיג אין ב. שטאַרק קראַנק געוואָרען) אין דער גרעסערער שטאָדט צו א באַריהמטען דאָקטאָר. איך מיט מיין ברודער האָבען פֿאַר 12 איבערגעלאָזען דאָס הויז אויף די דריי קלענערע מיידלעך אוּן אַוועק צו גאָראָווסקי'ן אויפֿן לעפֿאָן.

גאָראָווסקי'ס הויז איז געשטאַנען אין הויף אָן א זייט. דער פֿראָנט פֿונם הויף איז געווען געגנצליך אָפֿען, אָהן א טויער אוּן אָהן א צוים, אוּן אַזוי האָט זיך דער הויף געצויגען גליך אַראָפּ אין דער נידער ביזן טייך, וואָס האָט דורכגעשניטען דאָס שטעדטל. איך וויים נישט: צי ווייל דער ברעג טייך ענדיגט גאָראָווסקי'ס הויף איז געווען באַקוועם צו אַנטרינקען אוּן באָדען די פֿערד, צוליב נאָהענטקייט, נאָר דער פֿאַקט איז, אז פֿיעלע יונגע קריסטען פֿלעגען פֿאָהרען מיט די פֿערד זיי באָדען נור דורך זיין הויף. גאָראָווסקי פֿלעגט עס ניט וועלען לייִדען, פֿלעגט זיך מיט זיי קריגען, טרייבען זיי צורוק.

יענעם טאָג ווי זונטאָג, איז געווען פֿרעהליך, מאַסען רייטער צום טייך אוּן פֿון טייך. גאָראָווסקי האָט שוין קיין צייט געהאַט צו לערנען מיט זיין קלאַס; איז ארומגעלאָפֿען אין הויף, געטריבען צורוק די רייטער. וועד עס האָט געפֿאַלגט אוּן וועד ניט, מען האָט נאָר געהערט געשרייען, קריעג אוּן זידלערייען. מיר זיינען געוועסען ביז 1, אָפּגעשריבען אונזער אויפֿגאַבע אוּן זיינען אוועק אהיים, געבען די קינדער עסען אוּן אַליין צו עסען.

עס דויערט נישט א שטונדע ערשט גאָראָווסקי איז דא, ער הויבט אָן פֿאָרערען פֿון אונז מיר זאָלען איהם אָפּגעבען דעם גאַלדענעם זייגער אוּן קייט, וואָס מיר האָבען געפֿונען אָדער צוגענומען. געוועהנליך פֿאַנגט ער אָן צום ערשטען מיט גוטען, שוועדט, אז קיינער וועט דערפֿון נישט וויסען, נאָכהער געהט שוין מיט בייזען; סטראָשעט אונז, באַזוכט אונז, מאַכט א גרינדליכען הויז־זוכונג אין די שאָפֿעס, אין די בעט־געוואַנט, אויפֿן בויעדעם, אוּן מיר ביידע שטעהען צעטומעלטע, פֿאַרלוירענע אוּן וויסען נישט מיט וואָס איהם איבערצוצייגען, אז מיר וויסען נישט פֿון וואָס צו זאָגען.

בכלל, האָבען מיר דאָן ניט פֿארשטאַנען ווי איז מעגליך מען זאָל חושד זיין א אידישען אינגעל ניט נאָר אין גנבה, נאָר אפֿילו אין וועלען עפּעס פֿרעמדס. גאָראָווסקי געהט אריבער שרעקען מיט פּאָליציי, מיט תפיסה, האָט שוין מכבד געווען מיין ברודער מיט א פּאָר פעטש אויך. מיר האָט ער זיך אָפּגעהאַלטען פֿון פאטשען, וואָהרשיינליך, בין איך שוין אזוי אויך געווען

מעהר טויט ווי לעבעדיג, אזוי אז ער האָט זיך געשראָקען פֿאַר די פֿאָלגען. מיין ברודער האָט די פיינינגונגען ניט געקענט פֿאַרטראָגען, איז אַנטלאָפֿען פֿון הויז, ארוים פֿון שטעדטל אויף דעם וועג וואָס די עלטערן דאַרפֿן אַנקומען.

מען קען זיך פֿאָרשטעלען די שרעק פֿון די עלטערן, וועז גאַנץ ווייט פֿון אונזער שטעדטל האָבען זיי באַגעגענט מיין ברודער מיט געשוואָלענע אויגען פֿון ווייגען, אוז ניט וועניג האָט זיי ערשיטערט אוז פֿאַרביטערט, דער־ווייסענדיג זיך די גאַנצע געשיכטע אוז פֿיהלענדיג אז א גרויסער אומגליק האָט זיך אויף אונז אַראָפֿגעלאָזען.

קומענדיג אהיים האָבען זיי גאָראָווסקי'ן געטראָפֿען וואַרטענדיק. נאָכדעם ווי ער האָט די מוטער איינגעאַרדענט אין בעט, האָט ער גאָראָווסקי'ן אַריינ־געפֿוהרט אין א באַזונדער צימער, האָט פֿון איהם אַלעס אויסגעהערט אוז האָט איהם געזאָגט: איך האָב אַבסאָלוט ניט דאָגעגען וואָס דו ביזט חושד מיינע קינדער, כאָטש זיי זיינען ניט פֿעהיג צו דעם, נאָר ווי זאָגט מען: ווער עס האָט דעם שאָדען דער האָט די זינד פֿון חושד זיין א אומשולדיגען; ווידער וועל איך דיר אויך ניט אזוי פֿעסט גאַראַנטירען. די קינדער זיינען געווען אין דער פֿרעמד, אין דער ישיבה, אפֿשר זיינען זיי קאַליע געווארען. אַלזא, איך וועל פֿון דיר בעטען איין זאַך: גיב זיי איבער צו מיר, איך וועל אַנווענדען מיין גאַנצען פֿאָרשטאַנד צו אויסגעפֿינען דעם אמת. איך בין זיכער, אז אויב עס איז ביי זיי, וועל איך עס ביי זיי ארויסבאַקומען, אוז דו גיסט אהיים אוז זעה דערווייל פֿאָרשען אויך אויף אַנדערע וועגען. גאָראָווסקי האָט צו אַלעס מסכים געווען אוז איז אוועק.

עס איז איבעריג צו זאָגען אז דער פֿאָטער האָט איינגעוועגדעט זיין גאַנצע קונסט צו דערגעהן דעם אמת; צוס ערשטען האָט ער געמאַכט דעם גאַנצען ענין פֿאר א קלייניגקייט: עס איז גאַנץ פֿאָרשטענדליך אז ארימע קינדער געפֿינען א גאָלדענעם זייגער אוז קייט, זיי זאָלען פֿאָרבאַלענדט ווערען אוז עס צונעמען, ער וואָלט עס אויך אזוי געטהון, נאָר איצט ווען עס איז געווארען אזא רעש, איז דאָס גלייכסטע איהם עס אוועקגעבען אוז ער וועט עס איהם אזוי אונטערוואַרפֿען אז קיינער וועט עס נישט מערקען אוז מיר וועלען פֿטור ווערען פֿונם גאַנצען טראָבאל. אויף מאָרגען האָט ער שוין געביטען די טאַקטיק; האָט באוויזען אז ער איז זעהר בייז אויף גאָראָווסקי'ן פֿאַרוואָס ער האָט אונז אזוי מערדעריש באַהאַנדעלט אוז נאָך געשלאָגען אויך אוז האָט אויסגעפֿירט: אז פֿאַר קיין פֿאַל דארף מען דעם אכזר עס ניט אוועקגעבען, נאָר מען מוז עס פֿאַרקויפֿען; אַלזא זאָל מען עס איהם געבען אוז ער וועט איצט פֿאַהרען אין א צווייטער שטאָדט אוז עס פֿאַרקויפֿען. אוז אזוי האָט ער געפֿרואווט פֿאַרשידענע וועגען אוז מיטלען. נאָר וואָס האָבען מיר איהם גע־קענט ענטפֿערען אויף אַלעס, אז מעהר ווי אונזערע ריינע נשמות האָבען מיר איהם ניט געקענט געבען. אונזערע הערצער האָבען געבלוטעט אוז מיר האָבען געליטען, שרעקליך געליטען מיין עלטערער ברודער האָט נאָך געזאָגט, אז

איהם ארט ניט; האָט דאָך ר' יוסי זיך געוואונשען: „יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו" (שבת קי"ח, מו"ק י"ח) האָט אונז גאָט געהאָלפֿען אונ צוגעשיקט אַזא גרויסען זכות. ס'איז אריבער א פּאָר טעג ביז דער פּאָטער האָט זיך געגלייך איבערצייגט אין אונזער אונשולד אונ דאָן האָט ער עם געמאָלדען גאָראָווסקי'ן אונ איהם געראָטען צו זוכען ערגעץ אנדערש זיין שאָדען.

פֿון דאָן אָן האָט זיך אָנגעפֿאָנגען פֿאָר אונז אַלעמען א אמת'ער גיהנום: אַלע פֿריה אונ פֿאָרנאָכט, פֿלעגט ער קומען אין שוהל צום דאָוונען, פֿלעגט מאָכען קולות אונ אונז אָנטהון כל מיני בזיונות. אַז מיין פֿאָטער האָט איהם אויפֿמערקזאָם געמאָכט אַז ער איז א חושד בכשרים, האָט ער געשוואוירען ביים ארון הקודש, אַז ער איז זיכער, אַז די גנבה איז ביי אונז, אויך האָט ער געשוואוירען אַז אויב עם וועט זיך ארויסווייזען אַז ס'איז ניט ביי אונז, שענקט ער עם אוועק אויף הקדש, אויף צרכי צבור, הייסט עם.

ווי שוין געשריבען זיינען מיר געווען דאָרט ניי אָנגעקומענע. מען האָט ניט געקענט פֿון פֿריהער דעם פֿאָטער, ווי אויך ניט אונז, דאָרום האָבען זיך געשאָפֿען צוויי צדדים; איין טהייל, וועלכע האָבען אונז מיטגעפֿיהלט אונ געגלויבט אַז מיר ליידען אונשולדיג, פֿיעלע אָבער האָבען געזאָגט, אַז א איד שווערט אין א שוהל, מוז ער שוין זיין אויף גוויס זיכער. דאָצו ליגט אין דער נאָטור פֿון דעם המון צו אויפֿכאָפּען יעדע סענסאַציע, בפֿרט נאָך צו קענען זאָגען, אַז דעם רב'ס קינדער זיינען גנבים אונ דער פֿאָטער פֿאָרטיידיגט זיי נאָך, איז ביי זיי א באָפֿרידיגונגסגעפֿיהל, א מין נקמה אָן די תלמידי חכמים, אַז ביי זיי איז אויך נישט אַזוי פֿויגעלדיג אונ עם איז ביי זיי א פֿרייד צו זעהן א כלי קודש באָשימפּט אונ ערנידריגט.

ארום צוויי פֿינסטערע חדשים האָט זיך עם געצויגען. צוויי חדשים וואָס פֿאָר אונז איז געווען פֿינסטער די גאָס, ניט געקענט קוקען וועמען אין די אויגען. דעם פֿאָטער'ס שטעלע האָט זיך זעהר געוואקעלט. עס איז געווען זעהר ביטער. וואוהין געהט מען וואַנדערען מיט אַזא נאָמען? אונ נאָך מעהר איז דער חשד געווען שוועכער צוליב אונזער מוטער. אויף איהר האָט דער אונגליק מעהר געווירקט אונ איהר קרענק האָט אָנגענומען געפֿעהרליכע פֿארמען.

אונזער מוטער, ע"ה, האָט געהאָט א נאָטור פֿון פֿאָרגעסען. זי פֿלעגט אָפֿט ארונטערנעמען אונטערן שאָל שקארמוצען (פּאָפּיר זעקלאָך) מיט פּראָווויאָנט, ווי: מעהל, גרויפּען, פֿאָסאָלעס, קאָרטאָפֿעל א.אַז.ו. אונ פֿלעגט אריין אין א הויז אונ עם דאָרט פֿאָרגעסען . . . אונ אויב איינע איינע איז געקומען צו לויפֿען מיט'ן פּעקעל, רביצין, איהר האָט ביי מיר פֿאָרגעסען א פּעקעל צוקער מיט טהיי, פֿלעגט זי ענטפֿערען: גאָט איז מיט אייך! איך בין גאָר ניט אַזא שלים-מזל'ניצע איך זאָל עפּעס פֿאָרגעסען. געהט שוין געהט! אונ מאָכט

ניט קיין בלבולים. אוּן דאָ מיט אמאל אַזאַ שם רע. נו, ווי קען מען עס איבערטראָגען?

נאָר אָט זיינען געקומען די ימים־נוראים. קיין אַנדער זאַך האָבען מיר ניט געבעטען ווי נאָר דער אמת זאָל ארויסקומען עס איז שוין ערב יום כפור!

צו כל נדרי בין איך געקומען אין שוהל דער לעצטער, וויי! איך האָב באדינט די קראַנקע מוטער אוּן געדאַרפט לאָזען אַלץ אין אָרדנונג. אריינ־קומענדיג אין שוהל, איז די שוהל געווען פֿול. מען האָט געזאָגט תפילה זכה. איך האָב זיך צוגעזעצט הינטער דער בימה, צו אויסטהון די שיך אוּן נאָכהער ארויפֿצוגעהן אויף מיין אָרט לעבען פֿאָטער אוּן ברודער. ערשט גאָראָווסקי איז צוגעפֿאַלען צו מיר מיט א האַרצריייסענדען געוויין: זיי מיר מוחל, פֿאַר די שפּיכת דמים! . . .

די איבערראַשונג איז געווען א פּלוצלונגע, אַן איבערוויגענדע: פֿאַר א קליין אינגעל שטעהט א איד פֿון ווייב אוּן קינדער, מיט א באָרד אוּן ווויינט פֿאַר איהם אוּן בעט איהם מחילה בפני כל עם ועדה. עס האָט זיך ביי מיר אָבער א צאפּעל געטהון מיין גאַנצע פֿאַרביטערונג. זיך דערמאָנט אַן די אַלע נעכט ווּאָס איך פֿלעג נאָם מאכען מיין קישען. אַלץ האָט זיך ביי מיר צוזא־מענגעקליבען אוּן פֿאַרקוועטשט אין האַלז אוּן איך בין זיך אויך פֿאַרגאַנגען אין א היסטעריש געוויין. פֿיעלע מענשען האָבען אונז ארומגערינגעלט; מיר דאַכט אז אַלע האָבען מיטגעווויינט. נאָר איך האָב געהערט זיין קול ווי ער בעט מחילה: היינט איז יום כפור, זיי מיר מוחל! דער טאַטע אוּן ברודער האָבען מיר אויך מוחל געווען. דאָ האָב איך זיך דערמאָנט אז איך בין דאָך ניט דער איינציגער אוּן האָב געענטפֿערט: קומט צום טאַטען!

מיר זיינען צוגעקומען צום פֿאָטער, האָט ער מיר געזאָגט: דער שלחן ערוך אפֿילו זאָגט, אז פֿאַר הוצאת שם רע מעג מען ניט מוחל זיין, נאָר אין תפילת זכה זאָגען מיר: אפֿילו הוצאת שם רע. אַלזוֹ מיר האָבען איהם מוחל געווען בתנאי אז אויב דער שאָדען וועט זיך אָפּזוכען, זאָל ער ניט פֿאַרליעק־נען; דו זיי איהם אויך מוחל אויף דעם תנאי. איך האָב אזוי געטהון אוּן ער האָט מיר געגעבען די האַנט אויף דעם תנאי.

חול המועד סוכות איז ער געקומען אַנזאָגען אז מען ווייסט שוין וואו דער זייגער מיטן קייט געפֿינען זיך. א שייגעץ האָט עס, זאָגט ער, געפֿונען דאַן אין הויף אוּן א צווייטער האָט געזוהען, זיינען זיי געוואָרען שותפֿים. עס איז זיי געווען שווער עס צו פֿאַרקויפֿען. זיי זיינען אויך געווען ביי א קריסט־ליכען שענקער צו פֿאַרקויפֿען. דער צווייטער שייגעץ איז געוואָרען בייז אויפֿן ערשטען, וואָס ער האָט איהם ניט געוואָלט געבען האַנד־געלט אויפֿן חשבון השותפֿות, האָט ער דערצעהלט דעם שענקער וועמעס עס איז. האָט דער שענקער גערופֿען גאָראָווסקי'ן אוּן האָט איהם דערצעהלט.

נאָך סוכות איז דער שענקער מיט גאָראָווסקי'ן געגאַנגען צום פֿאָטער פֿון

דעם שייגעץ אוּן מען האָט איהם געשראָקען מיט אַ קיים פֿוּן גנבה אוּן מען האָט עם איהם אָפּגענעבען.

גאָראָווסקי איז נעקומען צוּם פֿאָטער אוּן געוואָלט איהם צייגען די זאכען, האָט ער עם פֿאַר קיין פֿאַל ניט געוואָלט זעהען, זאָגענדיג: איך קען ניט זעהען די זאך וועלכע איז אָנגעטרונקען מיט אוּנזער אַלעמענס בלוּט. דעם זייגער אוּן קייט האָט ער ניט אַוועקגענעבען פֿאַר צדקה, ווי ער האָט גע־שוואָרען. מיר האָבען מיט שוועריגקייטען גע׳פוּעלט ביים פֿאָטער ער זאָל די זאך ניט אויפֿוועקען. מיר ווילען שוין וועגען דעם ניט הערען.

איך האָב שוין אין דעם שטערטעל ניט געקענט זיין. איך בין אַוועקגע־פֿאָהרען אין ליטא. געקומען צוריק שוין אַ גרויסער אוּן אַ מוסמך. איז דער ערשטער מיך געקומען זעהען מר. גאָראָווסקי. ער האָט מיר ווידער געבעטען מחילה. איך האָב איהם געזאָגט: צי וואָס זאָלט איהר עם דערמאָנען? איך האָב עם שוין לאָנג פֿאַרגעסען. אָבער אין דער אמת׳ן דערמאָן איך זיך אויף דעם זעהר אָפֿט אוּן ביי יערער מאָל טהוּט עם מיר וועה, זעהר וועה.

תקון טעות

עמוד	שורה	געדרוקט	דארף זיין
24	24	רורה	תורה
46	29	כל הרוצה ליטל	כל הרוצה ליטול את השם
80	14	ביז בלוט	בייז בלוט
93	18	פון פאר	פון זיי פאר גאנץ אינטע־ליגענטע
107	18	סרכה	סרכא
107	18	הביעה	הביעא
112	15	יאכליך	זאכליך
120	10	פארנעמען	פאַרנעמען
144	17	מיט שטערן אויפן ברוסט	מיט שטערן, אויפן ברוסט
152	16	מעמד חיים	מעמד בחיים
156	8	מער מיט טויט פאראכטונג	מער טויט אוז פארניכטונג
224	33	קוקיון	קיקיון

235 נאך שורה 12 געהט שורה 15 (איך קום)
נאך שורה 15 לעזט 13—14 אוז 16.